

T.C.
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI

TÜRK CEZA HUKUKU VE ULUSLARARASI HUKUK
SİSTEMLERİ AÇISINDAN UZLAŞTIRMA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

Huzeyfe KARABAY

Tez Danışmanı

Dr. Öğr. Üyesi İslam Safa KAYA

Haziran - 2019

KIRIKKALE

KABUL - ONAY

Doktor Öğretim Üyesi İslam Safa KAYA danışmanlığında Huzeyfe KARABAY tarafından hazırlanan “Türk Ceza Hukuku ve Uluslararası Hukuk Sistemleri Açısından Uzlaştırma” adlı bu çalışma jürimiz tarafından Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Anabilim dalında yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

.../.../2019

Başkan

Üye

Üye

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylım.

.../.../2019

Enstitü Müdürü

KİŞİSEL KABUL

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum Türk Ceza Hukuku ve Uluslararası Hukuk Sistemleri Açısından Uzlaştırma adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlâk ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve faydalandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak faydalanılmış olduğunu beyan ederim.

.../.../2019

Huzeyfe KARABAY

ÖN SÖZ

Onarıcı adaleti toplumda yaygınlaştırmak isteyen hukuk sistemleri, geleneksel adalet sistemine alternatif bir yol olarak uzlaştırma kurumunu gündeme getirmiştir. Uzlaştırma, farklı ülkelerde değişik isimlerle anılmaktadır; ancak adları farklı olsa da uzlaştırmadan beklenen, temel olarak failin ve mağdurun uzlaşması ve bu sayede suç işleyen failin topluma yeniden uyumunun sağlanması ile mağdurun, zararının mümkün olabilecek en iyi şekilde karşılanması suretiyle süreçten yararlanmasıdır.

Türk ceza hukukuna ilk kez, 1 Haziran 2005 tarihinde yürürlüğe giren 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu ve 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu ile giren uzlaştırma, son yıllarda mevzuatta yapılan güncellemelerle etkisini daha çok göstermeye başlamıştır. 6763 sayılı Kanun'la CMK m. 253 ve m. 254'te 2016 yılında yapılan değişiklikle uzlaştırma kurumunun kapsamı daha da genişletilmiştir.

Çalışmamızda, Anglo-Sakson menşeli bir kavram olan uzlaştırmanın (victim-offender mediation) ortaya çıkışı, gelişimi ve farklı ülkelerdeki uygulamaları, Türk ceza hukukundaki uzlaştırma müessesisiyle beraber uluslararası çerçevede irdelenmiştir. Kıta Avrupası ve Anglo-Sakson ülkelerinde, İslâm ceza hukukunda ve Müslüman ülkelerde kurumun işleyişi detaylandırılmıştır.

Yüksek lisans tez çalışmalarım esnasında bilimsel katkıları ile şahsıma yol gösteren, zamanını ve emeğini hiçbir zaman esirgemeyen değerli hocam ve aynı zamanda tez danışmanım Sayın Dr. Öğr. Üyesi İslam Safa KAYA'ya; tez çalışmalarım sırasında manevi desteklerini hep hissettiğim canım annem Dönüş KARABAY'a; kıymetli babam Osman KARABAY'a ve biricik kardeşim Sümeyye KARABAY'a sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

ÖZET

Onarıcı ceza adalet sistemi, suç fiilinin yol açtığı hasarların ve kayıpların giderilmesini amaçlamakta, bu yönüyle geleneksel ceza adalet sisteminin aksine mağdurun süreçten mümkün olduğunca tatmin olmasını hedeflemektedir. Geleneksel ceza adalet sistemi, yalnızca faili cezalandırma üzerine kuruludur. Onarıcı adalet, faili cezalandırmaktan çok uyuşmazlığın taraflarının memnun olduğu bir mutlak adaleti sağlamaya çalışmaktadır. Uzlaştırma, bugün dünyada bilinen en yaygın onarıcı adalet yöntemidir.

Anglo-Sakson temelli bir kurum olan uzlaştırma, mağdur ile şüpheli arasında mücadelecisi sistem anlayışının bir yansıması olarak kendisini göstermektedir. 1970’li yıllarda mağdur merkezli Anglo-Sakson ceza hukukunun bir görünümü biçiminde Kanada’da ve Amerika Birleşik Devletleri’nde denenen uzlaştırma uygulamaları, kurumun gelişmesinde öncü rol oynamış, ilerleyen yıllarda birçok ülkeye kurumun ihracı sağlanmıştır.

Türkiye’de 2005 yılından bu yana uygulanan uzlaştırma kurumu, özellikle 26.11.2016 tarih ve 6763 sayılı kanunla yapılan değişiklikle işlevselliğini arttırmıştır. Ülkemizde uzlaştırmacıların kontrolünde yürütülen uzlaştırma müzakereleri sonucunda birçok uyuşmazlık yargılama makamlarını meşgul etmeksizin çözülmektedir. Bu da kuşkusuz yargının iş yükünü ve yargılama masraflarını azaltmakta; failin ve mağdurun uzun süren yargılamalarla karşı karşıya kalmasını önlemektedir.

Anglo-Sakson ülkelerinde ceza adaleti makamlarına geniş takdir yetkisi veren maslahata uygunluk ilkesi, bu ülkelerde uzlaştırma uygulamalarını sisteme çabuk bir şekilde adapte etmiştir. Kıta Avrupası ülkelerindeyse; ceza hukuku sisteminin belirleyici özelliklerinden olan kanunilik ilkesi ve kovuşturma mecburiyeti ilkesi, uzlaştırmının Anglo-Sakson ülkelerine nazaran daha yavaş ilerlemesine neden olmuştur.

İslam öncesi Arap toplumunda “wasta” kelimesiyle özdeşleştirilen uzlaştırma, İslam ile birlikte “sulh” kelimesiyle anılmaya başlanmıştır. Sulh; nefret ve düşmanlığa son verme, ıslah, daha iyi ve faydalı hâle getirme anlamlarını karşılamaktadır. Kuran’da iki Müslüman topluluğun çatışması halinde çatışmanın

tarafı olmayanlara bu grupların barıştırılması ve uzlaştırılması emredilmiş; çatışmanın tarafı olanlardan gerekirse fedakârlık yaparak ihtilafı sonlandırmaları istenmiştir. Sulh, İslam'da özellikle tavsiye edilen bir müessesedir. Geçmişte Osmanlı Devleti'nde de uygulanan sulh, şeriatın hüküm sürdüğü İslam ülkelerinde uyuşmazlıkların çözümü için hâlihazırda uygulanmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Uzlaştırma, onarıcı adalet, Anglo-Sakson, Kıta Avrupası, İslam hukuku, Türk ceza hukuku

ABSTRACT

The restorative criminal justice system aims to eliminate the damages and losses caused by the criminal act and, in this respect, aims at satisfying the victim as much as possible from the process as opposed to the traditional criminal justice system. The traditional criminal justice system is based only on perpetrator punishment. Restorative justice, rather than punishing the perpetrator, is trying to provide an absolute justice in which the parties to the dispute are satisfied. Reconciliation is the most common restorative justice method known in the world today.

The reconciliation is an Anglo-Saxon-based institution, reflects itself as a reflection of the concept of a combatant system between the victim and the suspect. In the 1970s, in the form of a victim-centered Anglo-Saxon criminal law, the conciliation practices in Canada and the United States played a leading role in the development of the institution, and in the following years, the institution was exported to many countries.

The reconciliation institution implemented since 2005 in Turkey. The reconciliation increased its functionality in Turkey with the amendment made by Law No. 6763 on 26.11.2016. As a result of the reconciliation negotiations conducted under the control of mediators in our country as many disputes are resolved without diversion to the judicial authorities. This, of course, reduces the workload and judicial costs of the judiciary and prevents the perpetrator and the victim from facing lengthy trials.

In Anglo-Saxon countries, the power of discretion to the criminal justice, which gives wide discretion to the authorities, adapted the reconciliation practices in these countries to the system quickly. In Continental European countries; the principle of lawfulness and the principle of prosecution, which is one of the defining characteristics of the criminal law system, caused the reconciliation to progress more slowly than the Anglo-Saxon countries.

In the pre-Islamic Arab society, the reconciliation associated with the word "wasta" began to be called "sulh" with Islam. "Sulh" means to end hate and hostility. In the event of a conflict between the two Muslim communities in the Qur'an, these

groups were ordered to be reconciled. “Sulh” is a particularly recommended institution in Islam. In the past, "sulh" was applied in the Ottoman Empire. In Islamic countries, where the shari'ah prevails, "sulh" is currently being implemented to resolve disputes.

Keywords: Reconciliation, restorative justice, Anglo-Saxon, Continental Europe, Islamic law, Turkish criminal law

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ATA	: AuBergerichtlicher Tatausgleich
b.	: Bin
BACRO	: Bristol Association for the Care and Resettlement of Offenders
bk.	: Bakınız
C.	: Cilt
CMK	: Ceza Muhakemesi Kanunu
CMUY	: Ceza Muhakemesinde Uzlaştırma Yönetmeliği
Çev.	: Çeviren
ÇKK	: Çocuk Koruma Kanunu
Der.	: Derleyen
Hz.	: Hazreti
İİK	: İcra İflas Kanunu
m.	: Madde
NACRO	: National Association for the Care and Resettlement of Offenders
NAVSS	: National Association of Victims Support Schemes
NICRO	: National Institute for Crime Prevention and the Reintegration of Offenders
No.	: Numara
RJC	: Restorative Justice Centre
s.	: Sayfa
STK	: Sivil Toplum Kuruluşu
t.y.	: Tarihi yok
TCK	: Türk Ceza Kanunu
UK	: United Kingdom
v.d.	: Ve diğerleri
vb.	: Ve benzeri
Vol.	: Volume
VOM	: Victim-Offender Mediation
VOMA	: Victim-Offender Mediation Association
Yay.	: Yayınları

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ABSTRACT	iii
KISALTMALAR	v
İÇİNDEKİLER	vi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ONARICI ADALET VE UZLAŞTIRMA

1.1. ONARICI ADALET KAVRAMI.....	4
1.2. ONARICI ADALET TEORİSİ.....	6
1.3. ONARICI ADALET UYGULAMA MODELLERİ.....	7
1.3.1. Aile Grup Konferansı (Family Group Conferencing)	7
1.3.2. Cezalandırıcı Halka (Sentencing Circles)	10
1.3.3. Mağdur-Fail Uzlaştırması (Victim-Offender Mediation).....	11
1.3.4. Toplum Islah Kurulları (Community Reparative Boards)	13
1.4. MAĞDUR-FAİL UZLAŞTIRMASI	13
1.4.1. Uzlaştırma Kavramı	13
1.4.2. Ceza Hukukunda Uzlaştırmanın Tarihi	16
1.4.3. Uzlaştırmanın Hukuki Niteliği	17
1.4.4. Uzlaştırma Uygulamalarının Türleri	19
1.4.4.1. Genel Bakış.....	19
1.4.4.2. Resmi Olmayan Uzlaştırma (Informal Mediation).....	19
1.4.4.3. Geleneksel Köy veya Aşiret Hareketi (Traditional Village or Tribal Moots).....	20
1.4.4.4. Taraflar Arasında Müzakere Yoluyla Uzlaşma (Negotiation).....	20
1.4.4.5. Topluluk Panelleri veya Mahkemeleri (Community Panels or Courts)	21
1.4.4.6. Doğrudan Uzlaştırma ve Dolaylı Uzlaştırma (Direct Mediation and Indirect Mediation)	21
1.4.4.7. Toplum Uzlaştırması (Community Mediation)	22

İKİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI HUKUK SİSTEMLERİNDE UZLAŞTIRMA

2.1. ANGLO-SAKSON CEZA HUKUKUNDA UZLAŞTIRMA	24
2.1.1. Genel Bakış	24
2.1.2. İngiltere Ceza Hukukunda Uzlaştırma	25
2.1.3. Amerika Birleşik Devletleri Ceza Hukukunda Uzlaştırma	27
2.1.4. Kanada Ceza Hukukunda Uzlaştırma.....	30
2.1.5. Avustralya Ceza Hukukunda Uzlaştırma	32
2.1.6. Hindistan Ceza Hukukunda Uzlaştırma	34
2.1.7. Güney Afrika Ceza Hukukunda Uzlaştırma.....	36
2.1.8. Yeni Zelanda Ceza Hukukunda Uzlaştırma	39
2.2. KITA AVRUPASI CEZA HUKUKUNDA UZLAŞTIRMA	41
2.2.1. Genel Bakış	41
2.2.2. Polonya Ceza Hukukunda Uzlaştırma.....	43
2.2.3. İsveç Ceza Hukukunda Uzlaştırma	45
2.2.4. İtalya Ceza Hukukunda Uzlaştırma.....	46
2.2.5. İspanya Ceza Hukukunda Uzlaştırma	47
2.2.6. Lüksemburg Ceza Hukukunda Uzlaştırma.....	48
2.2.7. Çekya Ceza Hukukunda Uzlaştırma.....	49
2.2.8. Norveç Ceza Hukukunda Uzlaştırma	51
2.2.9. Fransa Ceza Hukukunda Uzlaştırma	54
2.2.10. Finlandiya Ceza Hukukunda Uzlaştırma.....	56
2.2.11. Avusturya Ceza Hukukunda Uzlaştırma	58
2.2.12. Almanya Ceza Hukukunda Uzlaştırma	60
2.3. İSLAM CEZA HUKUKUNDA UZLAŞTIRMA	62
2.3.1. İslamiyet Öncesi Uzlaştırma	62
2.3.2. Uzlaştırmanın İslam'da İlk Ortaya Çıkışı: Sulh	65
2.3.2.1. Sulhun Kısasta Uygulanması	66
2.3.2.2. Sulhun Diyetle Uygulanması	69
2.3.2.3. Sulhun Haddlerde Uygulanması	70
2.3.2.3.1. Zina Haddinde Sulh	72
2.3.2.3.2. Kazf (Namuslu Birine Zina İsnadı) Haddinde Sulh.....	73
2.3.2.3.3. Şirb (Şarap İçme) Haddinde Sulh	74
2.3.2.3.4. Sirkat (Hırsızlık) Haddinde Sulh	75

2.3.2.3.5. Hırâbe (Yol Kesicilik) Haddinde Sulh.....	76
2.3.2.3.6. Ridde (İslam Dininden Çıkma) Haddinde Sulh.....	77
2.3.2.3.7. Bağy (Devlet Başkanına Sebepsizce Karşı Gelme) Haddinde Sulh	78
2.3.2.4. Sulhun Tazir Suçlarında Uygulanması	80
2.3.3. Osmanlı Ceza Hukukunda Uzlaştırma	81
2.3.3.1. Osmanlı Şer'îye Sicillerinde Uzlaştırma Kararları	84
2.3.4. Orta Doğu Kültüründe Bir Uzlaştırma Uygulaması: Arfelik	90
2.3.5. Endonezya Ceza Hukukunda Uzlaştırma	92
2.3.6. İran Ceza Hukukunda Uzlaştırma	96
2.3.7. Filistin Ceza Hukukunda Uzlaştırma	97
2.3.8. Malezya Ceza Hukukunda Uzlaştırma	100
2.3.9. Yemen Ceza Hukukunda Uzlaştırma	100
2.3.10. Mısır Ceza Hukukunda Uzlaştırma	103

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRK CEZA HUKUKU SİSTEMİNDE UZLAŞTIRMA

3.1. TÜRK CEZA HUKUKUNDA UZLAŞTIRMA KURUMUNUN DÜZENLENİŞİ.....	105
3.2. TÜRK CEZA HUKUKUNDA UZLAŞTIRMANIN ŞARTLARI.....	106
3.2.1. Ön Şartlar	107
3.2.1.1. Suçun Uzlaştırma Kapsamında Olması	107
3.2.1.2. Suçun İşlendiği Konusunda Yeterli Şüphenin Bulunması.....	107
3.2.1.3. Şikâyete Tabi Suçlarda Mağdurun veya Suçtan Zarar Görenin Şikâyeti	107
3.2.1.4. Mağdurun veya Suçtan Zarar Görenin Gerçek yahut Özel Hukuk Tüzel Kişisi Olması.....	108
3.2.2. Geçerlilik Şartları	108
3.2.2.1. Uzlaştırma Konusunda Tarafların Bilgilendirilmeleri.....	109
3.2.2.2. Mağdurun veya Suçtan Zarar Görenin Uzlaştırmayı Kabulü	109
3.2.2.3. Şüphelinin veya Sanığın Uzlaştırmayı Kabulü.....	110
3.2.2.4. Uzlaştırma Neticesinde Kararlaştırılan Edimin Hukuka ve Ahlâka Uygun Olması	110
3.2.2.5. Uzlaştırma Raporunun Hâkim veya Cumhuriyet Savcısı Tarafından Onaylanması	111
3.3. TÜRK CEZA HUKUKUNDA UZLAŞTIRMAYA TABİ SUÇLAR.....	111
3.3.1. Soruşturulması ve Kovuşturulması Şikâyete Bağlı Suçlar.....	111

3.3.2. Uzlaştırma Kapsamındaki Katalog Suçlar	114
3.3.3. Suça Sürüklenen Çocuklar Bakımından Uzlaştırma Kapsamındaki Suçlar	115
3.3.4. Etkin Pişmanlık Hükümlerine Yer Verilen Suçlar	118
3.3.5. Özel Ceza Kanunlarında Düzenlenen ve Şikâyete Bağlı Suçlar	119
3.4. TÜRK CEZA HUKUKUNDA UZLAŞTIRMA KAPSAMINDA OLMAYAN SUÇLAR.....	120
3.4.1. Cinsel Dokunulmazlığa Karşı İşlenen Suçlar.....	120
3.4.2. Mağduru Kamu Hukuku Tüzel Kişisi Olan Suçlar	121
3.4.3. Uzlaştırma Kapsamında Olsa Dahi Bu Kapsamda Olmayan Bir Suçla Birlikte İşlenen Suçlar	121
3.4.4. Ön Ödemeye Tabi Suçlar	122
3.4.5. Çek Kanunu m. 5/1 Hükümünde Düzenlenen Suç.....	122
3.5. TÜRK CEZA HUKUKUNDA UZLAŞTIRMA USULÜ	122
3.5.1. Soruşturma Aşamasında Uzlaştırma	123
3.5.2. Kovuşturma Aşamasında Uzlaştırma	125
3.5.3. Kanun Yolu Aşamasında Uzlaştırma	127
3.5.4. İnfaz Aşamasında Uzlaştırma.....	128
3.6. TÜRK CEZA HUKUKUNDA UZLAŞTIRMACI.....	129
3.6.1. Uzlaştırmacının Genel Nitelikleri	129
3.6.2. Uzlaştırmacının Eğitimi	132
3.6.3. Uzlaştırmacı Sınavı	137
3.6.4. Uzlaştırmacının Görevlendirilmesi	139
3.6.5. Uzlaştırmacının Yükümlülükleri.....	140
3.6.5.1. İşi Bizzat Yapma Yükümlülüğü	141
3.6.5.2. Bilgilendirme Yükümlülüğü	141
3.6.5.3. Gizlilik Yükümlülüğü.....	141
3.6.5.4. Tarafsızlık Yükümlülüğü.....	142
3.6.5.5. Uzlaşmanın Sağlanması İçin Uygun Tedbirleri Alma Yükümlülüğü..	142
3.6.5.6. Tarafların Temel Hak ve Hürriyetlerine Uygun Olarak Menfaatlerini Gözetme Yükümlülüğü.....	143
3.6.5.7. Yenileme Eğitimlerine Katılma Yükümlülüğü.....	143
3.6.6. Uzlaştırmacının Uyması Gereken Etik İlkeler	143
3.6.7. Uzlaştırmacının Reddi	145
3.6.8. Uzlaştırmacının Görevden Çekinmesi.....	146

3.6.9. Uzlaştırmacının Ücreti	146
3.6.10. Uzlaştırmacının Yaptığı Giderler	147
3.7. TÜRK CEZA HUKUKUNDA UZLAŞTIRMANIN NETİCELERİ	148
3.7.1. Uzlaştırmanın Olumlu Neticelenmesi	148
3.7.1.1. Soruşturmanın veya Kovuşturmanın Sona Ermesi	148
3.7.1.2. Şahsi Hak Alacağının Sona Ermesi	151
3.7.1.3. Koruma Tedbirleri Sebebiyle Tazminat Hakkı.....	151
3.7.1.4. Zamanaşımı.....	152
3.7.1.5. Müsadere.....	152
3.7.1.6. Kanun Yolları	153
3.7.1.7. Tekerrür	153
3.7.2. Uzlaştırmanın Olumsuz Neticelenmesi	154
3.7.2.1. Soruşturmaya veya Kovuşturmaya Devam Edilmesi	154
3.7.2.2. Bilgilerin ve Belgelerin Aleyhte Kullanılmaması.....	155
SONUÇ.....	156
KAYNAKÇA	162

GİRİŞ

Modern ceza hukuku sistemlerinde, geleneksel ceza adalet sisteminin yanında onarıcı adalet düşüncesini temel alan bir sistemin de filizlendiği görülmektedir. Onarıcı adalet sisteminin gelişiminde asıl olarak, geleneksel ceza adalet sisteminin iki konuda başarısız olması yatmaktadır. Bunlardan ilki; cezanın failleri ıslah edemediği, davranışlarını değiştiremediği ve yeniden suç işlemelerini önleyemediğinin anlaşılması iken bir diğeri ise mevcut ceza adalet sisteminin mağdurları yalnız bırakarak onları hayal kırıklığına uğrattığının anlaşılmasıdır. Mağdurların, geleneksel ceza adalet sisteminde kendilerinin geri planda tutulduğunu düşünmeleri ve bu konudaki memnuniyetsizliklerini günden güne dile getirmeleri, onarıcı adaletin bilhassa gelişmiş toplumlarda önemini anlaşılmasını da beraberinde getirmiştir.

Onarıcı adalet felsefesinde, geleneksel ceza adalet anlayışında görülen, suçun failine acı vermek suretiyle ondan öç alma ve bedel ödetme yaklaşımına yer verilmemektedir. Toplumsal uzlaşmayı sağlamayı hedefleyen sistem, dolaylı olarak mahkemelerdeki ağır iş yükü nedeniyle tıkanmış olan adli sisteme bir can simidi olma gayesini taşımaktadır. Onarıcı adalet sistemi sayesinde mağdur, adaletin tecellisi için uzun süre beklememiş olmakta, esasen yargı kararlarından beklenen mutlak adaletin gerçekleştiğine olan inancı artmaktadır.

Geleneksel adalet sistemi aslında kendi eksiklikleri nedeniyle onarıcı adaletin gelişmesine zemin hazırlamıştır. Mevcut sistemdeki tıkanıklık, ihtilafların neticelendirilmesi bağlamında alternatif çözüm yollarının aranması sonucunu doğurmuştur ki uyuşmazlıkların çözülmesi toplumsal hayatın devamı için bir olmazsa olmaz olarak nitelendirilmektedir.

Uyuşmazlık çözümünün dava yolu ile gerçekleşmesi doğal olarak mümkünken, dava konusu edilmeden de gerçekleştirilmesinin önünde bir engel bulunmamaktadır. Dava yoluna gidilmeden uyuşmazlığın sona erdirilme hâlinin, bilinen en eski şekillerinden birisi de kuşkusuz Kuran'ın pek çok ayetinde zikredilen sulh kavramıdır. Müslüman Türk toplumlarında da sıklıkla uygulanan sulh, kuşkusuz onarıcı adaleti en güzel yansıtan kurumlardan birisidir. Zira sulh, taraflar arasında yaşanan bir uyuşmazlığın, mağdur ve fail tarafın her ikisinin de memnun edilmesiyle sonuçlandırılmasını amaçlamaktadır. Böylece tarafların birbirini ömürlerinin sonuna

kadar düşman addetmelerinin önüne de geçilmiş olunmakta, hasarlar tamir edilmektedir.

Suç unsuru oluşturan fiilleri işleyen failer ile bu suçlardan etkilenen mağdurlar, ortaya çıkan uyuşmazlığın taraflarıdır. Yukarıda da üzerinde durduğumuz üzere; geleneksel ceza adalet sisteminin sorun çözmedeki yetersizliği, uyuşmazlıkların çözülmesinde alternatifler aranması sonucunu doğurmuştur. Bugün, onarıcı adalet temelli bu alternatiflerden en önemlilerinden biri olan uzlaştırma, uluslararası hukuk sistemlerinde uygulanmaya ve geliştirilmeye devam etmektedir.

İlk uzlaştırma, 1974 yılında Kanada’da ve 1978 yılında da Amerika Birleşik Devletleri’nde gerçekleştirilmiş, kurum ilerleyen yıllarda diğer ülkelere de sirayet ederek kapsama alanını genişletmiştir. Uzlaştırmaya olan ilginin hızla artması, uzlaştırmmanın suçtan doğrudan etkilenen mağdur, fail ve toplum açısından gerçek ve anlaşılabilir bir adalet duygusu verebilme kapasitesinin bir sonucu olarak yorumlanabilir.

Ülkeden ülkeye değişen farklı uzlaştırma uygulamaları mevcut olsa da, genel olarak uzlaştırmayı, tarafsız bir uzlaştırmacının aracılığıyla, güvenli ve denetimli bir ortamda mağdurla failin bir araya getirilmesine olanak sağlayan bir süreç olarak niteleyebiliriz. Mahkemeler yolu ile uyuşmazlığın çözümüyle kıyaslandığında uzlaştırma, tarafsız bir üçüncü kişinin, taraflar arasında mevcut bir uyuşmazlığı çözmek için uyguladığı esnek, katılımcı, görece daha az şekilci ve daha çok uzlaşmacı yöntemler olarak izah edilebilir. Uzlaştırma ile sorun; aktif, kapsamlı, esnek, katılımcı ve tarafların menfaatlerine en uygun şekilde, bir uzlaştırmacının huzurunda sonuca erdirilmektedir. Uyuşmazlığın çözümü, taraflar arasındaki gönüllü anlaşmaya dayandığı için uzlaştırmmanın, yargı kararlarına göre daha uzun ömürlü ve tarafları daha fazla tatmin edici olduğu söylenebilir. Uzlaştırma sadece, tarafların özgür iradeleriyle rıza göstermeleri hâlinde gerçekleştirilebilmekte, tarafların rızalarını geri çekmeleri durumunda sürecin her aşamasında sona erdirilebilmektedir.

Çalışmamızda üzerinde duracağımız uzlaştırma kurumu, 1 Haziran 2005 tarihinde yürürlüğe giren 5237 sayılı TCK, 5271 sayılı CMK ve 15 Temmuz 2005 tarihinde yürürlüğe giren 5395 sayılı ÇKK ile mevzuatımızda kendisine yer bulmuştur. Uzlaştırma, Türk ceza hukuku sistemine her ne kadar yeni girmiş bir müessese olsa da, ülkemizdeki birçok uygulamada, failin ve mağdurun uzlaştırmacı

aracılığıyla yürütülen süreçten memnun olarak uyuşmazlığı sona erdirdikleri görülmektedir. Bilhassa mağdurun, mahkemedeki uzun prosedürü göze almak istemeyerek zararının bir an önce telafi edilmesini umması, failin de ihtilafın muhakeme aşamasına taşınması hâlinde daha fazla yıpranacağını bilmesi uzlaştırmaya olan talebi arttırmıştır.

Türk ceza hukukunun yanında, uluslararası hukuk sistemleri açısından da uzlaştırmaya çalışmamızda yer verdik. Anglo-Sakson, Kıta Avrupası ve İslam ceza hukuklarında farklı isimlerle ve bazı konularda birbirinden ayrılarak uygulama alanı bulan uzlaştırma; temel olarak yine, failin ve mağdurun uzlaştırmacı aracılığıyla bir araya getirilerek mahkeme dışı uzlaşmasını sağlamaya odaklanmaktadır.

Tezimizin temel amacı, uzlaştırma kurumunun felsefi alt yapısının irdelenmesi ve hukuk sistemlerindeki uygulamaların ayrıntılı bir şekilde açıklanması olarak belirlenmiştir. Tezimiz beş bölüm olarak tasarlanmıştır. İlk bölümde onarıcı adalet ve uzlaştırmaya değinildikten sonra, ikinci bölümde Türk ceza hukukundaki duruma bakılmıştır. Üçüncü bölümde Anglo-Sakson ceza hukukundaki, dördüncü bölümde ise Kıta Avrupası ceza hukukundaki düzenlemeler detaylandırılmıştır. Beşinci bölümde ise uzlaştırmının İslam ceza hukukundaki ele alınışı incelenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

ONARICI ADALET VE UZLAŞTIRMA

1.1. ONARICI ADALET KAVRAMI

Onarıcı adaletin temelinde mevcut hukuk kurallarının toplumsal adaleti sağlama hususundaki yetersizlikleri yatmaktadır. Devletin adalet dağıtırken sebep olduğu olumsuzlukların giderilmesi gerektiği düşüncesi bunu desteklemektedir.¹ Mağdurun ve failin zarar görülen/işlenen suçtan dolayı toplumsal yaşamda yaşayacağı sorunları öngörmeyerek sadece yürürlükteki mevzuata göre karar verecek olan mahkemeler, mağdur-fail arasında anlaşmanın sağlanıp sağlanmadığına odaklanmaz.

Kavram olarak onarıcı adalet, alternatif uyuşmazlıkları çözüm yollarından biri olarak karşımıza çıkar. Günümüzde onarıcı adaletin birden çok tanımının yapıldığını söylemek gerekir. Onarıcı Adalet Konsorsiyumu isimli sivil toplum kuruluşu onarıcı adaleti, çatışmayı çözmek ve zararları onarmak için çalışan, zarara neden olanların, yaptıklarının etkisini kabul etmesini teşvik eden ve onlara tazminat verme fırsatı sağlayan nitelikte bir süreç biçiminde tanımlar.² Bir başka tanımda onarıcı adalete, bir suç eyleminden doğrudan etkilenen bireylere (fail, mağdur ve mağdurun ailesi gibi) suçtan kaynaklanan zararlara müdahale etme fırsatı veren, mağdur merkezli bir tepki denmektedir.³

Onarıcı adalet, bilhassa ABD, Kanada, İngiltere, Yeni Zelanda ve Avustralya'da yaygın olarak kullanılan Anglo-Sakson kökenli bir kavramdır.⁴ Anglo-Sakson ülkelerinde failerin ıslahının sağlanarak topluma kazandırılmasında geleneksel ceza adalet sisteminin yetersiz kaldığı rahatlıkla söylenebilir. Nitekim

---

¹ Hakan A. Yavuz, "Onarıcı Adalet ve Uzlaştırma Kurumu Bağlamında Ceza Adalet Sisteminde Mağdurun Konumu", *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, Sayı 23, Ekim 2015 s. 85-115.

² Marian Liebmann, *Restorative Justice: How It Works*, Jessica Kingsley Publishers, London, 2007, s. 25.

³ Mark S. Umbreit, "Restorative Justice Through Victim-Offender Mediation: A Multi-Site Assessment", *Western Criminology Review*, Sayı 1, 1998 s. 1.

⁴ Ekrem Çetintürk, *Ceza Adalet Sisteminde Uzlaştırma*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2008, s. 7.

ABD’de hükümlü sayısının her on yılda yüzde elliye varan oranda arttığı, suç işleyenlerin tekrar suç işlemeye meyil gösterdikleri görülmüştür. Cezaevleri hükümlülerin topluma tekrar kazandırılmasında ve yeniden suç işlemelerinin önüne geçilmesini sağlamakta çok da başarılı olamamıştır. Bu durum ABD dışında diğer Anglo-Sakson ülkeleri için de böyledir.⁵

Onarıcı adalet, geleneksel ceza adalet sisteminin eksikliklerinin ortaya çıkmasıyla tartışılabilir hâle gelmiştir. Onarıcı adaletin geleneksel ceza adalet sisteminin yerini almak gibi bir gayesi yoktur. Burada onarıcı adaletin esas amacı geleneksel ceza adalet sisteminin eksik yanlarının giderilmesini sağlamak ve bu sayede tamamlayıcı rolü üstlenmektir.⁶

Mağdur-fail-toplum üçgeninde ihtiyaçları dengeleyerek suç oluşturan fiillere karşı verilecek tepki hususunda onarıcı adalet yeni bir model öngörmektedir. Onarıcı adaletin üç temel ilkesini şu şekilde sıralayabiliriz:⁷

1. Toplumsal tepkinin boyutunu failin, mağdurun zararını karşıladığı ölçüye göre belirlemek,

2. Mağdura karşı gerçekleştirilen suç fiilini failin anlamasını ve bu olaydan dolayı sorumluluk üstlenmesini sağlamak,

3. Mağdur, suçun kendisine etkilerini faile ifade edebilmeli, uğradığı zararın en iyi biçimde giderilebilmesi için faille bir araya gelebilmelidir.

Mağdur açısından onarıcı adalet, mağdurun uğradığı maddi ve manevi zararların giderilmesini sağlar nitelikte olmalıdır. Bu aynı zamanda mağdur ve fail arasındaki ihtilâfın çözülmesi açısından son derece önemlidir. Onarıcı adaletle mağdurun sağlayacağı yararlar şunları kapsar:⁸

---

⁵ Eren Şenli, *Ceza Muhakemesi Hukukunda Uzlaştırma*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dicle Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Diyarbakır, 2009, s. 16-17.

⁶ Christa Pelikan, "Onarıcı Adalet Üzerine", *Onarıcı Adalet, Mağdur-Fail Arabuluculuğu ve Uzlaşma Uygulamaları: Türkiye ve Avrupa Bakışı*, Der.: Galma Jahic ve Burcu Yeşiladali, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi İnsan Hakları Hukuku Uygulama ve Araştırma Merkezi Yay., 2008, s. 22.

⁷ Birleşmiş Milletler Uyuşturucu ve Suç Ofisi. (2006). *Onarıcı Adalet Programları El Kitabı*. New York, 2006, s. 11-12.

⁸ John Braitwaite, "Restorative Justice and A Better Future", *A Restorative Justice Reader: Texts, Sources and Context*, Der.: Gerry Johnstone, Willan Publishing, Portland, 2003, s. 86.

- Mağdurun mülk kaybını onarma,
- Mağdurun zararlarını giderme,
- Mağdura güvenlik duygusunu yeniden kazandırma,
- Mağdurun itibarını sağlama,
- Mağdurun güçlendirme duygusunu tesis etme,
- Müzakereci demokrasinin gelişmesini sağlama,
- Adaletin gerçekleştirildiğine olan inancı kuvvetlendirme,
- Mağdura sosyal destek sağlama.

1.2. ONARICI ADALET TEORİSİ

Adalet düşüncesi, sıradan kullanımında, belli belirsiz bir anlam ihtiva eder. Alternatif uyuşmazlıkları çözüm biçimleri ve adalete ulaşma yolları da aynı şekilde muğlak görünebilir; ancak günümüzdeki kapsamlı literatür, uygulama ve mevzuat bu karışıklığı giderebilecek düzeydedir.⁹ Onarıcı adalet için de yıllardır anlam karmaşasının olduğunu söylemek gerekir. Günümüzde bu kavram teorik olarak her ne kadar eksiksiz bir tanımı içermese de fikir birliğine varılmış tam bir tanım için üzerinde çalışılmaktadır.¹⁰

Onarıcı adaletin temelinde, adaletin topluma ve insanlığa etkisi bakımından insan olduğumuz bilincinin tesis edilmesi yatar.¹¹ Birlikte yaşamının getirdiği zorunlu kabulleniş ilişkilerin sağlam yürümesini elzem hâle getirecektir. Kişiler arası oluşacak bir çatlak toplumu etkileyecek, bu sebeple huzurun sağlanması ve ihtilafın anlaşma yoluyla çözülmesi tercih edilecektir. Bireyin onarıcı adalettaki rolü uyuşmazlığın büyümesini önleme ve affetme üzerinedir.¹²

⁹ Peter Reddy, *Peace Operations and Restorative Justice: Groundwork for Post-Conflict Regeneration*, Ashgate Publishing, Farnham, 2012, s. 18.

¹⁰ Ekrem Çetintürk, *Onarıcı Adalet ve Ceza Adalet Sisteminde Uzlaştırma*, Adalet Yayınevi, Ankara, 2017, s. 29.

¹¹ Jennifer J. Llewellyn - Robert Howse, "Restorative Justice - A Conceptual Framework", 1998, (Erişim) <http://www.dalspace.library.dal.ca>, 15 Mart 2018, s. 17.

¹² Martin Wright, "The Paradigm of Restorative Justice", *VOMA Connections*, Summer 2002, s. 1-8.

1.3. ONARICI ADALET UYGULAMA MODELLERİ

Anglo-Sakson ülkelerinde başlayan onarıcı adalet uygulamaları yaygın bir biçimde başka ülkelerde de uygulama alanı bulmuştur. Asya, Amerika, Hawaii, Kanada, Avustralya ve Yeni Zelanda yerlilerinin geleneklerinde ve kültürlerinde onarıcı adalet ilkelerine rastlanmaktadır.¹³ İlahi dinlerin onarıcı adalete bakış açısının da bunda etken olduğunu belirtmek yerinde olacaktır. Bu bakımdan İslamiyet ve Hristiyanlık dinlerinde affetmeye ve barışmaya atfedilen bir değer vardır ve bu davranışlar uyuşmazlıkların çözümünde bir yol olarak sunulmuştur. Ayrıca diğer dinlerin de onarıcı adalet kavramına aşina oldukları görülmektedir.¹⁴

Onarıcı adaleti uyuşmazlıkların çözümünde bir yol olarak seçen ülkelerin birbirinden ayrı modeller kullandığı görülmektedir. Her ülke örnek aldığı modeli kendi hukuk sistemine en uygun şekilde uyarlamaktadır.¹⁵

Sıklıkla karşımıza çıkan onarıcı adalet modelleri; aile grup konferansı, uzlaştırma, cezalandırıcı halka ve toplum ıslah kurullarıdır. Mağdur müdahalesi programları, fail yeteneklerinin geliştirilmesi programları gibi modeller de değişik ülkelerde kullanılmaktadır.¹⁶ Şimdi daha geniş uygulama alanına sahip olan bu modellerden birkaçının detayına inelim.

1.3.1. Aile Grup Konferansı (Family Group Conferencing)

Geleneksel çocuk adalet sisteminin Yeni Zelanda'da yeterince başarılı sonuç vermemesi sebebiyle aile grup konferansının ortaya çıktığı görülmüştür. Özellikle Maori kültüründe aileye ve topluma verilen değer bunda etkili olmuştur.¹⁷ Doktrinde Olsen, Morris ve Maxwell aile grup konferansının geleneksel Maori adaleti uygulamalarından büyük ölçüde etkilendiğini savunmuşlardır.¹⁸ Yeni Zelanda'da 1989 yılında çıkarılan bir kanunla aile grup konferansı yasal hâle

¹³ Çetintürk, *Onarıcı Adalet ve Ceza Adalet Sisteminde Uzlaştırma*, s. 59.

¹⁴ Mark S. Umbreit ve Ted Lewis, "Dialogue-Driven Victim Offender Mediation Training Manual A Composite Collection of Training Resource Materials", *Center for Restorative Justice & Peacemaking, University of Minnesota*, 2015 s. 1-252.

¹⁵ Şenli, "Ceza Muhakemesi Hukukunda Uzlaştırma", s. 22.

¹⁶ Mark S. Umbreit, *Family Group Conferencing: Implication for Crime Victims*, Office for Victims of Crime, Minnesota, 2000, s. 1.

¹⁷ Della Knoke, "Family Group Conferencing in Child Welfare", *CECW Information Sheet*, Sayı 77, 2009 s. 1-6.

¹⁸ Juan Tauri, "Family Group Conferencing: A Case-Study of the Indigenisation of New Zealand's Justice System", *Current Issues in Criminal Justice*, Volume 10, Number 2, 1998 s. 168-182.

getirilmiştir.¹⁹ Çocuklar, Genç Bireyler ve Onların Aileleri Hakkında Kanun (The Children, Young Persons and Their Families Act) olarak adlandırılan yasanın amacı, 14-16 yaş arasındaki çocukları Gençlik Mahkemeleri yerine aile grup konferansına yönlendirmektir.²⁰

İrlanda, İngiltere, İsveç, Güney Afrika, Singapur, Kanada ve Amerika Birleşik Devletleri gibi çeşitli ülkelerde konferansın farklı versiyonları geliştirilmekte ve uygulanmaktadır.²¹

Aile grup konferansının asıl gayesi, işlenmiş bir suçun etkilerinin ortadan kaldırılması için izlenecek en iyi yolu bulmaktır. Bunun için bir hazırlanır.²² da; failin suçu kabul edip etmediği tespit edilmeli, konferansın tüm tarafları arasında suçun niteliği, suçun mağdurlar üzerindeki etkileri, suç işlenmesinin nedenleri hakkında bilgi paylaşımı yapılmalı, sonuçlar ve öneriler hakkında karar verilmelidir.²³

Aile grup konferansı, toplumda suçtan en çok etkilenen çevrelerin katılımıyla suçun etkilerini ortadan kaldırmayı amaçlayan bir onarıcı adalet modelidir.²⁴ Fail, failin ailesi bilhassa çocukların ve gençlerin fail olması hâllerinde daha çok uygulanan aile grup konferansı, yetişkinler için de uygulama alanı bulmaktadır.²⁵ Aile grup konferansı; suç işleyen fail, failin ailesi ve akrabaları, mağdur veya mağdurun temsilcisi, mağdur için destek görevlisi, polis, uzlaştırmacı veya bu süreci yöneten kişiden oluşmaktadır. Bazen sosyal çalışmacı ve/veya avukat da sürece katılabilmektedir.²⁶ Katılanlar, beraber kararlaştıracakları zamanda ve mekânda totıyı gerçekleştirirler.²⁷

¹⁹ Gordon Bazemore ve Mark Umbreit, "A Comparison of Four Restorative Conferencing Models", *Juvenile Justice Bulletin*, Şubat 2001 s. 1-20.

²⁰ Şener Uludağ, "Onarıcı ve Cezalandırıcı Adalet: Paradigma Değişikliğini Tetikleyen Şartlar", *Polis Bilimleri Dergisi*, Cilt 13 (4), 2011 s. 127-151.

²¹ Gabrielle Maxwell ve Allison Morris, "Youth Justice in New Zealand: A Restorative Model", (Erişim) <http://www.restorativejustice.org/10fulltext/maxwellandmorris.html>, 22 Mart 2018 s.3.

²² Çetintürk, *Onarıcı Adalet ve Ceza Adalet Sisteminde Uzlaştırma*, s. 75.

²³ Maxwell ve Morris, *Youth Justice in New Zealand: A Restorative Model*, s. 1-5.

²⁴ Çetintürk, *Onarıcı Adalet ve Ceza Adalet Sisteminde Uzlaştırma*, s. 77.

²⁵ Uludağ, "Onarıcı ve Cezalandırıcı Adalet: Paradigma Değişikliğini Tetikleyen Şartlar", s. 134.

²⁶ Gabrielle Maxwell ve Allison Morris, "Restorative Justice in New Zealand: Family Group Conferences as A Case Study", (Erişim) <http://www.westerncriminology.org/documents/WCR/v01n1/Morris/Morris.html>, 24 Mart 2018 s. 3.

²⁷ Murray Levine, "The Family Group Conference in the New Zealand Children, Young Persons, and Their Families Act of 1989 (CYP&F): Review and Evaluation", *Behavioral Sciences and the Law*, Sayı 18, 2000 s. 517-556.

Yeni Zelanda'da gelişen aile grup konferansı, Avustralya'da da uygulanmaya başlanmıştır; ancak Avustralya'daki uygulamalarda, Avustralya'nın farklı bölgelerinde farklı pratikler olduğu görülmektedir. Genellikle hırsızlık, basit kasten yaralama ve mala zarar verme suçlarında aile grup konferansına başvurulmaktadır. Avustralya'da, aile grup konferansını esas alarak gelişen Wagga Wagga modelinde, toplum adalet konferansının ana hatlarının dikkate alındığı görülmektedir. Burada süreç, polis tarafından başlatılmak zorunda değildir. Polis, denetimli serbestlik görevlisi, memur veya kendisine bu hususta yetki verilen bir gönüllü de olabilmektedir.²⁸

Aile grup konferansı, onarıcı adaletin sağlanmasında önemli işlevleri olan bir modeldir. Model, suç nedeniyle bozulmuş olan toplumsal strüktürün yeniden iyileştirilmesine katkı sağlayacaktır. Suçtan etkilenen birçok grubun katılımıyla, ceza adalet sistemi içerisinde vücut bulan toplum üyelerinin adalete güveni artacaktır.²⁹

Aile grup konferansının, olayın doğrudan mağdurunun yanında suçtan etkilenen daha geniş bir kitlenin suçun mağduru olduğunu kabul ettiğini söylemeliyiz. Birincil mağdur suçun, suçlunun aile üyeleri ve suçlunun yakınları açısından etkileri üzerinde durur. Mağduriyetin tüm etkisinin aile grup konferansında ele alınması, hem birincil hem de ikincil mağdurların konferansa dâhil edilmesiyle mümkün olabilmektedir. Gönüllülerin, aile grup konferansında hem mağdur hem de fail için takip desteği sunma olasılığı daha yüksektir; çünkü daha geniş katılımcılar, suçlunun topluma yeniden entegrasyonuna ve mağdurun güçlendirilmesine yardımcı olma konusunda potansiyel olarak yer almaktadır. Aile grup konferansında özellikle çocuk suçluluğu açısından ailenin önemli rolü kabul edilmekte ve vurgulanmaktadır. Aile dinamikleri çocuk suçluluğunda büyük bir rol oynamaktadır ve çok az sayıda program bu meseleleri etkin bir şekilde ele almaktadır. Aile grup konferansı, hem suçlunun ailesini hem de mağdurun ailesini aktif olarak sürece dâhil edebilecek güçlü bir hesap verebilirlik potansiyeli olan onarıcı bir adalet müdahalesi sunmaktadır.³⁰

Yukarıda aile grup konferansı bahsinde belirtilen olumlu özelliklerinin yanında aile grup konferansının olumsuz birtakım özellikleri olduğuna da değinmek gerekiyor. Aile grup konferansı mağdurların, suçluları sorumlu tutmaya ve yeni

²⁸ Çetintürk, *Onarıcı Adalet ve Ceza Adalet Sisteminde Uzlaştırma*, s. 81.

²⁹ Çetintürk, *Onarıcı Adalet ve Ceza Adalet Sisteminde Uzlaştırma*, s. 84.

³⁰ Umbreit, *Family Group Conferencing: Implication for Crime Victims*, s. 5.

paydaşlara (polis personeli, okul yetkilileri ve şartlı tahliye memurları) yetki vererek özellikle Kuzey Amerika'daki onarıcı adalet uygulamalarını güçlendiren bir potansiyele sahip olmakla birlikte, birtakım tehlikeler, istenmeyen sonuçlar ortaya çıkabilmektedir. Mevcut onarıcı adalet yaklaşımında, bilhassa Avustralya formunda, yetersiz hazırlık, mağdur duyarsızlığı ve baskı, genç suçluların yetişkinler tarafından korkutulma hissi, tarafsızlık eksikliği ve suçluların utandırılması gibi durumlar aile grup konferansından istenilen sonucun alınmasına engel olmaktadır.³¹

Aile grup konferansında değindiğimiz olumlu ve olumsuz taraflar beraber ele alındığında aile grup konferansının esasen ceza adalet sistemi üzerinde olumlu etkilerinin daha çok olduğu görülmektedir. Örneğin; Yeni Zelanda'da aile grup konferansı ile beraber 1986 yılında dört bin gibi bir sayıyla ifade edilen çocuk hükümlü sayısı 1991 yılında bine kadar düşmüştür.³² Son olarak aile grup konferansı ile ilgili, onarıcı adalet sistemi ve geleneksel adalet uygulamasının etkileşimi neticesinde toplumsal adaletin en iyi şekilde sağlanmasına fırsat veren bir yapısının olduğunu söylemek gerekir.³³

1.3.2. Cezalandırıcı Halka (Sentencing Circles)

Cezalandırıcı halka, Kanada'daki aborjin halklarının ve Amerika Birleşik Devletlerindeki Amerikan yerlilerinin geleneksel yaptırım ve iyileştirme uygulamalarının güncel bir versiyonu olarak karşımıza çıkar. Kanada'nın Yukon Bölgesindeki yargıçlar ve toplum adalet komiteleri tarafından 1991 yılında tekrar gündeme gelen cezalandırıcı halka, en yaygın biçimde Kanada'nın Saskatchewan, Manitoba, Yukon ve diğer bazı eyaletlerinde geliştirilmiş ve kullanılmıştır. Amerika Birleşik Devletlerinde cezalandırıcı halkanın gelişimi 1996 yılında Minnesota'da başlatılan pilot projeye hızlanmıştır. Cezalandırıcı halka, yetişkin ve çocuk suçlular bakımından çok çeşitli suçları kapsayacak biçimde uygulama alanı bulmaktadır.³⁴

³¹ Umbreit, *Family Group Conferencing: Implication for Crime Victims*, s. 5.

³² Kent Roach, "Changing Punishment at the Turn of the Century: Restorative Justice on the Rise", *Canadian Journal of Criminology*, Volume 42, Issue 3, Temmuz 2000 s. 261.

³³ Jane Dalrymple, "Family Group Conferences and Youth Advocacy: The Participation of Children and Young People in Family Decision Making", *European Journal of Social Work*, Vol.5, No.3, 2002 s. 287-299.

³⁴ Gordon Bazemore ve Mark S. Umbreit, "A Comparison of Four Restorative Conferencing Models", *Juvenile Justice Bulletin*, Şubat 2001 s. 6.

Cezalandırıcı halkayı sadece suçluyu ve suçlu davranışlarını ele almak için geliştirilmiş bir model olarak düşünmemek gerekir. Cezalandırıcı halka aynı zamanda mağdurların, mağdurların ailelerinin ve toplumun ihtiyaçlarını da göz önünde bulundurmak için geliştirilen bütünsel bir yeniden uyum stratejisidir. Halkanın içerisinde suçun mağdurları, suçlular, onların aileleri ve arkadaşları, adalet ve sosyal hizmet personeli ile toplumun diğer üyeleri bulunur. Bu ilgililer, suçun altında yatan sebepleri beraber konuşarak irdelerler. Halkayı oluşturanlar, suçtan etkilenen tarafların mağduriyetinin giderilmesi ve gelecekte işlenebilecek olası suçların önlenmesi için gerekli adımları belirlerler. Bu bağlamda halkanın önemi sembolik olmasından çok daha fazla bir anlam ihtiva eder. Halkanın üyeleri -polis memurları, avukatlar, hâkimler, mağdurlar, failer ve toplumun diğer üyeleri- ilgili tarafların kaygılarını ele alan bir hüküm verme planı için görüş birliğini sağlamak amacıyla müzakerelere katılırlar.³⁵

Cezalandırıcı halka uygulamalarında, halkadaki herkesin birbirini görmesi sağlanacak biçimde çember oluşturulur. Dairesel şekilde yerleştirilmiş sandalyeler, iletişimin ve karar alma aşamalarının eşit pozisyonunu ifade etmek için kullanılır. Konuşma sırasının kimde olduğunu gösteren bir nesne halkadaki kişiler arasında dolaşır. Bu konuşma objesine göre tarafların konuşma sıraları belirlenir. Konuşma sırasının kendinde olduğunu gösteren bu nesneyi elinde tutandan başkası, o an için konuşmamaktadır. Cezalandırıcı halkayla varılan netice, hüküm verecek olan yargıcın kararında etkili olacaktır. Şunu da belirtmek gerekir ki cezalandırıcı halka, fail suçlu addedildiğinde meydana gelir.³⁶

1.3.3. Mağdur-Fail Uzlaştırması (Victim-Offender Mediation)

Mağdur-fail uzlaştırması, onarıcı adalet sisteminin uygulamadaki en eski ve en yaygın ifadesidir. Mağdur-fail uzlaştırması programları, çocuk suçluları ve küçük saldırıların mağdurlarını ve faillerini kapsamaktadır; ancak uzlaştırmanın kapsamını

³⁵ Bazemore ve Umbreit, "A Comparison of Four Restorative Conferencing Models", s. 6.

³⁶ Clara Casado Coronas, "Mağdur-Fail Arabuluculuğu Hizmetlerinde İyi Uygulamalar", *Onarıcı Adalet, Mağdur-Fail Arabuluculuğu ve Uzlaşma Uygulamaları: Türkiye ve Avrupa Bakışı*, Der.: Galma Jahic ve Burcu Yeşiladalı, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi İnsan Hakları Hukuku Uygulama ve Araştırma Merkezi Yay., 2008, s. 127.

yetişkin suçluları ve ciddi şiddet içeren suçları kapsayacak şekilde genişletme çabaları görülmüştür.³⁷

Avrupa Konseyinin Ceza Konularında Arabuluculuk Hakkında Tavsiye Kararında mağdur-fail uzlaştırması, "... mağdurun ve failin, serbestçe kabul ettikleri takdirde, tarafsız bir üçüncü şahsın yardımı ile suçtan doğan konuların çözümlenmesine aktif olarak katılabildikleri herhangi bir süreç" şeklinde ifade edilmiştir.³⁸

Uzlaştırma uygulamasıyla ceza muhakemesinin mümkün olduğunca devreden çıkartılması sağlanmaktadır. Mahkemeye getirilmeyen uyuşmazlık, uzlaştırıcıya yönlendirilmektedir.³⁹ Fail ve mağdurun uzlaştırıcı huzurunda suç ve bu suçun sonuçları hakkında tartışmaları ve netice odaklı değerlendirmeleri mağdurun gördüğü zararların fail tarafından daha iyi anlaşılmasına olanak verir.⁴⁰ Bu sayede failin sorumluluk üstlenmesi sağlanmış olur ve mağdurun zararını giderebilecek plan hazırlanması gerçekleştirilebilir.⁴¹

Kıta Avrupası ve Anglo-Sakson hukukunda uzun yıllardan beri başarılı bir şekilde uygulanan mağdur-fail uzlaştırmasının 1974 yılında Kanada Ontario'da iki çocuğa karşı açılan bir ceza davasıyla ortaya çıktığı söylenebilir.⁴²

Geleneksel ceza adaleti sisteminden farklı olarak uzlaştırmanın onarıcı adaleti destekler tarafı hemen göze çarpar. Ceza adaletine intikal etmemiş eylem, mağdur ve failin bir arada ve korkusuz yaşamasına, failin toplumdan soyutlanmamasına ve failin işlediği bir suçu bir daha işlememe adına kendinde bir

---

³⁷ William R. Nugent, Mona Williams ve Mark S. Umbreit, "Participation in Victim-Offender Mediation and the Prevalence of Subsequent Delinquent Behavior: A Meta-Analysis", *Research on Social Work Practice*, Vol. 14, No. 6, November 2004 s. 408-416.

³⁸ Coronas, "Mağdur-Fail Arabuluculuğu Hizmetlerinde İyi Uygulamalar", s. 127.

³⁹ Soner H. Çetin, "Ceza Muhakemesi Kanununda Uzlaşma (CMK m. 253, 254, 255)", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Sayı 82, 2009 s. 1-33.

⁴⁰ Daniel W. Van Ness, "Victim Offender Mediation Programmes", *La Justice Réparatrice et les Victimes Ecole Nationale de la Magistrature*, 6-7 Mai 2004 s. 1-7.

⁴¹ Maureen E. Laflin, "Remarks On Case-Management Criminal Mediation", *Idaho Law Review*, Vol. 40, No. 3, 2004 s. 571-622.

⁴² Mustafa Serdar Özbek, "Onarıcı Adalet", *Ceza Muhakemesi Hukukunda Uzlaştırma Eğitim Kitabı*, Alternatif Çözümler Daire Başkanlığı Yayını, Ankara, 2018, s. 8.

pişmanlık duymasına imkân verir.⁴³ Bu yönüyle bakıldığında uzlaştırmanın bir onarıcı adalet uygulaması olduğu rahatlıkla söylenebilir.⁴⁴

1.3.4. Toplum İslah Kurulları (Community Reparative Boards)

Toplum ıslah kurulları, onarıcı adalet düşüncesinden önce ortaya çıkmış bir modeldir. Bu bakımdan onarıcı adalet uygulamalarına benzemez.⁴⁵ Uygulamada, 1994 yılında Amerika Birleşik Devletlerinin Vermont eyaletinde bir suç hakkında kamuoyunun düşüncesini öğrenmek amacıyla yapılan bir araştırmada, araştırmaya katılanların büyük bir çoğunluğunun (%75) ceza adaleti sistemine olan güveninin düşük olduğu görülmüştür. Araştırmada şiddet içermeyen eylemlere karışanlar hakkında tatbikinde, %92 oranında geleneksel ceza adaleti sisteminin yerine toplum ıslah kurullarının uygulanması hususunda görüş beyan edilmiştir. Ayrıca bu kurulların eyalet çapında desteklenmesi ve geliştirilmesi konusunda halkın istekli olduğu görülmüştür. Bu istek, 1995 yılında Vermont'ta İslah Denetimli Serbestlik Programının başlamasıyla nihayete ermiştir. Program, daha çok hafif nitelikte sayılabilecek küçük yaşta alkol kullanma, küçüklere alkollü içecek satma, trafik kazaları sonucu oluşabilecek suçları işleyenlere karşı uygulanmaktadır.⁴⁶ Mağdurların sürece katılması her ne kadar zorunlu olmasa da sürecin bir parçası olmaları açısından davet edilmeleri gerekmektedir.⁴⁷

1.4. MAĞDUR-FAİL UZLAŞTIRMASI

1.4.1. Uzlaştırma Kavramı

Alternatif çözüm metotlarından biri olan uzlaştırma, fail ve mağdur arasındaki uyuşmazlığın giderilmesi amacıyla her iki tarafın, olayla doğrudan ya da dolaylı olarak ilgisi bulunmayan uzlaştırmacının huzurunda bir araya geldiği bir süreç olarak ifade edilebilir.⁴⁸

---

⁴³ Evi Kadar, "Victim-Offender Mediation Program", *National Conference on Juvenile Justice*, 1992 s. 425-436.

⁴⁴ Carmel Benjamin, "Why Is Victim/Offender Mediation Called Restorative Justice", *Restoration for Victims of Crime Conference*, Australian Institute of Criminology, Melbourne, September 1999 s. 1-8.

⁴⁵ Mahmut Ka, "Onarıcı Adalet ve Türk Ceza Hukukuna Yansımaları", *Akdeniz Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 5, Sayı 1, 2015 s. 59-86.

⁴⁶ Ronald L. Cohen, "Provocation of Restorative Justice", *Social Justice Research*, Vol. 14, No. 2, June 2001 s. 209-232.

⁴⁷ Uludağ, "Onarıcı ve Cezalandırıcı Adalet: Paradigma Değişikliğini Tetikleyen Şartlar", s. 138.

⁴⁸ Çetintürk, *Onarıcı Adalet ve Ceza Adalet Sisteminde Uzlaştırma*, s. 102.

Olayın mağdur ve fail tarafı, meselenin çözümünü bulmak için karşılıklı konuşurlar ve uzlaştırma totısından netice almaya çalışırlar. Dünyada, başta Kuzey Amerika'da ve Avrupa'da olmak üzere bin üç yüzün üzerinde uzlaştırma programı bulunmaktadır. Bu programların çoğunlukla benzer süreçler kullandıkları görülmektedir. Bir davaya uzlaştırma için başvurulduğunda -ayrıca uzlaştırmacı da tayin edilmişse- uzlaştırmacı, genel olarak süreci açıklamak maksadıyla mağdur ve fail ile iletişime geçecektir. Özellikle ciddi suçlarda uzlaştırmacı, sürecin detaylarını tartışmak, tarafların hikâyelerini dinlemek ve uzlaştırmacının devam edip etmeyeceğine karar vermek üzere gerekli düzenlemeleri ayarlayacaktır. Uzlaştırmacı, uzlaştırma oturumunu düzenler ve tarafların özgürce konuşabilmelerine, dikkatlice dinleyebilmelerine ve sonuçta anlaşmaya varmalarına olanak sağlayacak kolaylaştırıcı bir işlev görür.⁴⁹

Uzlaştırma kavramı, aslında "mediation" kelimesinin karşılığı olarak kullanıldığında Türkçede "arabuluculuk" sözcüğüne karşılık gelse de, Ceza Muhakemesi Kanununda arabuluculuk kelimesi yerine uzlaştırma tabiri tercih edildiğinden "victim-offender mediation" mefhumunun "mağdur-fail uzlaştırması" biçiminde kullanılması daha uygun düşecektir.⁵⁰

Uzlaştırma, içinde bulunduğu ceza adaleti sisteminin yapısına ve ayrıca halktan, politikacılardan ve ülkenin kültürel ve tarihî geçmişinden gelen hoşgörü seviyesine bağlı olarak çeşitli şekillerde ortaya çıkmaktadır. Burada çeşitli uzlaştırma programlarını kategorize etmek istersek ikili bir sınıflandırmaya gidebiliriz. Birinci kategori, programların geleneksel ceza adalet sistemi ile ilişkisini kullanır ve üç farklı uzlaştırma şemasını "bağımsız", "nispeten bağımsız" ve "bağımlı" olarak birbirinden ayırır. Bağımsız ilişkide mağdur-fail uzlaştırma programları, ceza davası için gerçek alternatifler olarak sunulduğunda, ceza davalarını resmi sürecin dışında tutar. Bu, davanın çok erken bir aşamasında, herhangi bir cezai cevabı suçla değiştirerek gerçekleşir. İkinci olarak mağdur-fail uzlaştırması, normal suç prosedürünün bir parçası olarak sunulduğunda "nispeten bağımsız" olabilir. Bu durum, mağdur ve suçlu arasında bir anlaşmaya varmakla görevli bir uzlaştırmacıya sevk edilen davanın herhangi bir aşamasında yer alabilir. Bu başarılı bir şekilde gerçekleştirilirse, ceza yargılamasının sonucu üzerinde bir etkisi olacak, davalar ya

⁴⁹ Van Ness, "Victim Offender Mediation Programmes", s. 3.

⁵⁰ Çetintürk, *Onarıcı Adalet ve Ceza Adalet Sisteminde Uzlaştırma*, s. 102.

düşecek ya da ceza miktarı azalacaktır. Bu tür mağdur-fail uzlaştırması, Belçika, Almanya ve Avusturya gibi bazı Avrupa yargı yetkileri tarafından kullanılmaktadır. Son olarak uzlaştırma programları, geleneksel sisteme bitişik konumdayken “bağımlı” olabilir. Bu model, ceza yargılaması süreci yürütüldükten sonra ve çoğunlukla en ciddi suçlarda veya cezaevi şartlarında kullanılır.⁵¹

Mağdur-fail uzlaştırma programlarının sınıflandırılmasının ikinci temeli operasyonel biçimlerine göre tasniftir ki bunları beşe ayırarak inceleyebiliriz. Birincisi, öncelikli olarak failin ihtiyaçlarına yönelik programlar ile mağdurun ihtiyaçlarını da dikkate alan programlar arasındaki ayrımdır. İkinci ayırım, mağdurların suçlularıyla karşılaştığı programlar ile mağdur gruplarının ilgisiz suçlularla yapılan tartışmalarda yer aldığı programlar arasında kendisini gösterir. Bu tür bir uzlaştırma, suçluların nasıl değişiklik yapabileceğini düşünmek için bireyleri bir araya getirmeyi engellemese de, asıl hedefleri hem mağdurların hem de failerin birbirlerinin önyargılarına meydan okumalarına yardımcı olmaktır. Üçüncü ayırım, mağdurun faille yüz yüze tolu yapabileceği uzlaştırma programları ile ilgilidir. Dördüncü ayırım, uzlaştırma programlarının kabul ettiği davalara dayanmaktadır. Son ayırım ise ücretli profesyonel personel veya eğitilmiş gönüllüler tarafından yürütülen mağdur-fail uzlaştırma programlarında karşımıza çıkar.⁵²

Mağdur-fail uzlaştırması, ceza adalet sistemindeki üç muasır görüşün neticesidir.⁵³ Bu üç görüşün ilki, ceza adaleti sisteminde mağdurlar ve onların fonksiyonları hakkında gelişen bir alaka olarak karşımıza çıkar. İkincisi, failerin cezalandırılma yolları ve faille yönelik davranış biçiminden tatmin olamama durumu olarak ifade edilebilir ve son görüşte, uyuşmazlıkların çözümü ve idaresinde, bilinen yöntemlere yeni alternatiflerin bulunması akımının etkisi kendisini gösterir.⁵⁴

---

⁵¹ Theo Gavrielides, *Restorative Justice Theory and Practice: Addressing the Discrepancy*, Criminal Justice Press, Helsinki, 2007, s. 31.

⁵² Gavrielides, "Restorative Justice Theory and Practice: Addressing the Discrepancy, Criminal Justice Press", s. 32.

⁵³ Mustafa Serdar Özbek, “Çağdaş Ceza Adaleti Sistemlerinde Alternatif Çözüm Arayışları”, *Kazancı Hukuk Dergisi*, Özel Sayı 1, 2010 s. 116-183.

⁵⁴ Esra Alan Akcan, “Ceza Hukukunda Mağdurun Korunmasına Yönelik Düzenlemeler”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 16, Özel Sayı 2014 s.3949-3997.

1.4.2. Ceza Hukukunda Uzlaştırmanın Tarihi

Geleneksel ceza adaleti sisteminin hukuka olan güveni tam olarak sağlayamadığının, toplum nazarında memnuniyetsizliğe neden olduğunun görülmesiyle, geleneksel ceza adaleti sistemine alternatif olacak yeni çözüm usullerinin gelişmesi gerektiği fikri yaygınlaşmıştır. Neticede, suç işleyenlerin yeniden suç işlemesinin önüne geçmek, aynı zamanda suçun mağduruyla faili arasındaki uyuşmazlığı çözerek failin ıslahını sağlamak ve mağdura güven aşlamak gayesiyle uzlaştırma kurumunun ortaya çıktığını söyleyebiliriz.⁵⁵ Bir başka neden olarak, özel hukuk alanında kullanılmaya başlanan alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemleriyle usul açısından sürenin ve masrafın azaldığının görülmesinin ceza hukukunu da etkilemesi gösterilebilir.⁵⁶

Mağdur-fail uzlaştırma uygulaması ilk olarak Kanada'nın Ontario eyaletinde başlamıştır. Mayıs 1974'te Ontario, Elmira'daki deneyle, adalet sistemindeki onarıcı reformun en erken örneği sergilenmiştir. Burada, iki genç adam yirmi iki maddî zarara karşı suçlu bulunmuş ve onların gözetim memurları ile meslektaşları, iç görüşlerini kullanarak, bu gençler ve yirmi iki mağdur arasındaki sorunları çözmek için bazı temel barış ilkelerini denemişlerdir. Mahkemeye, bu kişilerin her kurbanla görüşmelerine ve meydana gelen zararı değerlendirmelerine izin verilmesi için bir öneri yapılmış ve totılardan sonra suçluların, suç davranışlarının etkilerini daha iyi anladıklarına şahit olunmuştur. Bu deney Kuzey Amerika'da mağdur-fail uzlaştırma programlarının başlangıcına yol açmıştır. Kanada'daki uzlaştırma, yaklaşık yirmi yargı yetkisine yayılmış ve 1984 yılında Kanada Genç Suçlular Yasası ile ilgili olarak bir “alternatif önlem” programı olarak görülmüştür.⁵⁷

Kanada'daki uzlaştırma uygulamasının gelişimiyle, Amerika Birleşik Devletlerinde de benzer programlar kabul edilmiştir.⁵⁸ 1989 yılına gelindiğinde, bu programların Amerika Birleşik Devletlerinde en az kırk iki farklı yargı bölgesinde

⁵⁵ Çetintürk, *Onarıcı Adalet ve Ceza Adalet Sisteminde Uzlaştırma*, s. 107.

⁵⁶ Çetintürk, *Onarıcı Adalet ve Ceza Adalet Sisteminde Uzlaştırma*, s. 109.

⁵⁷ Mark S. Umbreit, *The Handbook of Victim Offender Mediation: An Essential Guide to Practice and Research*, Jossey-Bass A Wiley Company, San Francisco, 2001, s. xlii-xliii.

⁵⁸ Kanada'daki mağdur-fail uzlaştırma programının ilk yansıması, 1978 yılında Amerika Birleşik Devletlerinde Menonite Merkez Komitesinin, denetimli serbestlik personelinin ve Indiana'daki yerel bir hâkim olan Elkhart'ın davaları kabul etmesi sayılır. 1990'ların ortasına gelindiğinde, ABD'de yaklaşık yüz elli mağdur-fail uzlaştırma programı oluşturulmuştur.

genişlediği görülmüştür. Kanada, Almanya, İngiltere ve Yeni Zelanda, mağdur-fail uzlaştırmasının giderek popüler hâle geldiği diğer ülkeler olarak sayılabilir.⁵⁹

Mağdur-fail uzlaştırma programlarının sayısı 1980'lerde üç düzineden azken 1996 yılına kadar iki yüzden fazla programa ulaşılmıştır. Şu anda, dünya çapında, bin üç yüzden fazla mağdur-fail uzlaştırma programının varlığı bilinmektedir. Almanya, dört yüz elli programla başı çekmekteyken Amerika'da bu sayı üç yüz ikidir. Bu programlarda ele alınan vaka sayısındaki artış da bu oranda tutarlı olmuştur. Genel olarak, bu davaların çoğu şiddet içermeyen mülkiyet suçlarına ve küçük saldırılara odaklanmıştır. Bununla birlikte, birkaç programda şiddet içeren suçlar da kapsama alınmıştır.⁶⁰

Uzlaştırmanın köklerinin, pek çok kıtada yer alan çok sayıdaki yerli halkın gelenekleriyle ilişkili olduğuna inanılmaktadır. Yeni Zelanda'daki uygulamada, her bir suçlu ve onun özel mağduru bir araya getirilmekte, kararda bir pay sahibi olan toplumun çeşitli temsilcileri tarafından görüşürülmektedir. Modern versiyonlarda, bu tür temsilcileri polis, öğretmen ve ebeveynler içerebilir. Böyle bir yüz yüze görüşmenin amacı sadece mağdurun zararlarını karşılamak değil, aynı zamanda taraflara diyalog fırsatı sunmak ve dava için uygun sonuç ya da eğilim konusunda bir fikir birliğine varılmasını sağlamaktır. Yerli Amerikalılar arasında, geleneksel Lakota ve Dakota halkı benzer bir model kullanmıştır.⁶¹

1.4.3. Uzlaştırmanın Hukuki Niteliği

Uzlaştırmanın hukuki mahiyetine bakılırsa, kurumun maddi hukuka ilişkin mi yok usul hukukuna ilişkin mi olduğu sorusuyla karşı karşıya kalınacaktır.⁶² Doktrinde bir kısım uzlaştırmayı maddi hukuk açısından ele almakta, bir kısım ise usul hukuku çerçevesinde değerlendirmektedir.⁶³ Uzlaştırma, maddi hukukta kişiye verilecek olan cezanın sona erdirilmesini sağladığından maddi ceza hukukuyla

⁵⁹ John R. Gehm, "Victim-Offender Mediation Programs: An Exploration of Practice and Theoretical Frameworks", *Western Criminology Review*, Sayı 1, Haziran 1998 s. 1-30.

⁶⁰ Umbreit, *The Handbook of Victim Offender Mediation: An Essential Guide to Practice and Research*, s. xliii-xlv.

⁶¹ Gehm, "Victim-Offender Mediation Programs: An Exploration of Practice and Theoretical Frameworks", s. 1.

⁶² Mualla Buket Soygüt, *Türk Ceza ve Ceza Usul Hukukunda Uzlaşma Kurumu*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Galatasaray Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2006, s. 72.

⁶³ Osman Yaşar, *Uygulamalı ve Yorumlu Ceza Muhakemesi Kanunu Üçüncü Cilt*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2009, s. 1500.

ilişkilendirilebilir.⁶⁴ Öğretide, devletin ceza verme yetkisinin ortadan kalkması sebebiyle Türk hukukunda uzlaştırmanın TCK kapsamında değerlendirilmesi gerektiğini savunan görüşlere rastlanmaktadır.⁶⁵

Türk hukuk sisteminde uzlaştırmanın usul hukukunda düzenlendiğini görmekteyiz. Fail, mağdur ve uzlaştırmacının yer aldığı uzlaştırma müzakereleri, yargı süreci içerisinde gerçekleştirildiğinden ceza muhakemesi özelliğinin ön plana çıktığı söylenebilecektir.⁶⁶ Ancak Yargıtay içtihatlarında uzlaştırma, tam manasıyla ne maddi ceza hukuku içerisinde değerlendirilmiş ne de salt usul hukukuna ait bir kurum biçiminde tanımlanmıştır. Yargıtay Ceza Genel Kurulunun verdiği bir kararda, uzlaştırmanın karma niteliği haiz olduğundan bahsedilmiştir.⁶⁷

Maddi ya da usuli anlamda uzlaştırmaya yüklenen misyon, infaz açısından da önemlidir. İnfaz hukukunun da ceza hukukunu ilgilendirdiğinden bahisle, infaz hukuku perspektifinden de uzlaştırmaya bakmakta fayda vardır. Uzlaştırma, infaz hukukuyla her ne kadar doğrudan ilişkili olmasa da maddi veya şekli yaklaşımla kuruma yüklenecek anlam neticesine göre infaz hukuku-uzlaştırma ilişkisi ortaya konabilecektir.⁶⁸

Bir diğer önemli husus, uzlaştırma kurumunun zaman bakımından uygulanmasında yaşanacak problemle ilgilidir. Nitekim, maddi ceza hukuku ya da şekli hukuk açısından zaman bakımından uygulamayla alakalı farklı sonuçlar ortaya çıkacaktır. Maddi ceza hukuku ele alınacak olursa, yeni çıkacak kanunla birlikte uzlaştırma kapsamına alınacak suçlarda lehe düzenlemeler mevcutsa bunlar fail için uygulama alanı bulacaktır. Kesinleşmiş olsa da infaz durdurulacak ve infaz yoluna gidilecektir. Ceza muhakemesi hukuku dikkate alındığında ise derhal uygulama ilkesinin dikkate alınması gerektiği açıktır.⁶⁹

⁶⁴ Raif Bıkmaz, *Ceza Muhakemesinde Alternatif Uyuşmazlık Çözümü Olarak Uzlaştırma Kurumu*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Kültür Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2018, s. 13.

⁶⁵ Feridun Yenisey ve Ayşe Nuhoglu, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 5. bs., Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2017, s. 834.

⁶⁶ Seydi Kaymaz ve Hasan Tahsin Gökcan, *Uzlaşma ve Önödeme*, 2. bs., Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2007, s. 50-51.

⁶⁷ Yargıtay Ceza Genel Kurulunun 25.09.2007 tarih ve 2007/6-189 Esas ve 2007/188 Karar sayılı kararı.

⁶⁸ Mehmet Ata Çam, *Ceza Muhakemesi Kanunu'nda Uzlaştırma*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2018, s.29.

⁶⁹ Çam, "Ceza Muhakemesi Kanunu'nda Uzlaştırma", s. 30.

1.4.4. Uzlaştırma Uygulamalarının Türleri

1.4.4.1. Genel Bakış

Çalışmamızda üzerinde daha çok duracağımız uzlaştırma (victim-offender mediation) kavramını standart olarak kabul edersek, tarafsız bir uzlaştırmacının yer aldığı güvenli ve yapılandırılmış bir ortamda mağdur ile failinin bir araya gelmesini sağlayan bir sürecin varlığından söz edebiliriz. Uzlaştırmacı huzurundaki totıda taraflar, suç ve sonuçları hakkında konuşur, sorular sorup cevap bulmaya çalışırlar. Standart uzlaştırma uygulaması, fail ve mağdurun bir sorunu çözmek için neler yapılması gerektiğini beraberce ele aldığı bir süreci ifade eder. Uzlaştırma programlarında genellikle buna benzer süreçlerin izlendiğine şahit olunmaktadır. Bir ihtilafta uzlaştırmacı olarak görevlendirilen kişi, uzlaştırma prosedürünü açıklamak için mağdur ve fail ile irtibata geçecektir. Özellikle ciddi suçlarda uzlaştırmacı, bireysel totular düzenleyerek sürecin ayrıntılı olarak tartışılmasına yardımcı olmalı, tarafların yaşadıklarının dinlenilmesine olanak tanımalı ve uzlaştırmaya devam edilip edilmeyeceği konusunda tarafların karar vermelerini sağlayacak uygun ortamı hazırlamalı, tarafları bu konularda aydınlatmalıdır. İlerleyen süreçte uzlaştırmacı, uzlaştırma oturumunu düzenlemekte ve tarafların özgürce konuşabilmelerini sağlamak olan kolaylaştırıcı tedbirleri almaktadır. Tarafları dikkatle dinleyen uzlaştırmacı, fail ve mağdurun anlaşmasını sağlamak için çaba sarf etmektedir. Totıdan sonra, anlaşmanın örnekleri hazırlanmakta, taraflara ve ilgili makama teslim edilmektedir. Bu neticenin ardından uzlaştırmacının ayrıca anlaşmanın sürdürülmesini sağlamak için ilerlemeyi de izlemesi gerekmektedir.⁷⁰

Yukarıda izah edilen standart uzlaştırma uygulamaları haricinde farklı uzlaştırma uygulamalarına da rastlanmaktadır. Şimdi bunlardan birkaçına değinelim.

1.4.4.2. Resmi Olmayan Uzlaştırma (Informal Mediation)

Resmi olmayan uzlaştırma olarak adlandırılabilir bu uygulama, ceza adaleti personelinin normal çalışmaları esnasında yerine getirilmektedir. Uzlaştırmada görev alacak kişi, tatmin edici bir anlaşmaya varılmasını sağlamak amacıyla tarafları uzlaşmaya davet eden bir savcı olabilir. Ayrıca, suçlu hakkında daha fazla etki oluşturacağını düşünen hükümlü bir kişi ile çalışan bir sosyal hizmet

⁷⁰ Van Ness, "Victim Offender Mediation Programmes", s. 3.

uzmanı veya gözetim memuru da resmi olmayan uzlaştırma sürecinde rol alabilir. Öte yandan, bir suçlunun cezasını çekmeden uyuşmazlık durumunu ortadan kaldıracak bir iç anlaşmayı sağlamaya yardımcı olacak bir polis memuru ya da bir yargıç, ayrıca mahkeme dışı bir anlaşma girişiminde bulunarak -uzlaşma yordamıyla- ihtilafın çözümünü gerçekleştirebilir. Bu tür resmi olmayan müdahaleler, tüm yasal sistemlerde ortaktır; ancak uygulama koşulları belirli ulusal yasa ve yönetmeliklere bağlı olacaktır. Sıklıkla başvuru bir yol olmasına rağmen bu uygulamanın, sistematik veya kontrollü olduğu çok da söylenemez; ön yargı ve istismara kapı aralayacak bir yanı olduğu yadsınamaz. Resmi olmayan uzlaştırma her ne kadar resmi sistemin daha sorunsuz çalışmasına yardım etme konusunda makul bir yaklaşım olarak nitelendirilse de belirli personelin becerisine, eğilimine bağlı olması nedeniyle ve kendine özgü yapısından kaynaklanan başkaca nedenlerle diğer uzlaştırma modellerinden ayrılır.⁷¹

1.4.4.3. Geleneksel Köy veya Aşiret Hareketi (Traditional Village or Tribal Moots)

Geleneksel köy veya aşiret hareketi, daha çok az gelişmiş ülkelerde ve kırsal alanlarda hâlâ ortak olan çatışmaları veya aşiret üyeleri arasındaki çatışmaları çözmek için bütün topluluğun bir araya geldiği, uzun süredir devam eden geleneksel düzenlemelerdir. Çok güçlü bütünleşmiş topluluklara dayanırlar ve modern toplumlarda uygulama alanı bulması pek mümkün değildir. Geleneksel köy veya aşiret hareketi, birçok modern uzlaştırma programının ilham kaynağı olmuştur. Aslında bu uygulamanın, modern toplumsal yapılarla ve yasal olarak tanınan bireysel haklarla uyumlu bir biçimde, kabile hareketinin avantajlarını tanıtmaya yönelik bir girişim olduğu görülecektir.⁷²

1.4.4.4. Taraflar Arasında Müzakere Yoluyla Uzlaşma (Negotiation)

İhtilafın meydana gelmesiyle beraber taraflar, kendi avukatları vasıtasıyla konuşup tartışarak, sorunu mahkemeye götürmeden anlaşma sürecini yönetebilirler; ancak bu süreçte yapılacak anlaşmanın kesin sonuçlar vereceğinin garantisi yoktur. Taraflardan biri, yapılan anlaşmayı beğenmeyip uyuşmazlığın mahkeme kanalıyla

⁷¹ The Committee of Ministers of the Council of Europe. (1999). **Mediation In Penal Matters**. Strasbourg, 1999, s. 8-9.

⁷² "Mediation In Penal Matters", s. 12-13.

çözülmesini isteyebilecek veya uzlaştırmacı maharetiyle problemin nihayete erdirilmesi yolunu seçebilecektir.⁷³

1.4.4.5. Topluluk Panelleri veya Mahkemeleri (Community Panels or Courts)

Topluluk panelleri veya mahkemeleri, ceza davalarının kovuşturmadan ya da ceza adalet sistemi içerisinde yer alan mahkemelerden daha esnek ve gayri resmi olan toplum süreçlerine yönlendirilmesini içeren ve genellikle uzlaştırma veya müzakere unsurlarını kapsayan programlardır. Yerel yetkililer bu uzlaştırma faaliyetleri için kendi kurullarına sahip olabilmektedir.⁷⁴

1.4.4.6. Doğrudan Uzlaştırma ve Dolaylı Uzlaştırma (Direct Mediation and Indirect Mediation)

Uzlaştırma genellikle mağdur ve suçlu arasında doğrudan totlar şeklinde sunulur. Bu, taraflar için güçlendirici, yani kendi diyalogunu kontrol altında tutabilmeleri için bir araya gelmek anlamına gelir. Ayrıca, tarafların birbirleriyle doğrudan deneyimlere sahip olmalarına, kendi kararlarını vermelerine, kendilerini doğrudan ifade etmelerine ve daha anlamlı, duygusal bir deneyime sahip olmalarına izin verir.⁷⁵ Bunun yanında bazen uzlaştırmanın dolaylı bir biçimde işlediği göze çarpmaktadır.

Tarafların uzlaştırma esnasında bulunup bulunmaması durumuna göre uzlaştırma, doğrudan uzlaştırma (direct mediation) ve dolaylı uzlaştırma (indirect mediation) olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.⁷⁶ Ülkelere göre doğrudan veya dolaylı olarak uzlaştırmanın uygulanması bakımından farklılıklar vardır. Norveç gibi kimi ülkelerde doğrudan uzlaştırmanın gerçekleştirilmesi zorunluyken, Britanya'da böyle bir mecburiyet yoktur ve bu sebeple dolaylı uzlaştırmaların oranı bir hayli yüksektir.⁷⁷ Britanya'da dolaylı uzlaştırmanın tercih edilmesinin önemli birkaç nedeni vardır. Birincisi, mağdurların büyük çoğunluğunun suçlularla doğrudan karşılaşma konusundaki isteksizliğidir. İkincisi ise, uzlaştırmayı kontrol altına almak

⁷³ Muhsin Macuncu, "Amerikan Hukuk Sisteminde Anlaşmazlıkların Alternatif Çözümleri", *Ceza Muhakemesi Hukukunda Uzlaşma*, Der.: Feridun Yenisey, Arıkan Yayıncılık, Ankara, 2005, s.63.

⁷⁴ "Mediation In Penal Matters", s. 14.

⁷⁵ Tony F. Marshall, *Restorative Justice An Overview*, Home Office Research Development and Statistics Directorate, London, 1999, s. 27.

⁷⁶ "Mediation In Penal Matters", s. 9.

⁷⁷ Çetintürk, *Ceza Adalet Sisteminde Uzlaştırma*, s. 34.

ve daha hızlı ve basit bir şekilde uzlaştırma sürecini yürütmek amacıyla uzlaştırmacıların bilinçaltında dolaylı uzlaştırmayı tercih etmeleridir.⁷⁸

1.4.4.7. Toplum Uzlaştırması (Community Mediation)

Toplum uzlaştırması ve mağdur-fail uzlaştırmasının (VOM) kökleri, 1970'li yıllarda ABD'de atılmış, fakat o zamandan beri, çoğunlukla bu iki uzlaştırma uygulamasının akışı birbirinden bağımsız olarak gelişmiştir.⁷⁹

Farklı toplum uzlaştırması modellerinin geliştirildiği yüksek çeşitlilikteki sosyal sistemler nedeniyle kavramın genel kabul görmüş bir tanımını yapmak pek mümkün görünmemektedir. Birleşik Krallık ve Amerika Birleşik Devletleri gibi kültürel anlamda bağlantılı sistemlerde bile çok farklı yaklaşımlara rastlanmaktadır. Birleşik Krallık'ta toplum uzlaştırması, esas olarak, insanların açıkça sınırlandırılmış olan alanlarda (mahalle uzlaştırmacılığı), anlaşmazlık taraflarının karşılıklı olarak kabul edilebilir bir çözüm bulmasına yardımcı olan, tarafsız bir üçüncü tarafı ilgilendiren sürece atıfta bulunmaktadır. Amerika Birleşik Devletlerinde ise, toplum uzlaştırmasına aile anlaşmazlıkları, çocuklar arasında okulda yaşanan tartışmalar, gruplar arası çatışmalar girmektedir. Yani ABD-Birleşik Krallık kıyaslaması yapıldığında, toplum uzlaştırmasının kapsamının ABD'de daha da genişletildiği göze çarpmaktadır.⁸⁰

Amerika Birleşik Devletlerinde 1960'lı ve 1970'li yılların sosyal eğilimlerinin toplum uzlaştırmasının başlangıcını oluşturduğu söylenebilir. Son derece hareketli ve kentleşen nüfus, geleneksel gayri resmi anlaşmazlık çözümleyicilerinden (geniş aile, din adamları, komşular), anonim yabancılara ve tecrit edilmiş yaşamlara daha da yaklaşmıştır. Mahkemelerde usul ekonomisinin etkili şekilde işletilmemesi ve yüksek maliyet, adalet sisteminin verimli işleyişine dair hayal kırıklığına yol açmış ve birçok yargıç, akademisyen ve diğer gözlemciler, belirli türdeki anlaşmazlıklar için mahkeme dava sürecinin uygunluğunu ve

⁷⁸ Marshall, "Restorative Justice An Overview", s. 27-28.

⁷⁹ Jan Bellard, "Victim Offender Mediation", (Erişim) <http://voma.org/docs/bellard.pdf>, 30 Nisan 2018 s. 1.

⁸⁰ Christian-Radu Chereji ve Adrian-Grigore Pop, *Transylvanian Review of Administrative Sciences*, No. 41 E/2014, s. 56-74.

etkinliğini sorgulamaya başlamışlardır.⁸¹ Bireylerin bizzat başvurabildiği toplum uzlaştırması, ABD'de ortaya çıktığı andan itibaren gönüllü uzlaştırmacıların hizmetleri aracılığıyla birçok ihtilafın çözüme kavuşturulmasına aracılık etmiştir. Toplum uzlaştırması, uzlaştırmaya nazaran ceza adalet sistemiyle oldukça cılız bir ilişki içerisinde. Amerika Birleşik Devletlerinde gönüllüler vasıtasıyla yürütülen toplum uzlaştırmalarında, kâr amacı gütmeyen kuruluşlar aktif rol almaktadır.⁸²

---

⁸¹ Timothy Hedeem, "The Evolution and Evaluation of Community Mediation: Limited Research Suggests Unlimited Progress", *Conflict Resolution Quarterly*, Vol. 22, No. 1–2, Fall–Winter 2004 s. 101-133.

⁸² Çetintürk, *Onarıcı Adalet ve Ceza Adalet Sisteminde Uzlaştırma*, s. 128.

İKİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI HUKUK SİSTEMLERİNDE UZLAŞTIRMA

2.1. ANGLO-SAKSON CEZA HUKUKUNDA UZLAŞTIRMA

2.1.1. Genel Bakış

Anglo-Sakson temelli bir kurum olan uzlaştırma, mağdur ile şüpheli arasında mücadelecı sistem anlayışının bir yansıması olarak kendisini göstermektedir. Bu sistem, bir bakıma uyumsuzluğun tarafları arasındaki hukuki savaşı ifade etmektedir.⁸³

1970'li yıllarda mağdur merkezli Anglo-Sakson ceza hukukunun bir görünümü biçiminde Kanada'da ve Amerika Birleşik Devletleri'nde denenmiş uzlaştırma uygulamaları, kurumun gelişmesinde öncü rol oynamıştır. 1974 yılında Kanada'daki ilk uzlaştırma uygulamasının ardından diğer Anglo-Sakson ülkelerinde de müesseseye olan ilgi giderek artmıştır.⁸⁴

ABD'deki uzlaştırma uygulamaları hapse alternatif sunmakta ve kurumun barışçıl niteliğini vurgulamaktadır. Uzlaştırma konusunda Avustralya ve Yeni Zelanda'da ilk başlarda ilgi çocuklara yöneltilmişken, ilerleyen zamanlarda genç ve yetişkin suçlular için de uzlaştırmanın gerekliliği ve önemi anlaşılmıştır.⁸⁵

ABD'de ve Kanada'da uzlaştırma faaliyetleri genellikle gönüllüler aracılığıyla yürütülmektedir. İngiltere'de ise bu ülkelerden farklı olarak uzlaştırma konusunda ikili bir model işletilmektedir. Bunlardan biri olan sosyal hizmet modelinde uzlaştırmacılar, yönlendirici bir rol oynamaktadır. Bağımsız uzlaşma modeli adı verilen diğer modelde ise uzlaştırmacıların kolaylaştırıcı olarak görev aldığı söylenebilmektedir ki bu modelde uzlaştırmacılar faile ve mağdura eşit bir yaklaşım sergilemektedir.⁸⁶

⁸³ Özgenç, "Türk Hukukunda ve Mukayeseli Hukukta Uzlaşma", s. 141.

⁸⁴ Çetintürk, *Onarıcı Adalet ve Ceza Adalet Sisteminde Uzlaştırma*, s. 252.

⁸⁵ Benjamin, "Why is Victim/Offender Mediation Called Restorative Justice?", s. 5.

⁸⁶ Soygüt Arslan, "Türk Ceza Ve Ceza Usul Hukukunda Uzlaşma Kurumu", s. 38.

Yukarıdaki genel izahattan sonra şimdi, Anglo-Sakson ülkelerinde uzlaştırma kurumunun nasıl ele alındığına daha yakından bakalım.

2.1.2. İngiltere Ceza Hukukunda Uzlaştırma

Uzlaştırma kurumunu İngiltere'de tartışan ilk grup, yerel bir NACRO (Suçluların Bakımı ve Yeniden İskanları Birliği) şubesi olan Bristol Suçluların Bakımı ve Yeniden İskanları Birliği (BACRO) olarak değerlendirilmektedir. BACRO, 1972 yılında suçluları kurbanlarına tanıtarak, vermiş oldukları zararların daha fazla farkında olmalarına yardımcı olmuş ve suç mağdurları hakkında hiçbir şey bilmediklerini fark ederek Güney Bristol'de mağdurlara nasıl etkilendiklerini sormak için bir pilot projeyi hayata geçirmiştir. Bu, 1974'te Bristol'de ilk mağdur destek programının kurulmasını da sağlamıştır. 1979'da da benzer birçok program ve Ulusal Mağdur Destek Programı (NAVSS) kurulmuştur.⁸⁷

1980'li yıllarda da İngiltere'de, ceza hukuku sistemine “daha iyi” alternatiflerin teşvik edilmesini amaçlayan projeler ortaya atılmıştır. Mağdurun uğramış olduğu zararı hızlıca gidermek, mağdura yardımcı olmak gibi düşünceler bu projelerin ana hedefleri olmuştur. İngiltere İçişleri Bakanlığı'nın gençlik adalet sistemi için belirlediği onarıcı adalet politikası da bunun bir parçasıdır. Bu politika kapsamında uzlaştırma da kendisine yer bulmaktadır.⁸⁸

İngiltere'deki genç suçlular için uzlaştırmanın ilk sistematik kullanımı 1980'lerin başında Exeter Gençlik Destek Ekibi tarafından yapılmıştır. Bu usulde genç suçluların, mağdura doğrudan veya dolaylı olarak tazminat ödemeleri için yerel sosyal hizmetler birimlerince davet edilmesiyle uzlaştırma süreci işletilmekteydi.⁸⁹

Günümüzde İngiltere'de uzlaştırma, çoğunlukla yarı bağımsız ceza adaleti makamları eliyle yürütülen özel programlarla yapılmaktadır. Sivil toplum örgütleri de bilhassa komşular arasında ortaya çıkan ihtilaflarda uzlaştırma programları yürütmektedir. Uzlaştırma kurumlarının büyük çoğunluğu Mediation UK isimli

---

⁸⁷ Philippe Gailly, “Restorative Justice in England and Wales”, *Actions Réparatrices Prestations Et Guidances Educatives (ARPEGE)*, Liège, Belgium, 2003, s. 5.

⁸⁸ David Miers ve Michael Semenchuk, “Victim-Offender Mediation in England and Wales”, *Victim-Offender Mediation with Youth Offenders in Europe*, Springer International Publishing (e-book), 2005, s. 23.

⁸⁹ Miers ve Semenchuk, “Victim-Offender Mediation in England and Wales”, s. 23-24.

kuruluşa üye olmakla beraber aynı zamanda bu kuruluş tarafından hazırlanan kurallara ve standartlara uymakla yükümlüdürler.⁹⁰

Doğrudan ya da dolaylı olarak gerçekleştirilebilen uzlaştırmaya; polis ikazıyla, takibatın ertelenmesiyle, hükmün bir parçası olarak yahut hükümden sonra gidilebilmektedir. Tüzel kişiler de dâhil olmak üzere bir mağdurun bulunması ve de failin işlediği suçu kabul etmesi hâlinde ağır nitelikli suçlar da kapsamda kalmak üzere İngiltere’de uzlaştırma prosedürü işletilebilmektedir. Sürece katılmak için her iki tarafın da kabulü gerekmektedir. Polis ya da denetimli serbestlik görevlisi de istisnai durumlar haricinde fail ile mağdur arasında uzlaştırmayı gerçekleştirebilmektedir. Klasik mağdur-fail uzlaştırma müzakerelerinin yanı sıra, İngiltere’de zaman zaman aynı suçu işleyen fail gruplarıyla aynı suça maruz bırakılan mağdur gruplarının bir araya getirildiği programların varlığı da göze çarpmaktadır. Bu, suçluları yakalanamayan veya onlarla karşılaşamayan mağdurlara hizmet sunmanın bir yoludur. Böylece mağdur, bir bakıma suçluya karşı duygularını ifade etme ve ona soru sorma şansını yakalamaktadır. Bu uygulama, yaptıklarının kişisel etkileriyle ilgili fikir edinme hususunda suçlular açısından bir şans olarak görülmektedir. Grup totlarında mağdur ve fail yüz yüze iletişim kuramamaktadır; ancak yine de yararlı bir iletişim işlevi gerçekleşmektedir.⁹¹

İngiltere’de, ABD ve Kanada gibi Anglo-Sakson ülkelerindeki uygulamadan farklı olarak iddia makamı, ceza konusunda görüş bildirmemektedir. Bu nedenle cezaya ilişkin taahhütlerin hiçbir önemi bulunmamakta, uzlaştırmının tarafları da bu husus üzerinde tartışmamaktadır. Mahkemeler, uzlaştırma ile sonuçlanan uyuşmazlıklarda genellikle somut cezanın üçte biri ya da dörtte biri oranında bir indirim yapmaktadır.⁹²

---

⁹⁰ Marshall, “Restorative Justice An Overview”, s. 11-12.

⁹¹ Marshall, “Restorative Justice An Overview”, s. 12.

⁹² Ahmet Sezer, *Öğreti ve Uygulamada Ceza Usul Hukukunda Uzlaşma*, Adalet Yayınları, Ankara, 2010, s. 45.

2.1.3. Amerika Birleşik Devletleri Ceza Hukukunda Uzlaştırma

Amerika Birleşik Devletleri'nde alternatif uyuşmazlık çözüm yollarının yasalaşma geçmişi 1990 yılına dayanmaktadır. 1990 yılında, İdari Uyuşmazlık Çözüm Kanunu'nun (Administrative Dispute Resolution Act) kabul edilmesiyle başlayan süreç, 1992 yılında Amerikan Barolar Birliği tarafından alternatif yöntemleri yaygınlaştırmak için "ABA Section" adı verilen bir bölüm oluşturulması ile devam etmiş, 1994 yılında Texas'ta çocuklara arabuluculuk eğitiminin verilmeye başlanmasıyla kendisini iyiden iyiye hissettirmeye başlamıştır. 1998 yılına gelindiğinde, Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Kanunu'nun (Alternative Dispute Resolution Act) Kongre tarafından kabul edilmesiyle beraber, her bir federal bölge mahkemesine, mahalli kuralları çerçevesinde kendi alternatif uyuşmazlık çözüm programlarını oluşturma yetkisi tanınmıştır. Kanun, alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemlerinin kurumsallaşması açısından son derece önem arz etmektedir.⁹³

Geleneksel jüri sisteminin sebep olduğu gecikmenin, maliyetin, mahkemeye gelen vakaların sayıca artmasının ve karmaşıklığın, Amerikan hukuk sisteminde uyuşmazlıkların alternatif çözümü için alternatif yöntemler geliştirilmesinde etkili olduğu söylenebilir. Taraflar, davalarının jüri ile görülmesi hakkında gönüllü olarak vazgeçerek; daha basit, hızlı ve maliyeti düşük yollarla uyuşmazlığı sona erdirmeye yoluna tevessül etmektedirler. ABD'de hukuk davalarında uygulanan alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemleri, ceza hukuku pratiğinde de kendisine yer bulmuştur. Bu yöntemlerden uzlaştırma, ABD ceza hukukundaki en önemli alternatif çözüm kurumlarından bir tanesidir.⁹⁴

ABD hukukunda uzlaştırma için her ne kadar kanuni düzenlemeler yapılmış olsa da Anglo-Sakson hukuk geleneğinin işlediği ülkede, yasal düzenlemeler olmasa dahi eyaletin bir kurumu aracılığıyla ya da kâr amacı gütmeyen bir sivil toplum örgütü eliyle uzlaştırma programlarının uygulanmasının önünde bir engel bulunmamaktadır.⁹⁵

⁹³ İbrahim Özbay, "Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yöntemleri", *Atatürk Üniversitesi Erzincan Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. X, Sayı 3-4, 2006, s. 462-463.

⁹⁴ David B. Simpson, "Amerikan Hukuk Sisteminde Anlaşmazlıkların Alternatif Çözümleri ve Bunun Türk Hukuk Sistemi ile Uygunluğu", Çev. Ayşe Tezel, (Erişim) <http://www.eakademi.org/icerik.asp?kategori=%C3%83%E2%80%A1eviri&kid=2&git=2>, 15 Kasım 2018, s. 5.

⁹⁵ Çetintürk, *Ceza Adalet Sisteminde Uzlaştırma*, s. 157.

ABD'deki bazı eyaletlerde uzlaştırmaya ilişkin ayrı düzenlemelerin varlığından söz edilebilirken, bazı eyaletlerdeyse genel yasaların içinde uzlaştırmaya göndermede bulunmaktadır. Ayrıca uzlaştırma için kullanılan terim ile uzlaştırmanın düzenlenişi açısından eyaletler arasında bir yeknesaklıktan söz edilememektedir.⁹⁶

Eyalet yasalarındaki uzlaştırma düzenlemelerine bakıldığında, bazı eyaletlerde daha dar, bazı eyaletlerdeyse daha geniş kapsamlı uzlaştırma düzenlemelerinin olduğuna rastlanmaktadır. Yirmi dokuz ABD eyaletinin yirmi üçünde uzlaştırma için özel yasal düzenlemeler bulunmakla birlikte altı eyalette ise fail ve mağdur diyalogunu önemseyen uzlaştırma benzeri uygulamalar için yasal düzenlemelere yer verilmektedir.⁹⁷

Uzlaştırma faaliyetini gerçekleştiren kurumlar, farklı eyaletlerde farklı düzenlemelere tabidir. Bazı eyalet kanunlarında, filin uzlaştırmaya gönderileceği şeklinde genel bir ifade kullanılmış; ancak uzlaştırma hizmetinin kim/kimler tarafından verileceğine dair herhangi bir hükme yer verilmemiştir. Uzlaştırma hizmetinin eyalet tarafından ya da eyaletin desteğiyle ve eyaletin sorumluluğunda verileceğini belirten eyalet yasaları da mevcuttur. Bu gruba giren Iowa gibi bazı eyaletlerde uzlaştırma hizmeti konusundaki sorumluluk yargıya aitken; Colorado gibi bazı eyaletlerde, tek bir sistemin varlığından bahsedilmektedir. Uzlaştırma hizmetinin gerçekleştirilmesi için yerel yönetimlere destek veren eyaletler de bulunmaktadır; ancak bu yerel yönetimler, uzlaştırma hizmetini, sözleşme yapmak suretiyle kâr amacı gütmeyen sivil toplum kuruluşlarına gördürebilmektedir. Uzlaştırma hizmetinin, kâr amacı gütmeyen sivil toplum örgütlerine verildiği eyaletlerde, eyaletlerin rolü sadece denetim ve danışmanlık olarak karşımıza çıkmaktadır. Örneğin; Ohio kanunları, uzlaştırma hizmetini yerel yönetimlere veya kâr amacı gütmeyen sivil toplum örgütlerine vermektedir. Louisiana'da uzlaştırma hizmeti, kâr amacı gütmeyen sivil toplum örgütlerinin üyesi olması zorunlu olmayan ve onaylanmış bir listeden seçilen uzlaştırmacılar tarafından gerçekleştirilmektedir. Arkansas kanunlarında, uzlaştırma hizmetine teknik destek sağlanması amacıyla,

---

⁹⁶ Mark S. Umbreit, Elizabeth Lightfoot ve Johnathan Fier, "Legislative Statutes on Victim Offender Mediation: A National Review", *Center for Restorative Justice & Peacemaking*, School of Social Work, University of Minnesota, 2001, s. 2-3.

⁹⁷ Umbreit, Lightfoot ve Fier, "Legislative Statutes on Victim Offender Mediation: A National Review", s. 1.

eyalet üniversitelerine mali yardım verilmesi öngörülmektedir. Delaware, Montana ve Oregon'da uzlaştırma hizmetini izlemesi ve/veya rehberlik yapması için kanunen zorunlu ve sadece bu konuyla ilgili eyalet çapında bir komisyon teşkil edilmiştir. ABD'deki diğer eyaletlerde de uzlaştırma konusuyla ilgilenen komisyonlar kurulmuştur; ancak yukarıda bahsedilen üç eyaletteki kadar aktif değildir.⁹⁸

1978 yılında ABD'de ilk defa Indiana-Elkart'ta gerçekleştirilen uzlaştırma projesinin başladığı günden itibaren, bilhassa mal varlığına karşı suçlar ile yaralama suçları bakımından hem yetişkinleri hem de çocukları sürece dâhil eden binlerce uzlaştırma faaliyeti uygulanmıştır.⁹⁹

ABD'de uygulanan uzlaştırma programlarında, süreci uzlaştırmacı yürütmektedir. Uzlaştırma programlarında proje çalışanı uzlaştırmacı, ilk olarak fail ve mağdurla ayrı ayrı konuşarak fail ve mağdurun kişisel bir buluşmaya hazır olup olmadıklarını araştırmaktadır. Proje çalışanı uzlaştırmacı, bu konuşmalar sonucunda fail ile mağdurun kişisel bir buluşmaya hazır oldukları kanaatine ulaşırsa; tarafları bir araya getirmektedir. Bu buluşmada, fail ve mağdur başlarından geçen olaylar hakkındaki düşüncelerini ve hislerini ortaya koymaktadırlar. Konuşmayı idare eden program çalışanı, bunun ardından konuşmayı fiilin sonuçlarının ortadan kaldırılması aşamasına yöneltmeye çalışmaktadır. Konuşma, mağduriyetin giderilmesi ediminin taraflarca kabul edildiği anlaşma ile sonuçlanmaktadır. Bu anlaşma, genellikle yazılı bir sözleşme şeklinde yapılmaktadır. Anlaşma, mahkeme tarafından yaptırımın tespitinde ya da değiştirilmesinde göz önünde bulundurulmaktadır.¹⁰⁰

Amerika Birleşik Devletleri'ndeki yapılan bir araştırmada, 289 uzlaştırma programı içerisinden araştırmaya katılan 116 programa ilişkin verilerde; ABD'de uzlaştırma hizmeti veren kurumların büyük çoğunluğunu %43 ile sivil toplum örgütlerinin oluşturduğu sonucuna varılmıştır. İkinci büyük kategoriyi %22 ile kilise oluşturmakta; denetimli serbestlik kurumları %16'lık bir paya sahipken, savcılıklar %4 ve polis de %2'lik dilimle araştırmada kendisine yer bulmuştur. Bunların

---

⁹⁸ Umbreit, Lightfoot ve Fier, "Legislative Statutes on Victim Offender Mediation: A National Review", s. 7-8.

⁹⁹ Çetintürk, *Ceza Adalet Sisteminde Uzlaştırma*, s. 158.

¹⁰⁰ Özgenç, "Türk Hukukunda ve Mukayeseli Hukukta Uzlaşma", s. 151.

haricinde %13'lük kısım, diğer kamusal kurumlarda uzlaştırma hizmetinin yürütüldüğünü göstermektedir.¹⁰¹

Amerika Birleşik Devletleri'nde gerçekleştirilen uzlaştırma programlarının, fail tarafından yeniden suç işlenmesinin önlenmesi ve de mağdur ile failin süreçten memnuniyeti açısından oldukça başarılı neticeler verdiği söylenebilir. Uzlaştırmaya katılan mağdurların %79'u, faillerinse %87'si kurumdan memnun olduklarını; mağdurların %83'ü, faillerinse %89'u süreci adil bulduklarını belirtmişlerdir. Ayrıca mağdurların %91'i uzlaştırmaya kendi rızalarıyla katıldıklarını ifade etmişlerdir.¹⁰²

ABD'de uzlaştırmının uygulandığı suçların %33'ünü kasıtlı işlenen suçlar oluşturmaktayken, %67'sini taksirli işlenen suçlar oluşturmaktadır.¹⁰³

2.1.4. Kanada Ceza Hukukunda Uzlaştırma

Uzlaştırma kurumu, Kanada'da ilk olarak 1974 yılında Kitchener, Ontario'da uygulanmaya başlanmıştır. Kanada Ceza Kanunu'nda 1996 yılında yapılan reformla kurum, Kanada'da federal düzeyde de uygulama alanına sahip olmuştur. 01.04.2003 tarihinde yürürlüğe giren Kanada Ceza Kanunu'nun 717. maddesi ile 1984 tarihli Kanada Çocuk Ceza Kanunu'nun 4. bölümü, Kanada ceza hukukunda uzlaştırmının yasal dayanaklarıdır. Bugün Kanada'da yüzü aşkın uzlaştırma programı bulunmaktadır.¹⁰⁴

Kanada'daki uzlaştırma uygulamalarında, sürecin neticelerinden mağdurun ve suçlunun memnuniyet duyması amaçlanmaktadır. Mağdur ve suçlu, güvenli bir ortamda ve eğitilmiş bir uzlaştırmacı huzurunda, birbirleriyle bir araya gelmektedir. Bu buluşma esnasında mağdur, suçluya; suçun kendi üzerindeki fiziksel, duygusal ve maddi etkileri hakkında bilgi vermektedir. Suçluya yöneltilen sorularla, ihtilafı çözmek için seçenekler geliştirilmeye çalışılmakta; tarafları ilgilendiren onarıcı planların devreye sokulması üzerinde tartışılmaktadır. Bu işlemler bazen video yoluyla bazen de yazılı yazışmalar kullanılarak yapılmaktadır.¹⁰⁵

¹⁰¹ Çetintürk, *Onarıcı Adalet ve Ceza Adalet Sisteminde Uzlaştırma*, s. 280.

¹⁰² Çetintürk, *Onarıcı Adalet ve Ceza Adalet Sisteminde Uzlaştırma*, s. 282.

¹⁰³ Soygüt Arslan, "Türk Ceza ve Ceza Usul Hukukunda Uzlaşma Kurumu", s. 39.

¹⁰⁴ Soygüt Arslan, "Türk Ceza ve Ceza Usul Hukukunda Uzlaşma Kurumu", s. 42.

¹⁰⁵ Canadian Resource Centre for Victims of Crime. (2011). **Restorative Justice in Canada: What Victims Should Know**. 2011, s. 7.

Uzlaştırmacının, uzlaştırma sürecindeki rolü, taraflar açısından adil olarak algılanacak bir sonucun elde edilmesi hususunda, mağdur ile suçlu arasındaki etkileşimi kolaylaştırmaktır. Geleneksel ceza adaleti sisteminden farklı olarak uzlaştırma programları, mağdurun ve suçlunun aktif katılımını sağlayarak, aralarında diyalogu teşvik eden bir süreçte, mağdurun zararlarının giderilmesini sağlamaktadır.¹⁰⁶

Kanada ceza hukukunda uygulanan uzlaştırma prosedüründe hâkim yer almamaktadır. Hâkimin bu alandaki görevi, yalnızca şüphelinin ikrarını geçerli saymak ve varsa savcının önerilerini göz önünde tutarak cezayı belirlemektir. Hâkim, şüphelinin ikrarının iradiliğini ve şüpheliyi ikrara iten nedenleri denetleme yetkisini haiz değildir. Cezanın belirlenmesinde herhangi bir rolü bulunmayan taraflar, cezaya karşı kanun yoluna gidebilmektedir. Savcının kanun yoluna gidebilmesi ise, sadece önerdiğinden farklı bir ceza kararlaştırılması hâlinde mümkün olmaktadır.¹⁰⁷

Kanada'da uzlaştırmadan farklı olarak "vekil mağdur/suçlu onarıcı adalet diyalogu" adı verilen bir müessesenin varlığı göze çarpmaktadır. Bir mağdurun ya da suçlunun, benzer bir suç işleyen veya benzer şekilde mağdur edilen biriyle görüşmesini ifade eden vekil mağdur/suçlu onarıcı adalet diyalogu, mağdurun ve failin ileride uzlaştırma sürecinde aktif olarak yer almasının bir bakıma provası olarak nitelendirilmektedir. Uzlaştırma totularına katılmak isteyen; ancak her ne sebeple olursa olsun, suçluyla buluşmak istemeyen birçok mağdur için uygulamanın faydalı sonuçlar verdiği görülmüştür.¹⁰⁸

Uzlaştırma uygulamalarının bir hayli yaygın olduğu Kanada'da hükümet, onarıcı adalet düşüncesinin uluslararası rehberlerinden biri olarak nitelendirilen Birleşmiş Milletler Onarıcı Adalet Programlarının Cezai Konularda Uygulanması Hakkında Temel İlkeler Bildirgesi'nin hazırlanmasında önemli bir rol üstlenmiştir.¹⁰⁹

Doktrinde, Kanada ceza hukukunda uzlaştırma kurumuna uygulamada sıklıkla başvurulmasının nedenleri hakkında görüşler bulunmaktadır. Uzmanlar, Kanada'da uzlaştırma kurumuna olan ilginin bu kadar fazla olmasını iki sebebe

---

¹⁰⁶ Mark S. Umbreit, "Victim-Offender Mediation in Canada: The Impact of An Emerging Social Work Intervention", *International Social Work*, 42/2, 1999, s. 220.

¹⁰⁷ Özgenç, "Türk Hukukunda ve Mukayeseli Hukukta Uzlaşma", s. 153.

¹⁰⁸ Canadian Resource Centre for Victims of Crime, s. 8.

¹⁰⁹ Soygüt Arslan, "Türk Ceza ve Ceza Usul Hukukunda Uzlaşma Kurumu", s. 42.

bağlamaktadır. Bunlardan ilkinde; uzlaştırmanın, uyuşmazlığı süratli bir şekilde sonuçlandırdığı vurgulanmakta; bir diğerinde ise uzlaştırmanın, hukukçuların iş yükünü ciddi biçimde azalttığı ifade edilmektedir.¹¹⁰

2.1.5. Avustralya Ceza Hukukunda Uzlaştırma

Avustralya'daki ilk onarıcı adalet programları incelendiğinde, bu tür programların genellikle genç suçlular için oluşturulduğu görülecektir. Nitekim programlar, genç suçlular tarafından işlenen daha az ciddi suçlar bakımından uygun kabul edilmiştir. İlerleyen zamanlarda uygulama, Avustralya çocuk adaletinde yaygınlaşmış ve yetişkin suçlular bakımından da alan genişletilmiştir.¹¹¹

Avustralya'da onarıcı adaletin bir görünümü olan konferanslar, suçluların eylemlerinin sorumluluğunu üstlenmesinin ve davranışlarının mağdurları nasıl etkilediğini ilk elden görmesinin bir fırsatını sunmaktadır. Suç konusunun bir konferans için uygun olup olmadığı, suçun ciddiyeti, mağdura uygulanan şiddet düzeyi, neden olunan zarar, suç işleyişinin doğası ve kapsamı gibi durumlar konferansta dikkate alınacaktır. Suçlu ve mağdur uygun görürse; ilgili taraflarla bir konferans düzenlenebilecektir. Konferans sürecin farklı aşamalarında düzenlenebilmekte ve polis, mahkemeler veya çocuk adalet ajansları tarafından yürütülmektedir. Konferans için uygunluğun değerlendirilmesi; suçlunun sorumluluğu kabul etmesine, pişmanlık seviyesine, mağdurla ilgili duygularına, kişilerarası becerilerine ve kültürel değerleri içeren çeşitli güvenlik konularına dayanmaktadır. Mağdurun ve suçlunun, polisle veya diğer ilgililerle bir araya getirilmesiyle, suçlunun eylemiyle neden olunan zararın giderilmeye çalışılması için anlaşmaya varmak adına bir plan yapılmaktadır. Bazı yargı alanlarında, mağdur bulunmadan da konferanslar devam edebilmektedir. Plan, suçlunun mağdura özür dilemesini veya mağdurun uğradığı zararı tazmin etmesini ya da suçlunun; bir toplum hizmeti yapmasını, belirlenmiş bir eğitim programına katılmasını, hayır kurumuna bağış yapmasını veya mağdur yahut ebeveynleri için çalışmasını içerebilmektedir. Ayrıca, suçlunun ilaç veya alkol tedavisi de planda

¹¹⁰ Cumhuriyet Şahin, *Ceza Muhakemesi Hukuku I*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2007, s. 789.

¹¹¹ Jacqueline Joudo Larsen, *Restorative Justice in the Australian Criminal Justice System*, Australian Institute of Criminology, Canberra, 2014, s. 5.

bulunabilecektir. Konferansın sonuçlarına uymayan suçlular için ceza adalet sistemi işlemeye devam edebilecektir.¹¹²

Avustralya’da konferanslar haricinde; Yeni Güney Galler, Queensland, Batı Avustralya, Kuzey Toprakları ve Tasmanya eyaletlerinde fail-mağdur uzlaştırması uygulamalarına da rastlanmaktadır.¹¹³

Yeni Güney Galler’de uzlaştırma uygulaması, belirli bir mevzuata tabi değildir. Uzlaştırma yetişkin suçlulara uygulanmakta, suçların tanımlanabilir bir mağduru olması şartıyla her suç için uzlaştırmaya gidilebilmektedir. Mağdur veya suçlu (cinsel saldırı ve cinsel taciz suçları hariç) uzlaştırma sürecini başlatabilmektedir. Queensland eyaletinde uzlaştırmının yasal dayanağını, 1990 tarihli Uyuşmazlık Çözüm Merkezi Yasası oluşturmaktadır. Burada uzlaştırma, 17 yaş ve üstü yetişkinler için mümkün kılınmıştır. Mağdur ya da fail uzlaştırma sürecini başlatabilmekte; her suç için uzlaştırmaya gidilebilmektedir. Uzlaştırma, Batı Avustralya eyaletindeyse; 1995 tarihli Ceza Yasası ve 1994 tarihli Genç Suçlu Yasası ile mevzuata girmiştir. Genç suçlular ve yetişkin suçlular uzlaştırma kapsamında değerlendirilmektedir. Cinayet, cinsel saldırı, adam kaçıрма, özgürlükten yoksun bırakma ve eşler arasındaki aile içi şiddet gibi suçlarda uzlaştırma yoluna gidilememektedir. Mağdur, suçlu, hâkim, savcı, avukatlar, mağdur destek danışmanları veya gençlik adalet memurları tarafından uzlaştırma faaliyeti başlatılabilmektedir. Kuzey Toprakları eyaletinde, 2005 tarihli Topluluk Adalet Merkezi Yasası ile uzlaştırma yasal dayanak kazanmıştır. Uzlaştırma, genç ve yetişkin suçlular için öngörülmüştür. Cinayet ve adam öldürme gibi çok ciddi suçlar haricinde her suç için uzlaştırma müessesine başvurulabilmektedir. Mağdur, suçlu, avukatlar ve hâkimler tarafından uzlaştırma prosedürünün başlatılmasında bir engel bulunmamaktadır. Tasmanya eyaletinde 1997 tarihli Ceza Yasası ile uzlaştırma kurumu işlerlik kazanmıştır. Yine burada da genç ve yetişkin suçlular uzlaştırma kapsamına alınmıştır. Yasada hangi suçlar için uzlaştırmaya başvurulabileceği ise belirtilmemiştir. Uzlaştırma süreci, mağdur veya suçlu tarafından başlatılabilmektedir.¹¹⁴

---

¹¹² Larsen, “Restorative Justice in the Australian Criminal Justice System”, s. 5-6.

¹¹³ Kathleen Daly ve Hennessey Hayes, “Restorative Justice and Conferencing in Australia”, *Trends and Issues in Crime and Criminal Justice*, 2001, s. 30.

¹¹⁴ Larsen, “Restorative Justice in the Australian Criminal Justice System”, s. 19.

2.1.6. Hindistan Ceza Hukukunda Uzlaştırma

Eski Hindistan, Hindistan'daki tarih öncesi dönemden (yani Taş Devri'nden), Arapların Sind Fethinden başlayarak Hindistan'daki Müslüman egemenliğinin temellerinin atıldığı döneme kadar olan tarih dönemi için kullanılmaktadır. Müslümanlar Hindistan'ı fethetmeden önce Hindistan'da yaşayan insanlar Hindulardı ve Hindu Yasası adı verilen kendi yasaları tarafından yönetiliyorlardı. Vedalar, Sutralar ve Dharmashastralara gibi Hindistan'ın eski edebi eserlerinde, Hindistan'da hüküm süren anlaşmazlıklara çözüm getiren kurumlar hakkında bilgilere rastlanmaktadır. Hindular, mahkeme müdahalesine gerek duymadan, "panchayat" adı verilen kurumlara başvurarak, ihtilâfların çözümü için kendilerine doğal bir yol seçebilmekteydiler. Panchayat; köylülere, kendi köylerinde yaşayan taraflar arasında uzlaştırma yapma imkânı sağlamıştır. Eski Hindistan'da uygulanan bu yöntem, sosyal ve ekonomik koşullardaki değişikliklerle beraber işleyişini büyük ölçüde yitirmiştir; ancak bugün bile bir şekilde bu tür uzlaştırma kurumlarının varyantları bazı kırsal alanlarda yaygın olarak kendisini göstermektedir.¹¹⁵

Onarıcı adalet sistemi ve uygulamaları Hindistan'da büyük önem taşımaktadır. Bu tür programların en büyük yararlarından biri, belirli toplulukların ihtiyaçlarına göre uyarlanabilen esneklik potansiyelinden kaynaklanmaktadır.¹¹⁶

Hint mirasının sosyo-kültürel dokusu, çatışan insanları bir araya getirmek ve anlaşmazlıkları son derece gayri resmi bir şekilde çözüme kavuşturmak için kendine özgü bir mekanizma içermektedir: Panchayati Raj Sistemi. Bu sistem ve diğer sosyal kurumlar Hindistan'da adalet dağıtımında etkili olmuşlardır. Bu kurumlar tarafından verilen kararlar, mağdurların çıkarlarını kutsal saymakla beraber herkes tarafından kabul edilebilmektedir.¹¹⁷

---

¹¹⁵ R. Thilagaraj, "Nyaya Panchayat", *Restorative Justice in India: Traditional Practice and Contemporary Applications*, Springer Series on Asian Criminology and Criminal Justice Research, Springer International Publishing (e-book), 2017, s. 4.

¹¹⁶ Subash C. Raina ve Rakesh Kumar Handa, "A Justice that Heals: Restorative Justice from an Indian Perspective", *Restorative Justice in India: Traditional Practice and Contemporary Applications*, Springer Series on Asian Criminology and Criminal Justice Research, Springer International Publishing (e-book), 2017, s. 101.

¹¹⁷ Raina ve Handa, "A Justice that Heals: Restorative Justice from an Indian Perspective", s. 101.

Hindistan'da suçlular, çoğu zaman mağdurlara verdikleri zararları telafi etmeye veya onarmaya yanaşmaktadır. Bu bakımdan suçlu-mağdur arasında mahkeme dışı uyuşmazlığın çözümü büyük önem taşımaktadır. Hindistan Hukuk Komisyonu'nun "Gram Nayalaya" hakkındaki 114. raporunda, zamanın makul taleplerine cevap verilebilmesinin sağlanması için adli idare sistemini gözden geçirmenin teşvik edilmesi ilk ve en önemli amaç olarak vurgulanmıştır. Diğer amaçlar ise, kararların adil olması ve uzlaşma süreçlerinin basitleştirilmesi ile uzlaşma tekniklerinin ortadan kaldırılması olduğu gibi, davaların hızlı ve ekonomik bir şekilde elden çıkarılmasının güvence altına alınması olarak da sayılabilir. 2008 tarihli Nayalaya Yasası ve 2009 tarihli Nyaya Panchayat Tasarısı, Hindistan hükümeti tarafından yüzlerce yıllık "panchayat" kavramını, taraflar arasında resmi yargı sistemi dışında uzlaştırma yoluyla uyuşmazlıkların çözümünde yeniden canlandırmak maksadıyla gündeme getirmiştir.¹¹⁸

Hindistan'da Lok Adalat adı verilen, bazı ihtilâfların tartışıldığı ve bunların doğrudan konuşularak çözülmesi için çaba harcandığı özel bir halk mahkemesinin varlığından da söz edebiliriz. Uyuşmazlıklar bu mahkemeler aracılığıyla kolayca çözülebildiği için Lok Adalat'ın yetki alanını sınırlandırmak çok kolay değildir. Lok Adalat özellikle bileşik suçlarda ve trafik kazalarıyla sonuçlanan vakalarda verimli neticeler vermektedir.¹¹⁹

Hindistan'da, mağdurun ceza adaleti sürecinde söz sahibi olmasını sağlayan ayrı bir kanun yoktur. Belki de ülkedeki usul hukuku bakımından mağdur için fazla kapsam sağlanmaması sebebiyle kurban yeteri kadar korunmamaktadır. 1973 tarihli Hindistan Ceza Muhakemeleri Kanunu'nun 357-358. maddelerinde öngörülen tazminat prosedürü, mağdura pratikte yeteri kadar avantaj sağlamamaktadır. Hindistan Ceza Kanunu'nun yürürlüğe girdiği 1860 yılından bu yana fail için öngörülen para cezası miktarı değişmeden kalmıştır.¹²⁰

---

¹¹⁸ Raina ve Handa, "A Justice that Heals: Restorative Justice from an Indian Perspective", s. 101-102.

¹¹⁹ M.P. Paridhi Selvan, "A Study on Lok Adalats in Indian Legal System", *International Journal of Pure and Applied Mathematics*, Volume 119, No. 17, 2018, s. 301-302.

¹²⁰ Jhalak Kakkar and Shruti Ojha, "An Analysis of the Vanishing Point of Indian Victim Compensation Law", *Journal of Indian Law and Society*, Vol. 2, 2009, s. 338.

2.1.7. Güney Afrika Ceza Hukukunda Uzlaştırma

Genel olarak Güney Afrika adalet sistemi, onarıcı adalet unsurları içermektedir. Güney Afrika geleneksel adalet süreçlerinin ve modern onarıcı adalet süreçlerinin değerleri temelinde ortak olan, bu süreçlerin hem uzlaşmayı ve barışı hem de uyumun yenilenmesini amaçlaması olarak karşımıza çıkmaktadır. Güney Afrika'da haklara ve görevlere odaklanan, saygınlığı önde tutan normatif bir onarıcı adalet sisteminden bahsedilebilir.¹²¹

1970'lerde yapılan popüler bir şakada, bir pilotun, "Güney Afrika'ya yaklaşıyoruz, lütfen saatlerinizi yirmi yıl geriye çevirin." dediği aktarılır. Bu, bir bakıma Güney Afrika'nın geri kalmışlığına atıf olarak değerlendirilebilir. Onarıcı adaletin işleyişi bakımından da Güney Afrika'nın uygulamada geciktiği söylenebilir. Bunun nedenleri kuşkusuz, apartheid¹²² ve Güney Afrika yasalarının katı olmasıyla, ayrıca düzenin baskıcı tavrıyla bağlantılıdır. Rejim, istibdat süresince mağdurların ve suçluların insancıl muamelesiyle ilgilenen binlerce insanı gözaltına almış, acil durum yasalarının en kötü etkilerine neden olarak, işkenceye ve gözaltında ölümlere sebebiyet vermiştir. Ayrıca 1980'lerde Güney Afrika'ya karşı kültürel ve akademik boykotlar diğer ülkelerden gelen fikirlerin serbest akışını olumsuz etkilemiştir.¹²³

Uzlaştırma, Güney Afrika ceza adaleti sistemi için oldukça yeni bir kavram olmasına rağmen, Güney Afrika yerlilerinin uyguladığı uyuşmazlık çözüm yöntemlerine yabancı değildir. Örneğin; geleneksel "ubuntu" pratiğinde, karşılıklı saygı temelli olarak taraflar arasındaki çatışmanın çözülmesi amaçlanmaktadır ki bu, geleneksel bir onarıcı adalet uygulaması olarak karşımıza çıkmaktadır. Ubuntu; kişiliği, insanlığı, insancılığı ve ahlâkı temsil eden bir yaşam felsefesi olarak tanımlanabilir. Ubuntu; mağduru, faili ve topluluğu ihtilafın merkezine yerleştirerek faile, yapılan fiilin yanlışlığını kabul ettirmeyi ve mağdurun uğradığı zararı telafi ettirmeyi amaçlar. Bu sistem, onarıcı adalet gibi çatışmayla başa çıkma konusunda ortak bir yaklaşımı vurgulamakta ve kanunu kişisel savunma için bir araç olarak

¹²¹ Ann Skelton ve Mike Batley, *Charting Progress, Mapping the Future: Restorative Justice in South Africa*, Restorative Justice Centre and Institute for Security Studies, Pretoria, 2006, s. 8-9.

¹²² Türk Dil Kurumuna göre apartheid, ırk ayrımcılığı anlamına gelmektedir. (Erişim) http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&view=bts&kategori1=veritbn&kelimesec=18114, 14 Kasım 2018.

¹²³ Ann Skelton, *The Influence of the Theory and Practice of Restorative Justice in South Africa with Special Reference to Child Justice*, University of Pretoria Press, Pretoria, 2005, s. 153.

değil, ortak çıkarların korunması için gerekli görmektedir. Onarıcı adalet, suça belirli bir özel cevap türü olsa da, ubuntu bundan çok daha fazlasıdır; ancak her ikisi de taraflardan birisinin davranışıyla oluşturulan soruna işbirlikçi çabalarla çözüm bulmaya ve topluluklar içinde barışı sağlamaya odaklanmaktadır.¹²⁴

Apartheid sırasında birçok topluluk, devlet sistemindeki adalet eksikliğine bir cevap olarak suçlarla ve toplumlarındaki diğer çatışmalarla başa çıkmak için kendi uyuşmazlık çözüm mekanizmalarını geliştirmiştir.¹²⁵ Ubuntu, bu bakımdan uzlaştırmanın geleneksel Afrika değerlerini yansıtmaktadır.¹²⁶

Güney Afrika'da uzlaştırma projesiyle ilgili ilk girişimler 1992 yılında Suç Önleme ve Suçluların Rehabilitasyonu Enstitüsü (NICRO) tarafından gerçekleştirilmiştir.¹²⁷ Lukas Muntingh isminde bir kişi, NICRO tarafından işe alınarak, uzlaştırmanın Amerika Birleşik Devletleri'nde nasıl ele alındığını gözlemlemek adına bu ülkeye gönderilmiş; Güney Afrika'ya geri döndüğünde ise NICRO'nun Cape Town'daki ilk uzlaştırma projesini hayata geçirmiştir. Projenin, mahkeme öncesi aşamalarda tarafları yönlendirmeyi hedeflediği söylenebilir.¹²⁸

Güney Afrika'da Onarıcı Adalet Merkezi (RJC) 1998 yılında Pretoria'da kurulmuştur. Merkez, farklı onarıcı adalet programları hazırlamakta ve ceza adalet sistemine alternatif olarak uzlaştırma faaliyetleri yürütmektedir. RJC, barışa değer veren bir toplum görmeyi, çatışmanın yapıcı çözümünü ve insanların birbirlerini önemseyerek bireysel ve sosyal refahı sağlamayı amaçlamaktadır. 1999 yılına gelindiğinde, sivil toplum kuruluşları tarafından uzlaştırma projesi başlatılmıştır. Bu proje iki yıl daha uzatıldıktan sonra bir yıl pilot proje olarak yürütülmüştür. Proje, Kanada, Amerika Birleşik Devletleri ve Yeni Zelanda'da gelişim gösteren onarıcı adalet hareketini temel almaya çalışmıştır.¹²⁹

---

¹²⁴ A. M. Anderson, "Restorative Justice, the African Philosophy of Ubuntu and the Diversion of Criminal Prosecution", (Erişim) <http://www.isrc.org/Papers/Anderson.pdf>, 14 Ağustos 2018, s. 11.

¹²⁵ Amanda Dissel, "Restorative Justice Initiative Research Report on the Victim Offender Conferencing Project: November 2002 to October 2003", *Victim Offender Conferencing Project*, 2004, s. 89.

¹²⁶ Anderson, "Restorative Justice, the African Philosophy of Ubuntu and the Diversion of Criminal Prosecution", s. 11.

¹²⁷ Frida Eriksson, "Victim-Offender Mediation in Sweden and South Africa", (Erişim) https://gupea.ub.gu.se/bitstream/2077/19708/1/gupea_2077_19708_1.pdf, 20 Ağustos 2018, s. 33.

¹²⁸ Skelton ve Batley, "Charting Progress, Mapping the Future: Restorative Justice in South Africa", s. 20.

¹²⁹ Eriksson, "Victim-Offender Mediation in Sweden and South Africa", s. 34.

7 Kasım 2002'de Güney Afrika'da Gözetim Hizmetleri Değişikliği Yasası yürürlüğe girmiştir. Bu yasa, onarıcı adaletten özel olarak bahseden ilk Güney Afrika yasasıdır. Gözetim Hizmetleri Değişikliği Yasası Bölüm 1/d'ye göre onarıcı adalet, çocuğun ve çocuğun ebeveynlerinin, aile üyelerinin, mağdurların ve toplulukların katılımıyla gerçekleştirilen; tazminatın belirlenmesi, işlenen fiil nedeniyle sorumluluğun alınması ve uzlaştırmanın teşvik edilmesi süreci olarak tanımlanmaktadır. Yasa, gözetim memurlarının onarıcı adalet konusunda faaliyette bulunmalarına olanak vermektedir. Kanunda onarıcı adalet, çocuklarla çalışmakla sınırlı tutulmuştur.¹³⁰

Güney Afrika'da uzlaştırma hizmeti sağlayıcılar; yerel Sosyal Gelişim Departmanı (gözetim memuru, sosyal hizmet uzmanı vasıtasıyla), NICRO, Onarıcı Adalet Merkezi veya diğer sivil toplum kuruluşları olarak karşımıza çıkmaktadır. Hizmet veren STK'lar genellikle bağışçılar tarafından finanse edilmektedir. Bu durum STK'ların kuşkusuz devletten bağımsızlıklarını korumalarına ve de gerektiğinde sistem için kritik rol oynamalarına yardımcı olmaktadır.¹³¹

Uzlaştırma hizmeti sağlayıcılar, kendi prosedürlerini düzenleme ve uygun gördükleri şekilde plan yapma yetkisine; bunların çocuğa, aileye zarar vermemesi ve yasada yer alan ilkelere aykırı olmaması şartıyla sahiptirler. Uyuşmazlık, hizmet sağlayıcılara havale edildiğinde, başlangıçta hem mağdur hem de suçlu ile bireysel olarak görüşme gerçekleştirilecektir. Onlara, uzlaştırılmaları için yüzleşmeye istekli olup olmadıkları sorulacak ve kabul olunursa taraflar süreç için hazırlanacaktır. Mesela suçlunun alkol sorunu varsa; hizmet sağlayıcılar, uzlaştırma gerçekleşmeden önce onu bir rehabilitasyon kliniğine gönderecektir.¹³²

Uzlaştırma süreci tamamlandıktan sonra uzlaştırmacı, savcıya veya sulh hâkimine, totı sırasında neler yaşandığını anlatmak için bir rapor sunacaktır. Rapor, taraflar arasındaki anlaşmayı da içermekle birlikte, tarafların totının ardından neler hissettiğini, suçlunun pişmanlık duyup duymadığını ve affedilmeyi talep edip etmediğini, mağdurun tatmin olup olmadığını açıklayacaktır. Uzlaştırmacı, eğer takip

---

¹³⁰ Mike Batley, "Outline of Relevant Policies", *Beyond Retribution Prospects for Restorative Justice in South Africa*, Institute for Security Studies, Pretoria, 2005, s. 120.

¹³¹ Julia Sloth-Nielsen ve Jacqui Gallinetti, "Child Justice in Africa", *Community Law Centre*, 2004, s. 163-164.

¹³² Eriksson, "Victim-Offender Mediation in Sweden and South Africa", s. 46.

öncesi bir aşamada görev almışsa, çoğu zaman mağdurun memnun olduğunu ve suçlunun; affedilmesini istediğini, pişmanlık gösterdiğini ve sorumluluğu üstlendiğini belirterek bu nedenle mahkemenin davayı geri çekmesi gerektiği sonucuna varacaktır.¹³³

Suçlu, mahkeme öncesi aşamada bir onarıcı adalet alternatifine yönlendirilmezse, sistemin çeşitli aşamalarında bu yola başvurma imkânı bulunduğu için şansını kaybetmeyecektir. Bir sulh yargıci yargılamanın ortasında yargılamayı durdurabilecek ve konuyu uzlaştırmacıya yönlendirebilecektir. Ayrıca şüphelinin suçlu bulunmasının ardından hâkim, ceza vermek amacıyla uygun bir plan belirlemek adına konuyu uzlaştırmacıya iletebilecektir.¹³⁴

2.1.8. Yeni Zelanda Ceza Hukukunda Uzlaştırma

Onarıcı adaletin bir görünümü olan aile grup konferansı Yeni Zelanda'da doğmuştur ve bir bakıma fail ile mağdur arasındaki uzlaşma sürecinin yürütülmesini ifade etmektedir.¹³⁵

Aile grup konferansı, suçun yol açtığı sorunların ele alınmasında toplu karar verme olgusunu vurgulamakta; suçlunun yanlış yaptığı şeylerden sorumlu tutulmasını sağlama amacını taşımakta ve suçlunun kendi topluluğuna yeniden entegre edilmesi gerekliliğini savunmaktadır.¹³⁶

Yeni Zelanda'daki aile grup konferansında bir adalet koordinatörü, polisin de katılımıyla işlenen suçun mağdurunu, suçlu ve suçlunun ailesiyle görüşmeye davet etmektedir. Taraflar hazır bulunurlarsa konferansın tanıtılması aşamasına geçilir ve sonra, polis tarafından suçluya hakkındaki iddialar anlatılır. Suçludan, bu gerçekleri reddetmesi veya itiraf etmesi beklenmektedir. Suçlu, suçun gerçeklerini (ya da en azından bunların temel kısmını) kabul ederse, mağdurdan, suçun kendisi üzerindeki etkisi hakkında konuşması istenecektir. Mağdurun şahsen katılamayacağı veya katılmadığı durumlarda, adalet koordinatörü, işlenen suçun mağdur üzerindeki etkisini anlatan bir mektubu ya da başka bir ifadeyi okuyacaktır. Bu süreçlerin

¹³³ Eriksson, "Victim-Offender Mediation in Sweden and South Africa", s. 46-47.

¹³⁴ Eriksson, "Victim-Offender Mediation in Sweden and South Africa", s. 46.

¹³⁵ Çetintürk, *Onarıcı Adalet ve Ceza Adalet Sisteminde Uzlaştırma*, s. 74.

¹³⁶ George Mousourakis, "Restorative Justice Conferencing in New Zealand: Theoretical Foundations and Practical Implications", (Erişim) <https://www.kansai-u.ac.jp/ILS/publication/asset/nomos/27/nomos27-04.pdf>, 18 Kasım 2018, s. 50.

ardından konferans katılımcıları, mağdurun zararını onarmak (tazminatın ödenmesi de dâhil olmak üzere) ve suçlunun suçtan sorumlu tutulmasını sağlamak için ne yapılması gerektiği üzerinde tartışacaklardır. Uygun bir tartışma süresinden sonra, suçlu, kendisi için uygun olan planı görüşmek üzere aile üyeleriyle birlikte yalnız bırakılmaktadır.¹³⁷

Aile, özel bir görüşme yapmak için yeterli zamana sahip olduktan sonra tüm grup, önerilen aile grup konferansı planını aileden ve suçludan duymak için toir. Önerilen plan, polis ve mağdur dâhil taraflarca tartışılmakta ve sık sık müzakere edilmektedir. Toplu bir anlaşmaya varılırsa plan, adalet koordinatörü tarafından yazılı olarak kaydedilmekte ve ceza mahkemesinde davası açılmışsa, aile grup konferansı planı onay için mahkemeye sunulmaktadır.¹³⁸

Aile grup konferansları Yeni Zelanda'da başarılı bir şekilde yürütülmektedir. Yapılan bir ankette koordinatörler, aile grup konferanslarının sonuçları hakkında verdikleri bilgilerde, vakaların %80'inden fazlasında taraflar arasında anlaşmaya varıldığını veya bir plan oluşturulduğunu belirtmişlerdir. Yine anketin bir parçası olarak koordinatörlere, Yeni Zelanda'da suç işleyen gençlerin en önemli sorunlarının hangileri olduğu sorulmuştur. Soruya cevap veren koordinatörlerin yarısından fazlası (% 57), uyuşturucu ve alkol bağımlılığının suç işleyen gençlerin en önemli problemi olduğunu ifade etmişlerdir. Ayrıca çok sayıda koordinatör, aile yapılarındaki bozulmaların, gençlerin ebeveyn denetiminden uzak olmasının ve yoksulluğun gençlerin suç işlemesindeki önemli diğer sorunlar olduğunu vurgulamışlardır.¹³⁹

Yeni Zelanda'da 1994 yılında gerçekleştirilen bir hâkimler konferansında, McElrea isimli bir hâkimin, genç suçlular için uygulanan adalet süreçlerini, yetişkin ceza muhakemesine de uyarlama önerisi büyük ilgi uyandırmıştır.¹⁴⁰

Yeni Zelanda'da genç suçlular bakımından uygulama alanı bulan aile grup konferanslarının, yetişkin suçlulara da uygulanması için çalışmalar başlatılmış ve

---

¹³⁷ Donald J. Schmid, "Restorative Justice: A New Paradigm for Criminal Justice Policy", *Victoria University of Wellington Law Review*, Vol. 33, April 2003, s. 101-102.

¹³⁸ Schmid, "Restorative Justice: A New Paradigm for Criminal Justice Policy", s. 102.

¹³⁹ Schmid, "Restorative Justice: A New Paradigm for Criminal Justice Policy", s. 103-104.

¹⁴⁰ Helen Bowen, James Boyack ve Stephen Hooper, "New Zealand Restorative Justice Practice Manual", *Restorative Justice Trust*, Auckland, 2000, s. 18.

2000 yılında, Auckland'ın batısındaki Waitakere'de yetişkin suçlular için bir pilot program yürütülmüştür. Bu dönemde programa 42 vaka yönlendirilmiş, bahsedilen 42 vakadan 22'sinde onarıcı adalet konferansı düzenlenmiştir. 20 vakada ise, ya suçlu ya da mağdur konferansa katılmayı reddetmiştir. Haziran 2000'de, Yeni Zelanda hükümeti yetişkin suçlular için onarıcı adalet konferanslarını başlatmak üzere 4,8 milyon Yeni Zelanda doları kadar fon sağlamıştır. Eylül 2000'de hükümet, pilot programların sayısını arttırarak Auckland, Waitakere, Hamilton ve Dunedin'e dört program daha ilave etmiştir.¹⁴¹

2.2. KITA AVRUPASI CEZA HUKUKUNDA UZLAŞTIRMA

2.2.1. Genel Bakış

Kanada'da ve Amerika Birleşik Devletlerinde 1970'li yıllarda gerçekleştirilen ilk uzlaştırma uygulamalarının ardından 1980'li yıllarda Kıta Avrupasında da uzlaştırma pratiği yerleşmeye başlamıştır.¹⁴²

1981 yılında Norveç'te, 1983 yılında ise Finlandiya'da uzlaştırma uygulamalarının tohumları atılmıştır. Bugün bu iki ülkede uzlaştırma uygulamaları sıklıkla uygulanmaktadır. Denetimli serbestliğin ön planda tutulduğu Almanya ve Avusturya örneklerinde de uzlaştırmaya önem verildiği görülmektedir. Avusturya, özellikle çocuk uzlaştırmasının geliştiği bir ülke olarak karşımıza çıkmaktadır. Almanya ise bugün uzlaştırma hizmeti sunan kurumlar bakımından en yüksek sayıya ulaşmış ülkedir ki bu kurumların birçoğu çocuk failerle alakadardır. Fransa'da mağdurlara destek olmak amacıyla kurulan kurumlar uzlaştırmının Fransa'da başlatılmasında öncü olmuşlardır.¹⁴³

Kıta Avrupasında; Almanya, Avusturya, Finlandiya, Norveç ve Fransa gibi ülkeler uzlaştırmının en geliştiği ülkelerdir. Polonya, Çekya, İsveç, İspanya ve İtalya'da son zamanlardaki gelişmeler, bu ülkelerde de kuruma ilginin arttığını göstermektedir.¹⁴⁴

¹⁴¹ Schmid, "Restorative Justice: A New Paradigm for Criminal Justice Policy", s. 104-105.

¹⁴² Ivo Aertsen, "1999 Conference - Restorative Justice in A European Perspective", (Erişim) http://www.extern.org/restorative/99_Conf_Aertsen.htm, 10 Ağustos 2018, s. 2-3.

¹⁴³ Çetintürk, *Onarıcı Adalet ve Ceza Adalet Sisteminde Uzlaştırma*, s. 250.

¹⁴⁴ Aertsen, "1999 Conference - Restorative Justice in A European Perspective", s. 2-3.

Uzlaştırma, Anglo-Sakson ceza hukuk sistemine kıyasla Kıta Avrupası ceza hukukunda hâlâ gelişme aşamasındadır. Anglo-Sakson ülkelerinde ceza adaleti makamlarına geniş takdir yetkisi veren maslahata uygunluk ilkesi, bu ülkelerde uzlaştırma uygulamalarını sisteme çabuk bir şekilde adapte ederken, Kıta Avrupası ceza hukuku sisteminin belirleyici özelliklerinden olan kanunilik ilkesi ve kovuşturma mecburiyeti ilkesi, bilhassa pilot uygulamaların Avrupa ülkelerinde gerçekleştirilmesini zorlaştırmaktadır. Bu sebeple Kıta Avrupası uzlaştırma sisteminin, uzlaştırma kurumunun etkinliği açısından Anglo-Sakson uzlaştırma sisteminin gerisinde kaldığı söylenebilir.¹⁴⁵ Pilot uygulamaların gerçekleştirilebildiği Avusturya, İspanya, Finlandiya ve İsveç gibi ülkelerde ise uzlaştırma pratiğinin diğer Avrupa ülkeleri yanında hızlı geliştiği gözlemlenmiştir.¹⁴⁶

Almanya, İspanya, Finlandiya ve Polonya gibi Avrupa ülkelerinde çocuklar, ayrı bir uzlaştırma yasasına sahiptir. Yetişkinlere uygulanacak uzlaştırma kurumuna ceza muhakemesi kanunlarında yer veren ülkeler; Almanya, Polonya, Avusturya gibi ülkelerken; kuruma ceza muhakemesi ve/veya ceza kanunlarında yer veren ülkelere Almanya, Finlandiya ve Polonya örnek olarak verilebilir. Fransa ve Avusturya ceza muhakemesi kanununda çocuklar için de uzlaştırma hükümleri bulunmaktadır. Ayrı bir kanunla uzlaştırmaya yer veren ülkelerin başında ise Norveç gelmekte, yine Çekya'da ve İsveç'te de ayrı bir uzlaştırma kanunu bulunmaktadır.¹⁴⁷

Anglo-Sakson ülkelerinde mağdur merkezli uygulanan uzlaştırma, Kıta Avrupası ülkelerinde fail merkezli çalışmaktadır. Çekya, Finlandiya, Fransa, İtalya, Lüksemburg ve Polonya gibi ülkelerde ise hem fail merkezli hem de mağdur merkezli uygulamanın etkisi görülmektedir.¹⁴⁸

Yukarıdaki genel açıklamaların ardından şimdi, Kıta Avrupası ülkelerinde uzlaştırma uygulamalarının nasıl olduğuna bakalım.

---

¹⁴⁵ Çetintürk, *Onarıcı Adalet ve Ceza Adalet Sisteminde Uzlaştırma*, s. 251.

¹⁴⁶ Çetintürk, *Onarıcı Adalet ve Ceza Adalet Sisteminde Uzlaştırma*, s. 252.

¹⁴⁷ Aertsen, "1999 Conference - Restorative Justice in A European Perspective", s. 5-6.

¹⁴⁸ David Miers ve Jolien Willemsens, "Mapping Restorative Justice, Developments in 25 European Countries", *European Forum for Victim-Offender Mediation and Restorative Justice*, Belgium, 2004, s. 163.

2.2.2. Polonya Ceza Hukukunda Uzlaştırma

Polonya ceza sürecindeki uzlaştırma hizmetleri, onarıcı adalet programının temel gerekliliklerini karşılayan önemli hizmetlerden birisidir. Uzlaştırma durumunda, mağdur ile suçlu ve tarafsız bir üçüncü kişinin varlığında totü yapılı, çözüm alınmaya çalışılır. Polonya ceza hukuku sisteminde mağdur-suçlu uzlaştırması, cezai takibatın her aşamasında uygulanabileceği gibi evrensel bir önlemdir. Hem hazırlık aşamasında hem de mahkemede dava görölmekteyken uzlaştırma yoluna gidilebilmektedir. Bir mağdur ve bir şüpheli veya suçlanan kişi varsa, uzlaştırma bireyselleştirilmiş herhangi bir suç için kullanılabilir. Yasada, uzlaştırmanın uygulanabilirliğiyle ilgili eylem veya cezaya ilişkin herhangi bir kısıtlama bulunmamaktadır. Uzlaştırmanın ana ilkeleriyle ilgili olarak, daha önce yazılı hâle getirilmeyen; gönüllülük, gizlilik ve uzlaştırmacının tarafsızlığı kuralları açıkça Polonya Ceza Muhakemeleri Kanununda kendisine yer bulmuş ve bu kurallar 1 Temmuz 2015'te yürürlüğe girmiştir.¹⁴⁹

Failin ve mağdurun uzlaştırma sürecine katılımı Polonya adalet sisteminde isteğe bağlıdır. Uzlaştırma işlemlerine katılma rızası, failin ve mağdurun uzlaştırmanın amacı hakkında bilgilendirilmesinden sonra alınır. Uzlaştırmacı tarafından davaya atıfta bulunulan kurum (mahkeme, savcı veya ön yargılama yapan diğer kurum gibi) tarafından rızalar alınır. Uzlaştırma işlemlerinin ilkeleri ve uzlaştırma işlemlerinin sona ermesine kadar rızaların geri alınabilirliği hakkında taraflara bilgi verilmektedir. Uzlaştırma işlemleri tarafsız ve gizli bir şekilde yürütölmektedir. Yukarıdaki usullerin, Polonya Ceza Muhakemesi Kanununun mevcut düzenlemeleri ile yorumlanması sonucunda uzlaştırma işlemlerinde bugüne kadar var olduğu aşikârdır. Yeni düzenleme; uzlaştırmacının, yargılama veya kovuşturma makamından ayrı olarak, uzlaştırma işlemlerinin amacını ve ilkelerini açıklığa kavuşturma zorunluluğunu ortaya koymaktadır. Bu gibi durumlarda uzlaştırmacı, savcı ya da yargıçtan daha etkilidir; yalnızca yetenekleri ve bilgileri nedeniyle değil, aynı zamanda uzlaştırmacının, tarafların kendisini kolluk

---

¹⁴⁹ Cezary Kulesza ve Dariusz Kuzelewski, "Victim-Offender Mediation as An Alternative to the Criminal Justice System in Poland", *TEMIDA*, Vol. 21/1, 2018 s. 7.

kuvvetlerinden ve adli makamlardan ayrı görmesi sebebiyle de güvenilirliği daha fazladır.¹⁵⁰

Uzlaştırma işlemlerinin ana aşamaları, Adalet Bakanlığı Uzlaştırma Yönetmeliğinin on dördüncü maddesinde belirtilmiştir. Buna göre uzlaştırmacı; tarafların her biri ile buluşma tarihini ve yerini belirleyerek mağdur ve şüpheli veya sanıkla temas kurmakta, şüpheli veya sanık ve mağdurla bireysel görüşmeler yapmakta ve uzlaştırma işlemlerinin niteliği, ilkeleri ve tarafların hakları hakkında bilgi vermektedir. Şüpheli veya sanık ile mağdurun katılımıyla uzlaştırma totısı yapan uzlaştırmacı, şüpheli veya sanık ile mağdur arasında bir yerleşim içeriğinin oluşturulmasına yardımcı olmaktadır. Son olarak da uzlaştırmacı, uzlaştırmacının yükümlülüklerinin uygulandığını göstermektedir.¹⁵¹

Uzlaştırma işlemlerinin olumlu sonuçları aşağıdaki kararlardan birini etkileyebilmektedir.¹⁵²

- Cezai kovuşturmalarının koşulsuz olarak durdurulması (Ceza Kanununun 63. maddesi) veya sanığa karşı hürriyetten mahrum bırakma cezasının yerine getirilmesinin şartlı olarak askıya alınması (Ceza Kanununun 69 § 2. maddesi),
- Sanığın yargılanmadan mahkum edilmesine (Ceza Muhakemesi Kanunu madde 335 ve 338a) ve cezaya gönüllü olarak itiraz edilmesine (Ceza Muhakemesi Kanununun 387. maddesi) itiraz etmemesi,
- Özel kovuşturma davalarındaki işlemlerde tarafların uzlaştırılmasının bir sonucu olarak cezai işlemlerin zorunlu ve koşulsuz olarak kesilmesi (Ceza Muhakemesi Kanununun 492 § 1 maddesi),
- Şüpheli veya sanık ile mağdur arasındaki uzlaşma şartlarının yerine getirilmesi (Örneğin; maddi, manevi zararın tazmin edilmesi, kişisel hizmet veya toplum hizmeti, sanığın davranışını değiştirme yükümlülüğü, uyuşturucu önleyici tedavi veya anti alkol tedavisi, mağdurdan özür dilemek gibi).

¹⁵⁰ Jean Wynne, *Leeds Mediation and Reparation Service: Ten Years' Experience with Victim-Offender Mediation*, Criminal Justice Press, Amsterdam, 1996, s. 448-449.

¹⁵¹ Marzena Kruk, "Mediators Promote Victim-Offender Mediation in Poland", *Newsletter of the European Forum for Victim-Offender Mediation and Restorative Justice*, Volume 2, Issue 2, 2001, s. 7.

¹⁵² Kulesza ve Kuzelewski, "Victim-Offender Mediation as An Alternative to the Criminal Justice System in Poland", s. 10-11.

Polonya'da kanun koyucu, uzlaştırmanın açık bir amacını suç işlemine göstermez. Polonya Ceza Muhakemesi Kanununun 23/a maddesi üzerindeki düzenlemeler uzlaştırmaya ilişkin genel kurallar koyar ve ceza muhakemesiyle usule aykırı olmayan uzlaştırma süreci arasındaki bağı düzenler; ancak uzlaştırma yoluyla nelerin hedeflendiğini tam olarak okumak mümkün değildir. Polonya literatüründe işaret edildiği gibi, bu kurumu değerlendirirken, pratik boyutuna, yani mağdurlara, suçun faillerine ve topluma getirilen faydalara odaklanılmalıdır.¹⁵³

2.2.3. İsveç Ceza Hukukunda Uzlaştırma

Uzlaştırma hizmeti, İsveç'teki belediyelerin sosyal yardım faaliyetlerinin bir parçasıdır. Bunun en büyük nedeni, uzlaştırmanın ülke genelinde mümkün bir kurum olarak varlığını hissettirmesi arzusundan kaynaklanmaktadır. Bir diğer nedeni ise, sosyal yardım otoriteleri tarafından suç işleyen genç insanlar adına üstlenilen diğer faaliyetlerle tamamen uyumlu olması olarak gösterilebilir.¹⁵⁴ 1 Haziran 2002 tarihinde yürürlüğe girmiş olan 2002/445 sayılı kanunla İsveç'te uzlaştırmanın yasal dayanağının oluşturulduğu söylenebilir.¹⁵⁵

İsveç'teki normal adalet sisteminde tamamlayıcı bir rol oynayan uzlaştırma, bu yönüyle ceza yaptırımı veya normal adalet sistemine alternatif teşkil etmemektedir. Mağdur-fail uzlaştırması, adli sürecin tüm aşamalarında, polisin suç soruşturması sırasında veya sonrasında; ayrıca, bir duruşmanın öncesinde ya da sonrasında gerçekteşebilir. İsveç'te, davaların uzlaştırma hizmetine nasıl yönlendirileceğini düzenleyen bir yasa bulunmamaktadır. Bu nedenle Göteborg'daki uzlaştırma hizmeti, polis ve savcılarla birlikte, nasıl işbirliği yapılacağına dair genel ana hatları belirlemiştir.¹⁵⁶

Uzlaştırma hizmeti İsveç'te genellikle polisle iş birliği içerisinde olan sosyal çalışmacılar tarafından verilmektedir. Uzlaştırmaya daha çok polis ve sosyal çalışmacılar tarafından gönderilen uzlaştırma dosyaları, sayısı fazla olmamakla beraber savcı ve okullar eliyle de gönderilmektedir. Yasal bir açıklık bulunmamasına

¹⁵³ Kulesza ve Kuzelewski, "Victim-Offender Mediation as An Alternative to the Criminal Justice System in Poland", s. 12.

¹⁵⁴ Eriksson, "Victim-Offender Mediation in Sweden and South Africa", s. 26.

¹⁵⁵ Miers ve Willemsens, "Mapping Restorative Justice, Developments in 25 European Countries", s. 109.

¹⁵⁶ Lottie Wahlin, "Victim-Offender Mediation in Sweden in the 21st Century", (Erişim) <http://www.restorativejustice.org/editions/2006/august06/vomsweden>, 21 Ağustos 2018, s. 1.

rağmen savcı, hafif nitelikli suçlarda uzlaştırma neticesinde takipsizlik kararı alabilmektedir. Pratikte ise bunun nadiren gerçekleştiği görülmektedir. İsveç'te ceza adalet sisteminden bağımsız olarak ve ceza muhakemesinin neticelenmesinden sonra uzlaştırmaya gönderilen dosyaların sayısının daha fazla olduğu ifade edilebilir.¹⁵⁷

2.2.4. İtalya Ceza Hukukunda Uzlaştırma

1989 yılında yapılan reformla İtalyan ceza muhakemesine giren uzlaşma, asıl olarak Anglo-Amerikan sisteminden etkilenmiştir. Önemli ve karmaşık ihtilaflarda mahkeme yargılaması öngörülmekle birlikte basit uyuşmazlıklar için uzlaşma yolu açıktır.¹⁵⁸ 2002 yılında İtalya Ceza Muhakemesi Kanununda yapılan değişiklikle yetişkinler açısından sulh mahkemelerinde uzlaştırma mümkün hâle gelmiştir. Aynı zamanda çocuk adalet sisteminde de uzlaştırmaya yer verilmektedir.¹⁵⁹

Tarafların önceden görüşmesi suretiyle ya da sanık ve/veya failin istemine karşılık diğer tarafın muvafakatiyle de uzlaşma süreci başlatılabilir. Duruşma başlayıncaya kadar dilekçeyle talepte bulunulabilmekte ve muvafakat verilebilmektedir. Ayrıca sözlü talep de kabul edilmektedir.¹⁶⁰

Uzlaşmayı bir tarafın kabul etmesi, diğer tarafın muvafakatinin ise bulunmaması durumunda hâkim süre vererek muvafakat vermeyen tarafla uzlaşma anlaşmasının sağlanıp sağlanmadığını süre sonunda kontrol eder. Uzlaşma sağlanırsa hâkim, sadece bu konuyu görüşür. Bu hâlde ön soruşturmada dahi ihtilaf sonuçlandırılabilir.¹⁶¹

Tarafların uzlaşması, hâkimi bağlamaktadır. Dosyanın yalnızca mevcut durumuna göre karar verebilen hâkim, uyuşmazlığa uygulanacak ceza normunun ve cezayı etkileyen sebeplerin doğru nitelendirilip nitelendirilmediğine bakacaktır.¹⁶²

İtalyan çocuk adalet sisteminde de kendisine yer bulan uzlaştırma, yargı makamlarının ve Adalet Bakanlığı Çocuk Adalet Bölümünün sorumluluğundadır.

¹⁵⁷ Çetintürk, *Onarıcı Adalet ve Ceza Adalet Sisteminde Uzlaştırma*, s. 352.

¹⁵⁸ Thomas Weigend, *Absprachen in ausländischen Strafverfahren: Eine rechtsvergleichende Untersuchung zu konsensualen Elementen im Strafprozess*, Max-ck-Institut f. ausländ. u. inter. Strafrecht, Freiburg, 1990, s. 103.

¹⁵⁹ Miers ve Willemsens, "Mapping Restorative Justice, Developments in 25 European Countries", s. 77.

¹⁶⁰ Cumhuriyet Şahin, "Ceza Muhakemesinde Uzlaşma", *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. VI, Sayı 1-2, 1998 s. 221-297.

¹⁶¹ Robert Budde, "Vereinbarungen im Italienischen Strafprozess", *ZStW 102*, 1990 s. 196-221.

¹⁶² Şahin, "Ceza Muhakemesinde Uzlaşma", s. 286.

Burada hem hâkimler hem de savcılar dosyanın uzlaştırma kurumuna gönderilmesini sağlayabilecektir.¹⁶³ Çocuklara ilişkin davalarda ilk inceleme hâkimi ve/veya ilk duruşma hâkimi karar verebilmekteyken, çocukların işlediği ağır suçlarda duruşma hâkiminin karar vermesi gerekmektedir. İtalya Çocuk Ceza Muhakemesi Kanununun 9. maddesi gereğince savcılar, çocuk failler söz konusu olduğunda dosyaları sıklıkla uzlaştırma merkezlerine havale etmektedir; ancak bu uygulama bakımından yasal olarak ilgili maddede açık bir hüküm bulunmamaktadır. Uzlaştırma müzakereleri neticesinde ihtilaf çözülmüşse ilk duruşmada savcı, hâkimden davanın düşürülmesini isteyecektir. Uzlaşma sağlanamamışsa dosya, ilk inceleme ya da ilk duruşma hâkimine gönderilerek karar vermesi beklenecektir.¹⁶⁴

2.2.5. İspanya Ceza Hukukunda Uzlaştırma

İspanya'da uzlaştırma, on dokuzuncu yüzyıldan itibaren uygulanmaya başlanmıştır.¹⁶⁵ 1988 yılında yapılan değişiklikle altı yıla kadar cezayı öngören suçlarda, cezanın üst limiti üzerinde uyuşulursa duruşma yapılmaksızın hüküm verilebilecektir. Altı yıldan fazla, on iki yıldan az cezayı gerektiren suçlardaysa hâkim, uzlaşma talebinin bulunması hâlinde bunu dikkate alabilecektir.¹⁶⁶

İspanya'da savcılarının genellikle üst sınırdan cezayı istemeleri sebebiyle sanıklar, uzlaşma yerine duruşma yapılmasına daha çok yanaşmaktadırlar. Zorunlu müdafiler ise uzlaştırma prosedürünün kendileri açısından daha hızlı ve sağlıklı yürütüldüğünü düşündüklerinden uzlaşmayı tercih etmektedirler.¹⁶⁷ Kovuşturma mecburiyeti ilkesinin hâkim olduğu İspanya'da savcı, devletin cezalandırma yetkisi konusunda uzlaşma teklif edememektedir.¹⁶⁸

Mağdur dava açarsa ve altı yıldan fazla bir ceza söz konusu olursa; sanığın uzlaştırma yoluyla uyuşmazlığı sonlandırma isteği karşılık bulamayacaktır.¹⁶⁹ Bu

¹⁶³ Anna Mestitz v.d., "Victim-Offender Mediation: Organization and Practice in the Juvenile Justice Systems", *Research Institute on Judicial Systems, National Research Council*, Bologna, Italy, 2002, s. 9-10.

¹⁶⁴ Çetintürk, *Onarıcı Adalet ve Ceza Adalet Sisteminde Uzlaştırma*, s. 321.

¹⁶⁵ Şahin, "Ceza Muhakemesinde Uzlaşma", s. 278.

¹⁶⁶ Vicente Gimeno Sendra, "Absprachen im Spanischen Strafverfahren", *Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft*, Sayı 104, 1992 s. 223-233.

¹⁶⁷ Weigend, "Absprachen in ausländischen Strafverfahren: Eine rechtsvergleichende Untersuchung zu konsensualen Elementen im Strafprozess", s. 99.

¹⁶⁸ Bahri Öztürk, *Ceza Muhakemesi Hukukunda Kovuşturma Mecburiyeti*, DEÜ Hukuk Fakültesi Döner Sermaye İşletmesi Yayınları, Ankara, 1991, s. 26.

¹⁶⁹ Şahin, "Ceza Muhakemesinde Uzlaşma", s. 281.

nedenle sanığın ve mağdurun uzlaştırma yoluna gitmesi, bilhassa sanık bakımından olumlu gözükmetedir.¹⁷⁰

Sanık sayısının birden fazla bulunması durumunda her bir sanığın ayrı ayrı irade açıklaması olmazsa, uzlaşma da gündeme gelmeyecektir. Uzlaşma, kural olarak özel hukuka ilişkin talepleri de ortadan kaldıracak bir nitelik taşımakla birlikte, ceza davasından önce açılan hukuk davasına ise etki etmeyecektir.¹⁷¹

İspanya ceza hukukunda "tam uzlaşma" adı verilen bir kurumun varlığından da söz edebiliriz. Bu uzlaşma sürecinde sanık, işlediği suçu savcı huzurunda ikrar ederse; sorgu hâkimi yirmi dört saat içerisinde hüküm verebilecektir; ancak bu durum için savcının ve sorgu hâkiminin bunu uygun görmesi gerekir.¹⁷² Mağdurun zararının telafi edilmesi, sanığın pişmanlığındaki samimiyeti gibi unsurlar cezanın indirilmesini, tecilini ya da sanığın beraat etmesini sağlayabilecektir. Uzlaşma, kanun yolunu kapatacak bir hukuki bağlayıcılığa sahiptir. Tam uzlaşmada ceza ve özel hukuk talepleri hakkında birlikte karar verilmekteyken, sınırlı uzlaşmada ise yalnızca cezai uyuşmazlıklar dikkate alınmaktadır.¹⁷³

İspanya'da kovuşturma ilkesinin mecburiliği; savcılık makamının, sorgu hâkimliğine kıyasla daha pasif kaldığını göstermektedir. Pratikte uzlaşma uygulamalarının bu sebeple İspanya'da çok da tercih edildiği söylenemez. Uzlaşma, mağdur ve fail arasındaki uyuşmazlığı çözümede her ne kadar hızlı sonuç alınan bir kurum, faili topluma adapte etme hususunda önemli bir prosedür olsa da İspanya'da gelişime muhtaç olduğu rahatlıkla söylenebilir.¹⁷⁴

2.2.6. Lüksemburg Ceza Hukukunda Uzlaştırma

Lüksemburg'da 1990'lı yılların ortalarında ceza hukuku bağlamında uzlaştırmaya yönelik adımlar atılmaya başlanmıştır. 1997 yılında pilot proje olarak çocuklar için başlayan uzlaştırma uygulaması, daha sonra yetişkinlerin işlediği suçları da kapsayacak şekilde genişletilmiştir. Lüksemburg Ceza Muhakemesi Kanununun 24/5 maddesindeki yeni güncellemeyle 6 Mayıs 1999 yılında uzlaştırma süreci pratikte kendisine yer bulmuştur. Bunun yanında, Lüksemburg'da çocuklar

¹⁷⁰ Sendra, "Absprachen im Spanischen Strafverfahren", s. 226.

¹⁷¹ Sendra, "Absprachen im Spanischen Strafverfahren", s. 227.

¹⁷² Şahin, "Ceza Muhakemesinde Uzlaşma", s. 282.

¹⁷³ Şahin, "Ceza Muhakemesinde Uzlaşma", s. 283.

¹⁷⁴ Sendra, "Absprachen im Spanischen Strafverfahren", s. 233.

için uzlaştırma uygulamasının nasıl yapılacağını gösteren bir yasanın varlığından söz edilemez. Savcılar, isterlerse 1992 tarihli Çocuk Koruma Kanunu çerçevesinde çocuklar için de uzlaştırma sürecini çalıştırabilmektedirler.¹⁷⁵

Ceza kovuşturmasının öncesinde savcı, mağdurun zararının giderildiğine, failin ıslahının mümkün olduğuna ve suçun neden olduğu sorunların çözüldüğüne kanaat getirirse, tarafları uzlaştırmaya yönlendirebilecektir. Uzlaştırma, Lüksemburg ceza hukukunda yalnızca soruşturma aşamasında mümkün olmaktadır. Dosyayı uzlaştırmaya sadece savcılar gönderebilmekte; uzlaştırma neticesi savcılara rapor edilmektedir. Bu rapor sonucuna göre ilgili savcı, ceza takibatının devam edip etmeyeceğine ya da takipsizliğe karar verecektir. Uzlaştırma müzakerelerinin içeriği uzlaştırmacılar tarafından savcıya rapor edilemeyecek; uzlaştırmanın gizliliği korunacaktır. Uzlaştırma, çocuklar açısından sadece başkent Lüksemburg çevresinde uygulanmaktayken, yetişkinler bakımından uygulama ülke genelini kapsamaktadır.¹⁷⁶

Adalet Bakanlığının sorumluluğunda olan uzlaştırmacılar gerçek kişiler arasından atanmaktadırlar. Uzlaştırmacının saygın, eğitilmiş, bağımsız ve tarafsız olması seçilmesindeki önemli kriterlerdendir. Lüksemburg'da uzlaştırmacı olarak atanan kişiler arasında sosyal çalışmacı, psikolog, eğitimci ve avukat gibi mesleklerden insanların varlığı göze çarpmaktadır. Dosya uzlaştırmacıya gittiğinde, savcının soruşturma işlemini durdurması beklenir. Uzlaştırmacı, dosya kendisine geldiğinde en geç üç ay içerisinde ilk uzlaştırma müzakeresini gerçekleştirmiş olmalıdır. En geç sekiz ay sonra ise rapor savcıya sunulmalıdır. Sekiz aylık süre sonunda ihtiyaç duyulursa bu süreye dört ay daha eklenebilecektir. Uzlaştırma sonucunda zararın tazmini veya özür süreci başlamaktadır. Maddi tazmin, yardım fonuna bağış ya da toplum yararına çalıştırma gibi telafiler üzerinde uzlaşma sağlanarak süreç tamamlanmaktadır.¹⁷⁷

2.2.7. Çekya Ceza Hukukunda Uzlaştırma

Çekya'da 1 Ocak 2001 tarihinde yürürlüğe giren 257/2000 sayılı Denetimli Serbestlik ve Uzlaştırma Kanunu ile uzlaştırma konusunda ilk yasal düzenleme

¹⁷⁵ Çetintürk, *Onarıcı Adalet ve Ceza Adalet Sisteminde Uzlaştırma*, s. 345.

¹⁷⁶ Çetintürk, *Onarıcı Adalet ve Ceza Adalet Sisteminde Uzlaştırma*, s. 346.

¹⁷⁷ Miers ve Willemsens, "Mapping Restorative Justice, Developments in 25 European Countries", s. 83-86.

yapılmıştır. Bu kanun, aynı zamanda uzlaştırma sürecinin nasıl işleyeceğini, Denetimli Serbestlik ve Uzlaştırma Kurumunun teşkilat yapısını ve görevlerini de belirtmektedir. 292/1993 sayılı Çekya Ceza Muhakemesi Kanununun 309 ila 314. maddeleri arasında düzenlenen "anlaşma" hükümlerinin de uzlaştırmayla yakından ilgisinin bulunduğunu söylemekte yarar vardır.¹⁷⁸ Çekya Ceza Muhakemesine göre; anlaşmanın sağlanması için birtakım şartların bir arada bulunması gerekmektedir. Öncelikle suç için belirlenen ceza beş yıldan az olmalıdır. Suç işleyen fail, işlediği bu suçu kabul etmeli ve mağdurun uğramış olduğu zararı gidereceğini ya da zor şartlarda olanlar için kurulmuş bir fona belirli bir miktar para aktaracağını taahhüt etmiş olmalıdır. Bir diğer şart da mağdurun ve failin aralarında anlaşmalarıdır ki bu anlaşma hâkim veya savcı tarafından onaylanmalıdır.¹⁷⁹

Denetimli Serbestlik ve Uzlaştırma Kanununun ikinci maddesinde mahkeme dışı bir faaliyet biçiminde tanımlanan uzlaştırma kurumunun temel olarak üç başlığı amaçladığı söylenebilir. Bunlar şunlardır:

- Failin topluma yeniden kazandırılması,
- Mağdurun ceza adalet sürecine katılımının sağlanması,
- Toplumun korunmasının gerçekleştirilmesidir.

Sadece mağdurun ve failin uzlaşma konusunda onaylarının alınması suretiyle gerçekleşebilen uzlaştırma, hüküm verinceye kadar gidilebilen bir yoldur. Çekya'da uzlaştırma, hem çocuklar hem de yetişkinler için uygulanabilmektedir. Uygulamada uzlaştırmının, soruşturma aşamasının öncesinde ceza muhakemesine alternatif olarak tercih edildiği söylenebilir.¹⁸⁰

Uzlaştırmının sağlıklı yürütülmesinde kuşkusuz Adalet Bakanlığı bünyesinde faaliyet gösteren bir kamu kurumu olan Denetimli Serbestlik ve Uzlaştırma Kurumu öncüdür. Çekya'da sivil toplum kuruluşları eliyle de uzlaştırma süreci yönetilmek istense de bu husustaki çalışmalar nispeten azdır. Faili topluma yeniden kazandırmayı, fail tarafından suç işlenmesinin önüne geçilmesini amaçlayan uzlaştırma, kurum nezdinde bilhassa onarıcı adaleti gerçekleştirmeyi

¹⁷⁸ Miers ve Willemsens, "Mapping Restorative Justice, Developments in 25 European Countries", s. 37.

¹⁷⁹ Çetintürk, *Onarıcı Adalet ve Ceza Adalet Sisteminde Uzlaştırma*, s. 341.

¹⁸⁰ Miers ve Willemsens, "Mapping Restorative Justice, Developments in 25 European Countries", s. 38.

amaçlamaktadır. Kurumun merkezi Prag'da bulunmakla beraber yetmiş dört ayrı merkezde görevli personelle hizmet vermektedir.¹⁸¹

Dosyaların uzlaştırmaya gönderilmesi talebi genellikle mahkemelerden veya savcılardan gelmektedir. Kişilerin kendileri veya polis de uzlaştırmaya gidebilmektedir; ancak dosya hâkim ya da savcıdan gelmezse, Denetimli Serbestlik ve Uzlaştırma Kurumu faaliyete başlayabilmek için savcının onayını almalıdır.¹⁸²

Denetimli Serbestlik ve Uzlaştırma Kurumunun yetkilileri, uzlaştırma prosedürünü işletebilmek adına taraflarla iletişime geçmekte ve tarafları sürece katılmaya davet etmektedir. Dolaylı ya da doğrudan gerçekleştirilecek uzlaştırma müzakereleri kurumun ilkelerine uygun biçimde yürütülmekte, uzlaştırma müzakerelerinin sonucu savcı veya hâkime rapor edilmektedir. Çekya'daki Denetimli Serbestlik ve Uzlaştırma Kurumunda görevli bir personelin, aynı dosya için hem denetimli serbestlik hem de uzlaştırma görevini yapabilmesine yasal olarak imkân bulunmamaktadır.¹⁸³

2.2.8. Norveç Ceza Hukukunda Uzlaştırma

İlk başta on sekiz yaşından küçük çocuklar için ceza soruşturmasını sona erdiren bir uygulama biçiminde gündeme gelen uzlaştırma, Norveç'te Lier Belediyesindeki pilot uygulamayla çocuklar bakımından kendisini göstermiştir. 1989 yılında Norveç Başsavcılığı tarafından yayımlanan bir genelgeyle uzlaştırma için başlarda öngörülen on sekiz yaş şartı ile daha önce suç işlememiş olma koşulu lağvedilmiştir. 1991 yılına gelindiğindeyse, uzlaştırma faaliyetini düzenleyen kanunun Norveç Parlamentosunda kabul edilmesiyle uzlaştırmanın kanuni dayanağı oluşturulmuştur.¹⁸⁴ 1991 yılına gelindiğindeyse yönetmelikler, 1993 yılında ise Norveç Başsavcılığı tarafından uzlaştırmayla ilgili bir genelge yayımlanmıştır. 1998 tarihli Norveç Ceza Muhakemesi Kanununun 67/4, 71/a ve 72. maddelerine göre;

---

¹⁸¹ Miers ve Willemsens, "Mapping Restorative Justice, Developments in 25 European Countries", s. 39.

¹⁸² Çetintürk, *Onarıcı Adalet ve Ceza Adalet Sisteminde Uzlaştırma*, s. 342.

¹⁸³ Miers ve Willemsens, "Mapping Restorative Justice, Developments in 25 European Countries", s. 40.

¹⁸⁴ Siri Ilona Kemeny, Victim-Offender Mediation with Juvenile Offenders in Norway, *European Commission Grotius 2 Criminal Programme*, Bologna, Italy, 2002, s. 3.

polis aşamasında ceza soruşturması esnasında yetkili olanlar, dosyanın uzlaştırmaya havale edilmesi ve faile takipsizlik verilmesi hususunda takdir yetkisine sahiptir.¹⁸⁵

Norveç'te, kamuya yararlı bir işte çalıştırma cezasının bir bölümü olan uzlaştırma, 2001 yılından beri bu yönüyle de uygulanmaktadır. Toplum yararına çalıştırmanın içeriği, fail ile diyalog hâlinde olmak suretiyle bir denetimli serbestlik servisi olarak sunulmaktadır. Norveç Ceza Kanununun 53. maddesinde ceza ertelemesinin bir koşulu olarak da uzlaştırmanın varlığından söz edilmektedir. 1991 yılında Belediye Uzlaştırma Kanunu ile belediyenin sorumluluğuna verilen uzlaştırma uygulaması, 1 Ocak 2004'te yürürlüğe giren yeni bir kanuni düzenlemeyle belediyelerin sorumluluğundan çıkartılmış ve böylece ceza adalet sistemine entegre edilen bir kurum hâline getirilmiştir.¹⁸⁶

Çocuklar için uzlaştırma pratiğinin ayrı bir kanunla düzenlenmemiş, Norveç'te hem çocuklar için hem de yetişkinler için ceza adalet sisteminde genel bir uzlaştırma prosedürü benimsenmiştir. Belediye Uzlaştırma Hizmeti Kanunu ile kurulan uzlaştırma kurumları, cezai ve hukuki ihtilaflarda uzlaştırma faaliyeti yürütmektedir.¹⁸⁷

Norveç Belediye Uzlaştırma Kurulları Yönetmeliğinin ilk maddesinde, uzlaştırmanın ceza soruşturmasına seçenek bir kurum olduğu açıkça vurgulanmıştır. Bu yönüyle uzlaştırma, failin yeniden suç işlemesinin, suça meyilli kişilerin suç işleme arzularının önüne geçilmesinin bir amacıdır. Norveç Ceza Muhakemesi Kanununun 71/a maddesi gereğince polis araştırmasının sonuçlanmasının ardından ceza soruşturmasında yetkili makamlar, dosyayı uzlaştırmaya havale edebilmektedir.¹⁸⁸

Norveç Başsavcılığının 1993 yılında yayımladığı genelgeye göre; hırsızlık, mala zarar verme, sahibinin rızası olmaksızın araç kullanma ve hafif nitelikli yaralama suçlarında uzlaştırma yolu açıktır. Kişisel bir mağdurun bulunması şartıyla,

---

¹⁸⁵ Çetintürk, *Onarıcı Adalet ve Ceza Adalet Sisteminde Uzlaştırma*, s. 332.

¹⁸⁶ Miers ve Willemsens, "Mapping Restorative Justice, Developments in 25 European Countries", s. 99.

¹⁸⁷ Kemeny, "Victim-Offender Mediation with Juvenile Offenders in Norway", s. 4.

¹⁸⁸ Miers ve Willemsens, "Mapping Restorative Justice, Developments in 25 European Countries", s. 99.

failin ve mağdurun uzlaştırma üzerinde onayının alınması koşulunun birlikte mevcudiyeti durumunda uzlaştırma süreci başlamaktadır.¹⁸⁹

Polis araştırmasının akabinde şartların sağlanması durumunda ve iki haftalık süre içerisinde dosya uzlaştırmaya gönderilir. Tarafların aktif katılımıyla gerçekleşecek uzlaştırma müzakerelerinde suçlunun özür dilemesi, mağdurun zararını tazmin etmesi gibi hâller kayıt altına alınır. Mağdur ve fail arasında yapılacak uzlaştırma anlaşması yazılı olmalı, ayrıca taraflarca imza altına alınmalıdır. Anlaşmanın bir kopyası da ceza takibatında yetkili makamlara iletilmelidir.¹⁹⁰ Uzlaştırma sürecini yöneten uzlaştırmacı görevini yerine getirirken, taraflardan birinin apaçık aleyhine olan uzlaştırma anlaşmalarının geçerli olmasını sağlamamak adına imzadan kaçınmalıdır.¹⁹¹ Norveç'te yalnızca doğrudan uzlaştırma düzenlenmiştir. Dolaylı uzlaştırma ise ancak istisnai konularda uygulama alanı bulabilmektedir.¹⁹²

Norveç'te uzlaştırma, kovuşturma başlamadan önce mümkün olmaktadır. Her bir birey için ücretsiz olan uzlaştırma, polis araştırmasının ardından tarafların onayıyla gerçekleşmektedir. Failin, suçlu olduğunu kabul etmemesi; ancak dosyadaki vakaların gerçekliğini kabul etmesi durumunda da uzlaştırma prosedürü işletilebilecektir. Uzlaştırma faaliyeti başlamazsa, ceza takibatı devam edecek, mahkemenin vereceği karara göre dosya sonuçlandırılacaktır.¹⁹³

Norveç'te uzlaştırma, belediyeler aracılığıyla yürütülmektedir. Norveç'te her bir belediye en az bir uzlaştırmacıya ulaşabilecek konumda bulunmalıdır. Bu bakımdan belediyeler ya kendi uzlaştırma kurumlarını kuracak ya da başka bir belediyeyle iş birliği yaparak ortak bir uzlaştırma kurumu ortaya çıkaracaktır. Pratikte böyleyken, 2004 yılından itibaren uzlaştırma hizmeti yalnızca devletin sorumluluğuna geçmiştir. Uzlaştırma kurumlarının yapısının ve sorumluluklarının net olarak belirlenememesi ve Adalet Bakanlığının uzlaştırma konusunda daha da görünür olma isteği bunun sebepleri olarak gösterilebilir. Polis bölgelerine göre

---

¹⁸⁹ Kemeny, "Victim-Offender Mediation with Juvenile Offenders in Norway", s. 4.

¹⁹⁰ Miers ve Willemsens, "Mapping Restorative Justice, Developments in 25 European Countries", s. 101.

¹⁹¹ Kemeny, "Victim-Offender Mediation with Juvenile Offenders in Norway", s. 10.

¹⁹² Çetintürk, *Onarıcı Adalet ve Ceza Adalet Sisteminde Uzlaştırma*, s. 334.

¹⁹³ Knut Petterson, "Restorative Justice and the Role of the Judge, Restorative Justice and its Relation to the Criminal Justice System", *Second Conference of the European Forum for Victim-Offender Mediation and Restorative Justice*, Oostende, Belgium, 2002, s. 1.

belirlenen yetki alanlarında yer alan uzlaştırma kurumlarının yönetiminden ve gelişiminden sorumlu Oslo'da merkezi bir sekreterlik bulunduğunu da belirtmekte fayda vardır.¹⁹⁴

Norveç'te uzlaştırmacı olabilmek için zorunlu bir eğitimden geçmek gerekmektedir. Genellikle, iyi eğitim almış öğretmenler, hukukçular ya da sosyal bilimciler uzlaştırmacı olarak atanmaktadır. Dört yıllık bir dönemi kapsayacak süre için atanan uzlaştırmacılar, kişisel uygunluklarına göre on sekiz yaşından büyükler arasından seçilmektedir. Atama, polis, belediye ya da uzlaştırma koordinatöründen oluşan bir grup tarafından gerçekleştirilmektedir. Uzlaştırmacılar gönüllü olarak bu görevi üstlenmekte, kendilerine yol masrafı vb. adı altında sembolik ücret ödenmektedir.¹⁹⁵

2.2.9. Fransa Ceza Hukukunda Uzlaştırma

Fransa Ceza Muhakemesi Kanununda 1993 yılında yapılan değişikliğin ardından ilgili kanunun 41/1 maddesinde yapılan düzenlemeyle savcının, ceza takibatını sürdürmeden evvel taraflara uzlaştırma teklifinde bulunabileceği hüküm altına alınmıştır. Burada uzlaştırmacının amaçları, mağdurun zararının giderilmesi, failin topluma yeniden kazandırılması ve toplumsal huzursuzluğun giderilmesi olarak tarif edilmektedir. Sadece soruşturma aşamasında gidilebilecek bir yol olan uzlaştırma, ancak tarafların rızası hâlinde mümkün olabilmekte, uzlaştırma süreci savcı veya görevlendireceği bir kişi tarafından yürütülmektedir.¹⁹⁶

Fransa'da hem yetişkinler için hem de çocuklar için ayrı uzlaştırma uygulamaları bulunmaktadır. Yetişkinler açısından suçlunun ceza takibatını engelleyen süreç, çocuklar bakımından savcı ya da çocuk hâkimi tarafından uzlaştırmaya başvurulmak suretiyle daha çok çocuk failin eğitimine odaklanmaktadır. Çocukların eğitimi, Fransa Adalet Bakanlığına bağlı Çocuk Yargısal Koruma Kurumu nezdinde, uzman sosyal hizmet çalışanları eliyle yürütülmektedir.¹⁹⁷

---

¹⁹⁴ Kemeny, "Victim-Offender Mediation with Juvenile Offenders in Norway", s. 3.

¹⁹⁵ Kemeny, "Victim-Offender Mediation with Juvenile Offenders in Norway", s. 10.

¹⁹⁶ Miers ve Willemsens, "Mapping Restorative Justice, Developments in 25 European Countries", s. 61.

¹⁹⁷ Philip Milburn, "Victim-Offender Mediation with Juveniles in Europe: The Situation in France", *European Commission Grotius 2 Criminal Programme*, Bologna, Italy, 2002, s. 1.

Çocuk faillerle alakalı eğitici uygulama, "ceza tamiri" olarak adlandırılmaktadır. Yetişkinler için maddi tazmin içeren anlaşma, tam hukuki ehliyete sahip olmayan on sekiz yaşından küçük çocuklara doğal olarak uygulanamayacaktır. Bu durumda zarara neden olan çocuk fail için ceza tamiri, eğitici ve sosyalleştirici yapısıyla önemli bir misyona sahip olmaktadır. Ceza tamirinin yanı sıra sürece çocuk failin kanuni temsilcisinin de dâhil olduğu ve çocuk failin ikinci da kalarak kanuni temsilcinin ve mağdurun anlaşmak için bir araya geldikleri bir ceza uzlaştırmasından da bahsedilebilir ki bu, klasik anlamdaki uzlaştırmayı yansıtmaktadır. Fransa'da bu bakımdan aslında ikili bir uzlaştırma prosedürünün varlığından söz edilebilmektedir. İlk olarak, fail ister yetişkin olsun isterse çocuk olsun pratikte ceza uzlaştırması olarak anılan süreçle, ikinci olarak on sekiz yaşın altındaki çocuk suçluların işledikleri suçları ilgilendiren ceza tamiri sürecidir.¹⁹⁸

Ceza tamiri, savcı, çocuk mahkemesi ya da çocuk hâkimi tarafından talep edilebilmektedir. Savcının isteği doğrultusunda tamir süreci başarılı gerçekleştiyse dava açılmamakta, eğer hâkim ceza tamiri kararı aldıysa bu, ceza muhakemesine etki etmeyen eğitici bir önlem sayılmaktadır. Mahkemenin ceza tamirine karar vermesi durumundaysa; ceza tamiri, cezayı erteleyen eğitici bir önlem olarak algılanmaktadır.¹⁹⁹

Suçlunun, haksız davranışını kabul etmesi ve mağdurun uğradığı zararın giderilmesini taahhüt etmesiyle sonuçlanan ceza uzlaştırması, yukarıda da değindiğimiz üzere hem yetişkin suçlular hem de çocuk suçlular için uygulanmaktadır. Uzlaştırma sonucu savcıya bildirilmekte, savcı ya takipsizlik kararı vermekte ya da takibe devam edilmesini kararlaştırmaktadır. Fransa'da bu süreç yalnızca soruşturma aşamasında yürütülmekte ve süreçte tarafsız bir uzlaştırıcı görev almaktadır.²⁰⁰

Fransa'da uzlaştırma taraflar açısından ücretsizdir. Uzlaştırma masrafları, uzlaştırmının süresine ve uzlaştırmacının durumuna göre merkezi fondan sağlanmaktadır. Uzlaştırmacılar, ya bu hizmeti veren kurumlar tarafından ya da doğrudan savcılar tarafından görevlendirilmektedir. Taraflar, uzlaştırma

¹⁹⁸ Çetintürk, *Onarıcı Adalet ve Ceza Adalet Sisteminde Uzlaştırma*, s. 310.

¹⁹⁹ Milburn, "Victim-Offender Mediation with Juveniles in Europe: The Situation in France", s. 2.

²⁰⁰ Milburn, "Victim-Offender Mediation with Juveniles in Europe: The Situation in France", s. 7.

müzakerelerinde her ne kadar avukat bulundurabilseler de, avukatların tarafları temsil etmesine müsaade edilmemektedir. Nitekim uzlaşmanın temel felsefesinde tarafların anlaşmasının esas olduğu görülmektedir.²⁰¹

2.2.10. Finlandiya Ceza Hukukunda Uzlaştırma

Finlandiya ceza hukukunda uzlaştırmayla ilgili kanuni bir dayanak yoktur; ancak Finlandiya Ceza Kanununun Uygulanması Hakkında Kararnamenin 15/a maddesi uzlaştırmayı bir ceza hukuku kurumu olarak nitelendirmektedir. Finlandiya'da savcı, uzlaştırmaya uygun gördüğü dosyaları uzlaştırma kurumuna göndermektedir. Ceza hukuku sistemi dışında yer alan uzlaştırma kurumunun vermiş olduğu kararlar yasal olarak savcının takipsizlik kararı verebilmesine olanak sunmamakta; ancak uzlaştırma, takipsizlik kararı için bir neden olabilmektedir. Failin tek başına uzlaştırma talebi, mağduru bağlamamaktadır. Mağdurun da istemesi hâlinde uzlaştırma gerçekleşebilmektedir. Savcının yanında mahkeme de failin uzlaşma hususundaki samimi gayretine inanırsa, ceza vermemeyi veya cezada indirimine gitmeyi düşünebilecektir.²⁰²

1983 ve 1984 yılında Vantaa şehrinin ve Finlandiya Akademisinin mali desteğiyle Finlandiya'daki ilk uzlaştırma projesi Vantaa'da başlamıştır. Daha sonra diğer şehirlere de yayılarak uygulama alanını genişletmiştir. Bilhassa çocukları ilgilendiren suç fiillerinde ceza adalet sisteminde çocuk suçlulara verilecek cezaya alternatif başka bir yolun bulunmayışı, Finlandiya'da uzlaştırma kurumuna olan ilgiyi arttırmıştır.²⁰³

Finlandiya'da suçlar, hafif nitelikte ve takibi şikâyete bağlı suçlar ile takibi şikâyete bağlı olmayan suçlar olarak ikiye ayrılır. Takibi şikâyete bağlı suçlarda polis, savcı veya taraflar birbirlerini direkt uzlaştırmaya yönlendirerek ceza takibatının başlamasının önüne geçmeyi sağlayabilmektedir. Şikâyete bağlı suçlarda uzlaştırma bu sayede olumlu sonuçlar vermektedir. Ancak, takibi şikâyete bağlı olmayan suçlarda uzlaştırma kurumunun çalıştırılması genellikle ceza takibatının

²⁰¹ Miers ve Willemsens, "Mapping Restorative Justice, Developments in 25 European Countries", s. 61-62.

²⁰² Juhani Iivari, "Victim-Offender Mediation", *European Forum for Victim-Offender Mediation and Restorative Justice*, Leuven, 2000, s. 4-5.

²⁰³ Iivari, "Victim-Offender Mediation", s. 2-3.

sona ermesini sağlamamakta; fakat ceza mahkûmiyetinin verilmesi olasılığını azaltıcı bir etkiye neden olmaktadır.²⁰⁴

Finlandiya Milli Uzlaştırma Birliği tarafından eğitim faaliyetleri ve uzlaştırma protokollerini gösteren el kitapçıkları uzlaştırmacıların yetiştirilmesinde öncü bir rol üstlenmektedir. Otuz saatlik temel bir eğitimden geçmeden uzlaştırmacı olunamamaktadır. Finlandiya'da uzlaştırmacılar genellikle gönüllü kişilerden seçilmekte ve bu iş için ücret talep etmemektedir.²⁰⁵ Finlandiya'da uzlaştırma çoğu zaman gönüllülük esasına dayanan, gizli olarak yürütülen ve ücretsiz sunulan bir uygulamadır. Bir tarafın kabul etmemesi hâlinde uzlaştırma süreci sonlandırılır. Olumlu netice alınması durumunda mağdurun zararının giderilmesi, özür dilenmesi gibi konularda anlaşmaya varılır. Finlandiya'da uzlaştırma faaliyeti yürüten birimler yeterince mali destek bulamadıklarından az bir personelle bu işi yürütmek zorunda kalmaktadır ki bu durum uzlaştırmaya başvuru sayısının az olmasının da bir neticesi olarak savunulmaktadır.²⁰⁶

Suçun işlenmesi ile cezanın infazı arasındaki süre zarfında uzlaştırma müzakerelerine başlanabilir. Nitekim uzlaştırma, ceza takibatından bağımsız olarak yürütülen bir süreçtir. Burada uzlaştırmaya başlanabilmesi için bazı aşamalar vardır. İlk olarak suç işlendikten sonra hakim ya da mağdur bir uzlaştırma kurumuyla iletişime geçerek diğer tarafla müzakere sürecinin başlatılmasını sağlayabilir. İkinci olarak polis aşamasında taraflar kendi istekleriyle veya polisin teşvik etmesiyle bir uzlaştırma kurumuna yönlenebilirler. Son olarak da savcı, dosyayı aldıktan sonra taraflara belli bir süre vererek kendi aralarında sorunu çözmelerini isteyebilecekler.²⁰⁷ Finlandiya'da uzlaştırmanın sadece doğrudan yapıldığını da yeri gelmişken belirtmekte fayda vardır.²⁰⁸

---

²⁰⁴ Miers ve Willemsens, "Mapping Restorative Justice, Developments in 25 European Countries", s. 55.

²⁰⁵ Iivari, "Victim-Offender Mediation", s. 5-8.

²⁰⁶ Miers ve Willemsens, "Mapping Restorative Justice, Developments in 25 European Countries", s. 56.

²⁰⁷ Iivari, "Victim-Offender Mediation", s. 8.

²⁰⁸ Çetintürk, *Onarıcı Adalet ve Ceza Adalet Sisteminde Uzlaştırma*, s. 301.

2.2.11. Avusturya Ceza Hukukunda Uzlaştırma

1 Ocak 2000 tarihinde yürürlüğe giren Avusturya Ceza Muhakemesi Kanununun 90. maddesinde uzlaştırma kurumunun Avusturya’da hem yetişkinler hem de çocuklar için işletileceği ifade edilmektedir.²⁰⁹

Dosyaların uzlaştırmaya gönderilme koşullarını detaylandıran Avusturya ceza hukuku pratiğinde, hangi suçların uzlaştırma kapsamında değerlendirileceği belirtilmemiştir. Ayrıca hangi suçların uzlaştırma kapsamı dışında tutulduğu da açık değildir. Avusturya Ceza Muhakemesi Kanununun 90. maddesi dışında Çocuk Adalet Kanunu, uzlaştırma bakımından çocuklar için özel hükümler içermektedir.²¹⁰

Avusturya Ceza Muhakemesi Kanununun 90/a maddesine göre; sanık bakımından seçenek önlem olarak savcı, belli bir para cezasına, denetimli serbestliğe, toplum yararına çalışmaya veya uzlaştırmaya karar verebilecektir. Seçenek önlemlerin gündeme gelebilmesi için belli şartların gerçekleşmesi gerekmektedir. Öncelikle olay yeterince aydınlanmamış olmalı, failin kusurluluk derecesi ağır olmamalı, hayat kaybı söz konusu olmamalı, suç için öngörülen hapis cezası beş yılı geçmemeli ve son olarak da failin ya da diğerlerinin başka suçlar işlemesini önlemek adına ceza verilmesinin zorunlu olmaması aranmaktadır.²¹¹

Avusturya Çocuk Adalet Kanununun 7. maddesinde çocuklar açısından birtakım özel hükümler belirlenmiştir. Çocuklar için para cezasına ya da toplum yararına çalışmaya hükmedileceğinde çocukların özel durumlarına bakmak gerekecek, çocuk faillere işletilecek uzlaştırma uygulamalarında mağdurun onayı aranmayacaktır. Çocuk Adalet Kanununun aynı maddesinde çocuk suçlular için verilecek hapis veya para cezalarının üst sınırı, aynı suça yetişkinler için verilecek cezaların iki katı olarak öngörüldüğünden, uzlaştırma kapsamındaki suç türlerinin çocuklar bakımından yetişkinlere nazaran daha fazla olduğu görülmektedir.²¹²

²⁰⁹ Çetintürk, *Onarıcı Adalet ve Ceza Adalet Sisteminde Uzlaştırma*, s. 283.

²¹⁰ David Miers, “An International Review of Restorative Justice, Crime Reduction Research Series Paper 10”, *Research Development and Statistics Directorate, Communication Development Unite*, London, 2001, s. 7.

²¹¹ Çetintürk, *Onarıcı Adalet ve Ceza Adalet Sisteminde Uzlaştırma*, s. 284-285.

²¹² Veronika Hofinger, Christa Pelikan ve Birgit Zetinigg, “Victim-Offender Mediation with Juvenile Offenders in Austria”, *European Commission Grotius 2 Criminal Programme*, Bologna, Italy, 2002, s. 5-6.

Avusturya’da uzlaştırma bazı durumların varlığı hâlinde gerçekleştirilememektedir. Suç hafif nitelikteyse, failin davranışları sebebiyle uzlaştırmadan herhangi bir sonuç alınamayacağı anlaşılırsa ya da fail, tedavi süresi uzun bir rahatsızlığa yakalanmışsa uzlaştırmadan bir fayda sağlanamayacağı kanaatine varılmaktadır.²¹³

Avusturya’da, mahkeme dışı suçun tazmini manasını karşılayan “AuBergerichtlicher Tatausgleich” ifadesi kullanılmaktadır. Kısaca ATA olarak isimlendirilen birimin kapsamı uzlaştırmadan daha fazladır. Nitekim ATA’da, mağdurun bulunmaması hâlinde de zararın giderilmesi yoluna gidilebilmektedir.²¹⁴ Savcının uzlaştırmayı başlatmasıyla beraber uzlaştırmanın uygulanması ATA’ya geçmektedir. Savcının ATA birimlerinden bir uzlaştırmacı talebiyle kurum, üzerine düşen görevi yerine getirmektedir. Kurum, Avusturya Adalet Bakanlığınca mali açıdan destek görmektedir. Kurumun merkezi Viyana’da bulunmaktadır.²¹⁵

Uzlaştırmacılarda sosyal çalışma alanında belirli bir yeterlilik aranmaktadır. Bu nedenle uzlaştırmacı olarak atanan kişiler genellikle psikolog, sosyolog, hukukçu, sosyal hizmet çalışanı gibi sahaya hâkim meslek gruplarından seçilmektedir. Bölge ATA başkanları tarafından işe alınan uzlaştırmacılar, uzlaştırmanın gerçekleştirilmesi için yapılması gerekli olan bütün işlemlerden sorumlu tutulmaktadır.²¹⁶

Avusturya uygulamasında uzlaştırmacı, uzlaştırma süreci sonunda hazırlayacağı raporu savcıya sunmaktadır. Hâkim veya savcı tarafından ATA birimlerine gönderilen uzlaştırma dosyası, bu aşamadan uzlaştırma raporunun hazırlanması aşamasına kadar bağımsız bir şekilde sürdürülmektedir.²¹⁷ ATA uzlaştırmacıları; aile içinde, okulda, komşular arasında, iş yerinde ortaya çıkan

---

²¹³ George Zwinger, “Restorative Justice Practice and its Relation to the Criminal Justice System”, *Second Conference of the European Forum for Victim-Offender Mediation and Restorative Justice*, Oostende, Belgium, 2002, s. 85.

²¹⁴ Hofinger, Pelikan ve Zetinigg, “Victim-Offender Mediation with Juvenile Offenders in Austria”, s. 1.

²¹⁵ Miers ve Willemsens, "Mapping Restorative Justice, Developments in 25 European Countries", s. 17.

²¹⁶ Miers ve Willemsens, "Mapping Restorative Justice, Developments in 25 European Countries", s. 17-18.

²¹⁷ Hofinger, Pelikan ve Zetinigg, “Victim-Offender Mediation with Juvenile Offenders in Austria”, s. 4.

uyuşmazlıklar ile yaralama neticesinin meydana gelmediği trafik kazalarında uzlaştırma sürecini yürütmektedir.²¹⁸

2.2.12. Almanya Ceza Hukukunda Uzlaştırma

Alman ceza hukukunda uzlaştırmanın iki anlamı ihtiva ettiği söylenebilir. İlk olarak klasik anlamda mağdurun ve failin bir uzlaştırmacı huzurunda bir araya getirilmesi suretiyle gerçekleştirilen uzlaştırma anlaşılırken, diğer taraftan gönüllü bir şekilde zararın tazmin edilmesi anlaşılır. Yani ikinci anlamda uzlaştırmanın gerçekleştirilmesi için tarafların uzlaştırmacı aracılığıyla bir araya gelerek görüşmelerine gerek kalmamaktadır.²¹⁹

Almanya'da uzlaştırmanın hukuki dayanaklarını; 1990 yılında değişiklik yapılan 1953 tarihli Alman Çocuk Adalet Kanununun 10, 15, 45 ve 47. maddeleri, Alman Ceza Kanununun 46/a maddesi ile Alman Ceza Muhakemesi Kanununun 153, 153/a, 155/a ve 155/b maddeleri oluşturmaktadır. Ayrıca federal ve eyalet seviyesinde de uzlaştırmayla ilgili yerleşik kuralların varlığından söz edilebilir.²²⁰

Alman Ceza Muhakemesi Kanununun 153. maddesinde 21 yaşın üzerindeki ve bazı durumlarda 18 yaşın üzerindeki kişilerin ceza takibatının uzlaştırma yoluyla sona erdirilmesine imkân verilmektedir. Çocuklar bakımından düzenleme ise Alman Çocuk Adalet Kanununda yer almaktadır. Yetişkinlerin uzlaştırılmasıyla ilgili Alman Ceza Muhakemesi Kanununun 153. maddesine göre savcı, bazen mahkemenin kabulünün olmasıyla, bazen de mahkemenin kabulü aranmaksızın hafif nitelikli suçlar için uzlaştırmayı uygun görürse takipsizlik kararı verebilecektir. Bunun için mağdurun ve failin başarılı bir şekilde uzlaşması, kovuşturma yapılmasında kamusal bir faydanın bulunmaması aranacaktır. Kamu davası açılmışsa mahkeme, savcı ve failin uygun görüşü sonrası davanın düşmesini sağlayabilecektir.²²¹

Alman Ceza Muhakemesi Kanununun 153/a maddesinde hüküm altına alınan ceza muhakemesine seçenek yaptırımlar, suçun alt limitinin bir yıldan az hapis cezasını içermesi ya da yalnızca para cezası olması hâlinde sanığın onayıyla beraber

²¹⁸ Çetintürk, *Onarıcı Adalet ve Ceza Adalet Sisteminde Uzlaştırma*, s. 289.

²¹⁹ Çetintürk, *Onarıcı Adalet ve Ceza Adalet Sisteminde Uzlaştırma*, s. 254.

²²⁰ Miers ve Willemsens, "Mapping Restorative Justice, Developments in 25 European Countries", s. 67.

²²¹ Miers ve Willemsens, "Mapping Restorative Justice, Developments in 25 European Countries", s. 68.

savcı tarafından sanığa sunulacaktır. Yükümlülüğün yerine getirilmesi durumunda sanığın ceza takibatı sona erecektir; ancak bu maddedeki uygulama klasik anlamda bir uzlaştırma faaliyeti olmayıp daha çok onarıcı adalet felsefesinin bir görünümüdür.²²²

Uzlaştırma, Alman Ceza Kanununun 46/a maddesinde de kendisine yer bulmaktadır. 46/a maddesinin bir numaralı bendinde, failin sebep olduğu zararı giderme hususunda göstereceği gayrete bağlanan uzlaştırma kurumu, fail tarafından maddi zararın tamamının mağdur tarafına ödenmesi zorunluluğunu getirmemektedir. Uzlaşma konusunda samimi davranan failin özür dilemesiyle de ihtilaf çözüme kavuşabilmektedir. Bu hâl de uzlaştırma açısından yeterli sayılacaktır.²²³ İki numaralı bentteki düzenleme ise failin, mağdurun uğradığı maddi zararın tamamını ya da büyük bir kısmını karşıladığı tazminat hususunu düzenlemektedir. Fail tarafından mağdurun zararı karşılandığında veya uzlaştırma sağlandığında mahkeme, suçun cezasının bir yıldan az olması ya da üç yüz altmış günden az bir para cezasını gerektirmesi durumlarında ceza vermeme kararı alabilecektir. Alman Ceza Kanununun 49. maddesinde belirtilen bir yılı geçen hapis cezalarına uygulanacak indirim konusunda ise mahkeme, suçun bir yıldan fazla bir cezayı gerektirmesi hâlinde uzlaştırma sonucuna göre indirim yoluna gidebilecektir.²²⁴

Alman Ceza Muhakemesi Kanununa 1999 yılında birtakım hükümler eklenmiştir. Kanunun 155/a maddesine, hâkimin veya savcının ceza muhakemesinin her aşamasında taraflar arasında uzlaştırma olup olmadığını sorgulaması gerekliliği işlenmiştir. 155/b maddesiyle de hâkimin ya da savcının, tarafları uzlaştırmayla ilgili bir kamu kurumuna veya bu işler kurulmuş özel uzlaştırma kurumlarına yönlendirebileceği hüküm altına alınmıştır.²²⁵

Almanya'da uzlaştırma uygulaması, ilk olarak polisin suç sonrası savcı adına bilgi, belge ve delilleri toplamasıyla başlamaktadır. Daha sonra bu bilgiler savcıya ulaştırılır. Savcı, dosyanın mahkemeye mi yoksa uzlaştırmaya mı gideceğine karar verir. Dosya uzlaştırmacıya gönderilecekse savcı, iddianameyle dava açma yoluna

²²² Çetintürk, *Onarıcı Adalet ve Ceza Adalet Sisteminde Uzlaştırma*, s. 258.

²²³ Dieter Dölling, *İşlenen Suç Nedeniyle Suç Failleri ve Mağdurları Arasında Arabuluculuk*, Çev. Sulhi Dönmezer, Arıkan Yayınları, İstanbul, 2005, s. 19.

²²⁴ Miers ve Willemsens, "Mapping Restorative Justice, Developments in 25 European Countries", s. 68-69.

²²⁵ Thomas Trenczek, "Victim-Offender Mediation in Germany - ADR Under the Shadow of Criminal Law", *4th Pasific World Mediation Forum*, Adelaide, 2001, s. 3-4.

gitmeksizin dosyayı uzlaştırmayı yürütecek kuruma gönderir. Uzlaştırma sürecini yürütecek kurum, öncelikle faille görüşerek failin uzlaştırmaya sıcak bakıp bakmadığını öğrenir. Failin uzlaştırmaya sıcak bakması durumunda mağdurla görüşme başlatılır. Mağdurun da uzlaştırmayı kabul etmesi hâlinde her iki tarafla ayrı ayrı totu yapılır. Tarafların uzlaşma heveslerinin kurumu ikna edecek bir boyuta ulaşması durumunda tarafların beraber katıldığı bir totuyla müzakere sonuçlandırılır. Uzlaştırıcı, uzlaştırma neticesini savcıya rapor eder. Sağlanan uzlaştırmayla ceza takibatı sona erdirilir.²²⁶

2.3. İSLAM CEZA HUKUKUNDA UZLAŞTIRMA

2.3.1. İslamiyet Öncesi Uzlaştırma

İslamiyet'ten önce Arap Yarımadasını, ortak bir atadan geldiğini iddia eden kabileler oluşturuyordu. Kabileler, kendi ruhunun ve karakterinin bir tezahürü olarak tarihsel gelişimiyle beraber evrimleştiği yazılı olmayan bir kurallar topluluğuna sahipti. Kimse bu sisteme müdahale etmek için yasama yetkisine sahip değildi ve yasanın idaresi için herhangi bir resmi örgütlenme bulunmamaktaydı.²²⁷ Yasanın uygulanmasını isteme, genel olarak zarar gören bireyin yükümlülüğüydü. Kabile adaleti, kabilenin reisi tarafından, tahkim ve uzlaştırma yöntemlerini yoğun olarak kullanan yaşam tarzlarına uyarlanmış bir biçimde uygulanmaktaydı.²²⁸

Kabile yasının iki temel ilkeye dayandığı söylenebilir. Bunlardan ilki toplu sorumluluk ilkesi bir diğeri ceza veya tazminat ilkesidir. Burada kabile hukukunun, sadece suçluyu cezalandırmayı değil, aynı zamanda suçlu ile kūs aileler ve kabileler arasındaki dengeyi yeniden sağlamayı amaçladığı açıktır.²²⁹

Uzlaştırma, İslam ortaya çıkmadan önce kabile Arap toplumu çerçevesinde; kabile reisleri, kâhinler ve şifacılar ile asiller, kabile içindeki veya rakip kabileler

---

²²⁶ Gerd Ferdinand Kirchhoff ve Saskia Baltes, "Victim Offender Mediation in Germany - Experiences in a German City and Basic Considerations", *XIth International Symposium on Victimology*, Stellenbosch, South Africa, 13-18 July 2003, s. 1.

²²⁷ Aseel Al-Ramahi, "Sulh: A Crucial Part of Islamic Arbitration", *LSE Law, Society and Economy Working Papers*, 12/2008, s. 1-23.

²²⁸ Al-Ramahi, *Sulh: A Crucial Part of Islamic Arbitration*, s. 3.

²²⁹ Raphael Patai, *The Kingdom of Jordan*, Princeton University Press, New Jersey, 2015, s. 201.

arasındaki tüm ihtilaflarda vazgeçilmez bir rol oynamıştır. Bu kişilerin otoriteleri ve önemleri nedeniyle alınan kararlar, yaptırım olarak nitelendirilmiştir.²³⁰

Kabilelerin oğulları, liderlerinin anlaşmazlıkları çözmelerine yardımcı olmak için sosyalleştirilmiştir. Bu, onların erken yaşlardan itibaren davranışları üzerinde belirleyici olmuştur. Oğullar, kendisi ve ailesi ile akrabaları arasındaki sorunları çözmesi için babalarına başvururdu. Böylece baba, oğlu ile akrabaları arasında bir bakıma uzlaştırmacı (wasta) görevi görüyordu. İslam öncesi Arap toplumunda uzlaştırmacı, “wasta” kelimesiyle özdeşleştirilmiştir. Kelime esasen, orta anlamına gelmektedir. Taraflar arasında orta yolun bulunmasını, bu sayede uzlaştırmacının gerçekleştirilmesinin sağlanmasını ifade etmesi bakımından fiil, “yatawassat” ile ilişkilendirmiştir.²³¹ *Wasta*, hem uzlaştırma eylemini hem de uzlaştırmacı rolünü üstlenen kişiyi ifade etmektedir.²³² *Wasta*, ortaya çıkmasından bu yana Arap toplumunun önemli bir parçası olarak kabul edilmekte, kişisel ya da gruplar arası çatışmalarda intikamın önünü kesen aracı olarak tasvir edilmektedir.²³³

Kabile mekanizmalarının uyuşmazlık içerisindeki etkinliği, "her bir grup içindeki karmaşık özel gelenekler ve düzenleme prosedürleri" sistemine bağlanabilmektedir.²³⁴ Toplu sorumluluk kavramı, bir bütün olarak kabileye ya da kabilenin genişletilmiş ailesine uzanan ve beş kuşaktan tüm bireyleri kapsayacak nitelikte bir koruma önlemi sunmaktadır. Nitekim iki kişi arasındaki bir çatışma, potansiyel olarak iki aileyi veya kabileleri bir savaşın içerisine çekme ihtimali barındırdığı gibi, diğer yandan bir kişinin eylemlerinin tüm kabileyi kanlı bir çatışmaya sürükleyebileceği endişesi, bireyleri frenleyebilmektedir. Toplu sorumluluk, bir suç işlendiğinde, suçlunun tüm kabilesini mağdurun ailesine tazminat ödemekle yükümlü tuttuğu için hızlı bir şekilde anlaşmayı kolaylaştırmaktadır.

---

²³⁰ Muhammad Hamidullah, “Administration of Justice in Early Islam”, *Islamic Culture*, Vol. XI Number/2, 1937, s. 163-171.

²³¹ Al-Ramahi, *Sulh: A Crucial Part of Islamic Arbitration*, s. 4.

²³² Robert B. Cunningham ve Yasin Sarayrah, *Wasta: The Hidden Force in Middle Eastern Society*, Praeger Publishers, Connecticut, 1993, s. 1.

²³³ Aseel Al-Ramahi, “Wasta in Jordan: A Distinct Feature of (and Benefit for) Middle Eastern Society”, *Arab Law Quarterly*, Vol. 22 No. 1, 2008 s. 35-62.

²³⁴ Ahmad Saleh Suleiman Oweidi, *Bedouin Justice in Jordan: The Customary Legal System of the Tribes and Its Integration into the Framework of the State Policy from 1921 Onwards*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, University of Cambridge, Department of Social Anthropology, Cambridge, 1982, s. 40.

Taraflar, misilleme derdine düşmeden uzlaşmakta, uyuşmazlığı çözen *wasta* ise toplumda ciddi bir itibar kazanmaktadır.²³⁵

Arap Yarımadasında İslamiyet öncesinde bir bireyin hayatı, kolektif yaşamın bir unsuru olarak kabul edilmekteydi. Birey, topluluğun bir parçası olmasının yanında topluluk da bireyle ilişkilendirilmiştir. Bu nedenle, bireye yapılan herhangi bir saldırı, gruba yönelik bir saldırı olarak kabul edilmiş ve bunun tersi de geçerli kabul edilmiştir. Bir kişi bir başkasını yaralarsa, suçlunun bütün kabilesinin sorumluluğu doğmaktadır. Kabileler tazminat veya intikam talep ettikleri zaman, iddialarını sadece bireye değil suçlunun kabilesine karşı da yönlendirmişlerdir. Tazminat ödendiğinde, suçlunun kabilesinin tamamından alınmış gibi muamele görmekte ve genellikle suçlunun akrabalarının kaynaklarından karşılanmaktadır. Bu sorumluluk, intikam almak isteyen kabilenin sorumluluğuna paraleldir. Bundan dolayı, mağdur kabilenin herhangi bir üyesi, sadece suçlunun kendisini değil, suçlunun kabilesinin herhangi bir üyesini öldürerek bu sorumluluğu yerine getirebilmektedir. Kabilenin her bir üyesi, fail kabilenin herhangi bir üyesinin cezalandırılmasından, intikamından veya tazmininden müştereken ve müteselsilen sorumludur.²³⁶

İslam öncesi dönemde, rivayet edildiğine göre; Mekke'nin ilk sakinleri olan Curhumlulardan Fadl (çoğulu fudûl) adlı üç kişinin (Fadl b. Fedale, Fadl b. Vedaa, Fudayl b. Haris veya Fudayl b. Şuraa, Fadl b. Vedaa, Fadl b. Kudaa) kendi aralarında, Mekke'de yerli ya da yabancı kimsesiz birine zulmedildiğinde, zalimden hakkını alıncaya kadar kabileleriyle birlikte ona yardım edeceklerine dair sözleşme yaptıkları görülmüştür. Etkisini uzun süre gösteren bu antlaşma, bazı tarihçilere göre söz konusu isimlerden dolayı "Fadllar'ın Yemini" diye adlandırılmıştır. Bazı Arap kabilelerinin toplanıp ahitleştikleri ve Hz. Peygamberin de katıldığı Hılfu'l-Fudûl yemini, Fadılların yaptığı yemine benzediği için bu isim verilmiştir.²³⁷ Cahiliye Döneminde kurulan Hılfu'l-Fudûl Teşkilatı, gerek ticari gerekse dini bir merkez olan Mekke'ye gelen yabancıların uğradıkları haksızlıkların bertaraf edilmesi amacıyla Arap kabileleri arasında haksızlıkları ve zulmü önleme konusunda bir sözleşme yapılmasını uygun görmüştür. Bu sözleşme, hicretten 33 yıl (bazı rivayetlerde 18

²³⁵ Al-Ramahi, *Sulh: A Crucial Part of Islamic Arbitration*, s. 5.

²³⁶ Al-Ramahi, *Sulh: A Crucial Part of Islamic Arbitration*, s. 5.

²³⁷ Nesim Sönmez, "Hılfu'l-Fudûl Teşkilatı", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 41, 2014, s. 403.

veya 28 yıl) önce fîcar savaşlarından sonra yapılmıştır. Yapılan bu sözleşmeyi değerli kılan en önemli unsur ise Hz. Peygamber'in, yapılan bu sözleşmeye iştirak etmesi ve alınan kararları benimsemesidir.²³⁸ Bu bakımdan adı geçen kurumun İşlam öncesinde uzlaştırma müessesesinin tohumlarını attığı da söylenbilir. İşlam ncesi Arap toplumunda haram aylarda savaş yapılmaması ve bu süre zarfında barışın hüküm sürmesi de uzlaştırmanın İşlam öncesinde de mevcut olduğunun bir kanıtıdır.²³⁹

2.3.2. Uzlaştırmanın İşlam'da İlk Ortaya Çıkışı: Sulh

Altıncı yüzyılda İşlam'ın ortaya çıkmasından sonra Arap Yarımadası, Hz. Muhammed'in ve sonrasında halifelerin yönettiği İşlam Devletinin coğrafı ss hâline gelmiştir.²⁴⁰ İşlam Devletinin hızla büyümesiyle birlikte Hz. Peygamber ile temelleri atılan İşlam hukuku, temel olarak iki ana kaynaktan beslenmiştir. Bunlar; Allah'ın açıklamalarını ihtiva eden Kuran ve Hz. Muhammed'in sözlerini ve işlerini ifade eden sünnettir.²⁴¹

İşlam, Kuran-ı Kerim'den ve Hz. Muhammed'in sünnet öğretilerinden kaynaklanan bir dindir. Kuran, neredeyse yaşamın ve toplumun tüm yönlerini kapsayan yüz on dört sureden müteşekkildir. Hz. Peygamber; Kuran önderliğinde önce Mekke'de, sonra da Medine'de yeni bir İşlam toplumunun yöneticisi ve kanun uygulayıcısı olmuştur. Hz. Muhammed, toplumda adeta bir yargıç gibi hareket etmiş ve bir nevi hakem görevini üstlenmiştir. İnananlar, peygambere olan güvenlerinden dolayı ihtilafları çözme hususunda kendisinin hakem olarak atanmasına büyük önem vermişlerdir. Bu nedenle Hz. Muhammed, yaşadığı süre boyunca inananlar arasındaki anlaşmazlıkları uzlaşma yoluyla çözmek için ideal bir insan olarak kabul edilmiştir. Sünnet, Hz. Peygamber'in normatif davranışlarına, kararlarına, eylemlerine, zımnî onaylarına ve onaylamalarına atıfta bulunmak için kullanılan bir terimdir. Sünnet; duyularak, tanık olunarak kaydedilmiş ve Arap toplumunun sözlü

²³⁸ Sönmez, "Hılfu'l-Fudûl Teşkilatı", s. 400.

²³⁹ Kasım şll, "Ficâr Savaşları'na Dair Bir Tetkik", *Hadis ve Siyer Araştırmaları Dergisi*, Cilt II, Sayı 1, 2016, s. 113.

²⁴⁰ Sabri Hizmetli, *İşlam Tarihi (Başlangıçtan İlk Dört Halife Devri Sonuna Kadar)*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara, 1991, s. 114.

²⁴¹ mer Ferruh, "İşlm Tarihinin Ana Kaynakları ve Müracaat Eserleri", *İşlm, San'at, Tarih, Edebiyat ve Mskisi Dergisi*, Yıl 1, Sayı 1, 2003, s. 169-179.

geleneğinin etkisiyle kuşaktan kuşağa aktarılarak varlığını bugünlere taşımıştır. Sünnet, Kuran'dan sonra İslam hukukunun en önemli ikinci kaynağıdır.²⁴²

Aşağıda detaylandıracağımız sulh, İslam toplumu için son derece önem arz etmektedir. Karşılıklı rıza ile çekişmeyi ortadan kaldıran akit veya görülmekte olan davanın anlaşmayla sona erdirilmesi anlamında bir fıkıh terimi olarak kullanılan sulh²⁴³, Kuran'da insanlara şiddetle tavsiye edilmiştir.

2.3.2.1. Sulhun Kısasta Uygulanması

Kıyas, öldürme, yaralama ya da herhangi bir uzvu kullanma yeteneğini önemli ölçüde azaltma şeklinde işlenmiş bir suçun failinin, işlediği suçun aynısı ile cezalandırılmasına verilen isimdir.²⁴⁴ Kitap, sünnet ve icma kıyası meşru görmektedir; ancak bu durum, kıyasın kesinlikle uygulanacağı anlamına gelmemektedir. Nitekim, bir cinayet vakası veya uzuv hasarına yol açacak bir yaralama aslında istenilmemesine rağmen acelelikle işlenmiş olabilir. Böyle bir olay karşısında failin affedilebilmesinin mümkün olması takvaya daha uygun görülmektedir; çünkü İslam'da af, kıyastan daha fazla tavsiye edilmiştir.²⁴⁵

Bakara suresi yüz yetmiş sekizinci ayette öldürülenler hakkında kıyasın farz kılındığı söylenmektedir. Hüre karşı hürün, köleye karşı kölenin, kadına karşı kadının kıyas edileceği belirtilmiş; ancak öldüren kimsenin, öldürülenin vârisi, velisi tarafından affedilmesi üzerine, diyet ödenmesi gerektiği belirtilmiştir.²⁴⁶ Yine Mâide suresinin kırk beşinci ayetinde de cana canın, göze gözün, burna burnun, kulağa kulağın, dişe dişin kıyas edileceği hüküm altına alınmış, yaraların da kıyasa tabi olduğuna değinilmiştir. Aynı ayetin devamında, bu hakkını bağışlayanların, bunu sadaka saymasının o kişi için kefaret sayılacağı ifade edilmiştir.²⁴⁷ Kuran'ın yanı sıra sünnette de kıyasa nazaran affetmenin ön a çıkartıldığına rastlanmaktadır. Hanbeli,

²⁴² Ali Bakkal, "Sünnet'in Kaynak Değeri", *HRO. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 5, Ocak-Haziran 2003, s. 1-27.

²⁴³ (Erişim) <https://islamansiklopedisi.org.tr/sulh--yargi>, 20 Eylül 2018.

²⁴⁴ Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukuk-i İslamiye ve İstilahatı Fıkhiye Kamusu*, C. III, İstanbul, 1970, s. 19.

²⁴⁵ Davut Yaylalı, *İslam Hukukunda Sulh*, Taştan Matbaacılık, İstanbul, 1993, s. 124.

²⁴⁶ Halil Altuntaş ve Muzaffer Şahin, *Kur'an-ı Kerim Meâli*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2011, s. 33.

²⁴⁷ Altuntaş ve Şahin, "Kur'an-ı Kerim Meâli", s. 125.

Müsned isimli eserinde, kendisine kötülük yapana karşı Hz. Peygamber'in kişiye affi önerdiğini, affeden bir kulun Allah katında izzetinin artacağını aktarmıştır.²⁴⁸

Cinayet veya yaralama ile sonuçlanan fail davranışında kısasa gidilebileceğine yukarıda değinmiştik. Kısasın ikamesi olarak af kurumunu çalıştırmanın ise inananlar için Allah katında daha değerli olduğu ayet ve hadislerle sabittir. Burada son sözü söyleyecek olan, yaralanmada mağdurun kendisi, ölüm durumundaysa mağdurun vârisleri ya da velileridir. Fail, mağdurun ya da vârisin/velinin kısası istemesi halinde aynı cezayla cezalandırılmaktadır; ancak faille sulh olduğunda belli bir sulh bedeli karşılığında mağdur/vâris, failin kisasını istemeyebilecek, anlaşma halinde kısas düşecektir.²⁴⁹

Kısas cezasının verilebilmesi için suçlu, suçu bilmeli ve suç işlemeyi istemelidir. Bu söz konusu değilse, yanlışlıkla ölüme sebebiyet veren, öldürücü olmayan bir fiilin işlenmesi neticesinde ölüme yol açan, bir fiili istemeden işleyerek kişiyi öldüren, bir kimseyi doğrudan öldürmek için işlenmemiş bir fiilin ardından ölümün meydana gelmesine neden olan suçlular hakkında kısas uygulanamayacaktır. Kısaca ölüm kısası, kasten adam öldürme suçunu işleyene karşı uygulanacaktır.²⁵⁰ İslam hukukçuları, adam öldürmede kastı saptamada birtakım ölçüler belirlemiştir. Failin eylemini, kesici, delici ve/veya parçalayıcı bir aletle işlemesi hâlinde, kendisinde öldürme kastının varlığı açıktır. Kılıç, bıçak, ok, mızrak, keskin taş, sivri ağaç gibi şeyler katil aleti sayılmış; yakarak öldürme, kasten adam öldürme; dayak atarak öldürme ise, kast benzeri adam öldürme sınıfına sokulmuştur.²⁵¹

Sulh olunması durumunda, sulh miktarının ne kadar olacağı hususunda taraflar serbestçe tasarruf edebileceklerdir. Hatayla adam öldürmede ise diyet miktarı belli olduğundan, bu bedelin üzerinde sulh yapmak caiz görülmemiştir. Böyle bir durumun varlığında diyet miktarının daha fazla istenilmesi faize yol açacaktır.²⁵² Yine kanuni temsilcilerin diyet miktarından az bir bedelle sulh yapamayacaklarını da belirtmek gerekir. Daha az bir bedelle sulh yapılması durumunda, kısas hakkının

²⁴⁸ Yaylalı, "İslam Hukukunda Sulh", s. 125.

²⁴⁹ Hasan Tahsin Fendoğlu, *Türk Hukuk Tarihi*, Filiz Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2000, s. 459.

²⁵⁰ Ahmet Mumcu, Coşkun Üçok ve Gülnihal Bozkurt, *Türk Hukuk Tarihi*, Turhan Kitabevi, Ankara, 1999, s. 76.

²⁵¹ Mehmet Emin Artuk, Ahmet Gökçen ve A. Caner Yenidünya, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, C. I, Seçkin Yayıncılık, İstanbul, 2002, s. 100.

²⁵² Şamil Dağcı, *İslam Ceza Hukukunda Şahıslara Karşı Müessir Füller*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1996, s. 124-125.

düşmesi açısından geçerli bir sulhun varlığından söz edilebilir; ancak mağdur, diyetin eksik kısmı için faile rücu hakkına sahip olacaktır.²⁵³

Kıyas hakkına sahip kişilerin sulh yetkilerinin detayına da bakalım. Kıyas yetkisini kullanma hakkının maktulün varislerinde olduğuna daha önce değinmiştik. Burada, varis tek kişi olursa kıyas yalnızca onun hakkıdır. Varis sayısının birden çok olması, her bir varise kıyas hakkının tanınmasını mümkün kılmaktadır. Bu halde, varislerden herhangi birinin faille sulh yoluna gitmesi kıyası düşürmekte, diğer varislerin hakları diyete dönüşmektedir. Ebu Hanife, İmam Şafii ve Ahmet bin Hanbel bu görüşü desteklemektedir.²⁵⁴ İslam hukukçularının birçoğu da bu düşünceye katılmaktadır ki bu fikri bir vakaya dayandırmaktadırlar. İlgili olayda kasten adam öldüren bir fail Hz. Ömer'in karşısına çıkartılır. Maktulün varisleri kıyas uygulanmasını talep ederler; ancak failin kız kardeşi olan maktulün eşi, kıyas hakkından vazgeçtiğini beyan eder. Bunun üzerine Hz. Ömer: "Ey büyük Allah'ım, sana şükürler olsun, fail kısıstan kurtuldu!" diyerek diğer varislerin kıyas hakkının ortadan kalktığını ima eder. Benzer bir olay, Zeyd bin Vehb'in rivayetine göre yine Hz. Ömer huzurunda gerçekleşmiştir. Fail, başka bir erkekle gördüğü eşini o an öldürmüştür. Bu cinayet üzerine Hz. Ömer, kadının kardeşlerini çağırarak kıyas istekleri olup olmadığını sormuş, içlerinden birisinin kıyas hakkını kullanmayacağını açıklaması üzerine diğer kardeşlere diyet verilmesini uygun görmüştür.²⁵⁵ Rivayetler açıkça göstermektedir ki kıyas hakkından vazgeçilmesi diyet hakkına hanel getirmemektedir. Ulemanın büyük bir kısmı da kıyasın düşmesine rağmen diyet hakkının varlığını sürdüreceği üzerinde hemfikirdir.²⁵⁶ Hz. Ömer zamanında, varislerden birinin kıyas hakkından vazgeçmesi sonucu kıyasın düşmesi hükmüne herhangi bir itiraz olmamıştır. Zaten varislerden birinin kısıstan vazgeçmesi şüphe doğuracaktır ki bu şüphe kıyası düşürecekler.²⁵⁷

Birden fazla failin olduğu adam öldürme fiilinde ise katillerden biri ile yapılan sulh, diğerini bağlamayacaktır. Aynı şekilde birden fazla maktulü öldüren bir

---

²⁵³ Sahip Beroje, "Günümüz Ceza Hukuku ile İslam Ceza Hukukunun Af Anlayışının Karşılaştırılması", *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 25, 2015 s. 141-181.

²⁵⁴ Yaylalı, "İslam Hukukunda Sulh", s. 126.

²⁵⁵ Ebü İshak Eş-Şirâzî, *El Mühezzeb*, Mısır, t.y., s. 189.

²⁵⁶ Yaylalı, "İslam Hukukunda Sulh", s. 127.

²⁵⁷ Mehmet Köroğlu, "İslam Ceza Hukukunda Kıyasın İnfazı", *Ekev Akademi Dergisi*, Sayı 48, 2011 s. 227-238.

failin, maktullerden birisinin varisi ile yapacağı sulh, diğer maktulün varislerinin kısas hakkını engellemeyecektir.²⁵⁸

Çocuk kısas isteme hakkına sahipse bu hak, velisi tarafından kullanılacaktır; ancak veli, faili karşılıksız affetme yetkisine sahip değildir. Eğer maktulün bir velisi yok ise onun velisi devlettir. Devlet yetkilileri de veli gibi faili karşılıksız affetme hakkını haiz değildir. Ancak kısas talebinden vazgeçerek diyet istemelerinde bir sakınca bulunmamaktadır.²⁵⁹

2.3.2.2. Sulhun Diyette Uygulanması

İşlenen bir suçun ölüm ya da yaralama ile sonuçlanmasıyla birlikte kısas istenmemiş veya kısas mümkün olmamış ve buna karşılık mal olarak mağdura veya varislere verilmesi gereken bir bedel belirlenmişse, bu bedel diyet olarak adlandırılır. Diyet bu açıdan bir para cezasıdır. Kısas istemeye hakkı olanların hepsinin veya birisinin bundan vazgeçerek diyeti istemesi, kısası uygulamak için gerekli şartlardan birisinin eksik olması veya kısasın başka bir nedenden uygulanamaz olması durumlarında diyet uygulanabilmektedir.²⁶⁰

Kuran'da Nisa suresinin doksan ikinci ayetinde şöyle buyrulmaktadır: *“Bir mü'minin bir mü'mini öldürmesi olacak şey değildir. Ancak yanlışlıkla olması başka. Kim bir mü'mini yanlışlıkla öldürürse, bir mü'min köleyi azad etmesi ve bağışlamadıkları sürece ailesine diyet ödemesi gerekir. (Öldürülen kimse) mü'min olur ve düşmanınız olan bir topluluktan bulunursa, mü'min bir köle azad etmek gerekir. Eğer sizinle kendileri arasında antlaşma bulunan bir topluluktan ise ailesine verilecek bir diyet ve mü'min bir köle azad etmek gerekir.”*²⁶¹ Kuran, sünnet ve icma ile diyetin sabit olduğu söylenebilir. Diyetin asli bir ceza olarak verilmesi hususunda her devirde hakkında icma oluşmuştur.²⁶²

²⁵⁸ Mustafa Avcı, “Osmanlı Ceza Muhakemesinde Sulh (Uzlaştırma)”, *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. XXV, Sayı 1, 2017 s. 11-71.

²⁵⁹ M. Cevat Akşit, *İslâm Ceza Hukuku ve İnsanî Esasları*, Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul, 1976, s. 121.

²⁶⁰ İlhan Akbulut, “İslam Hukukunda Suçlar ve Cezalar”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. LII, Sayı 1, 2003 s. 167-181.

²⁶¹ Altuntaş ve Şahin, "Kur'an-ı Kerim Meâli", s. 102-103.

²⁶² Yaylalı, "İslam Hukukunda Sulh", s. 129.

Kasta benzer cinayetlerde ve yaralamalarda, hatayla gerçekleşmiş cinayetler ile yaralamalarda diyet, asli bir cezadır.²⁶³ Böyle durumlarda diyet olarak verilecek malın miktarı belirli olduğundan, daha fazlasının verilmesi hususunda tarafların sulh olması uygun değildir. Nitekim, fazlaya ilişkin bir anlaşma faize neden olmaktadır. Diyetin tamamının affedilmesi veya diyet miktarından daha az bir bedel üzerinde sulh olunması İslam'da caiz kabul edilmiştir.²⁶⁴ Kasten bir uzva zarar verme, yaralama ya da öldürme fiillerinde ise asıl ceza kısas olmakla birlikte diyet cezası kararlaştırılabilmektedir. Maktulün varisleri, faile uygulanacak kısas yerine diyet isteyerek sulh olabilirler. Sulh karşılığında failden istenecek bedelde, kasıt benzeri bir sınırlama olmadığından miktar, asli ceza olan diyetten az veya çok istenebilmektedir.²⁶⁵

2.3.2.3. Sulhun Haddlerde Uygulanması

Hadd; sözlükte men etmek, yasaklamak anlamına gelmektedir. Kapıcıya, insanları girmekten men ettiği için "haddâd" denilmektedir.²⁶⁶ Terim anlamına baktığımızda hadd, insanları ceza müeyyidesinin uygulanmasını gerektiren çirkin fiilleri işlemekten alıkoymak için Allah'ın hakkı olarak farz kılınan birtakım cezaları karşılar. Çoğulu "hudûd" kelimesiyle ifade edilir.²⁶⁷

Haddin Allah hakkı olarak ifade edilmesinin nedeni; bu cezaların Allah'ın bir emri olarak yerine getirilmesi ve bunların uygulanmasında kişi ve toplumun müdahalesine imkân verilmemesidir. Bu bakımdan haddler; kul hakkı olan kısas cezasından, miktarının tayin edilmiş olması ile de miktarı tayin edilmemiş tazir cezasından farklılaşmaktadır.²⁶⁸

Allah hakkı tabiri, bazı İslam hukukçuları tarafından amme hukuku kapsamında tefsir edilmiştir. Bu düşüncelerinin doğruluğunu kanıtlamak için İslam hukukunda Allah hakkı olarak belirtilen cezaların hepsinde toplum menfaatinin gözetildiğini iddia etmektedirler. Buradaki toplum menfaati, insanları kötülükten

²⁶³ Yasettin Kaya, "Beşeri Hukuk ve İslâm Hukukunda Suçlar ve Cezalar", *Diyanet Dergisi*, C. XVI, Sayı 6, 1977 s. 355-371.

²⁶⁴ Yaylalı, "İslam Hukukunda Sulh", s. 130.

²⁶⁵ Bilmen, "Hukuk-i İslamiye ve İstılahatı Fıkhiye Kamusu", s. 99.

²⁶⁶ İbrahim Çalışkan, "İslam Hukukunda Ceza Kavramı ve Hadd Cezaları", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. XXXI, 1990 s. 367-397.

²⁶⁷ Çalışkan, "İslam Hukukunda Ceza Kavramı ve Hadd Cezaları", s. 373.

²⁶⁸ Yaylalı, "İslam Hukukunda Sulh", s. 131.

uzak tutmak ayrıca onlar için gerekli olan asayiş ve güveni temin etmektir. Nitekim zarar açısından suçlar topluma yönelik olduğu gibi, cezanın faydası da topluma yöneliktir.²⁶⁹

Hadd teriminin Kuran'daki anlamı, İslam hukukçularının anladığı manadan daha geniş bir biçimde sunulmuştur. Kuran'da haddin bazen ceza, bazen de cezanın uygulanacağı suç anlamında kullanıldığı görülmektedir.²⁷⁰ Bakara suresinin yüz seksen yedinci ayeti: *“Oruç gecesinde kadınlarınıza yaklaşmak size helâl kılındı. Onlar, size örtüdürler, siz de onlara örtüsünüz. Allah, (Ramazan gecelerinde hanımlarınıza yaklaşılarak) kendinize zulmetmekte olduğunuzu bildi de tövbenizi kabul edip sizi affetti. Artık eşlerinize yaklaşın ve Allah'ın sizin için yazıp takdir etmiş olduğu şeyi arayın. Şafağın aydınlığı gecenin karanlığından ayırt edilinceye (tan yeri ağarınca) kadar yiyin, için. Sonra da akşama kadar orucu tam tutun. Bununla birlikte siz mescitlerde itikâfta iken eşlerinize yaklaşmayın. Bunlar, Allah'ın koyduğu sınırlardır. Bu sınırlara yaklaşmayın. Allah, kendine karşı gelmekten sakınsınlar diye, âyetlerini insanlara böylece açıklar.”*²⁷¹ demek suretiyle haddi ele almıştır. Yine aynı surenin iki yüz yirmi dokuzuncu ayetinde şöyle buyrulmaktadır: *“(Dönüş yapılabilecek) boşama iki defadır. Sonrası, ya iyilikle geçinmek, ya da güzellikle bırakmaktır. (Evlilikte) tarafların Allah'ın belirlediği ölçüleri koruyamama endişeleri dışında kadınlara verdiklerinizden (boşanma esnasında) bir şeyi geri almanız, sizin için helâl olmaz. Eğer onlar Allah'ın belirlediği ölçüleri gözetmeyecekler diye endişe ederseniz, o zaman kadının (boşanmak için) bedel vermesinde ikisine de günah yoktur. Bunlar Allah'ın koyduğu sınırlardır. Sakın bunları aşmayın. Allah'ın koyduğu sınırları kim aşarsa, onlar zalimlerin ta kendileridir.”*²⁷²

İslam hukukçuları arasında hadd cezalarıyla ilgili farklı farklı sınıflandırmalara rastlanmaktadır. Bununla birlikte hadd cezaları genel olarak; zina haddi, kazf (namuslu birine zina isnadı) haddi, şirb (şarap içme) haddi, sirkat (hırsızlık) haddi, hırâbe (yol kesicilik) haddi, ridde (İslam dininden çıkma) haddi ve

²⁶⁹ Muhammed Ebu Zehra, *El-Cerime ve'l-Ukûbe fi'l-Fıkhi'l-İslami*, Mısır, t.y., s. 90-91.

²⁷⁰ Çalışkan, “İslam Hukukunda Ceza Kavramı ve Hadd Cezaları”, s. 373.

²⁷¹ Altuntaş ve Şahin, "Kur'an-ı Kerim Meâli", s. 35.

²⁷² Altuntaş ve Şahin, "Kur'an-ı Kerim Meâli", s. 44.

bağy (devlet başkanına sebepsizce karşı gelme) haddi olarak tasnif edilebilir.²⁷³ Şimdi haddler için sulhun caiz görülüp görülmediğine bakalım.

2.3.2.3.1. Zina Haddinde Sulh

Zina genel anlamıyla; gayrimeşru, nikahsız ve haram ilişkilerin ismidir. Semavi dinlerin tamamı tarafından haram kılınan zina, İslam dininde de şiddetle haram kılınmıştır.²⁷⁴ İslam'da, zina fiilini işleyen kadın ve erkeğe verilecek ceza, Kuran ve hadiste açıklanmış hadd cezasıdır.²⁷⁵ Bu cezalar İslam'da, Allah'ın hakkı olarak belirlendiğinden, kamunun hakkı olarak yorumlanmıştır. Kamuyu ilgilendiren cezaların Allah'ın hakkı olarak görülmesi sebebiyle, buradaki cezalarda amaç; insanları kötülöklere karşı korumak ve onların can ve mal güvenliğini temin etmektir.²⁷⁶ İslam dininde zinanın takibi şikâyete bağılı değildir. Zinadan haberi olan herkes bu suçı ilgili mercilere bildirebilir.²⁷⁷

Sulhun, zina suçu bakımından mümkün olup olmadığı; suça, kamuyu ilgilendiren bir suç olarak mı, yoksa şahsi dava olarak mı yaklaşılacağına göre belirlenecektir; çünkü kamuyu ilgilendiren davalarda sulh söz konusu olmayacakken, şahsi davalarda sulh tercih edilebilecektir. İslam dininde sulh, yalnızca kul haklarında geçerli kabul edildiğinden Allah'ın haklarında sulh geçerli olmayacaktır.²⁷⁸

Hanefi usulcülere göre zinanın haramlığı, Allah hakkı olarak nitelendirilmesinden kaynaklanır. Zinanın yasaklanmasında; insanın selameti, soyu koruma ve zina sebebiyle meydana gelebilecek silahlı çatışmalara engel olma açısından toplumsal faydadan bahsedilmiştir.²⁷⁹ İran ve Mısır mevcut ceza kanunlarında zina suçu Hanefi usulcülerin aksine kamu yararına zarar vermeyen, şahsi suç kategorisinde değerlendirilmektedir.²⁸⁰ Yaylalı ise zinada kul hakkı ile

²⁷³ Abdulkadir Udeh, *et-Teşriul-Cinâi el-İslâmî Mukârenen bil-Kânûni-l Vâdi*, C. I, Beyrut, t.y., s. 79.

²⁷⁴ Ahmet Vanlıoğlu, "Zina ve Zararları", *Diyanet İlmî Dergi*, C. XXVIII, Sayı 4, 1992 s. 37-52.

²⁷⁵ Ebu Abdillah İbn Mâce, *es-Sünen*, Mısır, 1954, s. 9.

²⁷⁶ Muhsin Koçak, Nihat Dalgın ve Osman Şahin, *İslam Hukukuna Giriş, Aile Hukuku, Miras ve Ceza Hukuku*, Ensar Yayınları, İstanbul, 2013, s. 515.

²⁷⁷ Yaylalı, "İslam Hukukunda Sulh", s. 133.

²⁷⁸ Yaylalı, "İslam Hukukunda Sulh", s. 133-134.

²⁷⁹ Ebu Abdillah Şemseddin Muhammed b. Muhammed İbn Emîru Hac, *et-Takrîr ve't-Tahbîr*, C. II, Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1983, s. 104.

²⁸⁰ Abdülkerim Zeydan, *İslam Hukukuna Giriş*, Çev. Ali Şafak, Kayıhan Yayınları, İstanbul, 2011, s. 548.

Allah hakkının birlikte bulunduğunu; ancak kamuyu ilgilendiren yönünün daha ağır bastığını belirtmiştir.²⁸¹

Zina suçunu hiç kimse affedemez. Bir bedel karşılığında sulh ile cezadan kurtulmak mümkün değildir. Allah hakkı, cezanın çekilmesi sonucunu doğurmaktadır.²⁸² Buhari'den aktarılan bir olayda, Hz. Peygamber'e gelen bir adam; oğlunun, yanında çalıştığı kişinin karısıyla zina yaptığını ve bunun hadd cezasını gerektirdiğini öğrendiğini, bu sebeple o kişiye yüz koyun ve bir de cariye vererek sulhu gerçekleştirdiğini söylemiştir. Hz. Peygamber de bunun üzerine sulhun geçerli olamayacağını, sulh bedelinin geri verilmesi gerektiğini ifade etmiştir.²⁸³ Bu vaka da açıkça gösteriyor ki zina haddinde sulh mübah görülmemiştir. Zinaya karşı İslam dininin tutumu, suçun sabit olması halinde kesin bir cezanın verilmesi yönündedir.

2.3.2.3.2. Kazf (Namuslu Birine Zina İsnadı) Haddinde Sulh

Kazf sözlükte; atmak, taş vb. fırlatıp atmak anlamlarını ihtiva eder.²⁸⁴ Terim olarak ise kazf; bir bireye ayıplama ve sövme amacıyla zina isnat etmek, namuslu birine zina suçlamasında bulunmak ya da bir kimsenin nesebini reddetmek anlamlarını taşımaktadır.²⁸⁵ Daha geniş bir ifadeyle kazf, ceza ehliyetine sahip kimsenin, namuslu bir şahsa, namusunu zedeleyecek veya onun nesebini reddedecek nitelikte sözlü olarak zina ya da zinayı çağrıştıracak kelimeler isnat etmesi olarak tanımlanabilir.²⁸⁶

Kitap, sünnet ve icma ile sabit olan kazf haddi, Kuran'da Nur suresinin dördüncü ayetinde şöyle geçmektedir: "*Namuslu kadınlara zina isnat edip sonra da dört şahit getiremeyenlere seksen değnek vurun. Artık onların şahitliğini asla kabul etmeyin. İşte bunlar fâsık kimselerdir.*"²⁸⁷ Hz. Peygamber de birçok hadisinde kazf haddine değinmiştir. Bunların birinde Hz. Peygamber: "*Helak edici yedi şeyden kaçının.*" buyurduğunda Ashab-ı Kiram: "*Nedir onlar Ey Allah'ın Resulü?*" diye sormuşlardır. Bu soruya cevaben Hz. Peygamber: "*Allah'a şirk koşmak, sihir (büyü)*

²⁸¹ Yaylalı, "İslam Hukukunda Sulh", s. 134.

²⁸² Bedreddin el-Aynî, *Umdetü'l-Kârî*, C. XIII, Beyrut, t.y., s. 274.

²⁸³ Yaylalı, "İslam Hukukunda Sulh", s. 134-135.

²⁸⁴ Abdullah Çolak, *İslâm Ceza Hukuku*, Kitap Dünyası Yayınları, Çorum, 2018, s.115.

²⁸⁵ Muhammed Emin İbn-i Abidin, *Hâşiyetü Reddî'l Muhtâr ale'd-Dürri'l-Muhtâr Şerhu Tenvîri'l-Ebsâr*, C. IV, Kahraman Yayınları, İstanbul, 1984, s. 43.

²⁸⁶ Yaşar Yiğit, "İnsanlık Onur ve Şerefının Korunması Perspektifinden Kazf Suçu ve Cezasına Bakış", *Kur'an Mesajı İlmî Araştırmalar Dergisi*, Sayı 22,23,24, 1999 s. 227-240.

²⁸⁷ Altuntaş ve Şahin, "Kur'an-ı Kerim Meâli", s. 383.

yapmak, Allah'ın öldürülmesini haram kıldığı kimseyi öldürmek, faiz yemek, savaş sırasında ordudan kaçmak, iffetli ve hiçbir şeyden habersiz kadına zina isnadıyla iftira etmek." demek suretiyle kazf haddini de kaçınılması gereken suçlardan saymıştır.²⁸⁸

Kişinin haysiyetini koruyarak, onun toplum nazarında sahip olabileceği olumsuz şöhretin önüne geçmeyi amaçlayan kazf haddi, İslam hukukçuları arasında zina haddinde de değindiğimiz gibi Allah hakkı ve şahsi hak dilemmasında kalınmasına sebep olmuştur. Neticede kazf haddinde her iki hakkın da mevcut olduğunda görüş birliğine varılsa da hangi hakka daha fazla üstünlük tanınacağı üzerinde farklı görüşler mevcuttur.²⁸⁹

Hadd cezalarının tamamının sadece Allah hakkı olduğunu kabul eden görüşlerde, Allah haklarında faydayı toplumun bütününe yönelik kabul etmek temel dayanaktır.²⁹⁰ Bu görüş benimsendiğinde kazf de bir hadd olduğundan sulh uygulamasının mümkün olamayacağı sonucu çıkacaktır. Şafiiler ve Hanbeliler kazf haddinde kişi hakkını daha üstün tutmuşlar, Ebu Hanife ile Zahiriler ise kazf için Allah hakkının daha üstün olduğuna kanaat getirmişlerdir.²⁹¹

Zahiriler ve Ebu Hanife kazf haddinde sulhun geçerli olamayacağını ifade etmişlerdir. Kul hakkını üstün tutan Şafiiler ve Hanbeliler ise dava açılmadan önce, açıldıktan sonra ya da hüküm verildikten sonra dahi mal karşılığında sulh olunabileceğini belirtmişlerdir.²⁹² Kısaca kazf haddinde sulhun caiz olup olmadığı hususu farklı yorumlanmış, ittifak sağlanamamıştır.

2.3.2.3.3. Şirb (Şarap İçme) Haddinde Sulh

Hamr (şarap) ismi verilen, sarhoşluğa neden olan içkinin, az ya da çok miktarda isteyerek içilmesi sebebiyle uygulanması gereken cezaya haddü's-şirb denmektedir. Hadd-i hamr, haddü's-şirb için kullanılan bir diğer ifadedir.²⁹³

²⁸⁸ Yiğit, "İnsanlık Onur ve Şerefının Korunması Perspektifinden Kazf Suçu ve Cezasına Bakış", s. 230.

²⁸⁹ M. Sıddık Gümüş, *Tam İlmihal Se'âdet-i Ebediyye*, Hakikat Yayınları, İstanbul, 1999, s. 888.

²⁹⁰ Muhammed b. Afif El-Bâcûri El-Hudari, *Usulü'l-Fıkıh*, Mısır, 1969, s. 29.

²⁹¹ Yaylalı, "İslam Hukukunda Sulh", s. 136.

²⁹² Eş-Şirâzî, "El Mühezzeb", s. 274.

²⁹³ Mehmet Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2010, s. 167.

Şarap içme Kuran'da yasaklanmıştır. Maide suresinin doksanıncı ayetinde bu apaçık görünmektedir. Ayet: *“Ey iman edenler! (Aklı örten) içki (ve benzeri şeyler), kumar, dikili taşlar ve fal okları ancak, şeytan işi birer pisliktir. Onlardan kaçının ki kurtuluşa eresiniz.”* demektir.²⁹⁴

Şirb haddi, sırf Allah haklarından biri olduğundan sulhun konusu olamamaktadır. Bir kişi, şarap içen birini gördüğünde onu şikâyet etmemek üzere mal karşılığında sulh yaparsa, bu batıl bir sulh olacaktır.²⁹⁵

2.3.2.3.4. Sirkat (Hırsızlık) Haddinde Sulh

Sirkat (hırsızlık), akıl sahibi ve ergen olan bir kişi tarafından belirli miktardaki bir malın sahibinden gizlice alınması, çalınması anlamını haizdir.²⁹⁶

Sirkat haddini işleyen kimse için verilecek ceza iki türlü tayin edilir. İlkinde, kişiye verilecek ceza Kuran'da da karşılığını bulan kat'ul-yed (el kesme) cezasıdır.²⁹⁷ Maide suresinin otuz sekizinci ayeti: *“Yaptıklarına bir karşılık ve Allah'tan caydırıcı bir müeyyide olmak üzere hırsız erkek ile hırsız kadının ellerini kesin. Allah, mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir.”* ifadesiyle sabittir.²⁹⁸ Diğer bir ceza ise çalınmış malın tazmini cezasıdır. İlk cezanın Allah hakkını, ikinci cezanın ise kul hakkını ilgilendirdiği görülmektedir.²⁹⁹

Hırsızlık suçu, dava açılmadan önce sulha cevaz verir; ancak dava açılmış ve suç neticesine varılmışsa artık sulhun geçerli olmayacağı fukaha tarafından dile getirilmiştir.³⁰⁰ Suç, dava açılana kadar kişi hakkı gibi muamele görürken, dava açıldıktan sonra Allah hakkı olarak değerlendirilmektedir ki Allah hakkında sulh kabul edilemez. Bununla ilgili İmam Malik'in bir rivayetinde, Safvan isimli sahabe şahsına ait eşyayı çalan kişiyi Hz. Peygamber'in huzuruna çıkartır. Hz. Peygamber hırsızın elinin kesilmesine hükmeder. Safvan, Hz. Peygamber'e kendisinin hırsız affettiğini, çalınan malın da hırsızın olmasını istediğini söylemesine rağmen bunu

²⁹⁴ Altuntaş ve Şahin, "Kur'an-ı Kerim Meâli", s. 132.

²⁹⁵ Fahrettin Atar, *İslam Yargılama Hukukunun Esasları*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul, 2017, s. 161.

²⁹⁶ Fendoğlu, "Türk Hukuk Tarihi", s. 451.

²⁹⁷ Rifat Uslu, "İslam Hukukunda Suç ve Ceza Kavramı", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. VIII, Sayı 37, 2015 s. 1049-1063.

²⁹⁸ Altuntaş ve Şahin, "Kur'an-ı Kerim Meâli", s. 124.

²⁹⁹ Yaylalı, "İslam Hukukunda Sulh", s. 138.

³⁰⁰ Avcı, "Osmanlı Ceza Muhakemesinde Sulh (Uzlaştırma)", s. 57.

kabul ettiremez. Hz. Peygamber'in tavrı, bunun kendi huzuruna çıkmadan önce yapılmasının uygun düşeceği yönündedir.³⁰¹ Sirkat isnadıyla hapsedilen kişi ise sulh yaparsa, bu sulh geçerli kabul edilir.³⁰²

Malın tazmini cezasının kul hakkını ilgilendirdiğini yukarıda söylemiştik. Böyle bir cezaya hükmedilecekse burada sulh geçerli olacaktır.³⁰³ Dava açılmadan evvel, türlü nedenlerle el kesme cezasının uygulanamayacağı durumlarda ve de çalınmış malın aynısını temin olanağının bulunduğu şartlarda sulh yapılabilir. Hanefiler ile Malikiler, el kesme cezasının infazından sonra malın tazmini cezasının düşeceğini kabul ettiklerinden, onlara göre; bu durumda sulh geçerli değildir. Şafiiler ve Hanbeliler ise aksi kanaattedirler.³⁰⁴

2.3.2.3.5. Hırâbe (Yol Kesicilik) Haddinde Sulh

İslam ülkesinde, Müslüman ya da zimmilerin sahip olduğu malları ellerinden cebirle ve alenen almak, onların hayatına kastetmek, toplumu korkuya sevk etmek amacıyla; bir kişinin veya bir grubun silahlı ya da silahsız biçimde, insanların yerleşim yerinde yahut başka bir yerde yol kesmesine hırâbe denmektedir.³⁰⁵

Hırâbe suçunun hadd cezasını gerektirdiği Maide suresinin otuz üçüncü ayetinde açıkça belirtilmiştir: *“Allah’a ve Resûlüne savaş açanların ve yeryüzünde bozgunculuk çıkarmaya çalışanların³⁰⁶ cezası; ancak öldürülmeleri, yahut asılmaları veya ellerinin ve ayaklarının çaprazlama kesilmesi, yahut o yerden sürülmeleridir. Bu cezalar onlar için dünyadaki bir rezilliktir. Ahirette de onlara büyük bir azap vardır.”*³⁰⁷

Hırâbede kişilere ya da mallara yönelen suçlar söz konusu olduğundan, buradaki suçları ayrı ayrı tasnif ederek sulh kurumunu ele almak daha faydalı görünmektedir. İlk olarak yolcuları yalnızca korkutma ve yol emniyetini ihlal halinde

³⁰¹ Sünen-i Nesai'den aktaran Yaylalı, "İslam Hukukunda Sulh", s. 139.

³⁰² Yaylalı, "İslam Hukukunda Sulh", s. 139.

³⁰³ El-Hafid İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Müctehid*, C. II, Kahire, 1975, s. 522.

³⁰⁴ İbn Mâce, "es-Sünen", s. 5.

³⁰⁵ Ahmet Yaşar, *İslam Ceza Hukukunda İdamı Gerektiren Suçlar*, Beyan Yayınları, İstanbul, 1995, s. 25.

³⁰⁶ Altuntaş ve Şahin'e göre; ayet-i kerimede "Allah'a ve Resûlüne karşı savaş ve yeryüzünde bozgunculuk" şeklinde ifade edilen suç; terör, yol kesme, kan dökme, eşkıyalık, yağmalama, masum insanları öldürme gibi toplumun huzur ve sükununu bozmaya yönelik eylemlerdir. Bu ayet; terör, eşkıyalık ve yağmalama gibi toplumun huzurunu bozan gayrimeşru eylemlerin ne derece tehlikeli olduğuna işaret etmektedir.

³⁰⁷ Altuntaş ve Şahin, "Kur'an-ı Kerim Meâli", s. 123.

sulhun uygulanıp uygulanamayacağına bakacak olursak; Ebu Hanife ve Ahmet b. Hanbel kişinin cürümünün bu durumda sadece tehdit oluşturması kaydıyla suçlunun, bulunduğu yerden başka bir yere sürgün edilmesini uygun görmektedir.³⁰⁸ İmam Şafii sürgün ya da tazir cezalarından birinin tercih edilmesi gerektiğini savunurken; İmam Malik ve Zahiriler ise cezayı takdir etme yetkisinin devlet başkanında olması sebebiyle kamu menfaati ne gerektiriyorsa devlet başkanının ona göre hareket etmesi gerektiğini belirtmektedir.³⁰⁹ Yaylalı'ya göre suça bu çerçeveden bakıldığında sulh mümkün olmayacaktır.³¹⁰

Yolcuların yalnızca mallarını almak suretiyle işlenen hırâbe, kul hakkını alakadar ettiğinden burada sulha imkan verilmektedir.³¹¹

Yolcuları öldürmeyle neticelenen yol kesicilik hadd cezası gerektirdiğinden, böyle bir suçta sulh gündeme gelmemekle birlikte, suçlunun yakalanmadan önce tövbe etmesi ya da sair nedenlerle hadd cezasının düşmesi, kısas ve diyet cezalarının uygulanmasının önünü açacağından sulh geçerli hale gelebilecektir.³¹²

Hırâbede, yolcuları öldürme fiiliyle yolcuların mallarını alma eylemi beraber gerçekleşirse, Allah hakkı olan haddin düşmemesi şartıyla sulha başvurulamayacak; ancak kul hakkını ilgilendiren mallar için sulh caiz olacaktır.³¹³

2.3.2.3.6. Ridde (İslam Dininden Çıkma) Haddinde Sulh

Müslüman bir kimsenin dinini terk etmesi ya da başka bir dine girmesine ridde veya irtidad denmektedir. Sözlükte irtidad kesin dönüş anlamına gelmekte; terim olarak ise, kişiyi İslam'dan çıkartan bir şeyin icrasıyla İslam dininden kesin çıkma anlamını ihtiva etmektedir.³¹⁴ Riddenin cezası, sünnet ve icma ile sabittir. Ridde suçunun şüphe nedeniyle meydana gelmesi durumunda mürtede gerçek anlatılmakta ve yeniden Müslüman olması istenmektedir. Bunun için dinden çıkan kişiye düşünme fırsatı da verilmektedir.³¹⁵

³⁰⁸ Yaylalı, "İslam Hukukunda Sulh", s. 141.

³⁰⁹ İbn Rüşd, "Bidâyetü'l-Müctehid", s. 526-527.

³¹⁰ Yaylalı, "İslam Hukukunda Sulh", s. 141.

³¹¹ İbn Rüşd, "Bidâyetü'l-Müctehid", s. 528.

³¹² Akşit, "İslâm Ceza Hukuku ve İnsani Esasları", s. 113-114.

³¹³ Yaylalı, "İslam Hukukunda Sulh", s. 143.

³¹⁴ Akbulut, "İslam Hukukunda Suçlar ve Cezalar", s. 177.

³¹⁵ Mehmet Akif Aydın, *Türk Hukuk Tarihi*, İstanbul, 1999, s. 299.

Ridde haddinin mevcudiyeti için mürtedin akil baliğ olması ve seçme kudretine sahip olması gerekir. İslam dininden çıkmanın cezalandırılmasının nedeni, din değiştirmenin toplumu derinden etkileyeceği, kamu düzenini derinden sarsacağı ve fitne oluşmasına neden olacağı sebeplerine dayanmaktadır.³¹⁶

Mürtedin hapsedilmesini, irtidad edenin erkek veya kadın oluşu ile hapsin süreli veya süresiz oluşu şeklinde tasnif etmek uygun olacaktır. Mürtedin tövbeye çağırılmasının kaç kez olacağı ve tövbe etmesi için kaç gün bekleneceği hususundaki uyuşmazlık çerçevesinde, o süre içinde, ölüm cezası infaz edilene kadar, kadın ve erkek ayrımı yapılmaksızın mürtedin hapsedilmesi gerekir.³¹⁷ İslam alemindeki genel kanaat, erkek ya da kadın olmasına bakılmaksızın mürtedin, tövbeye çağırılmasına rağmen İslam'a geri dönmediğinde öldürülmesini uygun bulmaktadır. Hanefilere göre ise, kadın mürtedde muharib (savaşçı) olma niteliği bulunmadığından ölüm cezasına hükmedilmeyecek; kadına, tekrar Müslüman oluncaya kadar hapis cezası verilecektir.³¹⁸

Kuran'da ridde ile ilgili ayetler bulunmaktadır. Zümer suresi altmış beşinci ayette şöyle buyrulmuştur: *"Andolsun, sana ve senden önceki peygamberlere şöyle vahyedildi: Eğer Allah'a ortak koşarsan elbette amelin boşa çıkar ve elbette ziyana uğrayanlardan olursun."*³¹⁹ Yine En'âm suresinin seksen sekizinci ayetinde: *"Eğer onlar da Allah'a ortak koşsalardı, bütün yaptıkları boşa gitmişti."*³²⁰ denilmek suretiyle riddeden bahsedilmiştir. Ayetler de göstermektedir ki ridde haddi Allah hakkını üstün tutmaktadır. Bu sebepten dolayı ridde haddinde de sulhun geçerli olamayacağı aşikârdır.³²¹

2.3.2.3.7. Bağy (Devlet Başkanına Sebepsizce Karşı Gelme) Haddinde Sulh

Müslümanlar içerisinde bir grubun, kendilerince yanlış yol benimseyen devlet başkanını devirmek için baş kaldırmalarına, düzeni değiştirme isteklerine ya da ayrı bir devlet kurma arzularına "bağy" denilmiş, bunu yapanlar da "bağy" olarak

³¹⁶ Akbulut, "İslam Hukukunda Suçlar ve Cezalar", s. 177.

³¹⁷ Nihat Dalgın, "İrtidat ve Cezâsı", *Kur'an Mesajı İlmî Araştırmalar Dergisi*, Sayı 10, 11, 12, 1998 s. 172-189.

³¹⁸ Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullah b. Ahmed b. Muhammed İbn Kudame, *el-Muğnî ve Şerhu'l-Kebîr alâ Metni'l-Muknî' fi'l-Fikhi'l-İmam Ahmed b. Hanbel*, C. X, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1984, s. 79.

³¹⁹ Altuntaş ve Şahin, "Kur'an-ı Kerim Meâli", s. 515.

³²⁰ Altuntaş ve Şahin, "Kur'an-ı Kerim Meâli", s. 150.

³²¹ Yaylalı, "İslam Hukukunda Sulh", s. 145.

adlandırılmıştır. Bağy hareketi Hz. Osman'ın son zamanlarında başlamış; Cemel Olayı, Sıffin ve de Haricilere karşı yapılan Nehrevan Savaşları baş göstermiştir. Osmanlı hukukunda epey rastlanan "siyaseten katl" kurumunun temelini, devlete isyan (bağy) haddi oluşturmaktadır. İslam hukukçularının görüş birliğiyle isyan edenlere verilen ceza, hadd cezaları kapsamına alınmıştır. Niteliği itibarıyla bağy haddi, ridde ile yol kesme haddlerinden farklıdır. Asilerin amacı adi suç işleme değil, bütünüyle siyasidir. İsyancılar kuşkusuz Müslüman'dır; ancak bu kişiler devlet başkanına karşı ayaklanmak suretiyle düzenin değişmesini isteyen, asıl amaçları fesat çıkarma olmayan, kendi kanaatlerince yaptıklarının İslam'ın yararına olduğunu düşünen bir topluluktur. Topluluk oluşturmayan isyancılara dokunulmamaktadır. İsyancılar, inandıkları haksız düşüncelerin propagandasını yaparlar ise başta uyarılırlar, sonra tazir edilirler. Eğer devlete isyan ederlerse önce uyarılırlar ve sonrasında kendileriyle savaşa girilir; ancak savaşmadan önce uyarılmaları gerekmektedir. Buradaki savaş isyancıları yok etmeyi amaçlamaz, yola getirmeyi amaçlar.³²²

Bağy için Kuran'da Hucurât suresinin dokuzuncu ayetine atıf söz konusudur. İlgili ayet: *"Eğer inananlardan iki grup birbirleriyle savaşılırsa aralarını düzeltin. Eğer biri ötekine karşı haddi aşarsa, Allah'ın buyruğuna dönünceye kadar haddi aşan tarafa karşı savaşın. Eğer (Allah'ın emrine) dönerse, artık aralarını adaletle düzeltin ve (onlara) adaletli davranın. Çünkü Allah, adaletli davrananları sever."* demektedir.³²³ Ayete göre, isyan edenlerle savaşma kertesine gelinmesi durumunda devlet başkanı ya da halifeden beklenen, onlarla savaşmadan önce isyancıların doğru yola davet edilmesi ve böylece isyanlarının sulh yoluyla bastırılmaya çalışılmasıdır. Eğer sulh yoluyla isyanları bastırmak mümkün olmazsa o zaman kuvvet kullanılır, isyan edenlerle savaşılır.³²⁴ Devlet başkanına itaat etmemek, verdiği görevleri yerine getirmemek, kendisine karşı muhalefet etmek ile azlini istemek bağy suçuna vücut vermez.³²⁵ Yaylalı'ya göre bağy, bütünüyle Allah hakkı olmasından ötürü sulha imkân vermez.³²⁶

³²² Fendoğlu, "Türk Hukuk Tarihi", s. 458.

³²³ Altuntaş ve Şahin, "Kur'an-ı Kerim Meâli", s. 572.

³²⁴ İmam Nevevi, *Minhâc Açıklamalı Şafî İlmihali*, Çev. Mithat Acat, Kahraman Yayınları, İstanbul, 2013, s. 464.

³²⁵ Mustafa Avcı, *Türk Hukuk Tarihi Dersleri*, Mimoza Yayıncılık, Konya, 2015, s. 213.

³²⁶ Yaylalı, "İslam Hukukunda Sulh", s. 144-145.

2.3.2.4. Sulhun Tazir Suçlarında Uygulanması

Devlete, topluma ya da kişilere karşı işlenebilen tazir suçları, devlete ve topluma karşı işlendiğinde, bu suçtan zarar görecektir olan devlet ile toplumun kendisi olacaktır. Kişilere karşı işlenen tazir suçlarında ise toplumun bir bireyi olan kişi, suçtan doğrudan etkilenmekteyken; suçun kamu düzenini de ilgilendirmesi sebebiyle devlet, dolaylı da olsa suçtan etkilenmektedir.³²⁷

İslam'da tazir suçlarının sulha imkan verip vermediğini daha iyi anlamak için Hz. Peygamber'in şu hadisine bakmak gerekir: *“Uzlaştırıcı olun, sevap kazanın. Allah, Peygamberinin dilinden dilediğine hükümler verir.”*³²⁸ Hadis, sulhu teşvik etmektedir. İlgili hadisin uzlaşma hususunda tazir suçlarını da kapsamına aldığı şüphesizdir.³²⁹

Suç, sadece kamu hakkının ihlali sebebiyle ortaya çıkmışsa, suçlu yararının ve kamu menfaatinin birlikte bulunması halinde tazir cezasında sulh caizdir.³³⁰ Yani, devlete karşı görevi kötüye kullanma gibi tazir suçlarında, topluma karşı işlenen tazir suçlarında ve kişilere karşı işlenen tazir suçlarında (hakaret, basit yağma, mala zarar verme, güveni kötüye kullanma gibi) sulhun geçerli olup olamayacağı, suçlunun ve kamunun yararına göre tayin edilecektir.³³¹

Tazir suçlarının kişilere karşı işlenmesi nedeniyle, suçtan zarar görenin şikâyeti söz konusuysa, şikâyetten vazgeçilmediği sürece devlet, bu suçları affedemez. Mağdur, şikâyetten feragat etmişse; suçtan, suçları kovuşturmaya yetkili organların bilgisi olsa da cezalandırma yetkisini haiz değildir.³³²

Osmanlı Şeriye Sicillerinde de; hakaret, basit yağma, mala zarar verme ve güveni kötüye kullanma gibi kişilere karşı işlenen tazir suçlarında sulhun uygulandığına dair vakalar bulunmaktadır.³³³

³²⁷ Avcı, “Osmanlı Ceza Muhakemesinde Sulh (Uzlaştırma)”, s. 60.

³²⁸ Tirmizi'den aktaran Çolak, “İslâm Ceza Hukuku”, s. 142.

³²⁹ Çolak, “İslâm Ceza Hukuku”, s. 142.

³³⁰ Atar, “İslam Yargılama Hukukunun Esasları”, s. 396.

³³¹ Abdülaziz Âmir, *et-Ta'zir fi's-Şer'ati'l-İslâmiyye*, Kahire, 1969, s. 59.

³³² Avcı, “Osmanlı Ceza Muhakemesinde Sulh (Uzlaştırma)”, s. 62.

³³³ Avcı, “Osmanlı Ceza Muhakemesinde Sulh (Uzlaştırma)”, s. 60-65. Ayrıca bk. Üsküdar Mahkemesi On Yedi Numaralı Sicil/Üç Yüz Kırk Dördüncü Hüküm, Tophane Mahkemesi Yedi Numaralı Sicil, Üsküdar Mahkemesi İki Numaralı Sicil/Doksan Üçüncü Hüküm.

2.3.3. Osmanlı Ceza Hukukunda Uzlaştırma

Kökene İslam hukukuna ve Kuran'a dayandırılan, kişiye karşı işlenen suçlar neticesinde ortaya çıkan uyuşmazlıkları mahkeme dışında veya içinde çözüme kavuşturmada bir sistem olarak kullanılan sulh, Osmanlı'da da uygulanmıştır.³³⁴ İslam hukukunda iyi ve güzel bir sözleşme kabul edilmiş, "essulhü seyyidülahkam" (sulh hükümlerin efendisidir) sözü darbimesel gibi kullanılmıştır.³³⁵ Sulh Mecelle'de: "*Sulh, bitterazi nizamı ref' eden bir akiddir ki icab ve kabul ile mün'akid olur.*" şeklinde tanımlanmıştır. Yani Mecelle sulhu, iki tarafın rıza göstermesiyle kavga ve çekişmeyi sonlandıran bir anlaşma olarak ele almıştır.³³⁶ Biz, sulh terimi yerine bundan sonra uzlaştırma kelimesini kullanacağız.

Osmanlı Devleti zamanında I. Selim Kanunnamesinde uzlaştırma anlaşmalarına ilişkin düzenlemeye yer verilmiştir.³³⁷ Osmanlı ceza hukukunda mevcut olan, daha sonra Mecelle'de kodifiye edilen sulh uygulaması, İslam hukuku kökenlidir. Fıkıh kitaplarında "Kitabu's-sulh ve'l-ibra" başlığı altında izah edilmektedir.³³⁸

Osmanlı'da uzlaştırma uygulamalarını şekli olup olmamasına göre ikiye ayırmak yerindedir. Bunlar; adi ve adli uzlaştırmadır. Adi uzlaştırmada şekil prosedürü bulunmamaktadır. Adli uzlaştırmadaysa mahkeme kontrolünde uzlaştırma gerçekleştirilir.³³⁹ Adi uzlaştırma, aralarında ihtilaf bulunan kişilerin, mahkemeye başvurmadan kendi aralarında gerçekleştirdikleri uzlaştırmadır. Adli uzlaştırma ise mahkeme huzurunda kadının, tarafları sulha davet etmesi ile gerçekleşen uzlaştırmadır. Adli uzlaştırmanın diğer türüyse, anlaşmazlığın taraflarının mahkeme huzurunda, mahkeme dışında, kendi aralarında veya muslihûn (uzlaştırmacı) nezaretinde neticelendirdikleri uzlaştırma süreçlerini belirtir. Mahkeme onayıyla

³³⁴ Zeynep Dörtok Abacı, "Bir Sorun Çözme Yöntemi Olarak Sulh: 18. Yüzyıl Bursa Kadı Sicillerinden Örnekler ve Düşündürdükleri", *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, Sayı 20, 2006 s. 105-115.

³³⁵ Şakir Ansay, "Sulh", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. I, Sayı 2, 1943 s. 200-209.

³³⁶ Adem Yıldırım, "Mağdur Haklarına Yönelik Kurumsal Yapılar (Sulh ve Uzlaştırma)", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, Sayı 23, 2014 s. 251-270.

³³⁷ Dörtok Abacı, "Bir Sorun Çözme Yöntemi Olarak Sulh: 18. Yüzyıl Bursa Kadı Sicillerinden Örnekler ve Düşündürdükleri", s. 108.

³³⁸ Yıldırım, "Mağdur Haklarına Yönelik Kurumsal Yapılar (Sulh ve Uzlaştırma)", s. 255.

³³⁹ Yıldırım, "Mağdur Haklarına Yönelik Kurumsal Yapılar (Sulh ve Uzlaştırma)", s. 256.

uzlaştırma gerçekleşmişse, mahkeme tarafından verilen belgeye "sulh akdi hücceti" (uzlaşma belgesi) denilir.³⁴⁰

Uzlaştırmada bir müddei (davacı) ve bir de müdde-a aleyh (davalı) bulunur. Davacının iddiasını ileri sürmesinin akabinde davalı, iddiaya karşı üç tür davranışta bulunabilir. İlki, "an ikrârın sulh" davranışdır. Davalı iddiayı ikrar (kabul) ederse taraflar arasında ikrar yoluyla uzlaşma gerçekleşir. İkincisi "an inkârın sulh" tutumdur. Davalı iddiayı reddederse, yapılan uzlaşmanın neticesi ret yoluyla uzlaşmadır. Üçüncüsü, "an sükûtın sulh" durumudur. Davalı iddiayı ne kabul eder ne de reddederse davalının susması sonrası yapılan uzlaşma, sükût yoluyla uzlaşma ismini alır.³⁴¹

Uzlaştırmada muslihûn (uzlaştırmacı), bir diğer taraftır. Davalı ile davacı arasında uzlaşmayı gerçekleştiren muslihûn, belirli bir şahsı ya da zümreyi belirtmez. Muslihûn, tarafların anlaşmaları amacıyla onları bir araya getirerek uzlaşmayı sağlayan arkadaş, komşu, akraba, mahalle sakini, esnaf gibi kişilerden teşkil olabilir.³⁴²

Mahkemenin yargılmasına bir manada müşahit sıfatıyla katılan şühûd-ül-hâl, uzlaştırmadan diğer bir tarafıdır. Şühûd-ül-hâl esasen yargılamanın seyrine etki eden şahitler değil, mahkemede yargılamanın bir tür gözlemcisidir. "Udûl-ıl Müslimin" de denilen ve şehrin önemli beş-altı hukukçusundan ya da seçkin kişilerinden oluşan şuhûdü'l-hâl, kadiya veya muslihûna müdahale etmemekle beraber kadının ya da muslihûnun adalet ilkesine bağlı kalarak hüküm vermesine dolaylı bir etkide bulunmaktadır. Uzlaştırma sonucunda, uzlaştırma meclislerinde düzenlenen ve mahkemeye ibraz edilen uzlaştırma belgesinde şühûd-ül-hâl de imzacı olarak yer almaktadır.³⁴³

Uzlaştırma akitleri birkaç şekilde neticelenebilir. Bunlar; bedel-i sulh ve meccânen sulhtur. Davalının, davacıya uzlaşma karşılığında taahhüt ettiği bedel,

³⁴⁰ Dörtok Abacı, "Bir Sorun Çözme Yöntemi Olarak Sulh: 18. Yüzyıl Bursa Kadı Sicillerinden Örnekler ve Düşündürdükleri", s. 109.

³⁴¹ Abdullah Bin Mahmud el-Mevsili, *El-İhtiyar Ta'lîlî'l-Muhtar*, C. III, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1996, s. 6.

³⁴² Dörtok Abacı, "Bir Sorun Çözme Yöntemi Olarak Sulh: 18. Yüzyıl Bursa Kadı Sicillerinden Örnekler ve Düşündürdükleri", s. 109.

³⁴³ Bahriye Yıldız, *232 Numaralı Maraş Şer'iyye Sicilinin (19 Safer 1296-3 Safer 1297 / 11 Şubat 1879-16 Ocak 1880) 1-75. Sahifelerinin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş, 2008, s. 8.

“bedel-i sulh” (musâlehunaleyh/musâlehbih) olarak ifade edilir. Musâlehunaleyh, mal veya menfaattir.³⁴⁴ Uzlaşmada, davacının istediği miktar bedel-i sulhla aynı olmayabilir. Davalının; borcu reddi, borca itirazı ya da ödeme gücünün bulunmaması bunun sebeplerindedir. Eğer bedel-i sulh nakit olmayacaksa, borcun yaklaşık değerindeki malla ödenmesinde bir engel bulunmamaktadır ki buna “aynî sulh” denmektedir.³⁴⁵ Uzlaştırmada “meccânen sulh” (haktan ivazsız vazgeçme) bir diğer neticedir. Burada uzlaşma aflu sağlanır.³⁴⁶

Osmanlı Devletinde, tarafların uzlaşmasıyla birlikte “sulh akdi hücceti” denilen bir belgeyle Şer’iye Sicillerine kayıt düşülmektedir. Bir tür uzlaşma belgesi olan sulh akdi hüccetinin birer nüshası taraflara verilmektedir. Bir sulh akdi hücceti dokuz çeşit bilgiyi içermelidir. Sulh akdi hüccetinde; davacının ismi ve adresi, davalının adı, ihtilaf konusu, uzlaşmak için üzerinde anlaşılan bedel, uzlaşma bedelinin peşin olarak ödendiği bilgisi (bedel veresiye de olabilmektedir ki bu durumda ödeme zamanı ve kefil bulunuyorsa onun da ismi bulunmalıdır), taraflar arasında artık uyuşmazlık kalmadığı bilgisi, tarafların bu akdi kabul ettikleri bilgisi, işlemin yapıldığı tarih bilgisi ve şahitlere ait bilgiler bulunmaktadır. Üzerinde uzlaşılan bedelin nakit olarak ödenmesi halinde ne kadar olacağı, mal ödenmesi durumunda malların özellikleriyle birlikte nelerden oluşacağı bedel-i sulh ile ikrar kısmında belirtilir. Uzlaştırma meccanen sağlanmış ya da davadan feragat söz konusu olmuşsa, bunlar da sulh akdi hüccetinde bulunur ve uzlaşma bedeli peşin olarak uzlaştırma meclisinde ödenmişse bunun ikrarı istenir. Bedelin veresiye ödenmesinde, kefilin kimliği ile ödeme takvimi netleştirilir. Ayrıca taraflar arasında husumet kalıp kalmadığına ve uzlaştırma uygulamasına kaynaklık eden ayetler ile hadislere bu bölümde değinilir. Uzlaşma bedelini teslim alan davacının, davalının borcunu ibra ettiğini ve o dava hakkında tekrar bir talebi olursa, bu talebinin mahkeme tarafından dikkate alınmaması gerektiğini ifade eden beyanları ibrâ ve iskat bölümünde bulunur.³⁴⁷

³⁴⁴ Yıldırım, "Mağdur Haklarına Yönelik Kurumsal Yapılar (Sulh ve Uzlaştırma)", s. 257.

³⁴⁵ Yıldırım, "Mağdur Haklarına Yönelik Kurumsal Yapılar (Sulh ve Uzlaştırma)", s. 257.

³⁴⁶ Dörtok Abacı, "Bir Sorun Çözme Yöntemi Olarak Sulh: 18. Yüzyıl Bursa Kadı Sicillerinden Örnekler ve Düşündürdükleri", s. 111.

³⁴⁷ Yıldırım, "Mağdur Haklarına Yönelik Kurumsal Yapılar (Sulh ve Uzlaştırma)", s. 258.

2.3.3.1. Osmanlı Şer'iyeye Sicillerinde Uzlaştırma Kararları

Osmanlı'da uzlaştırma uygulamalarının nasıl somutlaştığını görmek için Şer'iyeye Sicillerine bakmak gerekir. Sicillerde ceza hukuku anlamında pek çok olayın uzlaştırmayla sonuçlandığı görülecektir. Bu tür dostane çözümleri davacının meseleyi mahkemeye taşımasından -ancak ispatta aciz kalmasından- sonra mahkeme dışında yapıldığı anlaşılmaktadır.³⁴⁸ Bunlardan birçoğuna bu bölümde değineceğiz.

Sicillerde, özel hukuku ilgilendiren uzlaşma anlaşmalarının yanında, konumuzu ilgilendiren ceza uzlaşmalarının varlığından da söz edilebilir. Kasten yaralamanın gerçekleştiği bir olayda, tarafların uzlaştıklarına dair şu kayıt ilgi çekicidir: "*Havâss-ı Aliyye kazâsına tâbi' kasaba-i Hasköy mahallâtından Kiremitçi Ahmed Çelebi mahallesinde sâkin Mosi v. Esterka nâm Yahudi meclis-i şer'-i hatîr-i lâzîmü't-tevkîrde mahrûse-i Galata kazâsına tâbi' kasaba-i Kasım Paşa mahallâtından Atâullah mahallesinde sâkin bâ'isü'l-kitâb Ali b. Durmuş nâm kimesne mahzarında ikrâr ve takrîr-i kelâm edip bundan akdem mezbûr Ali pala ta'bîr olunur büyük bıçak ile sağ elimi ve iki yerden başımı ve sağ yanağımı urup cerh etmekle mecrûh etmekle [76] etmişdin deyû mücebini mezbûr Ali'den taleb eylediğimde ol dahi inkâr etmekle beynimizde nizâ'-ı küllî vukû'undan sonra muslihûn tavassut edip da'vâ-yı mezbûrundan mezbûr Ali ile beynimizde iki yüz elli akçe üzerine inşâ-i akd-i sulh ettiklerinde ben dahi sulh-i mezbûru kabûl ve bedel-i sulh olan meblağ-ı mezbûr iki yüz elli akçeyi mezbûr Ali yedinden ahz ü kabz edip müceb-i cerh-i mezbûrdan ve mâ yahdüsü minhüden mezbûr Ali'nin zimmetini ibrâ ve iskât eyledim dedikde gibbe't-tasdîki's-şer'î [mâ vaka'a bi't-taleb ketb olundu]. Fî gurreti Rebî'ilevvel [sene] tis'in ve elf. Şuhûdü'l-hâl: Ali Efendi b. ..?, İbrahim b. Ahmed el-Müezzîn, Osman Çelebi b. Hüseyin, Hasan b. ..?"³⁴⁹*

Galata Mahkemesinde görülen bir davada, Hamza b. Ağca'nın annesi Melek'in Yakup b. Ahad'ın köpeğinin ısırmasından ölmesi sonucu uzlaştıkları

³⁴⁸ Ahmet Kılınç, "Osmanlı Devletinde Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yöntemi Olarak Muslihun: Osmanlı Arabuluculuğu", *II. Türk Hukuk Tarihi Kongresi Bildirileri*, C. II, Oniki Levha Yayınları, İstanbul, 2016, s. 46.

³⁴⁹ Mosi v. Esterka'nın Ali b. Durmuş tarafından pala ile yaralandığı iddiasıyla açtığı davada sulh olduklarına dair Hasköy Mahkemesince verilen karardır. Bkz. Tahsin Özcan, *İstanbul Kadı Sicilleri Hasköy Mahkemesi 10 Numaralı Sicil (H. 1085-1090 /M. 1674-1679)*, C. XXX, İSAM Yayınları, İstanbul, 2011, s. 117-118.

görülmektedir. *"Vech-i tahrîr-i hurûf budur ki Kazâ-i Kastamonu'dan karye-i Akça'dan müselle mân zümresinden Hamza b. Ağca kazâ-i mezbûreden ve karye-i mastûreden müselle Yakup b. Ahad mahzarında şöyle tahrîr-i merâm kılıp eyitti ki, sâbikan mütemekkin olduğumuz karyede senin koyun kelbin benim vâlidem Melek'e yapışıp ol darbdan vefât eyledi, deyu mâ-beynlerinden kable nizâ' olduktan sonra Müslümanlardan bir nice kimesneler sulha çekip "es-sulhu hayrun" hadîsi ile âmil olup min ba'd mezkûr Yakup ile da'vâmız ve nizâ'ımız olmaya ve illâ inde'l-hukkâm nâ-mesmû' ola deyicek mukırrân-ı mezkûrânın kavilleri müselle görölüp sebt-i sicil olundu. Tahrîren fî evâhıri âhıri'r-Rebî'ayn sene ihdâ ve selâsîne ve tis'a mi'e. Şuhûdü'l-hâl: Ahmed b. Yusuf, Abdullah b. Salih, Abdurrahman b. Nebi, Karaca b. Mustafa, Hacı b. Sepetçi, İshak b. Seydi ve gayruhüm mine'l-müslimîne'l-hâzırîn."*³⁵⁰

Üsküdar Mahkemesinde İstemat'ın evinden gümüş kadeh çalan yabancı kadınların İstemat'la otuz akçeye sulh olduğuna dair: *"Sebeb-i tahrîr-i kitâb budur ki Nefs-i Üsküdar'da gurbet avretleri İstemat nâm zimmînin evine girdiklerinde bir gümüş kadehi sirka olunup bularadan tevehhüm ettiğinden sonra muslihler inkârdan otuz akçeye sulh edip birbirinde olan de'âvîden vazgeçdiklerinden sonra deft ere sebt olundu. Tahrîren fî gurre-i Ramazani'l-mübârek sene 920."*³⁵¹ hüküm kurulmuştur. Burada, Osmanlı'da hırsızlık olayında da uzlaşmanın kabul edildiği barizdir.

Eyüp Mahkemesinde görülen bir davada, Yani v. Kominoz'un kendisini yanlışlıkla döven Mehmed b. Süleyman aleyhinde açtığı davanın anlaşmayla sonuçlandığı kaydı bulunmaktadır. Karar metni şöyledir: *"Yâ Fettâh Husûs-ı âti'l-beyânın mahallinde tahrîri iltimâs olunmağın küttâb-ı mahkeme-i şerîfeden mevlânâ Sâlih Mehmed Efendi b. Mehmed irsâl olunup ol dahi zeyl-i sahîfede muharrerü'l-esâmî olan müslimîn ile Havâss-ı Aliyye kazâsı aktâ'ından Alibeyköy karyesinde vâki' Filköprüsü yanında hâlâ hâssa ahır kethüdâsı olup mîrî çayır çeken arabacılar ve tırpancıların zâbiti olan umdetü'l-emâcid ve'lekârim câmi'ü'l-mehâmid ve'l-mekârim Ali Ağa haymesinde akd-i meclis-i şer'-i şerîf eylediğinde hâlâ mîrî çayır çeken arabacılardan olup Havâss-ı mezbûre a'mâlinden Silivri nâhiyesine tâbi' Bigados nâm karye zimmîlerinden Yani v. Kominoz nâm zimmî meclis-i ma'kûd-ı mezkûrda, kıdvetü'l-muhadderât zübdetü'l-muvakkarât mükerrerme Ayşetü'd-dehr*

³⁵⁰ Yasemin Dağdaş ve Zeynep Berktaş, *İstanbul Kadı Sicilleri Üsküdar Mahkemesi 5 Numaralı Sicil (H. 930-936 / M. 1524-1530)*, C. III, İSAM Yayınları, İstanbul, 2010, s. 108-109.

³⁵¹ Bilgin Aydın ve Ekrem Tak, *İstanbul Kadı Sicilleri Üsküdar Mahkemesi 1 Numaralı Sicil (H. 919-927/1513-1521)*, C. I, İSAM Yayınları, İstanbul, 2008, s. 165.

Fâtimatü'z-zamân Gevherhan Sultan -dâmet ismetühâ- hazretlerinin arabacılarından sâhibü'l-kitâb Mehmed b. Süleyman mahzarında ikrâr ve takrîr-i kelâm edip târih-i kitâbdan bir gün mukaddem Kâğıdhâne kurbunda Papa Harmanı demekle ma'lûm mahalde mîrî çayırda ben kendi hâlimde dururken âhar kimesnenin öküzü çayıra girmekle öküzü benim zan edip beni bi gayri hakkın değnek ile başımı darb ve arka ve kolumu kara bere edip beni mecrûh etmekle ben dahi husûs-ı mezbûru da'vâ ve mûcebini icrâ murâd eylediğimde merkûm dahi inkâr ile cevâb vermeğın beynimizde münâza'ât-ı kesîre cereyân etmişidi el-hâletü hâzihî beynimizde muslihûn tavassut edip da'vâ-yı mezkûremden merkûm Mehmed ile beni beş kıt'a riyâlî gurus-ı kebîr tâmmü'l-vezn bi hesâb-ı âharda altı yüz nakd-i râyic fi'l-vakt akçe üzerine inşâ-i akd-i sulh eylediklerinde ben dahi sulh-i mezbûru kabûl ve bedel-i sulh olan mezbûrû'n-na't beş kıt'a riyâlî gurusu tamamen merkûm Mehmed yedinden alıp kabz edip husûs-ı mezbûra müte'allik cemî' de'âvî ve mütâlebât ve ey mân ve muhâsamâtdan zimmetini ibrâ ve iskât eyledim min ba'd merkûm ile vechen mine'l-vücûh da'vâ ve nizâ'im yokdur deyicek gibbe't-tasdîki'l-mu'teber vâki'ü'l-hâli mevlânâ-yı mezbûr mahallinde tahrîr, ba'dehû meclis-i şer'a gelip alâ vukû'ihî inhâ ve takrîr etmeğın mâ cerâ bi't-taleb ketb olundu. Fi'l-yevmi's-sânî aşer min Şevvâli'l-mükerrem li sene isneteyn ve seb'in ve elf. Şuhûdü'l-hâl: Pîrî Çelebi b. Mehmed, Mustafa Beşe b. Osman seroda, Mehmed Bey b. Ali Sarac-ı hâssa, Mustafa Bey b. Ahmed Sarac-ı hâssa, Ahmed Bey b. Ali Sarac-ı hâssa ve gayruhüm mine'l-hâzırîn."³⁵²

İstanbul'daki bir başka mahkeme olan Rumeli Sadâreti Mahkemesindeki bir hırsızlık vakasında, Mısır askerinden Mehmed Bey'in Nevcivan bt. Abdullah'ın bazı eşyalarını çaldığı gerekçesiyle açılan davada anlaşma sağladığını gösteren kayıt şu şekildedir: "*Mahrûse-i Mısır askerinden işbu Mehmed Bey b. Mustafa el-cündî meclis-i şer'-i hatîr-i lâzımü't-tevkîrde mahmiye-i İstanbul'da Sarı Bayezid mahallesinde sâkine işbu sâhib hâze'l-vesîka Nevcivân bt. Abdullah mahzarında tav'an ikrâr ve i'tirâf edip mahalle-i mezbûrede ben sefer-i ikâmet ile sâkin olduğum menziline muttasıl menzilde mezbûre Nevcivân sâkine iken benim sâkin olduğum menzile muttasıl olan dolabından yüz yirmi beş riyâlî kuruşum ve bir sîm kemer raht kuşağım ve üç değirmî kilâbdân saçaklı altı makramam ve üç dülbend yaşmak ve bir*

³⁵² Hüseyin Kılıç vd., *İstanbul Kadı Sicilleri Eyüb Mahkemesi (Havâss-ı Refia) 74 Numaralı Sicil (H. 1072-1073/M. 1661-1662)*, C. XXVIII, İSAM Yayınları, İstanbul, 2011, s. 220-221.

dülbend baş makramam ve üç değirmî âl püsküllü yağlık ve bir top mâî miskâlî bogasim ve bir beyaz Musul bogasim ve bir zenâne don ve iki kilâbdân püsküllü serpûş sirkat eyledin deyû benim üzerime da'vâ eyledikde ahz eyleyip ben dahi inkâr etmemle beynimizde münâza'ât-ı kesîre vâkı'a oldukda mezbûre Nevcivân benim ile an inkâr yüz yirmi beş riyâlî kuruş üzerine sulh olup bedel-i sulhu yedimden ahz u kabz eylemişdi. Bedel-i sulh olan meblağ-ı mezbûra müte'allik merkûme Nevcivân üzerine bi vechin mine'l-vücûh da'vâm yokdur dedikde, mukarr-ı mezbûru ikrâr-ı meşrûhunda el-mukırru lehâ'l-mezbûre vicâhen tasdik ve şifâhen tahkîk edicek, mâ hüve'lvâki' bi't-taleb ketb olundu. Tahrîren fi'l-yevmi'r-râbi' aşer min şehri Reb'ulâhir li sene tis'a ve hamsîn ve elf. Şuhûdü'l-hâl: Yusuf b. Abdullah, Yahya Bey b. Zekeriya, Ahmed Çelebi b. Abdurrahman, Ali Çelebi b. Ali, Abdurrahman el-imâm, Musa Çelebi el-müezzîn."³⁵³

Sadece İstanbul Kadı Sicillerinde değil, aynı zamanda Anadolu'daki sicillerde de uzlaşma kararlarının varlığı göze çarpmaktadır. 1 Numaralı Konya Şer'îye Sicilinde, bir küfür ve darp davasıyla ilgili şöyle bir karara rastlanmaktadır: "*Kazıyye-i ikrâr-ı Behrâm bin 'Abdullah ma'a Tûrahân bin Sinân. Vech-i tahrîr-i hurûf budur ki mezkûr Behrâm meclis-i şer'a gelüp ikrâr ve i'tirâf kılup mezkûr Tûrahân bana şer'a muhâlif şetm idüp ve beni döğdü deyü da'vâ ve nizâ' etmişidim hâliyâ müslimânlar mutavassıtûn olup beş sikke altuna inkârdan sulh etdiler ben dahî bedel-i sulh meblağ-ı mezkûru alup kabz idüp zikr etdiğim da'vâmdan vazgelüp ferâgat etdim eğer hilâf-ı zikr da'vâ idersem 'inde'l-hükkâm istimâ' olunmaya didikde mezbûr Tûrahân mukırrı mezkûru ikrârında tasdik idüp bi't-taleb sebt-i sicil olundu hurrîre fi evâsıt-ı Muharrem sene 971 (11-20 Muharrem 971 / 31 Ağustos- 9 Eylül 1563). Be-mahzar Mehmed Çelebi bin Kâsım ve Sinân Çavuş bin İlhan ve Hoca Mehmed bin Hasan ve 'Alî bin 'Alî ve Mustafâ bin 'Alî ve gayruhum mine'l-hâzırîn."³⁵⁴ Bu davada tarafların, yine bir uzlaşma bedeli üzerinde anlaşarak ihtilafi sonlandırdıkları görülmektedir.*

Bursa Şer'îye Sicillerine 12 Mart 1758 tarihinde girilen zabıtta: "*Bursa'da Araplar mahallesinde sâkine Şerife Sabire binti Mustafa adlı kadının, mahkemede*

³⁵³ Fuat Recep ve Rasim Erol, *İstanbul Kadı Sicilleri Rumeli Sadâreti Mahkemesi 80 Numaralı Sicil (H. 1057-1059 / M. 1647-1649)*, C. XV, İSAM Yayınları, İstanbul, 2011, s. 154-155.

³⁵⁴ Leyla Özpolat, *1 Numaralı Konya Şer'îye Sicili (970-1019 / 1563-1610)(Değerlendirme ve Transkripsiyon)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2016, s. 267.

Fatma binti İbrahim huzurunda, elli beş gün önce Fatma hatunun evine gelerek kendisiyle kavga ederken büyük bir sopa ile sağ koluna vurduğunu, korkusundan dolayı erken doğurduğunu ve bebeğin olaydan yirmi saat sonra öldüğü iddiasını öne sürdüğü; suçlamaları tamamen inkar eden Fatma hatun, muslihûnun devreye girmesiyle 15 kuruşa sulh yapılmış, hem Fatma hem de mahkemede bulunan kocası Ali Fatma'nın zimmetini ibrâ ve iskat eylemiştir."³⁵⁵ şeklinde bir uzlaşma akdi aktarılmıştır.

228 Numaralı Urfa Şer'îye Sicilinde olayın ve hükmün detaylandırıldığı şu örnek de Osmanlı'daki uzlaşmayı daha iyi anlamamız açısından faydalıdır: *"Ma'rûz-ı dâ'îleridir ki Urfa sancağı dahilinde Suruc kazası ahalisinden Haranbaz karyesi sakinlerinden Yusuf Kahya ve kendi taraflarından vekil-i müseccel-i şer'îsi Hacı Mehmed bin Ahmed medine-i mezbure mahkemesinde meclis-i şer'-i münirde Kiroğlu Mahmud bin Bektaş muvacehesinde müvekkillerim merkumanın murisleri Gavaso ve Ahmo gaiban-ı ani'l-meclis Mehmed ve Aso nam kimesneler katledildikten sonra işbu merkum Mahmud Kahya maktulat-ı merkumatın dem ü diyetinden dolayı kâtilan-ı merkumanın icazetleriyle on altı bin guruşa musalaha olduklarını bedel-i sulh olan meblağ-ı mezburdan altmış aded beyaz mecidi işbu merkum Mahmud kendi hüsn ü rızasıyla merkum Yusuf Kahya'nın oğlunun bedel akçesi için virüp muahharan meblağ-ı mezburu geriye ahz etmeğe meblağ-ı mezburu merkum Mahmud Kahya'dan hala taleb ederim diyü ba'de'd-dava ve'l-istintak merkum Mahmud dahi cevabında ber vech-i muharrer bedel-i sulh mukabelesinde mezkur altmış aded mecidiye virüp muahharan girüye ahz eylediğini tâli'an ve kat'iyen ikrar ve i'tiraf itmeğin mucibiyle meblağ-ı mezbur altmış aded beyaz mecidiye vekil-i merkum Hacı Mehmed'e edasıyla merkum Mahmud ilzâm olunduğu tescil ve huzur-ı âlilerine arz ve i'lam olundu.Bâkî el-emr li-hazret-i veliyyü'l-emr.Hurrîre fi'l-yevmü't-tâsi' min şehr-i Zi'l-ka'de lisene semanîye ve semanin ve mieteyn ve elf."*³⁵⁶

Trabzon Kadı Sicillerinde uzlaşmayla noktalanmış bir vaka şöyle gelişmiştir: *"Sürmene'ye bağlı Araklı köyünden Ali Beşe, Sürmene'deki bostanına giderken*

³⁵⁵ Dörtok Abacı, "Bir Sorun Çözme Yöntemi Olarak Sulh: 18. Yüzyıl Bursa Kadı Sicillerinden Örnekler ve Düşündürdükleri", s. 113.

³⁵⁶ Nursen Tekin, *228 Numaralı Urfa Şer'îye Sicili'nin Transkripsiyon ve Değerlendirmesi (H.1288-1289 \M.1871-1872)(Cilt 1)*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Şanlıurfa, 2016, s. 451.

pazarın içinde, Hopa'dan Ömer Reis ve Ahmet Beşe'nin gemisinden sandal ile inen 25 kişinin saldırısına uğramıştır. Saldırganlar, Ali Beşe'yi itip kaktıktan sonra küfretmişlerdir. Daha sonra da Ömer Reis, kılıç ile Ali'nin sağ yanağını ve Ahmet Beşe de pala ile sol omzunu darp ve cerh etmiştir. Saldırganlar, Ali Beşe'yi öldü zannederek koynundan 25 kuruşunu almışlardır. Ali Beşe, bu olaydan sonra 6 ay hasta yatmış ve daha sonra bu konuya ilişkin bir dava açmıştır. Bunun üzerine Ömer Reis'in de: 'Sen de benim Gürcü asıllı kölem Vadu'yu, bostanıma giderdin diyerek balta ile sol pazısına vurarak öldürmüştün.' iddiasıyla diyetini talep ettiğini ve daha sonra aralarında anlaşmazlık yaşandığını ve 15 kuruş üzerine sulh ettiklerini ifade etmiştir.³⁵⁷

Uzlaşma konusunda Osmanlı Şer'îye Sicillerinde bakacağımız son örnek, Adana Şer'îye Sicillerine aittir. Meryem'in, kocası Mehmet tarafından öldürülmesi iddiasıyla Meryem'in kardeşleri Rabia, Züleyha ve İsmail tarafından kocanın dava edilmesi ve davalının suçunu itiraf etmesi üzerine, davacılara mahkeme tarafından Mehmet'in kardeşlerinin katili olduğunu gösterir bir belge verilmiştir; ancak Meryem ve Mehmet'in küçük kızları Fatıma'nın kısas hakkına sahip olması sebebiyle uzlaşma yoluna gidilmiştir. Bu hadiseyle alakalı hükümler şu şekildedir: "*Husus-ı âti'l-beyanın mahallinde keşf ve tahriri iltimâs olunmağın kıbel-i şer'-i enverden Mevlânâ Mahmud Efendi irsâl olunup ol dahi hâlen eyalet-i Adana mütesellimi olan kudvetü'l-emâsil ve'l-akrân Ali Ağa tarafından tayin olunan mübaşir [boşluk] Ağa ve zeyl-i sahifede muharrerü'l esâmî müslimîn ile medîne-i Adana nevâhîsinden Cânibü's-şehr nâhiyesine tâbi' Kara Fasil nam karyeye varıp karye-i mezkûre ahalisinden Mehmed bin Sultan nam kimesnenin menziline akd olunan meclis-i şer'de yine karye-i mezbûre sâkinelerinden ve zâtları tarif-i şer'î ile mu'arrefe olan işbu ashâbü'l-kitab Züleyha ve Rabia bintey Ömer nam hatunlar ile li-ebeveyn er karındaşları İsmail nam kimesne meclis-i ma'kûd-i mezbûrda her biri ikrar-ı tam ve takrir-i kelim edüp tarih-i kitabdan dört gün mukaddem isneyn günü vakt-i zuhurda liebeveyn kız karındaşımız Meryem nam hatunu zevci işbu hâzır bi'l-meclis mezbûr Mehmed bin Sultan nam kimesne siyah kabzalı hançer ile sol küreği altından bi-gayr-i hak amden darb ve cerh edüp mezbûrun darb ve cerhinin tesirinden naşi sahib-i firâş olup iki günden sonra fevt olmağla müteveffa-i mezbûre Meryem'in*

³⁵⁷ Eyyub Şimşek, "Şer'îye Sicillerine Göre 18. Yüzyılın Başlarında Trabzon'da Yaralama ve Cinayet Vakaları", *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, Sayı 15, 2003 s. 9-26.

azasına nazar ve eser-i cirâhati keşf ve tahrir olunup ba'dehû mezbûre Meryem'in kâtili olan zevci mezbûr Mehmed'e sual ve ber-vech-i muharrer ikrarı ketb ve tahrir ve yedimize vesika-i şer'iyeye i'tâ olunmak matlubumuzdur dediklerinde müteveffa-i mezbûre Meryem'in azasına ba'de'n-nazar ve'lmüşahede fi'l-hakika sol küreği altında hançer yarası olduğunu ba'de'l-muayene ve'l-keşf ve't-tahrir mezbûr Mehmed'e sual olundukta cevabında fi'l-hakika kaziyeye bâlâda tahrir olunduğu vech üzere olup tarih-i kitabdan dört gün mukaddem isneyn günü vakt-i zuhurda zevcesi müteveffiyeye-i mezbûre Meryem hatunu siyah kabızalı hançer ile sol küreği altından amden darb ve cerh eylediğini ve darb ve cerhi tesirinden naşi iki gün sonra fevt olduğunu mezbûr Mehmed tâyi'an ikrar ve itiraf eylediğini Mevlânâ-yı mezbûr mahallinde ketb ve tahrir ve ma'an ba's olunan Çukadâr el-Hâc Hasan Abdülmennan ve Mehmed bin İbrahim nam kimesne ile meclis-i şer'a gelüp alâ vukû'ihî inhâ ve ihbar etmeğin alâ müceb-i ihbarihim mücebiyle ba'de'lhükm ve't-tenbîh mâ vaka'a bi't-taleb ketb olundu. Fi'l-yevmi'l-hâdi ve'l-ısrîn min şehri Ramazan elmübarek li-sene selâse ve erba'în ve mi'e ve elf.³⁵⁸

2.3.4. Orta Doğu Kültüründe Bir Uzlaştırma Uygulaması: Arfelik

Arap ve Kürt aşiretleri; eskiden beri devam eden geleneklerine dayalı hukuku, sözlü olarak öğrenerek davalarına uygulamışlardır. Bu gelenek hukukunu uygulayanlara “arife” denmektedir. Arife, aşiretlerdeki hukuki ihtilafları çözümleyen bilge kişi olarak tanımlanmaktadır. Arifelerin vermiş oldukları hüküm, şeyhler tarafından yerine getirilmekteydi.³⁵⁹

Geleneksel toplum yapısında bir nevi hakim işlevi gören arifeler, uyuşmazlıkları çözümedeki başarılı uygulamaları ve teamülleriyle, “arfelik” kurumunun meydana gelmesinde önemli bir pay sahibi olmuşlardır.³⁶⁰ Bilhassa, aşiretlerde görülen kan davalarının uzlaştırmayla sonuçlanmasında arfeliğin etkinliği göze çarpmaktadır. Toplumun, örfi hukuka çok da benzemeyen mevcut ceza

³⁵⁸ Fatih Orhan ve Ömer Korkmaz, "14 Numaralı Adana Şer'iyeye Sicili Defterindeki Ceza Hukuku İle İlgili Hükümlerin İslam Hukuku Açısından Değerlendirilmesi", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. IX, Sayı 47, 2016 s. 1087-1097.

³⁵⁹ Ziya Gökalp, *Kürt Aşiretleri Hakkında Sosyolojik Tetkikler*, Toker Yayınları, İstanbul, 2013, s. 39.

³⁶⁰ Mahmut Kaya, “Gelenekten Modernliğe Kan Davalarının Çözümünde Arabulucu Bir Kurum Olarak Arfelik”, *Prof. Dr. Mahmut Tezcan'a Armağan - Bilime Adanmış Bir Yaşam (1967-2007)*, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları, Ankara, 2017, s. 532.

yasalarına ve ceza adaletine güvenmemeleri sebebiyle, arfelik gibi geleneksel alternatif uyuşmazlık çözüm mekanizmalarının ön a çıktığı rahatlıkla söylenebilir.³⁶¹

Uyuşmazlık konusunda taraflar, öncelikle şeyhin huzuruna çıkartılır. Şeyh ihtilafi çözemezse her iki taraf şahitleri ile beraber kendilerinin kararlaştırdığı arifeye gönderilir. Burada arfelik uygulaması, üç aşamalı biçimde ilerleyebilmektedir. İlk arife, iddiaları ve şahitleri dinler ve ona göre kendi kararını açıklar. Kararı beğenmeyen taraf, arifenin ücretini ödeyerek ikinci arifeye gidilmesini isteyebilir. İkinci arifenin yine iddiaları ve tanıkları dinlemesinin ardından verdiği hükümden tatmin olmayan taraf, arife ücretini ödemek suretiyle üçüncü arifeye gidilmesinin yolunu açabilir. Üçüncü arifeye gidilmesi durumunda, bu arifenin verdiği karar kesin olmakla beraber haksız çıkan taraftan üçüncü arifenin ücreti tahsil edilir. Eğer bu kesin karara rağmen karşı çıkma söz konusu olursa, karşı çıkan tarafın mensubu olduğu aşiretin lideri gerekirse zor kullanarak hükmün gereğinin yerine getirilmesini sağlar.³⁶²

Ceza hukukunu ilgilendiren şu olayda arfelik pratiğinin somut bir örneğini görmekteyiz: *“Olay 1970’li yıllarda meydana gelmiştir. Şanlıurfa’da Harran ovasında Arap aşiretine mensup bir kişi, diğer Arap aşiretlerden birinin köyüne hırsızlığa gitmiş. Köylünün yağını çalmak üzereyken ev sahibi durumu fark etmiş ve tüfeğini ateşlemiş adam orada ölmüş. İki yıl sonra da öldürülen tarafın yakınları karşı tarafın aşiret reisini şehirde vurmuşlar. Durum aşiret büyüklerine bildirilmiş. Taraflar her ikisi de Arap olunca Arap aşiret reisleri toip Kürt aşiret arfesine gitmişler bu kişi Xelilê Şexo imiş. Arapların arfesi Şeyh Osman durumu çözmesi için Xelilê Şexo’ya anlatmış. O da hem ateş açan tarafı hem de aşiret reisini öldüren tarafı dinlemiş. Daha sonra hırsız vuran kişi gece karanlıkta kim olduğunu ve ateşin nereye isabet edeceğini kestiremediğini belirtmiş. Aşiret reisini vuranlar da kısasa kısas kuralı gereği akrabalarının ölümüne karşılık bir can alma haklarının olduğunu ifade etmiş. Arfe Xelilê Şexo her iki tarafı dinledikten sonra durumu değerlendirip aşiret reisini vuran tarafa uygulanacak kan bedeli cezasının (diyet) dört kat olması gerektiğini karara bağlamıştır. Bu adaletli kararın üzerine aşiret reisleri vurulan tarafın arfesi Şeyh Osman barış olsun ve olay farklı şekillerde devam etmesin diye*

³⁶¹ Kaya, “Gelenekten Modernliğe Kan Davalarının Çözümünde Arabulucu Bir Kurum Olarak Arfelik”, s. 534.

³⁶² Gökalp, “Kürt Aşiretleri Hakkında Sosyolojik Tetkikler”, s. 86.

ceza hakkında vaz geçtiklerini ifade etmiş. Bu karara aşiret reisinin çocukları ve yakınları da uymuşlardır.”³⁶³

Arfelik, örfi hukukun bir yansıması olarak geleneksel aşiret toplumlarında önemli bir uzlaştırma faaliyeti biçiminde algılansa da bugün modernleşmenin etkisiyle uygulama alanı daralmıştır. Türkiye’de aşiretlerin etkisinin hâlâ hissedildiği Şanlıurfa’da arfelik uygulamasına; kan davası, arazi anlaşmazlıkları ve kişiler arasındaki husumet gibi olaylarda rastlanmaktadır.³⁶⁴

2.3.5. Endonezya Ceza Hukukunda Uzlaştırma

Endonezya, dünyada Müslüman nüfusa en fazla sahip ülke olarak bilinmektedir. Endonezya toplam nüfusunun yaklaşık % 88’si Müslüman’dır.³⁶⁵ Bu nedenle, onarıcı adalet ve uzlaştırma konusunda Endonezya’ya İslam hukuku bölümünde yer açmayı uygun buluyoruz.

Endonezya hukuk sistemi, eski sömürgecisi Hollanda tarafından oluşturulduğundan, Hollanda’nın medeni hukuk geleneğine dayanmaktadır. Ceza hukuku alanının da buna dâhil olduğu söylenebilir. Bağımsızlıktan sonra Endonezya Devleti, bu geleneğini sürdürmüştür.³⁶⁶

Kodifiye edilmiş ilk Endonezya ceza kanunu, 1915’te kabul edilen ve 1 Ocak 1918’de yürürlüğe giren *Wetboek van Strafrecht voor Netherlands Indische/WvSNI* orijinal isimli Hollanda Endonezyası Ceza Kanunu’dur.³⁶⁷ Kanun, Hollanda Endonezyasında suç işleyenlere uygulanmıştır. Bu dönemde Endonezya’da, ceza davalarını çözenin bir aracı olarak modern hukukun uygulanmasının ve ceza ihtilaflarının çözümü için nispeten yeni bir sistemin başlatılması sağlanmıştır ki bundan önce uyuşmazlıkların çözümünde örf ve adet hukuku (adat) ile İslam hukuku

³⁶³ Hüseyin Ö. tarafından aktarılan olay için bk. Kaya, “Gelenekten Modernliğe Kan Davalarının Çözümünde Arabulucu Bir Kurum Olarak Arfelik”, s. 541.

³⁶⁴ Kaya, “Gelenekten Modernliğe Kan Davalarının Çözümünde Arabulucu Bir Kurum Olarak Arfelik”, s. 544.

³⁶⁵ Adem Arıkan, “İslam Dünyasının Mezhep Haritası ve Nüfus Dağılımı”, *Journal of Islamic Research*, C. XXIX, Sayı 2, 2018 s. 348-379.

³⁶⁶ Ferry Fathurokhman, *A Study of Restorative Justice in Indonesia: An Eclecticism of Adat Law, Islamic Criminal Law, and Modern Law*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kanazawa Üniversitesi, İnsan ve Sosyal Çevre Enstitüsü, Kanazawa, 2014, s. 30.

³⁶⁷ Han Bing Siong, *An Outline of the Recent History of Indonesian Criminal Law*, Springer-Science+Business Media, 1961, s.18.

tatbik edilmiştir. Esasında örf ve adet hukukunda da İslam hukukundan etkilendiğini söylemek doğru olacaktır.³⁶⁸

Örf ve adet ceza hukuku veya yazılı olmayan ceza hukuku, Hollandacada *ongeschreven strafrecht* olarak bilinir. Soerojo Wignjodipuro'ya göre örf ve adet ceza hukuku, sömürge hukuku ile sınırlandırılan alanlardan biri olarak kabul edilir.³⁶⁹ İskoçya ve Endonezya'yı karşılaştırmasında John Braithwaite, on dokuzuncu yüzyıl boyunca İskoçya'da İngiliz hâkimiyetine atfedilen onarıcı adaletin tamamen ortadan kalkmasına rağmen; Endonezya'da örf ve adet hukukunun Hollandalılar tarafından asla yok edilmediğini savunur.³⁷⁰

Endonezya'da örf ve adet hukuku kapsamında uzlaştırmanın sağlandığı oluşumlardan biri, polis-toplum ortaklığı forumudur (police-community partnership forum). Polis-toplum ortaklığı forumu, ceza uyuşmazlıkları dahil olmak üzere uyuşmazlıkların ceza adaleti sistemi dışında onarıcı adalet temelli olarak çözülmesi için kullanılan bir mekanizmadır. Polis-toplum ortaklığı forumu, polis ve toplum arasında polis işlevini desteklemek için çözülmesi gereken sosyal sorunları tartışmak amacıyla gönüllü olarak yürütülen bir iletişim süreci olarak ifade edilebilir.³⁷¹ Polis-toplum ortaklığı forumunun kapsamına şunlar girmektedir:³⁷²

- Endonezya Ceza Kanununun üçüncü kitabındaki kabahatler,
- Azami üç ay hapis cezasını gerektiren suçlar,
- Nitelikli olmaması koşuluyla daha az ceza gerektiren; eziyet suçu, hayvanlara eziyet suçu, basit hırsızlık, basit zimmet, basit dolandırıcılık, çalınan malın imhası suçu ve basit hakaret suçu,
- Sosyal çatışmayı çözme görevi.

Polis-toplum ortaklığı forumu, ceza adalet sistemi yerine alternatif uyuşmazlık çözümü sunmaktadır. Bu forumun asıl amacı, toplum destekli polislik

---

³⁶⁸ Fathurokhman, "A Study of Restorative Justice in Indonesia: An Eclecticism of Adat Law, Islamic Criminal Law, and Modern Law", s. 30.

³⁶⁹ Fathurokhman, "A Study of Restorative Justice in Indonesia: An Eclecticism of Adat Law, Islamic Criminal Law, and Modern Law", s. 34.

³⁷⁰ John Braithwaite, *Restorative Justice and Responsive Regulation*, Oxford University Press, Oxford, 2002, s. 18.

³⁷¹ Fathurokhman, "A Study of Restorative Justice in Indonesia: An Eclecticism of Adat Law, Islamic Criminal Law, and Modern Law", s. 50.

³⁷² Fathurokhman, "A Study of Restorative Justice in Indonesia: An Eclecticism of Adat Law, Islamic Criminal Law, and Modern Law", s. 50-51.

(community policing) işlevlerinin uygulanmasını destekleyen koşullar oluşturmak ve toplumda yaşam kalitesini arttırmaktır.³⁷³ Tipik uyuşmazlık çözüm sürecinde, çoğu durumda olay, mağdur tarafından polis-toplum ortaklığı forumu üyesine rapor edilmekte, daha sonra polis-toplum ortaklığı forumunun durumu izlemesi ve analiz etmesiyle foruma davet edilmesi gereken çıkar tarafları belirlenmektedir. Foruma katılanlar genellikle; mağdur ve destekçileri, suçlu ve destekçileri (destekçiler çoğunlukla aile üyeleridir), polis-toplum ortaklığı forumunun başkanı ve sekreteri ile gerekirse diğer üyeler veya olayla bağlantılı ilgililerdir.³⁷⁴

Tipik uzlaştırma prosedürü olan mağdur-fail uzlaştırmasının (victim-offender mediation), polis-toplum ortaklığı forumunun yanında özellikle çocuk suçlular bakımından Endonezya hukuk sisteminde uygulama alanı bulan önemli bir onarıcı adalet süreci olduğu da belirtilmelidir. Çocuklar tarafından işlenen suçlar, Endonezya hukuk sisteminde genel mahkemelerin yetkisindedir. Bu nedenle, bu davaları incelemek ve mağduriyet sonlandırıcı uzlaştırma yapma görevi bölge mahkemelerine aittir. Uzlaştırma, mahkeme işlemlerinden önce polis ve savcılar tarafından da yapılabilmektedir.³⁷⁵ Çocuk suçlularla uzlaştırma yapılabilmesi için öncelikli şartlar şunlardır:³⁷⁶

- Suçlu on iki yaşın altında olmalıdır.
- Suç için tanımlanan hapis cezası en fazla yedi yıl olmalıdır.
- Suçlu, suçu işlediğini ve pişmanlığını ifade etmelidir.
- İşlenen suçun sıklığı dikkate alınmalıdır. Bir suçlu, bir ya da iki kez suç işlediyse, uzlaştırma düşünülebilir; ancak suç işlemeyi alışkanlık haline getirmiş suçluda bu yaklaşım en iyi yöntem olmayabilecektir.

Endonezya yargısında üstlenilen uzlaştırma sürecinde genellikle birçok paydaş bulunur. Paydaşlar; çocuk mahkemesi yargıcı, savcı, cezaevi danışmanı, mağdur/mağdurlar, suçlu/suçlular ve onların ebeveynleri, avukatlar ve topluluk temsilcisini içerir. Öğretmenler, doktorlar ve psikologlar gibi diğer paydaşlar da uzman görüşleri için sürece davet edilebilmektedirler. Uzlaştırmada birçok tarafın

³⁷³ Intan Fitri Meutia, *The Implementation of Community Policing in Indonesia*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Kanazawa Üniversitesi, İnsan ve Sosyal Çevre Enstitüsü, Kanazawa, 2016, s. 80.

³⁷⁴ Fathurokhman, "A Study of Restorative Justice in Indonesia: An Eclecticism of Adat Law, Islamic Criminal Law, and Modern Law", s. 53.

³⁷⁵ Fatahillah Abdul Syukur ve Dale Margaret Bagshaw, "Victim-Offender Mediation with Youth Offenders in Indonesia", *Conflict Resolution Quarterly*, Vol. 32, No. 4, 2015 s. 389-411.

³⁷⁶ Syukur ve Bagshaw, "Victim-Offender Mediation with Youth Offenders in Indonesia", s. 398.

dâhil edilmesi, Endonezya'da toplu uyuşmazlık çözümüne öncelik veren yerli değerlerle uyumu da göstermektedir.³⁷⁷

Çocukların uzlaştırma süreci, dava başladıktan sonra gerçekleştirilmektedir. Çocuk mahkemesi hâkimi bütün tanıkları dinledikten sonra, eğer davanın onarıcı bir adalet yaklaşımı kullanma şartlarını yerine getirdiğinden emin ise, duruşmayı ertelemekte ve uzlaştırma prosedürünü başlatmaktadır. Bütün tarafların uzlaştırmaya katılmaya istekli olduklarından emin olduktan sonra uzlaştırıcı, buradaki amacın taraflar arasındaki ilişkiyi eski haline getirmek olduğunu belirterek sürece başlamaktadır. Bilhassa vurgu, mağdurun yaralarını iyileştirmeye ve olumsuz davranışı tekrar etmemek için suçluyu eğitmeye odaklanmaktadır.³⁷⁸ Süreçte, uzlaştırıcı ve taraflar için bazı temel kurallara riayet etmek gerekmektedir:³⁷⁹

- Uzlaştırma faaliyeti için gerekli tüm bilgiler paylaşılmalıdır.
- Her bir taraf, diğer taraf konuşurken dinlemelidir.
- Konuşma esnasında suçlama, hakaret etme veya söz kesme gibi davranışlardan kaçınılmalıdır.
- Olumsuz duygular kontrol edilmelidir.
- Gerektiğinde uzlaştırmacı her bir tarafla ayrı ayrı görüşmelidir.
- Tarafların uzlaştırma sürecinden çekilme hakkı vardır; ancak çekilme nedenleri belirtilmeli ve diğer tarafın cevabı dinlenmelidir.
- Uzlaşma neticesi uzlaştırıcı tarafından yazılmalı ve tüm taraflarca uyulmalıdır.

Endonezya hukukunda uzlaştırmada temel çözüm biçimi, suçlunun mağdura özrünü sunmasından ibarettir. Özür dileyen taraf, bir bakıma pişmanlığını ve davranışlarının sorumluluğunu üstlenme istekliliğini ifade etmektedir. Bu, resmi bir mektupla veya doğrudan özürle yapılabilmektedir. Mağdur bu özrü kabul ettikten sonra suçlu, ortada uyuşmazlık konusu bir malın bulunması halinde, bu malın manevi değeri de dâhil olmak üzere mağdurun maruz kaldığı her türlü maddi kaybı karşılamak için tazminat vermektedir. Bununla birlikte, karşı tarafın fakir olması

---

³⁷⁷ Geert Hofstede, Gert Jan Hofstede ve Michael Minkov, *Cultures and Organizations: Software of the Mind*, McGraw-Hill, New York, 2010, s. 329.

³⁷⁸ Syukur ve Bagshaw, "Victim-Offender Mediation with Youth Offenders in Indonesia", s. 401.

³⁷⁹ Irma Cahyaningtyas, "Penal Mediation of Treatments for Children in the Juvenile Justice System", *Diponegoro Law Review*, Vol. 3, No. 2, 2018 s. 264-276.

veya mali sıkıntı içerisinde bulunması durumunda, mağdur da kabul ederse, maddi tazminattan vazgeçilebilir. Suçlu uzlaştırma neticesinde daha sonra ailesine iade edilebilir veya bir sosyal kurumdan eğitim almak zorunda bırakılabilir. Yazılı olarak yapılan ve tüm taraflarca imzalanan uzlaştırma anlaşmasıyla süreç tamamlanmaktadır.³⁸⁰

Müslümanların çoğunluğu oluşturduğu Endonezya’da İslam hukuku, şu anda yalnızca medeni konularda hüküm sürmektedir; ancak Açe için bir muafiyet bulunmaktadır. 1999 yılında kabul edilen anlaşmayla, İslam ceza hukukunu da içerisine alan şeriatın uygulanması bakımından Açe, belirli alanlarda özerklik kazanmıştır. 2004’ten bu yana Açe’de; zina, kumar, evlilik dışı samimi ilişkiler ile alkol satışı ve kullanımı gibi belirli suçlara ilişkin olarak İslam ceza hukukunun etkinliği göze çarpmaktadır.³⁸¹

İslam ceza hukukunda sulh uygulamasının (bir anlamda uzlaştırma) hangi cezalarda geçerli olduğuna daha önceki konularımızda detaylı bir şekilde değindiğimizden, burada o kısımlara atıfla yetinmek istiyoruz. Nitekim kısas, diyet, hadd ve tazir için sulhun mümkün olup olamayacağı ilgili kısımlarda açıklanmıştır.

2.3.6. İran Ceza Hukukunda Uzlaştırma

Ceza hukuku ve ceza muhakemesinin çekirdeği, suç işleyene cezai bir yanıt vermektir. Bu amaçla yasalar, temel olarak suç eylemlerine hızlı ve güçlü bir cevap vermeye odaklanmaktadır. Ceza muhakemesi kanununun resmi kuralları ışığında suçlu, toplumda suç işlemeyen önceki haline dönüş için gerekli cevabı alamamaktadır.³⁸² Sistemde, mağdurun zararını telafi etmek asıl amaç olmakla birlikte, toplumsal düzeni yeniden tesis etmek de hedeflenmelidir.³⁸³

İran’da çok sayıda ceza davası ile ceza mahkemelerinin çalışma yükünün artması, suçla mücadelede ceza adalet sisteminin zayıflamasına neden olmuştur. Bu nedenle, suçluları rehabilite edip yeniden şekillendiren ceza adaleti uzlaştırmaya

³⁸⁰ Syukur ve Bagshaw, “Victim-Offender Mediation with Youth Offenders in Indonesia”, s. 401-402.

³⁸¹ Fachri Bey, “Three Most Important Features of Indonesian Legal System That Others Should Understand”, (Erişim) <http://www.ialsnet.org/meetings/enriching/bey.pdf>, 27 Ekim 2018, s. 115.

³⁸² Ali Hossein Najafi Abrandabadi, *Criminal Mediation A Manifestation of Restorative Justice*, Daneshvar Publication, Tehran, 2003, s. 4.

³⁸³ Hossein Gholami, *Restorative Justice*, SAMT Publication, Tehran, 2006, s. 9.

kapılarını açmıştır. Uzlaştırmada, suç sürecindeki olağan prosedür dışında, mağdur ile fail arasındaki sorunu çözmek için uzlaştırmacı tayinine de yer verilmektedir.³⁸⁴

İran'da, Ceza Muhakemesi Yasası ile Çocuk ve Gençlik Mahkemesi Yasası, ceza kovuşturmasının uygunluk ilkesine dayanarak savcıya, soruşturma makamlarına, karar veren makamlara ve ceza infaz memurlarına, tarafları uzlaştırmaya yönlendirme bakımından yol vermiştir. Bilhassa failin, zararları ve kayıpları telafi etmesiyle ceza ihtilafının çözülmesine yardımcı olması sonucunda taraflar arasında uzlaşmanın gerçekleştirilmesi mümkündür.³⁸⁵ Kabul edilen yükümlülükleri yerine getirmeyen fail, mağdurun talebi üzerine kovuşturmaya muhatap olabilecektir. Özellikle failin ve mağdurun kaçınılmaz olarak birlikte yaşamak ya da çalışmak zorunda olduğu durumlarda uzlaştırmacının yapıcı rolü ön a çıkacaktır.³⁸⁶

2.3.7. Filistin Ceza Hukukunda Uzlaştırma

Filistin'de genellikle küçük, şiddet içermeyen çatışmalar doğrudan uzlaştırma yoluyla tek bir uzlaştırmacı tarafından çözülür. Ciddi bir suç söz konusu olduğunda, (bedensel zarar, saldırı, tecavüz veya cinayete neden olma gibi) uzlaştırma "jaha" adı verilen bir grup uzlaştırmacı tarafından yönetilir.³⁸⁷ Uzlaştırmacıların çalışmaları iki temel ilkeye dayanmaktadır. Birinci ilke, uzlaşmanın kuralların esası olduğu ilkesi ve ikincisi ise geleneksel uzlaştırma sürecinin, amacına hizmet etmek için gerekli olduğu ölçüde çatışmaya son verebilecek kadar esnek olması ilkesidir. Bu prensiplerden ötürü uzlaştırmacılar, hedeflerine ulaşmaya yardımcı olması koşuluyla sürecin bazı adımlarını atlayabilmektedir.³⁸⁸

Geleneksel uzlaştırmada suçlunun temsilcisi, ortaya çıkan ihtilafta uzlaşma komitesinden yerel bir üye istediğinde uzlaştırma süreci başlamaktadır. Geleneklere göre fail, uzlaştırmacıların yardımını talep ederken, suçu işlediğini kabul etmeli,

³⁸⁴ Mostafa Abbasi, *Criminal Mediation*, Daneshvar Publication, Tehran, 2003, s. 167.

³⁸⁵ Gholami, "Restorative Justice", s. 85.

³⁸⁶ Mohammad Mehdi Saghian, *Prevention of Crime Repetition Through Alternatives to Criminal Prosecution*, Proceedings of the Studies of Crime Prevention Mizan Publication, Tehran, 2011, s. 535.

³⁸⁷ Ewa Górska ve Jan Bazyli Klakla, "Arab Customary Law and the Modern Western Idea of Restorative Justice", *The Polish Journal of the Arts and Culture New Series 5*, Sayı 1, 2017 s. 31–50.

³⁸⁸ Górska ve Klakla, "Arab Customary Law and the Modern Western Idea of Restorative Justice", s. 40.

işlediği eylem için sorumluluk almalı, pişmanlığını ve uzlaşma isteğini ifade etmelidir.³⁸⁹

Cinayet veya ağır bedensel zarar gibi ciddi suçlar söz konusu olduğunda, uzlaştırma komitesinin ilk görevi, uyuşmazlığın tarafı aileler arasında intikam arzusundan kaynaklanan kan dökülmesini önlemek amacıyla geçici bir ateşkes (hudna) sağlamaktır. Ayrıca komite, uzlaşma sürecine başlanması için mağdurun ailesinin psikolojik ve duygusal olarak hazırlanmasına imkân vermektedir.³⁹⁰ Bu süre zarfında uzlaşma komitesi olayı aydınlatmak ve soruşturmak için tüm tarafları ziyaret etmektedir. Her iki tarafın temsilcileri arasında doğrudan temas, böyle duygusal bir zamanda önerilmez; bu nedenle, uzlaştırıcılar aracı olarak hareket etmekte ve taraflar arasında bilgi iletimini sağlamaktadırlar. Çatışmanın daha da artmasını önlemek amacıyla uzlaştırıcıların, muhataplarına tarafsızlık ve güven aşılama gerekmektedir.³⁹¹

Ağır suçlarda bazen suçlu, ikamet ettiği yerden tahliye edilir. Tahliyenin pratik bir açıklaması vardır: Failin ve akrabalarının, mağdurun ailesiyle anlaşmalarına rağmen; mağdur tarafın, duyguların etkisinde kalarak işleyebileceği intikamdan korunma ihtiyacı. Aynı zamanda bunun sembolik bir anlamı da vardır ki suçlunun ailesinin çatışmayı daha fazla güçlendirmek istemediğini gösterir.³⁹² Tahliye usulü, bilhassa olaydan hemen sonra, mağdur ile fail arasında doğrudan temasa mahal verilmesinin önüne geçilmesi açısından yerinde bir uygulama olarak görülebilir.³⁹³

Süreç ilerlerken uzlaşma komitesi, anlaşmazlığın çözümü için ilk geçici anlaşmanın koşulları hakkında taraflarla görüşmeye başlar. Nihai mutabakattan önceki bütün bu anlaşmalara "atwa" denmektedir.³⁹⁴ Uzlaşma komitesi, ateşkes ve

---

³⁸⁹ Doron Pely, "Resolving Clan-Based Disputes Using the Sulha, the Traditional Dispute Resolution Process of the Middle East", *Dispute Resolution Journal*, 4/Nov 2008-Jan 2009 s. 81-88.

³⁹⁰ Sharon Lang, "Sulha Peacemaking and the Politics of Persuasion", *Journal of Palestine Studies*, Vol. 31, No. 3, Spring 2002 s. 52-66.

³⁹¹ Hussein Tarabeih, Deborah Shmueli ve Rassem Khamaisi, "Towards the Implementation of Sulha as a Cultural Peacemaking Method for Managing and Resolving Environmental Conflicts among Arab Palestinians in Israel", *Journal of Peacebuilding & Development*, Vol. 5, No. 1, 2009 s. 50-64.

³⁹² Pely, "Resolving Clan-Based Disputes Using the Sulha, the Traditional Dispute Resolution Process of the Middle East", s. 83.

³⁹³ Görska ve Klakla, "Arab Customary Law and the Modern Western Idea of Restorative Justice", s. 41.

³⁹⁴ Birzeit University Institute of Law National Report on Field Research Results. (2006). **Informal Justice: Rule of Law and Dispute Resolution in Palestine**. Birzeit, 2006, s. 77.

cenaze törenlerini takiben uzlaşmayı uygulamaya koyulur. Komite, mateme saygılı bir şekilde uzlaştırma faaliyetini yürüttüğünü mağdurun ailesine hissettirir. Mağdurun ailesinin tazminat talepleri değerlendirilir. İlk "atwa" anlaşmasının gerçekleştirilmesi ve zararın tazmininden sonra, tüm detayları içeren anlaşma her iki tarafça imzalanır. Böyle bir belge, örneğin; trafik kazası nedeniyle suç işleyen kişinin, bu suçtan tutuklandığında hapisten salıverilmesini sağlar. Tam bir anlaşmanın sağlanamaması durumunda uzlaşma komitesi, her yıl her iki tarafla toir; tarafları, ihtilafı tamamen sonlandıracak uzlaşmanın gerçekleştirilmesi konusunda ikna etmeye çalışır. Taraflar buna hazır değilse, "atwa" anlaşması bir yıl daha uzatılır.³⁹⁵

Bazen uzun yıllar süren geçici anlaşmaları yeniledikten ve tüm şartları yeniden müzakere ettikten sonra, her iki taraf da nihayet uzlaşmaya karar verdiğinde, "jaha" nihai bir karar için hazırlıklara başlar. Nihai uzlaşma için anlaşmaya varmak, aynı zamanda tarafların uzlaşma komitesi lehine karar alma hakkından feragat etmeleri anlamına gelir. Bu andan itibaren komite, uyuşmazlıktaki tüm koşulları göz önüne alacak; ancak nihai tazminatın tutarı hakkında kendi başına karar verecektir. Taraflar, "jaha" kararının her ikisi için de bağlayıcı olduğu konusunda hemfikir olmak zorundadır.³⁹⁶

Anlaşmayla noktalanın ihtilaf, uzlaşma töreniyle bambaşka bir boyuta taşınmaktadır. Resmi uzlaşma anlaşmasının (waraqat as-sulh); tarafları, temsilcileri, uzlaşma komitesi üyeleri ile diğer bazı önemli üyeleri tarafından halka duyurulması ve imzalanmasıyla süreç sona ermektedir. Genel olarak cinayet vakalarında uzlaşma belgesi; suçun niteliği, suçlunun kimliği, tazminat ödenecek taraf, tazminatın nasıl ve ne zaman ödeneceği hakkında bilgi içerir.³⁹⁷ Ayrıca bütün uzlaşma anlaşmaları (atwa ve sulha), masrafi suçlunun ailesine ait olmak üzere günlük bir gazetede yayımlanmaktadır.³⁹⁸

---

³⁹⁵ Górska ve Klakla, "Arab Customary Law and the Modern Western Idea of Restorative Justice", s. 42.

³⁹⁶ Pely, "Resolving Clan-Based Disputes Using the Sulha, the Traditional Dispute Resolution Process of the Middle East", s. 77.

³⁹⁷ Pely, "Resolving Clan-Based Disputes Using the Sulha, the Traditional Dispute Resolution Process of the Middle East", s. 85.

³⁹⁸ Birzeit University Institute of Law National Report on Field Research Results, "Informal Justice: Rule of Law and Dispute Resolution in Palestine", s. 80.

2.3.8. Malezya Ceza Hukukunda Uzlaştırma

Anlaşmazlığın çözümünde dostane yaklaşımı destekleyen uzlaştırma pratiği, Malezya'da Malacca Sultanlığından beri süregelen bir uygulamadır. Şafii hukuk ekolü ve Malay gelenek kanunlarına dayanan İslam hukukunun bir yansıması olan Malacca Derlemesinde (Malacca Digest) bunu rahatlıkla görmekteyiz. Kanunları derleme sürecinin Malacca hükümdarı Sultan Muhammad Şah (1422-1444) tarafından başlatıldığı ve Sultan Muzaffar Şah (1445-1450) tarafından tamamlandığı bilinmektedir.³⁹⁹

İslam'da uzlaşmanın karşılığı olarak kullanılan sulh, İslami yasaların Malay sultanları tarafından tatbikinin örneklerinden biridir. Geleneksel Malay sisteminde kanunlar, şefler ve penghulus (yerel şefler) tarafından anlaşıldığı ve yorumlandığı şekliyle örf-adet hukuku (adat) ve şeriat ekseninde uygulanmaktaydı.⁴⁰⁰ Mahkeme bulunmamaktaydı. Britanya egemenliğinin hüküm sürdüğü yıllarda, İngiliz hukuk sisteminin yasal kavramlarına dayalı bir sisteme geçilmiş, dini hükümlerin geçerli olduğu yargılamalar, genel mahkemelerin idaresine havale edilmiştir.⁴⁰¹

İngilizler, çeşitli devletlerin Malay hükümdarları arasında yapılan türlü anlaşmalarda, Malay dinine, yani İslam ve geleneklerine ilişkin meselelere müdahale etmemeyi kabul etmiş olsalar da, doğrudan ya da dolaylı olarak Müslüman hukukuna ve idaresine müdahalede bulunmuşlardır. İngilizlerin müdahalesine rağmen günümüzde sulh, Malezya'da hâlâ uygulanabilmektedir ve şeriat mahkemeleri sisteminde gelişimini sürdürmektedir.⁴⁰²

2.3.9. Yemen Ceza Hukukunda Uzlaştırma

Yemen'de mahkeme yargıçları, hükümet yetkilileri ve kabile uzlaştırıcıları, bilhassa kabilelerle ilgili çatışmaları çözüme teşebbüsünde sıklıkla "ad hoc" ve hatta devlet hukuku çerçevesinin ötesinde iş birliği yapmaktadırlar. Bununla birlikte, bazı konularda birbirleriyle anlaşmazlıklara da düşebilmektedirler. Örneğin; kan davası

³⁹⁹ Sharifah Suhana Ahmad, *Malaysian Legal System*, Lexis Law Pub, Kuala Lumpur, 1999, s. 3.

⁴⁰⁰ Nora Abdul Hak ve Hanna Ambaras Khan, "The Application of Sulh in Resolving Community Disputes", (Erişim) <https://www.researchgate.net/publication/272526525>, 4 Kasım 2018, s. 10.

⁴⁰¹ Min Aun Wu, *The Malaysian Legal System*, Longman Malaysia, Petaling Jaya, 1990, s. 35.

⁴⁰² Abdul Hak ve Ambaras Khan, "The Application of Sulh in Resolving Community Disputes", s. 10.

(tha'r) meselesiyle ilgili bir ihtilafta, birlikte çalışma istenmeyebilir ya da başarılamayabilir.⁴⁰³

Kan davası; arazi üzerindeki basit bir anlaşmazlıktan, çalınan bir eşyadan ya da fiziksel yaralamaya veya cinayete neden olan evlilik sorunlarından doğabilmektedir. Eğer failin kendisine bir misillemede bulunulmamışsa veya öldürülmemişse, kendi ailesinden ya da kabilesinden bir başkası saldırıya uğrayabilecektir. Ancak bunun, genellikle eşit bir misilleme olarak kabul edilmemesi sebebiyle karşı intikamın zorunlu hale geldiği kabul edilmektedir.⁴⁰⁴

Yemen'deki kan davalarının devam etmesinin nedenleri karmaşık ve çeşitlidir. Bunun, kabile sisteminin başarısızlığından ya da kabile geleneklerinin doğasından kaynaklandığı, yahut kabilelerin savaş eğiliminin bir sonucu olduğu söylenemez.⁴⁰⁵ Yoksulluk, kaynak çatışmaları ve devlet politikaları bu davaların sürdürülmesinde güçlü bir rol oynamaktadır. Doğrudan veya dolaylı etkiye sahip diğer faktörler, mahkeme sisteminin hızlı ve etkili adalet sağlamadaki başarısızlığı ile kabile politikalarını etkilemek ve yerel kaynaklar üzerinde kontrol sağlamak için devletin fiili müdahaleleridir.⁴⁰⁶

Yemen'deki ateşli silahların kolay kullanılabilir olması nedeniyle kan davaları da artmıştır. 1990'daki birleşmeden önce, Yemen'in güney bölgelerinde ateşli silah taşımak yasak iken kuzey kısımlarda onu düzenleyecek bir mevzuat yoktu. Yeni Birleşik Cumhuriyet, ateşli silahların bulundurulması ve taşınması ile ilgili yeni bir kanun çıkardı (40/1992 sayılı Kanun), ancak bu yalnızca San'a kentinde ve diğer valiliklerde ateşli silahların ruhsatsız taşınmasını yasaklamaktaydı. Kanun'da kabilelerden ve diğer kırsal alanlardan söz edilmemişti. Oysa bunlar ülkenin %75'ini temsil etmektedir. Buna rağmen, günümüzde kan davasının gerçekleştiği şehirlerde yasalar kesinlikle uygulanmamakta, Yemen Ceza Kanununda kan davası bir suç olarak nitelendirilmemektedir.⁴⁰⁷

---

⁴⁰³ Laila Al-Zwaini, "State and Non-State Justice in Yemen", (Erişim) https://www.usip.org/sites/default/files/ROL/al_zwaini_paper.pdf, 4 Mayıs 2018, s. 12.

⁴⁰⁴ Al-Zwaini, *State and Non-State Justice in Yemen*, s. 13.

⁴⁰⁵ Marieke Brandt, "Some Remarks on Blood Revenge 'Tha'r' in Contemporary Yemen", (Erişim) <https://www.oew.ac.at/fileadmin/Institute/ISA/events/2018/Abstracts-A4-ISA-Workshop-Yemens-Living-Heritage.pdf>, 6 Mayıs 2018, s. 2.

⁴⁰⁶ Brandt, "Some Remarks on Blood Revenge 'Tha'r' in Contemporary Yemen", s. 2.

⁴⁰⁷ Al-Zwaini, *State and Non-State Justice in Yemen*, s. 13.

Yemen'de özellikle kan davalarının çok sık görülmesi nedeniyle, bu suçtan dolayı uzlaştırmanın geniş tabanlı olarak yayılması için 1997'de bizzat Yemen Devlet Başkanı tarafından başlatılan bir girişim, genel olarak devlet destekli yasal mutabakat kararlarını kabileler arasında ilan etmeyi amaçlamıştır. Bu maksatla çıkartılan bir kararnamede, kan davası sorunlarını ele almak ve çözmek için Yüksek Ulusal Komite'nin kurulması, Komite'nin farklı tabakalardan temsilcilerden oluşması kararlaştırılmıştır. Bu önlemlerin yanı sıra, halkın bilinçlendirilmesi kampanyası başlatılmış; kabile liderleri, yaşlılar ve toplumda öne çıkan diğer kişilerle kapsamlı toplantılar düzenlenmesi tavsiye edilmiştir.⁴⁰⁸

Uzlaştırma konusunda Yemen özelinde bahsetmekte fayda gördüğümüz bir diğer kurum, geleneksel olarak seçilen yerel şeyhleri kaydeden ve meşrulaştıran, onlara düzenli olarak ödenek ayıran, kabile uyuşmazlıklarında yardım ve uzlaştırma faaliyeti sunan İç İşleri Bakanlığı Kabile İşleri Departmanıdır.⁴⁰⁹ Kabile liderlerinin ve kabile olaylarının idari kontrolünün dışında bu bölüm, kan davası veya diğer suçlarla uğraşmak için resmi bir yetkiye sahip değildir. Çoğu şeyh, uyuşmazlıkların çözümünün öncelikle kabile görevlerinin bir parçası olarak çalıştığını iddia etmekte, devletten ödenek ve/veya kontrol istememektedir. Devlete bağlı olmama genel olarak daha onurlu görülmekte; ancak stratejik olarak bu ittifak bazı kabilelerde daha fazla güce yol açabilmektedir.⁴¹⁰

Devlet ve devlet dışı sistemleri birbirine bağlama konusunda, Yemen Tahkim Yasasına uygun şekilde çalışan, sivil toplum kuruluşu olarak kayıtlı olan uzlaştırma merkezleri sorunların çözümünde önemli bir misyon üstlenmiştir.⁴¹¹ Bu uzlaştırma merkezlerinden San'a'daki Dar Al-Salaam Organizasyonu; medeni hukuk, ceza hukuku, kişisel statü hukuku, iş hukuku, ticaret hukuku ile ulusal veya uluslararası hukuku ilgilendiren her türlü ihtilafta hizmet vermekle beraber, bilhassa kabilelerdeki kan davalarının durdurulması için uzlaştırma faaliyeti yürütmektedir.⁴¹² Dar Al-Salaam Organizasyonu, kabile mücadelesini sona erdirmek için karar aldığı anda; kabile liderlerinin, hâkimlerin, dini otoritelerin, avukatların ve

⁴⁰⁸ Al-Zwaini, *State and Non-State Justice in Yemen*, s. 13.

⁴⁰⁹ Sarah Phillips, *Yemen's Democracy Experiment in Regional Perspective*, Palgrave Macmillan, London, 2008, s. 104.

⁴¹⁰ Al-Zwaini, *State and Non-State Justice in Yemen*, s. 14.

⁴¹¹ Dar Al-Salaam Organization için bk. (Erişim) <https://esango.un.org/irene/?page=viewProfile&type=ngo&nr=613941&section=9>, 10 Mayıs 2018.

⁴¹² Al-Zwaini, *State and Non-State Justice in Yemen*, s. 14.

uyuşmazlığın yaşandığı bölgeye gönderilecek olan önde gelen şahsiyetlerin de dahil edildiği veri tabanından seçilecek karma bir heyet oluşturmaktaydı.⁴¹³ 1997'de kurulan Dar Al-Salaam, ilk başlarda amacına uygun başarılar elde etmiş olsa da, işlerine yabancı müdahaleyi istemeyen kabilelerin sempatisini kazanamamışlardır. Neticede Dar Al-Salaam, uzlaştırma faaliyetlerini kesmiş ve şimdi kabileler arasında ateşli silah taşımının tehlikesi ve sonuçları konusunda farkındalık oluşturmaya çalışmaktadır.⁴¹⁴

2.3.10. Mısır Ceza Hukukunda Uzlaştırma

Mısır'da, "tasaloh" (onarıcılık) ve "solh" (uzlaşma) kavramları, 1998 yılında 174 sayılı Mısır Ceza Muhakemesi Kanunu'na dâhil edilmiştir. "Solh" uzlaşması, mağdurun ve failin yasal işlemlere son vermeyi kabul ettiği bir prosedürü ifade eder. Mısır Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 18. maddesinin (a) bendi uyarınca suç sayılan bir fiil veya kabahatler listesinde mevcut bir kabahat için cezai işlemlerden sonra da mümkün olmak üzere, yasal muamelelerin herhangi bir aşamasında uzlaşma uygulanabilmektedir. Uzlaşma mutabakatı, verilen bir hükmün uygulanması aşamasına geçildikten sonra gerçekleşirse, cumhuriyet savcısı hükmün infazının durdurulması emrini verecektir.⁴¹⁵

Mısır Ceza Muhakemesi Kanununda uzlaştırma uygulanabilecek suçlardan bazıları şunlardır:

- Taksirle adam öldürme,⁴¹⁶
- Mağdurun, yirmi günü aşan bir süre boyunca kişisel işlerini aksatmadan yapabilmesinin önüne geçen rahatsızlık veya sakatlığa neden olabilecek bir yaralama ya da dövme fiili,⁴¹⁷

⁴¹³ Erica Gaston ve Nadwa Al-Dawsari, "Dispute Resolution and Justice Provision in Yemen's Transition", (Erişim) https://www.usip.org/sites/default/files/SR345_Dispute-Resolution-and-Justice-Provision-in-Yemen's-Transition.pdf, 7 Mayıs 2018, s. 12.

⁴¹⁴ Laila Al-Zwaini, "The Rule of Law in Yemen: Prospects and Challenges", *Hiil Rule of Law Quick Scan Series*, September 2012, s. 55.

⁴¹⁵ Commission on Crime Prevention and Criminal Justice. (2017). **A Summary of Comments Received on the Use and Application of the Basic Principles on the Use of Restorative Justice Programmes in Criminal Matters**. Vienna, 2017, s. 5.

⁴¹⁶ Mısır Ceza Kanunu m. 238, bk. (Erişim) https://sherloc.unodc.org/res/cld/document/criminal_code_of_egypt_english_html/Egypt_Criminal_Code_English.pdf, 14 Kasım 2018, s. 93.

⁴¹⁷ Mısır Ceza Kanunu m. 241.

- Bir kimsenin sahip olduğu bir aracı herhangi bir meşru iddia ve sahip olma niyeti olmaksızın elinde tutan kimsenin işlediği hırsızlık suçu,⁴¹⁸
- Yiyecek ve/veya içecek satılan bir yerden, otel odasından veya kiralık araçtan karşılıksız faydalanma,⁴¹⁹
- Tarım makinelerine, sığır ahırlarına ve/veya sürülerine ya da bekçi kulübelerine zarar verme suçu.⁴²⁰

Mısır ceza yasalarında birçok suçun uzlaştırma kapsamına alınması, ülkede onarıcı adalet sisteminin yaygınlaştırılmasının amaçlandığını gözler önüne sermektedir.

---

⁴¹⁸ Mısır Ceza Kanunu m. 323 bis first.

⁴¹⁹ Mısır Ceza Kanunu m. 324 bis.

⁴²⁰ Mısır Ceza Kanunu m. 354.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRK CEZA HUKUKU SİSTEMİNDE UZLAŞTIRMA

3.1. TÜRK CEZA HUKUKUNDA UZLAŞTIRMA KURUMUNUN DÜZENLENİŞİ

1 Haziran 2005 tarihinde yürürlüğe giren 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu ile uzlaştırma Türk ceza hukuku sistemine ilk kez girmiştir. Öncelikle, CMK'nın iki yüz elli üçüncü, iki yüz elli dördüncü ve iki yüz elli beşinci maddeleri ile 5237 sayılı Türk Ceza Kanununun yetmiş üçüncü maddesinin sekizinci fıkrasında uzlaştırmaya yer verilmiştir.

6 Aralık 2006 tarihli ve 5560 sayılı Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun ile mülga olan TCK m. 73/8 hükmünde uzlaştırmanın gerçekleşmesinin şartları sayılmıştır. İlgili maddeye göre; suçtan zarar görenin gerçek kişi veya özel hukuk tüzel kişisi olması koşuluyla, soruşturulması ve kovuşturulması şikayete bağlı bulunan suçlarda, failin suçu kabullenmesi ve doğmuş olan zararın tümünü veya büyük bir kısmını ödemesi veya gidermesi halinde, mağdur ile fail özgür iradeleri ile uzlaşmış ve bu husus Cumhuriyet savcısı veya hakim tarafından saptanmışsa kamu davası açılmamakta veya davanın düşürülmesine karar verilmekteydi.⁴²¹

TCK 73/8, uzlaştırma kurumunun maddi ceza hukukuna ilişkin düzenlemesini içermekle birlikte, usule ilişkin düzenleme CMK'nın m. 253, m. 254 ve m. 255 hükümlerinde düzenlenmiştir. TCK m. 73/8 hükmü, 5560 sayılı Kanun'un kırk beşinci maddesiyle yürürlükten kaldırılmış; CMK m. 253 de bu Kanun kapsamında değişikliğe uğramıştır.⁴²²

09.07.2009 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanan 5918 sayılı Türk Ceza Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun'un 8. maddesiyle

⁴²¹ Mülga TCK için bk. (Erişim) <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5237-20050701.pdf>, 5 Ağustos 2018.

⁴²² İlgili Kanun için bk. Resmi Gazete (Erişim) <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/12/20061219-1.htm>, 2 Ağustos 2018.

CMK m. 253 hükmünün üçüncü fıkrasına; uzlaştırma kapsamına giren bir suçun, bu kapsama girmeyen başka bir suçla birlikte işlenmesi hâlinde de uzlaşma hükümlerinin uygulanmayacağı ibaresi eklenmiştir.⁴²³

02.12.2016 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanan 6763 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun ile CMK m. 253 ve m. 254 hükümleri değişikliğe uğramıştır. Bu değişikle beraber uzlaştırma kapsamına alınan suçların sayısı da oldukça arttırılmıştır.⁴²⁴

Ceza Muhakemesinde Uzlaştırma Yönetmeliği, dayanağı CMK m. 253/25 hükmü olmak üzere, 05.08.2017 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Ceza Muhakemesi Kanununa Göre Uzlaştırmanın Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik ise CMUY ile yürürlükten kaldırılmıştır. Türk ceza hukukunda bugün; CMK m. 253, m. 254 ve m. 255 ile CMUY, uzlaştırma için başvurulacak yasal kaynaklardır. Türk ceza sisteminde özel bir uzlaştırma kanunu ise bulunmamaktadır.

3.2. TÜRK CEZA HUKUKUNDA UZLAŞTIRMANIN ŞARTLARI

Türk ceza hukukunda uzlaştırmanın şartlarını, ön şartlar ve geçerlilik şartları olmak üzere ikili bir ayırım yaparak inceleyebiliriz. Ön şartlar; suçun uzlaştırma kapsamında olması, suçun işlendiği konusunda yeterli şüphenin bulunması, şikâyete tabi suçlarda mağdurun veya suçtan zarar görenin şikâyeti ve mağdurun veya suçtan zarar görenin gerçek yahut özel hukuk tüzel kişisi olması iken; geçerlilik şartları ise tarafların uzlaştırma konusunda bilgilendirilmeleri, mağdurun ya da suçtan zarar görenin uzlaşmayı kabul etmesi, şüphelinin veya sanığın uzlaşmayı kabul etmesi, uzlaştırma sonunda kararlaştırılan edimin hukuka ve ahlâka uygun olması ile uzlaştırma raporunun hâkim veya cumhuriyet savcısı tarafından onaylanması sayılabilir.

⁴²³ İlgili Kanun için bk. Resmi Gazete (Erişim) <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/07/20090709-2.htm>, 6 Ağustos 2018.

⁴²⁴ İlgili Kanun için bk. Resmi Gazete (Erişim) <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/12/20161202-1.htm>, 7 Ağustos 2018.

3.2.1. Ön Şartlar

Uzlaştırmanın ön şartları, uzlaştırma sürecine başlanmadan dikkate alınması gereken unsurları barındırmaktadır. Bu unsurların bulunması hâlinde, uzlaştırma sürecinin temelleri atılacaktır. Şimdi bu ön şartları inceleyelim.

3.2.1.1. Suçun Uzlaştırma Kapsamında Olması

Uzlaştırma faaliyetinin başlaması için işlenen suçun uzlaştırma kapsamında bulunması gerekmektedir. Yani uzlaştırma kapsamına alınmamış bir suç için bu süreci yürütme ihtimali bulunmamaktadır. Hangi suçların uzlaştırma kapsamında değerlendirileceği, bu bölümün üçüncü kısmında irdelendiğinden burada ayrıntıya girmiyoruz.

3.2.1.2. Suçun İşlendiği Konusunda Yeterli Şüphenin Bulunması

Uzlaştırmanın gündeme gelebilmesi için CMK m. 253/4, suçun işlendiği hususunda yeterli şüphenin varlığını aramaktadır. Yine CMUY m. 10/2 hükmüne göre; soruşturmaya konu suçun uzlaştırmaya tâbi olması ve iddianame düzenlenmesi için yeterli şüphenin bulunması hâlinde, soruşturmayı yürüten Cumhuriyet savcısı dosyayı Ek-1’de yer alan gönderme kararı ile büroya gönderecektir.

Yeterli şüphe, işlenen suçla ilgili duruşma yapılması hâlinde sanığın hüküm giyme ihtimalinin, beraat etmesi ihtimalinden daha kuvvetli olması durumunu ifade etmektedir.⁴²⁵

CMUY m. 10/1 gereğince; yapılan soruşturma neticesinde kamu davasının açılması için yeterli şüphe oluşturacak delil elde edilememesi veya kovuşturma imkânının bulunmaması hâlinde soruşturmayı yürüten Cumhuriyet savcısı dosyayı büroya göndermeksizin sonuçlandıracaktır.

3.2.1.3. Şikâyete Tabi Suçlarda Mağdurun veya Suçtan Zarar Görenin Şikâyeti

Suçun soruşturulması, kovuşturulması ve bunun sonucunda failin cezalandırılması isteğinin suçun mağduru veya suçtan zarar gören tarafından yetkili

---

⁴²⁵ Bahri Öztürk v.d., *Nazari ve Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2013, s. 447.

makamlara bildirilmesi şikâyet olarak ifade edilmektedir. Şikâyet bir muhakeme koşuludur.⁴²⁶

Kanunlarda, suçun şikâyete bağlı bulunduğu ifade edilmemişse; suçun re'sen soruşturulması gerekecektir.⁴²⁷ Soruşturulması ve kovuşturulması şikâyete bağlı olan suç hakkında yetkili kimse altı ay içinde şikâyette bulunmadığı takdirde soruşturma ve kovuşturma yapılamayacaktır (TCK m. 73/1). TCK m. 73/2'ye göre bu süre, zamanaşımı süresini geçmemek koşuluyla, şikâyet hakkı olan kişinin fiili ve failin kim olduğunu bildiği veya öğrendiği günden itibaren başlamaktadır. Aynı maddenin üçüncü fıkrasında; şikâyet hakkı olan birkaç kişiden birisinin altı aylık süreyi geçirmesi durumunda bundan dolayı diğerlerinin haklarının düşmeyeceği hüküm altına alınmıştır.

Uzlaştırma kapsamındaki suçların birçoğunun takibi şikâyet bağlı olduğundan, uzlaştırma için bu ön koşulun gerçekleşmesi de aranacaktır.

3.2.1.4. Mağdurun veya Suçtan Zarar Görenin Gerçek yahut Özel Hukuk Tüzel Kişisi Olması

Uzlaştırma yoluna gidilebilmesi için mağdurun ya da suçtan zarar görenin gerçek kişi veya özel hukuk tüzel kişisi olması gerekmektedir (CMUY m. 7/1). Zira uzlaştırma kapsamındaki suçlarda; şüpheli, sanık, suça sürüklenen çocuk ile mağdur veya suçtan zarar gören gerçek kişi veya özel hukuk tüzel kişisinin uzlaştırılması girişiminde bulunmaktadır (CMUY m. 8/1).

3.2.2. Geçerlilik Şartları

Uzlaştırma konusunda tarafların bilgilendirilmeleri, mağdur ya da suçtan zarar gören ile şüpheli veya sanığın uzlaştırmayı kabul etmesi, uzlaştırma neticesinde kararlaştırılan edimin hukuka ve ahlâka uygun olması ve uzlaştırma raporunun hâkim veya cumhuriyet savcısı tarafından onaylanması, uzlaştırmının geçerlilik şartlarındandır. Şimdi bu şartlara daha yakından bakalım.

⁴²⁶ Mehmet Emin Artuk, Ahmet Gökçen ve Ahmet Caner Yenidünya, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, Adalet Yayınevi, Ankara, 2015, s. 569.

⁴²⁷ Sedat Bakıcı, *5237 Sayılı Yasa Kapsamında Ceza Hukuku Genel Hükümleri*, Adalet Yayınevi, Ankara, 2007, s. 1326.

3.2.2.1. Uzlaştırma Konusunda Tarafların Bilgilendirilmeleri

Uzlaştırma teklifinde bulunulması hâlinde, kişiye uzlaşmanın mahiyeti ve uzlaşmayı kabul etmesinin veya reddetmesinin hukukî sonuçlarının anlatılması gerekmektedir (CMK m. 253/5).

CMUY m. 29/5 hükmüne istinaden; uzlaştırmacı tarafından yapılacak uzlaşma teklifi, Ek-4'te yer alan uzlaşmanın mahiyeti ile uzlaşmayı kabul veya reddetmenin hukukî sonuçlarının bulunduğu Uzlaşma Teklif Formu'nda yer alan bilgilerin açıklanması ve teklif formunun hazır bulunan ilgiliye imzalatılarak verilmesi suretiyle yapılacak, uzlaştırmacı tarafından bilgilendirme yükümlülüğünün yerine getirildiğine ve uzlaşma teklifinde bulunulduğuna ilişkin formun imzalı örneği uzlaştırma evrakı içine konulacaktır.

3.2.2.2. Mağdurun veya Suçtan Zarar Görenin Uzlaştırmayı Kabulü

Mağdurun veya suçtan zarar görenin uzlaştırmayı kabulü, uzlaştırmanın geçerlilik şartlarındandır. Eğer mağdur yahut suçtan zarar gören uzlaştırmacının yaptığı uzlaştırma teklifini kabul etmiyorsa; taraflar arasında müzakere başlamadan süreç son bulacaktır.⁴²⁸

Uzlaştırmacı; şüpheli, sanık, katılan, mağdur veya suçtan zarar görene uzlaşma teklifinde bulunur. Şüpheli, sanık, katılan, mağdur veya suçtan zarar görenin reşit olmaması ya da kısıtlı olması hâli ile mağdur veya suçtan zarar görenin ayırt etme gücü bulunmaması durumunda, uzlaşma teklifi kanunî temsilcilerine yapılacaktır (CMUY m. 29/1). Müştekinin veya suçtan zarar görenin özel hukuk tüzel kişisi olması hâlinde vekâletnamede özel yetki var ise vekile de uzlaşma teklifinde bulunulabilecektir (CMUY m. 29/2). Uzlaştırmacı, uzlaşma teklifini büro aracılığıyla açıklamalı tebligat, istinabe veya Ses ve Görüntü Bilişim Sistemi (SEGBİS) yoluyla da yapabilecektir (CMUY m. 29/3).

Suç, birden fazla kişinin mağduriyetine veya zarar görmesine sebebiyet vermişse; uzlaştırma yoluna gidilebilmesi için, mağdur veya suçtan zarar görenlerin hepsinin uzlaşmayı kabul etmesi gerekecektir (CMUY m. 7/3).

---

⁴²⁸ Özbek, *Onarıcı Adalet*, s. 94.

3.2.2.3. Şüphelinin veya Sanığın Uzlaştırmayı Kabulü

Uzlaştırmaya başlanabilmesi için şüphelinin ya da sanığın, tıpkı mağdur veya suçtan zarar gören gibi uzlaştırma teklifini kabul etmesi gerekmektedir. Aksi takdirde uzlaştırma prosedürü işletilemeyecektir. Teklifin kabulü hâlinde uzlaştırma faaliyeti başlatılacaktır ki bu kabul, şüphelinin yahut sanığın işlenen suçu da kabul ettiği anlamını taşımayacaktır.

Konuyla ilgili olarak CMK m. 255'te, aralarında iştirak ilişkisi olsun veya olmasın birden çok kişi tarafından işlenen suçlarda, ancak uzlaşan kişinin uzlaşmadan yararlanacağı hükme bağlanmıştır. Yine CMUY m. 7/2'de, aralarında iştirak ilişkisi olsun veya olmasın birden çok kişi tarafından işlenen suçlarda uzlaştırma hükümlerinin her bir şüpheli ya da sanık için ayrı ayrı değerlendirileceği ve ancak uzlaşan kişinin uzlaşmadan yararlanacağı ifade edilmiştir.

3.2.2.4. Uzlaştırma Neticesinde Kararlaştırılan Edimin Hukuka ve Ahlâka Uygun Olması

Taraflar, uzlaştırma sonunda; fiilden kaynaklanan maddî veya manevî zararın tamamen ya da kısmen tazmin edilmesi veya eski hâle getirilmesi, mağdurun veya suçtan zarar görenin haklarına halef olan üçüncü kişi ya da kişilerin maddî veya manevî zararlarının tamamen ya da kısmen tazmin edilmesi veya eski hâle getirilmesi, bir kamu kurumu veya kamu yararına hizmet veren özel bir kuruluş ile yardıma muhtaç kişi ya da kişilere bağış yapmak gibi edimlerde bulunulması, mağdur, suçtan zarar gören, bunların gösterecekleri üçüncü şahıs veya bir kamu kurumu ya da kamu yararına hizmet veren özel bir kuruluşun belirli hizmetlerinin geçici süreyle yerine getirilmesi, topluma faydalı birey olmayı sağlayacak bir programa katılımın sağlanması, mağdurdan veya suçtan zarar görenden özür dilenmesi gibi edimlerden bir ya da birkaçının veya bunların dışında belirlenen hukuka ve ahlâka uygun başka bir edimin yerine getirilmesini kararlaştırabileceklerdir (CMUY m. 33/1). Bunun yanı sıra taraflar, uzlaştırma süreci sonunda edimsiz olarak da uzlaşabileceklerdir (CMUY m. 33/2).

Uzlaştırma neticesinde edimin kararlaştırılması durumunda, bunun hukuka ve ahlâka uygun bir edim olması, uzlaştırmanın geçerliliğine doğrudan etki edecektir. Hukuka ve ahlâka uygun olmayan edim, uzlaştırmayı geçersiz kılacaktır.⁴²⁹

3.2.2.5. Uzlaştırma Raporunun Hâkim veya Cumhuriyet Savcısı Tarafından Onaylanması

Uzlaştırma bürosu Cumhuriyet savcısı soruşturma aşamasında, mahkeme ise kovuşturma aşamasında, uzlaştırma sürecinin tarafların özgür iradeleriyle tamamlandığına ve kararlaştırılan edimin hukuka ve ahlâka uygun olduğuna kanaat getirirse; uzlaştırma raporunu ya da belgeyi mühür ve imza altına alarak onaylayacak, soruşturma dosyasında muhafaza edecektir. Uzlaştırma raporunun hüküm ve sonuç doğurması, onaylanmasının ardından mümkün olacaktır.⁴³⁰ Onaylanmamış rapor, uzlaştırmanın geçerliliğine mani teşkil edecektir.

3.3. TÜRK CEZA HUKUKUNDA UZLAŞTIRMAYA TABİ SUÇLAR

Türk ceza hukukunda uzlaştırma prosedürü, soruşturulması ve kovuşturulması şikâyete bağlı suçlar ile CMK m. 253/1-b hükmünde sayılan suçlar bakımından işletilebilmektedir. Aşağıda, bu suçların neler olduğuna değinilecektir.

3.3.1. Soruşturulması ve Kovuşturulması Şikâyete Bağlı Suçlar

Türk ceza hukukunda soruşturulması şikâyete bağlı suçlar uzlaştırma kapsamına alınmıştır. 5237 sayılı TCK'da düzenlenen şikâyete bağlı suçlar şunlardır:⁴³¹

- 1) TCK m. 86/2'de kasten yaralama fiilinin kişi üzerindeki etkisinin basit bir tıbbi müdahaleyle giderilebilecek ölçüde hafif olması halinde işlenen suç,
- 2) TCK m. 106/1'de malvarlığı itibarıyla büyük bir zarara uğratacağından veya sair bir kötülük edeceğinden bahisle tehdit suçu,
- 3) TCK m. 116/1-2'ye konu olan konut dokunulmazlığının ihlali suçu,

⁴²⁹ Cumhuriyet Şahin ve Neslihan Göktürk, *Ceza Muhakemesi Hukuku II*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2016, s. 211.

⁴³⁰ Doğan Soyaslan, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, Yetkin Yayınları, Ankara, 2010, s. 348.

⁴³¹ Türk Ceza Kanunu için bk. (Erişim) <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5237.pdf>, 7 Ağustos 2018.

- 4) TCK m. 117'deki iş ve çalışma hürriyetinin ihlali suçu,
- 5) TCK m. 123/1'de belirtilen, kişilerin huzur ve sükununu bozma suçu,
- 6) TCK m.131/1 uyarınca hakaretin nitelikli şekli olan kamu görevlisine karşı görevinden dolayı işlenen hakaret suçu kapsam dışında kalmak üzere, hakaretin nitelikli hallerini ifade eden; dini, siyasi, sosyal, felsefi inanç, düşünce ve kanaatlerini açıklamasından, değiştirmesinden, yaymaya çalışmasından, mensup olduğu dinin emir ve yasaklarına uygun davranmasından dolayı işlenen hakaret (TCK m. 125/3-b) suçları ve kişinin mensup bulunduğu dine göre kutsal sayılan değerlerden bahisle işlenen hakaret (TCK m. 125/3-c) suçunu içerisine alan TCK m. 125'deki hakaret suçu,
- 7) TCK m. 130'da ifade edilen kişinin hatırasına hakaret suçu,
- 8) TCK m.132'deki haberleşmenin gizliliğini ihlal suçu,
- 9) TCK m. 133'deki kişiler arasındaki konuşmaların dinlenmesi ve kayda alınması suçu,
- 10) TCK m. 134'deki özel hayatın gizliliğini ihlal suçu,
- 11) TCK m. 142 ve m. 143'teki nitelikli hırsızlık suçu (TCK m. 167/2 hükmünde belirtilen kişilere karşı işlenen),
- 12) Hırsızlık suçunun, paydaş veya elbirliği ile malik olunan mal üzerinde veya bir hukuki ilişkiye dayanan alacağı tahsil amacıyla işlenmesi (TCK m. 144),
- 13) TCK m. 146'daki kullanma hırsızlığı suçu,
- 14) TCK m. 150/1'de kişinin bir hukuki ilişkiye dayanan alacağını tahsil amacıyla tehdit veya cebir kullanması suretiyle işlenen yağma suçu,
- 15) TCK m. 151'de açıklanan mala zarar verme suçu,
- 16) TCK m. 152/1-2-3'deki mala zarar verme suçunun nitelikli halleri (TCK m. 167/2 hükmünde belirtilen kişilere karşı işlenen),
- 17) TCK m. 154/1'deki hakkı olmayan yere tecavüz suçu,

- 18) TCK m. 154/2-3'deki hakkı olmayan yere tecavüz suçunun nitelikli halleri (TCK m. 167/2 hükmünde belirtilen kişilere karşı işlenen),
- 19) TCK m. 155/1'de kendisine yer bulan güveni kötüye kullanma suçu,
- 20) TCK m. 156'daki bedelsiz senedi kullanma suçu,
- 21) TCK m. 158/1-2-3'deki dolandırıcılık suçunun nitelikli halleri (TCK m.167/2 hükmünde belirtilen kişilere karşı işlenen),
- 22) Dolandırıcılığın, bir hukuki ilişkiye dayanan alacağı tahsil amacıyla işlenmesi suçu (TCK m. 159),
- 23) TCK m. 160/1'deki kaybolmuş veya hata sonucu ele geçmiş eşya üzerinde tasarruf suçu,
- 24) TCK m. 161'deki hileli iflas suçu (TCK m.167/2 hükmünde belirtilen kişilere karşı işlenen),
- 25) TCK m. 162'de ifade edilen taksirli iflas suçu (TCK m. 167/2 hükmünde belirtilen kişilere karşı işlenen),
- 26) TCK m. 163'deki karşılıksız yararlanma suçu (TCK m. 167/2 hükmünde belirtilen kişilere karşı işlenen),
- 27) TCK m. 165'de izah edilen suç eşyasının satın alınması veya kabul edilmesi suçu (TCK m. 167/2 hükmünde belirtilen kişilere karşı işlenen),
- 28) TCK m. 209/1'deki açığa atılan imzanın kötüye kullanılması suçu,
- 29) TCK m. 233'de açıklanan aile hukukundan kaynaklanan yükümlülüğün ihlali suçu,
- 30) TCK m. 11/2'de belirtilen, bir Türk vatandaşının aşağı sınırı bir yıldan az olan hapis cezasını gerektiren bir suçu yabancı bir ülkede işlemesi (TCK m. 13 hükmündeki yazılı suçlar dışında)⁴³²,

---

⁴³² TCK m. 13'te belirtilen suçlar; ikinci kitap, birinci kısım altında yer alan suçlar, ikinci kitap, dördüncü kısım altındaki üçüncü, dördüncü, beşinci, altıncı, yedinci ve sekizinci bölümlerde yer alan suçlar, işkence (madde 94, 95), çevrenin kasten kirletilmesi (madde 181), uyuşturucu veya uyarıcı

31) Hakaret suçunun, Türkiye Cumhuriyetinde sürekli veya geçici olarak görevlendirilmiş yabancı devlet temsilcileri ile bunların diploması memurları veya uluslararası kuruluşların temsilcileri ile bunların diplomatik ayrıcalık ve bağışıklık tanınan memurlarına karşı işlenmesidir (TCK m. 342/2).

3.3.2. Uzlaştırma Kapsamındaki Katalog Suçlar

TCK'da katalog suç olarak adlandırılacak birtakım suçlar uzlaştırma kapsamına alınarak, onarıcı adaletin toplumda daha geniş bir uygulama alanı bulması amaçlanmıştır.⁴³³ Bu suçlarda şikâyet bulunup bulunmadığına bakılmaksızın uzlaştırma usulü uygulanacaktır. Katalog suç olarak nitelendirebileceğimiz ve uzlaştırmanın geçerli olduğu suçlar şunlardır:

- 1) TCK m. 86 (TCK m. 86/3 hariç), m. 88'de yer verilen kasten yaralama suçu,
- 2) TCK m. 89'daki taksirle yaralama suçu,
- 3) TCK m. 106/1'deki tehdit suçu,
- 4) TCK m. 116'da belirtilen konut dokunulmazlığının ihlali suçu,
- 5) TCK m. 141'deki hırsızlık suçu,
- 6) TCK m. 157'de değinilen dolandırıcılık suçu,
- 7) TCK m. 234'deki, çocuğun kaçırılması ve alıkonulması suçu,
- 8) TCK 239/4 hariç olmak üzere TCK m. 239'daki ticari sır, bankacılık sırrı veya müşteri sırrı niteliğindeki bilgi ve belgelerin açıklanması suçunda uzlaştırma mümkündür.

---

madde imal ve ticareti (madde 188), uyuşturucu veya uyarıcı madde kullanılmasını kolaylaştırma (madde 190), parada sahtecilik (madde 197), para ve kıymetli damgaları imale yarayan araçların üretimi ve ticareti (madde 200), mühürde sahtecilik (madde 202), fuhuş (madde 227), deniz, demiryolu veya havayolu ulaşım araçlarının kaçırılması veya alıkonulması (madde 223, fıkra 2, 3) ya da bu araçlara karşı işlenen zarar verme (madde 152) suçlarıdır. İkinci kitap, dördüncü kısım altındaki üçüncü, dördüncü, beşinci, altıncı ve yedinci bölümlerde yer alanlar hariç; birinci fıkra kapsamına giren suçlardan dolayı Türkiye'de yargılama yapılması, Adalet Bakanının talebine bağlıdır. Birinci fıkranın (a) ve (b) bentlerinde yazılı suçlar dolayısıyla yabancı bir ülkede mahkumiyet veya beraat kararı verilmiş olsa bile, Adalet Bakanının talebi üzerine Türkiye'de yargılama yapılır.

⁴³³ Çetintürk, *Ceza Adalet Sisteminde Uzlaştırma*, s. 273.

3.3.3. Suça Sürüklenen Çocuklar Bakımından Uzlaştırma Kapsamındaki Suçlar

5395 sayılı Çocuk Koruma Kanununun üçüncü maddesine göre; çocuk, daha erken yaşta ergin olsa bile, on sekiz yaşını doldurmamış kişiyi; bu kapsamda, korunma ihtiyacı olan çocuk; bedensel, zihinsel, ahlaki, sosyal ve duygusal gelişimi ile kişisel güvenliği tehlikede olan, ihmal veya istismar edilen ya da suç mağduru çocuğu belirtmekte; suça sürüklenen çocuk ise kanunlarda suç olarak tanımlanan bir fiili işlediği iddiası ile hakkında soruşturma veya kovuşturma yapılan ya da işlediği fiilden dolayı hakkında güvenlik tedbirine karar verilen çocuğu ifade etmektedir.⁴³⁴

ÇKK'nın 24. maddesinde, suça sürüklenen çocuklar bakımından özel olarak düzenlenen uzlaşma kurumu, 06/12/2006 tarih ve 5560 sayılı Kanun ile yürürlükten kaldırılmış ve uzlaşma hükümlerinin çocuklar bakımından da yetişkinler ile aynı usule tabi olacağı kabul edilmiştir.⁴³⁵ 5560 sayılı Kanun ile getirilen bu düzenleme, öncelikle Çocuk Hakları Sözleşmesinde ve uluslararası belgelerde yer alan çocuğa özgü adalet sistemi oluşturma yükümlülüğüne aykırı bir anlam taşımaktaydı. 6763 sayılı Kanun ile birlikte, mağdurun yahut suçtan zarar görenin gerçek veya özel hukuk tüzel kişisi olması koşuluyla, suça sürüklenen çocuklar bakımından üst sınırı üç yılı geçmeyen hapis ya da adli para cezasını gerektiren suçlar uzlaşma kapsamına dâhil edilmiştir. Çocuklar tarafından işlenen suç, yukarıda izah edilen ve uzlaşmaya alınan suçlardan olduğu takdirde, ceza miktarı önemsenmeksizin uzlaşma kapsamında olacak, cezanın üst sınırı üç yıla kadar hapis cezası veya adli para cezası olan ve yukarıdaki suçlar arasında sayılmayan suçlar da çocuklar bakımından uzlaşma kapsamında değerlendirilecektir.⁴³⁶

Yukarıdaki açıklamalardan sonra, şimdi hangi suçların suça sürüklenen çocuklar bakımından uzlaştırma kapsamında değerlendirileceğine bakalım. Şu suçlar çocuklar için uzlaştırmaya tabidir:⁴³⁷

1) TCK m. 86/1, 86/2 ve 86/3'te düzenlenen kasten yaralama suçları,

⁴³⁴ 5395 sayılı ÇKK için bk. (Erişim) <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5395.pdf>, 14 Ağustos 2018.

⁴³⁵ Çetintürk, *Ceza Adalet Sisteminde Uzlaştırma*, s. 277.

⁴³⁶ Murat Aydın, "6763 Sayılı Kanun ile Ceza Yargılama Sisteminde Yapılan Değişiklikler", (Erişim) <http://hukukdefterleri.com/6763-sayili-kanun-ile-ceza-yargilama-sisteminde-yapilan-degisiklikler/>, 15 Ağustos 2018.

⁴³⁷ (Erişim) <http://alternatifcozumler.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/1922019150524suc%20listesi-dönüştürüldü.pdf>, 20 Ağustos 2018.

- 2) İnsan üzerinde deney suçu (TCK m. 90),
- 3) Organ ve doku ticareti suçu (TCK m. 91/2-6),
- 4) Koruma, gözetim, yardım veya bildirim yükümlülüğünün ihlali suçu kapsamındaki terk suçu (TCK m. 97/1),
- 5) TCK m. 98/1-2'deki yardım veya bildirim yükümlülüğünün yerine getirilmemesi suçu,
- 6) Çocuğunun düşürtülmesine rıza gösteren kadın tarafından işlenen suç (TCK m. 99/2),
- 7) Çocuk düşürme suçu (TCK m. 100),
- 8) Kısırlaştırma suçu (TCK m. 101/2),
- 9) Tehdit suçu (TCK m. 106),
- 10) Şantaj suçu (TCK m. 107),
- 11) Cebir suçu (TCK m. 108),
- 12) Siyasi hakların kullanılmasının engellenmesi suçu (TCK m. 114/1),
- 13) İnanç, düşünce ve kanaat hürriyetinin kullanılmasını engelleme suçu (TCK m. 115/1-2-3),
- 14) Konut dokunulmazlığının ihlali suçu (TCK m. 116/1-2-3-4)⁴³⁸,
- 15) İş ve çalışma hürriyetinin ihlali suçu (TCK m. 117/1-2-3-4)⁴³⁹,
- 16) Sendikal hakların kullanılmasının engellenmesi suçu (TCK m. 118/1-2),
- 17) Haksız arama suçu (TCK m. 120)⁴⁴⁰,

---

⁴³⁸ Konut dokunulmazlığının ihlali suçunu çocukların işlemesi halinde nitelikli haller de uzlaştırma kapsamında değerlendirilmektedir.

⁴³⁹ İş ve çalışma hürriyetinin ihlali suçunun nitelikli halleri de çocuklar bakımından uzlaştırma kapsamındadır.

⁴⁴⁰ Haksız arama suçunda failin kamu görevlisi olması sebebiyle her ne kadar bu suçun çocuk tarafından işlenemeyeceği öngörülse de mahkeme kararı ile ergin kılınan bir çocuğun kamu görevlisi olabilme ihtimaline binaen dikkate alınmıştır.

- 18) Dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçu (TCK m. 121),
- 19) Nefret ve ayırmacılık suçu (TCK m. 122),
- 20) Haberleşmenin engellenmesi suçu (TCK m. 124/1),
- 21) Hakaret suçu (TCK m. 125),
- 22) Özel hayatın gizliliğini ihlal suçu (TCK m. 134/1),
- 23) Kişisel verilerin kaydedilmesi suçu (TCK m. 135),
- 24) Verileri yok etmeme suçu (TCK m. 138),
- 25) Hırsızlık (TCK m. 141, m. 142, m. 143),
- 26) Hırsızlık suçunun; paydaş veya elbirliği ile malik olunan mal üzerinde ya da bir hukuki ilişkiye dayanan alacağı tahsil amacıyla işlenmesi suçu (TCK m. 144),
- 27) Kullanma hırsızlığı suçu (TCK m. 146),
- 28) Mala zarar verme suçu (TCK m. 151),
- 29) Hakkı olmayan yere tecavüz suçu (TCK m. 154),
- 30) Güveni kötüye kullanma suçu (TCK m. 155/1),
- 31) Bedelsiz senedi kullanma suçu (TCK m. 156),
- 32) Dolandırıcılık (TCK m. 157, m. 158, m. 159),
- 33) Kaybolmuş veya hata sonucu ele geçmiş eşya üzerinde tasarruf suçu (TCK m. 160),
- 34) Karşılıksız yararlanma suçu (TCK m. 163),
- 35) Suç eşyasının satın alınması veya kabul edilmesi suçu (TCK m. 165),
- 36) Akıl hastası üzerindeki bakım ve gözetim yükümlülüğünün ihlali suçu (TCK m. 175),
- 37) Hayvanın tehlike yaratabilecek şekilde serbest bırakılması suçu (TCK m. 177),

- 38) Özel belgede sahtecilik suçu (TCK m. 207/1-2),
- 39) Özel belgeyi bozmak, yok etmek veya gizlemek suçu (TCK m. 208),
- 40) Açığa imzanın kötüye kullanılması suçu (TCK m. 209),
- 41) Ulaşım araçlarının kaçırılması veya alıkonulması suçu (TCK m. 223/1),
- 42) Kötü muamele suçu (TCK m. 232/1-2),
- 43) Aile hukukundan kaynaklanan yükümlülüğün ihlali suçu (TCK m. 233/1-2-3),
- 44) Çocuğun kaçırılması ve alıkonulması suçu (TCK m. 234),
- 45) Bilişim sistemine girme suçu (TCK m. 243/1-2-3),
- 46) Sistemi engelleme, bozma, verileri yok etme veya değiştirme suçu (TCK m. 244/2),
- 47) TCK m. 290/1-2'de belirtilen resmen teslim olunan mala el konulması ve bozulması suçu da çocuklar bakımından uzlaştırma kapsamında ele alınmaktadır.

3.3.4. Etkin Pişmanlık Hükümlerine Yer Verilen Suçlar

5560 sayılı Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun ile CMK'nın 253. maddesine eklenen üçüncü fıkra ve Ceza Muhakemesi Kanununa Göre Uzlaştırmanın Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik'in 7. maddesinin üçüncü fıkrasına göre; soruşturulması ve kovuşturulması şikayete bağlı olsa bile, etkin pişmanlık hükümlerine yer verilen suçlarda, uzlaştırma yoluna gidilemeyeceği belirtilmiştir.⁴⁴¹ Bu halde, etkin pişmanlık hükümlerine yer verilen suçlar dikkate alındığında uzlaştırmaya elverişli bir suç mevcut olsa da uzlaştırma prosedürünün işletilmesinin önüne geçilmekteydi.⁴⁴²

24 Kasım 2016 tarihli ve 6763 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu İle Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun'un yürürlüğe girmesiyle birlikte etkin pişmanlıkta uygulanamayan uzlaştırma, artık uygulanabilir olmuştur. 6763

⁴⁴¹ 5560 sayılı Kanun için bk. (Erişim) <http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?home=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/12/20061219.htm&main=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/12/20061219.htm>, 15 Ağustos 2018.

⁴⁴² Çetintürk, *Ceza Adalet Sisteminde Uzlaştırma*, s. 274.

sayılı Kanun'un otuz dördüncü maddesiyle CMK m. 253 hükmünün üçüncü fıkrasında yer alan “etkin pişmanlık hükümlerine yer verilen suçlar ile” ibaresi madde metninden çıkartılmıştır.⁴⁴³

3.3.5. Özel Ceza Kanunlarında Düzenlenen ve Şikâyete Bağlı Suçlar

Özel kanunlarda şikâyete bağlı ceza hükmü içeren suçlar haricindeki suçlar için uzlaştırma yoluna gidilebilmesi için, ilgili kanunda açık hüküm bulunmalıdır. Bu sebeple şikâyete bağlı olmayan ve özel bir kanunla düzenlenmiş suçun uzlaştırma kapsamında olduğu açıkça ifade edilmemişse, uzlaşma hükümleri uygulanamaz.⁴⁴⁴ Uzlaştırmaya ilişkin özel ceza kanunlarında açık bir hüküm bulunmasa da, şikâyete bağlı bütün suçlarda uzlaşma hükümlerinin uygulanması gerekecektir. Bu bağlamda değerlendirilebilecek suçlar şunlardır:

- 1) 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunundaki haksız rekabet suçu,
- 2) 1163 sayılı Kooperatif Kanununun "Ticari defterler ve sır saklama hükümleri ve ceza" başlıklı 25. maddesinde düzenlenen suçlar,
- 3) 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu 71. maddesinde ve 72. maddesinde düzenlenen manevi, mali veya bağlantılı haklara tecavüz suçları,
- 4) 5042 Sayılı Yeni Bitki Çeşitlerine Ait Islahçı Haklarının Korunmasına İlişkin Kanunun "İhlâl sayılan haller ve yaptırımlar" başlıklı 66. maddesindeki suçlar,
- 5) 3573 sayılı Zeytinciliğin Islahı ve Yabanilerinin Aşılattırılması Hakkında Kanunun 14. maddesindeki suç,
- 6) 6769 sayılı Sinaî Mülkiyet Kanunu 30. Maddede düzenlenen marka hakkına tecavüz suçu,
- 7) 5941 sayılı Çek Kanununun "Diğer ceza hükümleri" başlıklı 7. maddesinin dördüncü ve beşinci fıkralarında sayılan suçlar,

⁴⁴³ 6763 sayılı Kanun için bk. (Erişim) <http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?home=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/12/0161202.htm&main=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/12/20161202.htm>, 15 Ağustos 2018.

⁴⁴⁴ Nur Centel ve Hamide Zafer, *Ceza Muhakemesi Hukuku El Kitabı*, Beta Yayıncılık, İstanbul, 2017, s. 38.

8) 6325 sayılı Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Kanununun "Gizliliğin ihlali" başlıklı 33. maddesindeki suç,

9) 2004 sayılı İcra ve İflas Kanunu 331. maddede kendisine yer bulan; borçlunun, alacaklısını zarara sokmak kastıyla mevcudunu eksiltmesi suçu, aynı kanunun 332. maddesinde hüküm altına alınan; borçlunun, aczine kendi fiiliyle sebebiyet veren veya vaziyetinin fenalığını bilerek ağırlaştırılan borçlunun işlediği suç, İİK madde 333/a belirtilen; ticaret şirketlerinde hukuken veya fiilen yönetim yetkisine sahip olanların alacaklıları zarara uğratmak kastıyla ticarî işletmenin borçlarını kısmen veya tamamen ödemeyerek alacaklıları zarara sokma suçu, İİK madde 337/a'daki ticaretin terki suçu, İİK 338/1 maddesinde ifade edilen hakikate aykırı surette beyanda bulunma suçu, İİK 345/a maddesindeki idare ve temsil ile görevlendirilmiş kimseler veya tasfiye memurlarının, 179. maddeye göre⁴⁴⁵ şirketin mevcudunun borçlarını karşılamadığını bildirerek şirketin iflasını istememeleri suçu da uzlaştırmaya tabi, özel ceza kanunlarında düzenlenmiş ve şikâyete bağlı suçlardır.

3.4. TÜRK CEZA HUKUKUNDA UZLAŞTIRMA KAPSAMINDA OLMAYAN SUÇLAR

Türk ceza hukukunda birçok suç türünün uzlaştırma kapsamına alındığını görmekteyiz. Şimdi, uzlaştırma kapsamında olmayan suçların hangileri olduğuna aşağıda detaylı bir şekilde değinelim.

3.4.1. Cinsel Dokunulmazlığa Karşı İşlenen Suçlar

Cinsel dokunulmazlığa karşı işlenen suçların bir kısmı şikâyete bağlı iken, bir kısmıysa re'sen soruşturulan ve kovuşturulan bir suç biçiminde ele alınmıştır. CMK m. 253/3 ve CMUY m. 8/4'e göre, soruşturulması ve kovuşturulması şikâyete bağlı olsa da, cinsel dokunulmazlığa karşı işlenen suçlarda uzlaştırma yoluna gidilebilmesine imkan yoktur.⁴⁴⁶ Cinsel dokunulmazlığa karşı işlenen suçlar, kişinin cinsel dokunulmazlığını ihlale yöneldiğinden kanun koyucu, cinsel arzuları tatmin

⁴⁴⁵ İİK 179. madde, "Sermaye şirketleri ile kooperatiflerin iflâsı" başlığını taşımaktadır. Bu maddede, sermaye şirketleri ile kooperatiflerin, aktiflerin muhtemel satış fiyatları üzerinden düzenlenen ara bilançoya göre borca batık olduğu idare ve temsil ile vazifelendirilmiş kimseler veya şirket ya da kooperatif tasfiye hâlinde ise tasfiye memurları veya bir alacaklı tarafından beyan ve mahkemece tespit edilirse, önceden takibe hacet kalmaksızın bunların iflâsına karar verileceği hüküm altına alınmıştır.

⁴⁴⁶ Cengiz Apaydın, *Ceza Hukukunda Uzlaşma ve Uzlaştırmacılar İçin Ceza Hukuku*, İstanbul, 2017, s. 41.

maksadıyla gerçekleştirilen ve cinsel dokunulmazlığı ihlal eden davranışları yaptırma bağlamakta, kişinin cinsel dokunulmazlığına ilişkin kişilik hakkını koruma altına almaktadır. Cinsel dokunulmazlığa karşı suçlar, Türk Ceza Kanunu'nun Kişilere Karşı Suçlar başlıklı ikinci kısmının altıncı bölümünde m. 102-105 arasında düzenlenmiştir. Bu suçlar; cinsel saldırı (TCK m. 102), çocuğun cinsel istismarı (TCK m. 103), reşit olmayanla cinsel ilişki (TCK m. 104) ve cinsel taciz (TCK m. 105) suçlarıdır.

3.4.2. Mağduru Kamu Hukuku Tüzel Kişisi Olan Suçlar

Türk ceza hukukunda, CMK m. 253/1 ve CMUY m. 8/1 dikkate alındığında, CMK m. 253 hükmünde sayılan suçlar için; şüphelinin, sanığın, suça sürüklenen çocuğun ve mağdurun ya da suçtan zarar gören gerçek kişinin veya özel hukuk tüzel kişininin uzlaştırılması sağlanabilir. CMUY m. 7/1 hükmü gereğince, uzlaştırma yoluna gidilebilmesi için mağdur veya suçtan zarar görenin gerçek kişi ya da özel hukuk tüzel kişisi olması şartı bulunmaktadır. Bu nedenle mağdurun veya suçtan zarar gören kişinin kamu hukuku tüzel kişisi olması halinde uzlaştırma yolu kapalıdır.⁴⁴⁷

Kamu hukuku tüzel kişileri, kamu gücüne dayanan ve kamu görevini yerine getiren tüzel kişileri ifade eder. Kamu hukuku tüzel kişileri, özel hukuk kişilerinden bağımsız ve özel bir hukuki rejime sahiptir. Kamu hukuku tüzel kişileri kamu hukukundan kaynaklanan, kamu gücünden ve kamu otoritesinden faydalanmaktadır. Kanun veya kanunun verdiği yetkiye dayanarak idari işlem ile kurulan kamu hukuku tüzel kişilerine; devlet, belediyeler, TRT, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, üniversiteler, il özel idareleri örnek olarak verilebilir.⁴⁴⁸

3.4.3. Uzlaştırma Kapsamında Olsa Dahi Bu Kapsamda Olmayan Bir Suçla Birlikte İşlenen Suçlar

Şüpheli veya sanık, uzlaştırma kapsamına giren bir suçu, bu kapsamda değerlendirilmeyen başka bir suçla birlikte işlerse, CMK m. 253/3 ve CMUY m. 8/5 hükümleri gereğince uzlaştırma yoluna gidilememektedir. Yani bir kimse, bir kısmı

⁴⁴⁷ Feridun Yenisey v.d., *Ceza Muhakemesi Hukuku Başvuru Kitabı*, Bahçeşehir Üniversitesi İgul (Institute for Global Understanding Of Law) Direktörlüğü Yayınları, İstanbul, 2017, s. 160.

⁴⁴⁸ Kemal Gözler, *Mahallî İdareler Hukukuna Giriş*, Ekin Yayınları, Bursa, 2018, s. 136.

uzlaşmaya açık, bir kısmı da uzlaşmaya kapalı birden fazla suç işlerse, bu kimse için uzlaşma hükümlerinin uygulanması söz konusu olamayacaktır.⁴⁴⁹

Uzlaştırma kapsamına giren bir suç, bu kapsama girmeyen bir başka suçla birlikte işlenmişse ve uzlaşma kapsamına girmeyen suç hakkında kovuşturmaya yer olmadığına dair karar verilmişse dosya, bu karara karşı itiraz süresinin geçmesi ya da itirazın reddedilmesi hâllerinde, CMUY m. 10/3'e göre büroya gönderilmektedir.

3.4.4. Ön Ödemeye Tabi Suçlar

Uzlaşma kapsamındaki suçlar dışında, sadece adlî para cezasını gerektiren ya da kanun maddesinde öngörülen hapis cezasının yukarı sınırı altı ayı geçmeyen suçlarda TCK m. 75/1 hükmüne göre ön ödeme yoluna gidilebilmektedir. Bu nedenle uzlaştırma kapsamındaki suçlarda ön ödeme gündeme gelebilecektir.⁴⁵⁰

3.4.5. Çek Kanunu m. 5/1 Hükmünde Düzenlenen Suç

Şikâyete bağlı olarak soruşturma ve kovuşturma yapılabilmesine olanak verilmesine karşılık, kanundaki açık düzenleme neticesinde yalnızca karşılıksız çek suçu için uzlaştırma uygulanmamaktadır. Çek Kanunu m. 5/1'de, "*Üzerinde yazılı bulunan düzenleme tarihine göre kanuni ibraz süresi içinde ibrazında, çekle ilgili olarak 'karşılıksızdır' işlemi yapılmasına sebebiyet veren kişi hakkında, hamilin şikâyeti üzerine, her bir çekle ilgili olarak, binbeşyüz güne kadar adli para cezasına hükmolunur.*" denmektedir. Kanunun sarıh hükmüne istinaden bu suç için uzlaştırma sürecinin işletilmesine olanak yoktur. Nitekim Çek Kanunu m. 5/10'da, "*Birinci fıkrada tanımlanan suç nedeniyle, ön ödeme, uzlaşma ve hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına ilişkin hükümler uygulanmaz.*" denilerek uzlaştırmaya kapılar kapatılmaktadır.

3.5. TÜRK CEZA HUKUKUNDA UZLAŞTIRMA USULÜ

Uzlaştırmanın soruşturma, kovuşturma, kanun yolu ve infaz aşamalarındaki durumu aşağıda incelenmiştir. Esasen soruşturma evresinde kendisine başvuru kurumun, bu evreyle beraber diğer aşamalarda da nasıl değerlendirildiğine bakalım.

⁴⁴⁹ Nuri Berkay Özgenç, *Türk Hukukunda ve Mukayeseli Hukukta Uzlaşma*, Legal Yayınları, İstanbul, 2015, s. 304.

⁴⁵⁰ Özkan Gültekin, "Ceza Hukukunda Uzlaşma ile Önödeme Kurumlarının Karşılaştırılması", *Adalet Dergisi*, Sayı 39, 2011 s.146-149.

3.5.1. Soruşturma Aşamasında Uzlaştırma

Soruşturma evresi CMK madde 160 gereği, ihbar ya da başka bir şekilde Cumhuriyet savcısının suç işlendiği hususunda basit bir şüpheyeye düşmesinin ardından işin gerçeğini araştırmaya başlamasıyla gündeme gelmektedir.⁴⁵¹ CMUY 9/1'e göre; soruşturmasına başlanılan ve uzlaştırma kapsamında kalan suçlara ilişkin gerekli araştırma ve soruşturma işlemleri, soruşturmayı yürüten Cumhuriyet savcısı tarafından yapılmaktadır. Soruşturmayı yürüten Cumhuriyet savcısı, CMK 160. madde ve devamı maddeleri uyarınca toması gereken tüm delilleri toplamaktadır (CMUY m. 9/2). Çocuk bürosunda görevli Cumhuriyet savcısı, soruşturma sırasında gerekli gördüğünde çocuk hakkında 3.7.2005 tarihli ve 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanununda yer alan koruyucu ve destekleyici tedbirlerin uygulanmasını çocuk hâkiminden isteyebilecektir (CMUY m. 9/3).

CMUY m. 10/1'de, soruşturmayı yürüten Cumhuriyet savcısının, yaptığı soruşturma neticesinde kamu davasının açılması için yeterli şüphey oluşturacak delil elde edememesi veya kovuşturma imkânının bulunmaması hâlinde dosyayı büroya göndermeksizin sonuçlandırması gerektiği hüküm altına alınmıştır. Soruşturmaya konu suçun uzlaştırmaya tâbi olması ve iddianame düzenlenmesi için yeterli şüphenin bulunması hâlinde, soruşturmayı yürüten Cumhuriyet savcısı dosyayı Ek-1'de yer alan gönderme kararı ile büroya gönderecektir (CMUY m. 10/2). CMUY m. 10/1 ve m. 10/2 beraber değerlendirildiğinde, soruşturmayı yürüten Cumhuriyet savcısının dosyayı uzlaştırma bürosuna havale edebilmesi için suçun, uzlaşma kapsamında bulunması ve savcının iddianame hazırlayabilmesine olanak verecek yeterli şüphenin mevcudiyetini gösteren delillere ulaşılması şartlarının birlikte bulunması gerekmektedir.

CMUY m. 11 gereğince; uzlaştırmadan sorumlu Cumhuriyet savcısı tarafından yapılan inceleme sonucunda büroya gönderme kararında kabul edilen fiilin uzlaştırma kapsamında olmadığı anlaşılması ya da gönderme kararına konu olan dosya içeriğinden şüpheli hakkında kamu davası açılması için yeterli şüphenin tespitine yönelik, suçun sübutuna etki edeceği mutlak sayılan deliller tomadan

---

⁴⁵¹ Bahri Öztürk ve Mustafa Ruhan Erdem, *Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku*, Seçkin Yayınevi, Ankara, 2006, s. 626.

dosyanın büroya gönderildiğinin anlaşılması hâllerinde dosya, CMUY Ek-2’de yer alan iade kararı ile soruşturma bürosuna geri gönderilecektir.

Suçun uzlaşma kapsamında olduğunun anlaşılması ve kamu davası açılması için yeterli şüphenin varlığının bulunması durumlarında, soruşturmayı yürüten Cumhuriyet savcısının dosyayı, uzlaştırmadan sorumlu Cumhuriyet savcısına göndermesi gerekecektir. Bu hâlde uzlaştırmadan sorumlu Cumhuriyet savcısı uzlaştırmacı görevlendirecek, uzlaştırma yolunun işletilmesi için gerekli ön şartlar bulunursa Cumhuriyet savcıları uzlaştırma sürecini başlatacaklardır ki bu konuda Cumhuriyet savcılarının takdir hakkı yoktur. Yapılan soruşturma sonucunda kamu davasının açılması için yeterli şüphe oluşturacak delil elde edilememesi yahut kovuşturma imkânının bulunmaması durumlarında soruşturmayı yürüten Cumhuriyet savcısı, dosyayı büroya göndermeden sonuçlandırabilecektir.⁴⁵²

CMK m. 174/1-c hükmüne göre; uzlaşmaya tâbi olduğu soruşturma dosyasından açıkça anlaşılacak işlerde uzlaştırma yoluna başvurulmaması iddianamenin iadesi sebebi teşkil edecektir.⁴⁵³ CMUY m. 7/9 hükmüne göre de uzlaştırmaya tâbi suçlarda, uzlaştırma girişiminde bulunulmadan kamu davasının açılmasının ertelenmesi veya hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararı verilemeyeceği hüküm altına alınmıştır.

Uzlaştırma kapsamına giren bir suçun, bu kapsama girmeyen bir başka suçla birlikte işlenmiş olduğu ve kapsama girmeyen suç hakkında kovuşturmaya yer olmadığı kararının verildiği hâllerde dosya, bu karara karşı itiraz süresinin geçmesi veya itirazın reddedilmesi üzerine büroya gönderilecektir (CMUY m. 10/3). Soruşturmayı yürüten Cumhuriyet savcısı tarafından gönderme kararı verildikten sonra Cumhuriyet başsavcısı veya görevlendirilen Cumhuriyet başsavcı vekilinin görüldü işlemini müteakip uzlaştırma bürosu tevzi havuzuna düşen dosya, Cumhuriyet başsavcısı veya görevlendirilen Cumhuriyet başsavcı vekili tarafından uzlaştırma bürosuna tevzi edilmesi ile kendiliğinden büro kayıt numarası alacaktır (CMUY m. 11/4).

⁴⁵² Çetintürk, *Ceza Adalet Sisteminde Uzlaştırma*, s. 284.

⁴⁵³ İlgili karar için bk. Yargıtay 2. Ceza Dairesinin 29.09.2005 tarih ve 2005/8209 Esas, 2005/19963 Karar sayılı kararı.

Uzlaştırma bürosuna gönderilen dosyanın uzlaştırmadan sorumlu Cumhuriyet savcısı tarafından incelenmesi sonucunda, gönderme kararına esas suçun uzlaştırma kapsamında kaldığının anlaşılması hâlinde uzlaştırmacı görevlendirmesi, Daire Başkanlığı tarafından belirlenen listeye göre ilgili Cumhuriyet savcısının onayıyla yapılacaktır (CMUY m. 12).

CMUY m. 16'da, soruşturma dosyasında yer alan uzlaştırma konusu suç ya da suçlara ilişkin belgelerden uzlaştırma için gerekli olup da Cumhuriyet savcısı tarafından uygun görülenlerin birer örneği büro personeli tarafından uzlaştırmacıya verileceği belirtilmiştir. Hangi belgelerin verildiği, verilme tarihi ile soruşturmanın gizliliği konusundaki bildirim, büro personelinin ve uzlaştırmacının imzasını içeren bir tutanakla tespit edilecektir. Uzlaştırmacı, uzlaştırma evrakını teslim aldıktan sonra otuz gün içinde uzlaştırma işlemlerini sonuçlandırmalıdır. Bu süre içerisinde sonuçlandıramazsa durumu açıklayan bir dilekçeyle büroya başvurması hâlinde bürodan sorumlu Cumhuriyet savcısının onayını almak koşuluyla uzlaştırma bürosu bu süreyi en çok yirmi gün daha uzatabilecektir. Uzlaşma teklifinin reddedilmesine rağmen, şüpheli ile mağdur veya suçtan zarar gören uzlaştıklarını gösteren belge ile en geç iddianamenin düzenlendiği tarihe kadar Cumhuriyet savcısına başvurarak uzlaştıklarını beyan edebileceklerdir (CMUY m. 17). Uzlaştırma işlemleri neticesinde uzlaştırmamanın sonuçsuz kalması hâlinde şüpheli hakkındaki iddianame, uzlaştırmadan sorumlu Cumhuriyet savcısı tarafından düzenlenecektir (CMUY m. 21/1).

CMUY m. 7/7'ye göre; soruşturma evresinde mağdur veya suçtan zarar görenin ölümü hâlinde CMK'nın 243. maddesi saklı kalmak kaydıyla uzlaştırma işlemi sonlandırılacaktır.

3.5.2. Kovuşturma Aşamasında Uzlaştırma

İlke olarak soruşturma aşamasında uygulanan uzlaştırma, bazı istisnai durumlarda kovuşturma aşamasında da uygulanabilmektedir. Bilhassa kamu davasının açılmasının ardından CMUY 22/1 madde hükmünde gösterilen durumların varlığı hâlinde, uzlaştırma işlemleri mahkemenin talebi doğrultusunda CMK 253. madde hükmünde ifade edilen esasa ve usule göre uzlaştırma bürosunca

gerçekleştirilecektir. Soruşturma aşamasında uzlaştırma için geçerli olan tüm ilkeler, kovuşturma aşaması için de geçerlidir.⁴⁵⁴

Yargıtay'a göre; uzlaştırmanın esas olarak soruşturma evresinde yapılması gerekmekte, kovuşturma aşamasında uzlaştırma hükümlerinin uygulanması yalnızca, suçun uzlaştırma kapsamında olduğunun duruşmada ilk kez anlaşılması hâlinde olanaklı duruma gelmektedir. Yani, soruşturma aşamasında usulüne uygun biçimde uzlaştırma teklif edilmesine rağmen taraflarca uzlaştırmanın kabul edilmemiş olması sebebiyle uzlaştırma yerine getirilmemişse, kovuşturma aşamasında taraflar istemde bulursa dahi uzlaştırma işlemi gerçekleştirilemeyecektir.⁴⁵⁵

Uzlaştırma usulünün kovuşturma aşamasında uygulanmasını gerektiren hâllerin neler olduğu CMUY'nin 22. maddesinde belirtilmiştir. Buna göre:

- 1) Kovuşturma konusu suçun hukukî niteliğinin değişmesi nedeniyle uzlaşma kapsamında olduğunun anlaşılması,
- 2) Soruşturma evresinde uzlaşma teklifinde bulunulması gerektiğinin ilk olarak kovuşturma evresinde anlaşılması,
- 3) Cumhuriyet savcısı tarafından iddianame düzenlenmeksizin, iddianame yerine geçen belge ile doğrudan mahkeme önüne gelen uzlaşmaya tâbi bir suçun varlığı,
- 4) Kovuşturma evresinde kanun değişikliği nedeniyle suçun uzlaşma kapsamına girmesi kovuşturma aşamasında uzlaştırmayı mümkün kılmaktadır.

CMUY 22/2 maddesi gereğince, kovuşturma evresinde uzlaştırma işlemleri uzlaştırma büroları ve uzlaştırmacılar tarafından yerine getirilecektir. Bununla beraber kovuşturma evresinde uzlaştırma hükümlerinin uygulanacağı durumlarda bu hâli dikkate alacak olan mahkeme, dosyayı gerekli işlemlerin yapılması için ilgili Cumhuriyet başsavcılığınca kurulmuş olan uzlaştırma bürosuna gönderecektir.⁴⁵⁶

---

⁴⁵⁴ Mualla Buket Soygüt Arslan, *Türk Ceza Ve Ceza Usul Hukukunda Uzlaşma Kurumu*, İstanbul, 2008, s. 178.

⁴⁵⁵ Yargıtay Ceza Genel Kurulunun 22.01.2013 tarih ve 2012/6-1142 Esas ve 2013/17 Karar sayılı kararı.

⁴⁵⁶ Erdal Yerdelen, "Uzlaştırmanın Esasları ve Benzer Kurumlardan Farkları", *Ceza Muhakemesi Hukukunda Uzlaştırma Eğitim Kitabı*, Alternatif Çözümler Daire Başkanlığı Yayını, Ankara, 2018, s. 150.

Dosyanın mahkeme aracılığıyla uzlaştırma bürosuna gönderilmesi, bir ara kararla gerçekleşmektedir. CMUY 22/3 maddesinde; ara kararda, uzlaştırmaya tabi suç fiili ile bu fiilden dolayı yargılanan sanıkların gösterileceği hüküm altına alınmıştır. Sanık ve suç sayısının birden fazla olması durumunda, ara kararda hangi sanığın hangi fiilden yargılandığı, suçun mağduru ile hangi suçlardan dolayı uzlaştırma usulünün uygulanmasının istenildiği konuları detaylı biçimde yer almalıdır; çünkü hangi sanığın hangi suçun faili olduğu, suçun hangi mağdura karşı işlendiğinin araştırılması, uzlaştırma bürolarının görevine girmemektedir.⁴⁵⁷

CMUY madde 22/4'e göre; büro personelinin uzlaştırmayla ilgili kayıt işlemlerini tamamlamasının ardından dosya, bürodan sorumlu Cumhuriyet savcısına gönderilecektir. CMUY 22/5 maddesine göre; Cumhuriyet savcısı mahkemenin gönderme ara kararında uzlaştırma işleminin yapılacağı kişilerin veya uzlaştırmaya tabi suçların açıkça belirtilmemesi durumunda bu eksikliklerin giderilmesini mahkemeden talep edebilecektir. Cumhuriyet savcısı tarafından suçun açıkça uzlaşma kapsamında olmadığı tespit edilmesi hâlinde, mahkemeden ara kararın yeniden değerlendirilmesi istenebilecektir (CMUY 22/6 maddesi). Cumhuriyet savcısının istemi karşısında mahkemenin ilk gönderme kararındaki ısrarına karşı, uzlaştırma bürosundan sorumlu savcının gidebileceği bir itiraz yolu yoktur. Bu durumda Cumhuriyet savcısı uzlaştırma usulünü uygulamak zorunda kalacaktır.⁴⁵⁸

3.5.3. Kanun Yolu Aşamasında Uzlaştırma

Kanun yolu aşamasında uzlaştırma kurumuna gidilip gidilemeyeceği Ceza Muhakemesi Kanununda belirtilmemiştir. Bilindiği üzere, Yargıtay'da sadece hukukilik denetimi yapıyorken, istinaf kanun yolunun 20 Temmuz 2016 yılında yürürlüğe girmesiyle bölge adliye mahkemelerinde hem hukukilik hem de içerik denetimi yapılabilmektedir. Yapılan duruşma neticesinde fiilin uzlaştırmaya tabi olduğu bölge adliye mahkemesince tespit edilirse CMK'nın 253. ve 254. maddeleri gereğince uzlaştırma kurumu işletilebilecektir.⁴⁵⁹

Uzlaştırma sürecinin olumlu neticelenmesi hâlinde mahkeme, soruşturma ve kovuşturma evresinde olduğu şekliyle davanın düşürülmesine hükmedecektir.

⁴⁵⁷ Yerdelen, "Uzlaştırmanın Esasları ve Benzer Kurumlardan Farkları", s. 151-152.

⁴⁵⁸ Yerdelen, "Uzlaştırmanın Esasları ve Benzer Kurumlardan Farkları", s. 152.

⁴⁵⁹ Çam, "Ceza Muhakemesi Kanunu'nda Uzlaştırma", s. 129.

Uzlaştırmanın olumsuz sonuçlanması durumundaysa, bölge adliye mahkemesi tarafından fiilin niteliğine uygun olarak sanığın cezası belirlenecek ve hükümlülük kararı verilecektir.⁴⁶⁰

Tarafların uzlaştırma teklifini soruşturma yahut kovuşturma aşamasında reddetmesi üzerine karar verilmişse, istisnalar haricinde istinaf aşamasında uzlaştırma hükümlerinin uygulanıp uygulanamayacağı hususunda CMK'nın 254/1 maddesine atıf yapılması suretiyle, uzlaştırma yetkisinin hâkim veya savcı tarafından kullanılması durumunda uzlaştırma yoluna tekrar gidilmesine gerek görülmemektedir. Nitekim uzlaştırma olumsuz neticelenirse kanun, kovuşturma evresinde uzlaştırma işlemlerinin tekrarlanmasına cevaz vermemektedir.⁴⁶¹

3.5.4. İnfaz Aşamasında Uzlaştırma

Uzlaştırma kapsamında değerlendirilmeyen kesinleşmiş hükme konu suçun, daha sonra yapılan yasal değişiklikle uzlaştırma kapsamına alınması hâlinde, infaz savcılığı tarafından ilgili mahkemeden bu konuda karar vermesi istenecektir. Mahkeme, yaptığı inceleme sonucunda suçun, sonraki değişiklikle uzlaştırma kapsamına alındığını tespit ederse, ilk olarak infazın durdurulmasına karar verecektir.⁴⁶²

İnfazı durdurulan suçtan yargılanmış sanık, suç sebebiyle doğmuş zararı gidermiş ve mağdurun başkaca bir talebi kalmamışsa mahkemenin, uzlaşmanın gerçekleşmesi sebebiyle düşme kararı vermesi gerekecektir. Eğer hükme konu suç, 6763 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun ile uzlaşma kapsamına alınmış suçlardansa mahkeme, uzlaştırma sürecinin yürütülmesi adına dosyayı Cumhuriyet başsavcılığı himayesindeki uzlaştırma bürosuna tevdi edecek ve bu sürecin neticesine göre hüküm kuracaktır.⁴⁶³ Yargıtay kararlarında da bu yönde uygulamalara rastlanmaktadır.⁴⁶⁴

⁴⁶⁰ Murat Aydın, "6763 Sayılı Kanun ile Getirilen Uzlaşma Kurumunun Uygulanması", *Terazi Hukuk Dergisi*, Cilt XII, Sayı 126, 2017, s. 74.

⁴⁶¹ Çam, "Ceza Muhakemesi Kanunu'nda Uzlaştırma", s. 130.

⁴⁶² Aydın, *6763 Sayılı Kanun ile Getirilen Uzlaşma Kurumunun Uygulanması*, s. 77.

⁴⁶³ Bıkmaç, "Ceza Muhakemesinde Alternatif Uyuşmazlık Çözümü Olarak Uzlaştırma Kurumu", s. 125.

⁴⁶⁴ Yargıtay kararı için bk. Yargıtay 17. Ceza Dairesinin 21.03.2017 tarih ve 2017/1125 Esas ve 2017/3267 Karar sayılı kararı.

3.6. TÜRK CEZA HUKUKUNDA UZLAŞTIRMACI

Uzlaşma kapsamındaki suçlarda şüpheli ya da sanık ile mağdur yahut suçtan zarar gören arasındaki uzlaştırma müzakerelerini yöneten, uzlaştırma bürosu Cumhuriyet savcısının onayıyla görevlendirilen avukat ya da hukuk öğrenimi görmüş kişiler arasından seçilen, taraflar arasındaki uyuşmazlığın çözülmesinde onlara yol gösteren, uzlaştırma konusunda tarafsız, bağımsız ve uzman kimseler uzlaştırmacı olarak nitelendirilir. Aşağıda, uzlaştırmacının Türk ceza hukukunda düzenlenme şekli kapsamlı olarak ele alınacaktır.

3.6.1. Uzlaştırmacının Genel Nitelikleri

Maddi gerçeğin araştırılması ve bulunması, iddia ve savunmaları değerlendirme ya da hâkim gibi hüküm verme yetkileri söz konusu olmayan uzlaştırmacılar, yalnızca uyuşmazlığın çözümünde yardımcı olmaktadır. Bu nedenle uzlaştırma kurumunun, tarafsız ve bağımsız hâkim ilkesine aykırı olmadığını söylemekte yarar vardır.⁴⁶⁵

Uzlaştırmacılar, avukatlar veya yönetmelikteki şartları taşıyan hukuk öğrenimi görmüş kimseler olabilir. Avukat, baroya kayıtlı olarak avukatlık mesleğini yapabilme yetkisini taşıyan kişiyi belirtir. Avukatların uzlaştırmacı olabilmesi için baroya kayıtlı olmaları zorunludur (CMUY m. 48/3-c). Uzlaştırmacılık yapma yetkisine sahip olan avukatın kamu kurum ve kuruluşlarında çalışması yahut serbest avukat olarak çalışması arasında herhangi bir farklılık yoktur.⁴⁶⁶

Uzlaştırmacılar, hukuk öğrenimi görmüş kişiler bakımından üniversitelerin hukuk fakültelerinden mezun olmuş ya da hukuk yahut hukuk bilgisine programlarında yeterince yer veren siyasal bilgiler, idari bilimler, iktisat veya maliye alanlarında en az dört yıllık yükseköğrenim yapmış olanlar içerisinden seçilmektedir.⁴⁶⁷ Gerekli şartları taşıyarak uzlaştırmacı olmaya hak kazanmış kişilerin sicilleri, sicil numarası verilmek suretiyle Alternatif Çözümler Daire Başkanlığı tarafından tutulur (CMUY m. 47/1). Sicilde; kişinin ad ve soyadı, doğum

⁴⁶⁵ Rezan Epözdemir, “Yeni Düzenlemeler Işığında Uzlaştırma Müessesesine Bakış”, *Legal Hukuk Dergisi*, C. XV, Sayı 175, 2017, s. 3447-3448.

⁴⁶⁶ Süheyl Donay, *Açıklamalı Ceza Muhakemesi Kanunu*, Vedat Kitapçılık, İstanbul, 2005, s. 324.

⁴⁶⁷ Yener Ünver ve Hakan Hakeri, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, Adalet Yayınevi, Ankara, 2010, s. 712.

yılı, mesleği, iş adresi, uzmanlık alanı ve akademik unvanı gibi şahsî bilgileri yer alır. Bu bilgiler Daire Başkanlığı tarafından Genel Müdürlüğün internet sitesinde duyurulur (CMUY m. 47/2). Uzlaştırmacı, sicilde yer alan kendisine ait bilgilerde meydana gelen her türlü değişikliği bir ay içinde varsa belgesiyle birlikte Daire Başkanlığına bildirmek zorundadır. Bu değişiklikler ile ilgili olarak Daire Başkanlığı tarafından elektronik ortamda gerekli düzeltmeler yapılır (CMUY m. 47/3). Daire Başkanlığı uzlaştırmacılar hakkında ayrıca şahsî sicil dosyası tutar. Bu dosyaya uzlaştırmacının kimliği, öğrenim ve meslek durumu, bildiği yabancı dil, mesleki eserleri ve yazıları, disiplin ve ceza soruşturması ve sonuçları gibi hususlara ilişkin belgeler ile diğer belgeler konulur (CMUY m. 47/4).

Uzlaştırmacı siciline kayıt başvurusu, Daire Başkanlığına elektronik ortamda başvurmak suretiyle yapılır (CMUY m. 48/1). İlgilinin, uzlaştırmacı olarak görev yapmak istediği ağır ceza mahkemesi Cumhuriyet başsavcılığı ile iletişim bilgilerini içerir başvuru dilekçesine; Türkiye Cumhuriyeti kimlik numarası, mezuniyet belgesi ile hukuk fakültesi mezunları dışındakiler için not dökümüne ilişkin belgenin onaylı örneği, son altı ay içerisinde çekilmiş vesikalık fotoğraf, varsa kayıtlı olunan oda, çalışılan kurum ve kuruluşun isimleri ile uzlaştırmacı eğitiminin tamamlandığını gösterir katılım belgesinin aslı veya onaylı örneği eklenir (CMUY m. 48/2).

Uzlaştırmacı siciline kayıt olma şartları CMUY m. 48/3'te belirtilmiştir. İlgili hükme göre uzlaştırmacı siciline kaydedilebilmek için;

- a) Türk vatandaşı olmak,
- b) Tam ehliyetli olmak,
- c) Avukatlar yönünden baroya kayıtlı olmak,

ç) Hukuk öğrenimi görmüş kişiler yönünden üniversitelerin hukuk fakültelerinden mezun olmak veya hukuk ya da hukuk bilgisine programlarında yeterince yer veren siyasal bilgiler, idari bilimler, iktisat veya maliye alanlarında en az dört yıllık yüksek öğrenim yapmış olmak,

- d) Kasten işlenmiş bir suçtan mahkûm olmamak,
- e) Terör örgütleriyle iltisaklı veya irtibatlı olmamak,

f) Uzlaştırmacı eğitimini tamamlamak ve yazılı sınavda başarılı olmak,

g) Disiplin yönünden meslekten veya memuriyetten çıkarılmamış ya da geçici olarak yasaklanmamış olmak gerekmektedir.

Uzlaştırmacı siciline kayıt için başvuruda bulunacak kişinin fiilen yürütmekte olduğu asıl mesleğinin ilgili mevzuatında, uzlaştırma faaliyetini yürütmesine engel bir hüküm bulunmamalıdır (CMUY m. 48/4).

CMUY m. 48/3'te sayılan sicile kayıt şartlarını taşıdığı anlaşılan ve belgelerinde eksiklik bulunmayan başvuru sahipleri uzlaştırmacı siciline kaydedilir. İlgililerden, şartları taşımadığı anlaşılan veya verilen bir aylık süreye rağmen eksik belgelerini sunmayan başvuru sahiplerinin sicile kaydı yapılmaz (CMUY m. 48/5). Başvurular hakkında geliş tarihinden veya eksik belgenin ikmalinden itibaren iki ay içinde karar verilerek ilgisine de tebliğ edilir (CMUY m. 48/6). Belge eksikliği nedeniyle sicile kayıt talebi reddedilen kişiler eksik belgeleri ikmal ederek yeniden sicile kayıt için başvuruda bulunabilirler (CMUY m. 48/7). Uzlaştırmacı, üçüncü fıkrada sayılan şartlarla ilgili olarak, kendisine ait bilgilerde meydana gelen her türlü değişikliği bir ay içinde, varsa belgesi ile birlikte Daire Başkanlığına bildirmek zorundadır (CMUY m. 48/8). Sınavda başarılı olanların sınav sonuçları, yenileme eğitimlerini de tamamlamak şartıyla, sicile kayıt yaptırınca kadar geçerliliğini korur (CMUY m. 48/9).

Uzlaştırmacı olabilmek için aranan koşulları taşımadığı hâlde sicile kaydedilen veya daha sonra bu koşulları kaybeden ya da uzlaştırma göreviyle bağdaşmayan tutum ve davranışlarda bulunan, Kanunun öngördüğü yükümlölükleri önemli ölçüde veya sürekli yerine getirmeyen, performans değerlendirmeleri sonucunda yeterli bulunmayan, etik ilkelere aykırı davranan, yenileme eğitimini tamamlamayan uzlaştırmacı Daire Başkanlığınca sicilden ve listeden çıkarılır (CMUY m. 49/1).

Etik ilkelere aykırı hareket edilmesi hâlinde ihlalin niteliğine göre sicilden ve listeden çıkarma yaptırımı yerine uyarma veya bir yıla kadar geçici süreyle listeden çıkarma yaptırımı uygulanabilir (CMUY m. 49/2). Sicil ve listeden çıkarılma işleminden önce, uzlaştırmacının yazılı savunması alınır. Uzlaştırmacı, yazılı savunmada bulunması için kendisine yapılan yazılı bildirim tebliğinden itibaren on

günlük süre içinde savunmasını vermek zorundadır. Tebliğden imtina eden veya bu süre içinde savunmada bulunmayan uzlaştırmacı savunma hakkından vazgeçmiş sayılır (CMUY m. 49/3).

Etik ilkelere aykırı hareket edilmesi nedeniyle hakkında uyarma yaptırımı uygulanan uzlaştırmacı, Daire Başkanlığınca yazılı olarak uyarılır, uyarıya uyulmaması hâlinde CMUY m. 49/3 hükmü gereğince savunması alındıktan sonra sicil ve listeden çıkartılmasına karar verilir ve bu karar ilgisine tebliğ edilir (CMUY m. 49/4).

Uzlaştırmacı, sicilden ve listeden çıkarılmasını her zaman isteyebilir. Bu durumda olanlar, sınav şartları dışındaki şartları haiz ise yeniden sicile kayıt yaptırabilirler (CMUY m. 49/5).

3.6.2. Uzlaştırmacının Eğitimi

Mağdur ile failin yüz yüze görüşeceği hassas bir sürece tarafları hazırlayacak ve bu sürece rehberlik edecek şekilde uzlaştırmacının eğitilmesi gerekmektedir.⁴⁶⁸ Uzlaştırmacıların, uzlaştırma sürecini sağlıklı ve uzlaştırmadan beklenen faydaları yerine getirebilecek biçimde yönetebilmeleri; hukuk, iletişim ve müzakere bilgilerini öğrenebilmeleri maksadıyla eğitim almaları gerekmektedir.

Uzlaştırmacıların niteliklerinin, eğitiminin, sınavının, görev ve sorumluluklarının, denetiminin, eğitim verecek kişi, kurum ve kuruluşların niteliklerinin ve denetimlerinin; uzlaştırmacı sicili, uzlaştırmacılar ve eğitim kurumlarının listelerinin düzenlenmesinin, Cumhuriyet başsavcılığı bünyesinde kurulan uzlaştırma bürolarının çalışma usul ve esaslarının, uzlaştırma teklifi ile müzakere usulünün, uzlaştırma anlaşmasının ve raporda yer alacak konuların ve uygulamaya dair diğer hususlara ilişkin usul ve esasların, Adalet Bakanlığınca çıkarılacak yönetmelikle düzenleneceği CMK m. 253/25'te hüküm altına alınmıştır. Bu hüküm gereğince çıkarılan Ceza Muhakemesinde Uzlaştırma Yönetmeliğinde, uzlaştırmacı eğitiminin nasıl olacağı detaylandırılmıştır.

Uzlaştırmacı temel eğitimine ilişkin usul ve esaslar ile eğitim verecek kurum ve kuruluşların niteliklerini belirlemek ve bunlara izin verilmesini Bakanlığın

⁴⁶⁸ Çetintürk, *Onarıcı Adalet ve Ceza Adalet Sisteminde Uzlaştırma*, s. 443.

onayına sunmak, bu kurum ve kuruluşları listelemek ve elektronik ortamda yayımlamak ile uzlaştırmacı eğitimi sonunda yapılacak sınavın usul ve esaslarını belirlemek ve sınavları yapmak Adalet Bakanlığı Ceza İşleri Genel Müdürlüğü bünyesinde kurulan Alternatif Çözümler Daire Başkanlığı'nın görevleri arasında yer almaktadır.

Uzlaştırmacı olarak görevlendirilecek kişilerin görevlerine başlamadan önce eğitim almaları ve görev yaptıkları sürece eğitime tâbi tutulmaları sağlanır. Eğitim; alternatif uyuşmazlık çözümü, iletişim ve müzakere becerileri ile yöntemlerini geliştirmeyi; mağdur, suçtan zarar gören, şüpheli ya da sanık ile birlikte çalışmanın özel koşulları ve ceza adaleti sistemi hakkında bilgi sahibi olma hususlarında yeterlilik kazandırmayı amaçlar (CMUY m. 50/1-2).

Eğitimin konusu; görev yapacak kişilerin sahip olmaları gereken asgarî nitelikler, bilgi düzeyi ve kişisel yeteneklerinin geliştirilmesinden oluşur. Uzlaştırmacı olarak görevlendirilecek kişilere, Daire Başkanlığınca belirlenen konularda teorik ve uygulamalı eğitim verilir (CMUY m. 50/3). Uzlaştırmacı olacak kişilere otuz altı saati teorik ve on iki saati uygulamalı olmak üzere en az kırk sekiz ders saati eğitim verilir. Günlük eğitim sekiz saatten fazla olamaz ve eğitim grupları en fazla otuz kişiden oluşur. Bu sayıdan daha fazla kişiden oluşan gruplar için Daire Başkanlığından ayrıca izin alınır (CMUY m. 50/4).

Uygulamalı eğitim; adayların, bireysel ve gruplar hâlinde iletişim ve müzakere tekniklerini kullanma becerilerini geliştirmelerini sağlayacak örnek uyuşmazlık çözüm çalışmaları ile uygulama gözetimi faaliyetlerini içerir. Uzlaştırmacı eğitimi alan kişilerden örnek bir uyuşmazlık senaryosu ortaya koymaları, uzlaştırma yöntemini kullanarak sonuçlandırmaları ve eğitmenlerle birlikte grup değerlendirmeleri yapmaları beklenir (CMUY m. 50/5).

Uzlaştırmacılara, uzlaştırmacı eğitim izni verilen kuruluşlarca teorik ve uygulamalı, toplam sekiz ders saatinden az olmamak üzere iki yılda en az bir defa yenileme eğitimi verilir. Uzlaştırmacılar iki yılda bir verilen bu eğitime katılmak zorundadırlar (CMUY m. 50/6).

Eğitime katılanların, belgeye dayalı ve eğitim kuruluşlarınca kabul edilen haklı bir mazeretleri olmadıkça uzlaştırmacı eğitimi süresince verilen ders ve

çalışmalara katılımları zorunludur. Eğitim kuruluşlarınca, adayların derslere devam durumunu gösteren çizelge düzenlenir ve kabul edilebilir haklı bir mazereti bulunmaksızın derslerin 1/12'sine devam etmeyenlerin eğitim programıyla ilişkisi kesilir (CMUY m. 50/7). Eğitim kuruluşları, eğitimlerini başarı ile tamamlayan kişilere en geç bir ay içinde uzlaştırmacı eğitimini tamamladıklarına dair katılım belgesi verirler (CMUY m. 50/8).

Uzlaştırmacı eğitimi; üniversitelerin hukuk fakülteleri, Türkiye Barolar Birliği veya Türkiye Adalet Akademisi tarafından verilir. Bu kuruluşlar Bakanlıktan izin alarak eğitim verebilirler. İzin verilen eğitim kuruluşlarının listesi elektronik ortamda yayımlanır (CMUY m. 51/1). İzin için yazılı olarak başvurulur. Başvuruda; eğitimin içeriği ve sürelerini kapsar şekilde eğitim programı, eğiticilerin sayısı, unvanları ve uzmanlıkları ile yeterlilikleri ve eğitim verilecek mekânlar hakkında gerekçeli ve yeterli bilgiler verilir (CMUY m. 51/2). Başvuruda sunulan belgelere dayalı olarak, eğitimin amacına ulaşacağı, eğitimin yapılacağı mekânların uygunluğu ve eğitim kuruluşlarında eğitim faaliyetinin devamlılığının sağlanacağı tespit edilirse, ilgili eğitim kuruluşuna en çok beş yıl için geçerli olmak üzere izin verilir ve eğitim kuruluşları listesine kaydedilir (CMUY m. 51/3). İki ve üçüncü fıkralarda belirtilen nitelikleri taşımadığı anlaşılan eğitim kuruluşunun başvurusu, başvuru talebinin Bakanlığa ulaştığı tarihten itibaren iki ay içinde incelenerek reddedilir ve karar ilgisine tebliğ edilir. Bakanlıkça iki ay içinde karar verilemediği takdirde talep reddedilmiş sayılır (CMUY m. 51/4). İzin süresi uzatılmayan veya izni iptal edilen eğitim kuruluşu, eğitim kuruluşları listesi ile elektronik listeden silinir. Bu eğitim kuruluşuna ait belgeler, dosyasında saklanır (CMUY m. 51/5).

Eğitim kuruluşları listesine kayıtlı olan bir eğitim kuruluşu kayıt süresinin bitiminden en erken bir yıl ve en geç üç ay önce, eğitim kuruluşları listesindeki kaydın geçerlilik süresinin uzatılmasını yazılı olarak talep edebilir. Eğitim kuruluşunun 53. maddeye göre sunduğu raporlardan, uzlaştırmacı eğitiminin başarılı şekilde devam ettiğinin anlaşıldığı ve 54. maddede belirtilen sebeplerin bulunmadığı hâllerde, verilmiş bulunan iznin geçerlilik süresi her defasında beş yıl uzatılabilir. Eğitim kuruluşu, süresi içinde yaptığı başvuru hakkında karar verilmeye kadar listede kayıtlı kalır (CMUY m. 52/1). İzin süresinin uzatılmasına ilişkin talepler,

talebin Bakanlığa ulaştığı tarihten itibaren iki ay içinde incelenerek karara bağlanır ve karar ilgisine tebliğ edilir (CMUY m. 52/2).

Eğitim kuruluşları, her yıl ocak ayında bir önceki yıl içinde gerçekleştirdikleri eğitim faaliyetinin kapsamı, içeriği ve başarısı konusunda Daire Başkanlığına bir rapor sunar (CMUY m. 53/1). Rapor sunmayan eğitim kuruluşuna yazılı ihtarla bulunularak bir aylık süre verilir. İhtarda, raporun verilen süreye rağmen sunulmaması hâlinde eğitim verme izninin iptal edileceği hususu belirtilir (CMUY m. 53/2).

Aşağıdaki hâllerde eğitim kuruluşuna verilmiş olan izin Bakanlık tarafından iptal edilir:

a) İzin verilebilmesi için aranan şartlardan birinin ortadan kalkması veya mevcut olmadığının tespiti.

b) Eğitimin Yönetmeliğe uygun şekilde verilmediğinin tespiti.

c) Uzlaştırmacı eğitimi katılım belgesi düzenlenmesinde sahtecilik veya önemli hatalar yapılması.

ç) 53 üncü maddedeki rapor verme yükümlülüğünün yapılan ihtara rağmen yerine getirilmemesi.

d) Eğitim faaliyetinin devamlılığının sağlanmadığının tespiti (CMUY m. 54/1).

Eğitim kuruluşunun yazılı talebi üzerine Bakanlıkça her zaman eğitim izninin iptaline karar verilebilir (CMUY m. 54/2).

Eğitim kuruluşları; Kanun ve CMUY hükümlerinin yerine getirilip getirilmediğini tespit etmek amacı ile Daire Başkanlığınca denetlenir (CMUY m. 65/1). Eğitim izni verilen kuruluşların denetimi her yıl yapılır (CMUY m. 65/3). İhbar veya şikâyet üzerine eğitim izni verilen kuruluşlar her zaman denetlenebilir (CMUY m. 65/4). Uzlaştırmacı eğitim kuruluşlarının denetim işlerinde görevlendirilmek üzere Daire Başkanlığında yeterli sayıda denetim görevlisi istihdam edilir (CMUY m. 66).

Eğitim kuruluşları;

a) Eğitim hizmetlerinin Kanun ve bu Yönetmelik hükümlerine ve amacına uygun olarak yürütülmesi,

b) Faaliyet izinlerinin ve eğitim görevlilerinin çalışma izinlerinin mevcut ve geçerli olması,

c) Eğitim programlarının usulüne uygun olarak hazırlanması, bu programların eğitim süresince gerektiği şekilde ve eksiksiz olarak uygulanması,

ç) Kayıtların usulüne uygun olarak tutulması yönlerinden denetlenir (CMUY m. 67/1).

Uzlaştırmacılar ise;

a) Yönetmelikte belirtilen temel ve etik ilkelere uygun hareket edilmesi,

b) Uzlaşma teklifi ve uzlaştırma raporunun usulüne uygun düzenlenmesi,

c) Uzlaştırma işlemlerinin süresi içinde tamamlanması,

ç) Uzlaştırma müzakerelerinin gizliliğine riayet edilmesi,

d) Kanun ve bu Yönetmeliğin öngördüğü yükümlülüklerle uygun hareket edilmesi yönlerinden denetlenir (CMUY m. 67/2).

Denetim sonucunda denetim görevlileri tarafından bir rapor düzenlenir. Düzenlenen raporun bir sureti denetlenen kuruluşun arşivinde muhafaza edilir, diğer sureti de Daire Başkanlığına sunulur. Denetim sonucunda tespit edilen eksiklikler Daire Başkanlığınca ilgili eğitim kuruluşlarına yazılı şekilde bildirilerek bu eksikliklerin giderilmesi için uygun bir süre verilir. Verilen süre sonunda eksiklikler giderilmediği takdirde veya denetim sonucu konusu suç teşkil eden uygulamalar tespit edildiğinde adlı ve idarî işlemlere başlanır. Suç işlediği tespit edilen eğitim kuruluşları hakkında bu Yönetmeliğin 49 ve 54. maddeleri uyarınca işlem yapılır (CMUY m. 68). Denetim sonucunda eğitim kuruluşları yönünden denetim görevlileri, uzlaştırmacılar yönünden ise ilgili Cumhuriyet başsavcısı, Cumhuriyet başsavcı vekili veya Cumhuriyet savcısı tarafından bir rapor düzenlenir. Düzenlenen

raporun bir sureti denetlenen kuruluşun veya ilgili Cumhuriyet başsavcılığının arşivinde muhafaza edilir, diğer sureti de Daire Başkanlığına sunulur. Denetim sonucunda tespit edilen eksiklikler Daire Başkanlığınca ilgili eğitim kuruluşlarına yazılı şekilde bildirilerek bu eksikliklerin giderilmesi için uygun bir süre verilir. Verilen süre sonunda eksiklikler giderilmediği takdirde veya denetim sonucu konusu suç teşkil eden uygulamalar tespit edildiğinde adlî ve idarî işlemlere başlanır. Suç işlediği tespit edilen uzlaştırmacı veya eğitim kuruluşları hakkında bu Yönetmeliğin 49⁴⁶⁹ ve 54 üncü⁴⁷⁰ maddeleri uyarınca işlem yapılır (CMUY m. 68).

3.6.3. Uzlaştırmacı Sınavı

CMUY m. 55/1, uzlaştırmacı eğitimini tamamlayanların sicile kayıt olabilmeleri için yazılı sınavda başarılı olmaları zorunluluğunu getirmiştir. Sınav yılda en fazla iki kez yapılır. Sınavın yapılacağı yer, tarih ile saati Daire Başkanlığınca belirlenir ve Genel Müdürlüğün internet sayfasından yayımlanmak suretiyle duyurulur (CMUY m. 55/2). Sınav, uzlaştırmacı eğitimi sırasında verilen konuları kapsamaktadır (CMUY m. 55/3).

Yazılı sınava başvuru Daire Başkanlığına son başvuru günü mesai bitimine kadar elektronik ortamda başvurmak suretiyle yapılır (CMUY m. 56/1). İlgilinin başvurusuna; T.C. kimlik numarası ve uzlaştırmacı eğitimini tamamladığını gösteren katılım belgesi ile mezuniyet belgesi asılları veya onaylı suretleri eklenir (CMUY m. 56/2). Başvuru ile ilgili diğer hususlar sınav ilânı ile belirtilir (CMUY m. 56/3).

Başvuru formu, ilgilinin yazılı sınava girebilme hakkını taşıyıp taşımadığının tespiti açısından incelenir (CMUY m. 57/1). Başvuru formundaki soruların bir veya birkaçını cevapsız bırakanlar ile sınava girebilme hakkını taşımadığı tespit edilenlerin başvuruları reddedilip, bu durum kendilerine bildirilir (CMUY m. 57/2). Yazılı sınava girebilme hakkını taşıyanlara ilişkin gerekli bilgiler, sınavı yapacak kuruma iletilir. Sınava giriş ve kimlik belgesi ilgili kurumca başvurana gönderilir (CMUY m. 57/3).

Yazılı sınav, test yöntemi ile fizikî veya elektronik ortamda yapılır. Bu sınav, Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi Başkanlığı veya yükseköğretim kurumları

⁴⁶⁹ “Uzlaştırmacı sicilinden ve listeden çıkarılma” başlıklı CMUY m. 49’dan bahsedilmektedir.

⁴⁷⁰ “Eğitim kuruluşuna verilen iznin iptali” başlıklı CMUY m. 54’ten bahsedilmektedir.

arasından Bakanlıkça belirlenecek bir kuruluşa yaptırılabilir (CMUY m. 58). Yazılı sınavda yüz üzerinden en az yetmiş puan alanlar başarılı sayılırlar (CMUY m. 59).

Daire Başkanlığı, yazılı sınav sonuçlarını, sınav sonuçlarının kendisine intikâl ettiği tarihten itibaren bir ay içinde ilân eder. İlgililer, sınav sonuçlarının ilânından itibaren yedi gün içinde Daire Başkanlığına yazılı olarak itiraz edebilirler. Sınava yapılan itirazlar sınavı yapan kuruma Başkanlık tarafından yedi gün içinde bildirilir. İtiraz sonuçları da ilgililere aynı süre zarfında Başkanlıkça yazılı olarak bildirilir. Sınava yapılan itirazlar, sınavı yapan kurum tarafından karara bağlanır. Yapılan sınavlarda hatalı sorulara tekabül eden puanlar eşit şekilde diğer sorulara dağıtılır. Ancak, soruların yüzde beşinden fazlasının hatalı olduğunun ikinci fıkrada belirtilen süre içinde yapılan itirazlar üzerine veya herhangi bir şekilde tespit edilmesi hâlinde, sınav iptal edilir ve en kısa sürede yeni sınav yapılır (CMUY m. 60).

Sınava girenlerden;

- a) İzin almadan sınav salonu veya yerini terk edenlerin,
- b) Sınavlarda kopya çekenlerin veya kopya çekmeye teşebbüs edenlerin,
- c) Sınavlarda kopya verenlerin veya kopya vermeye teşebbüs edenlerin,
- ç) Kendi yerine başkasının sınavlara girmesini sağlayanların,

d) Sınavların düzenine aykırı davranışta bulunanların hakkında tutanak düzenlenir ve bunların sınavları geçersiz sayılır (CMUY m. 61/1).

Sınavı kazananlardan başvuru formunda gerçeğe aykırı beyanda bulunduğu tespit edilenlerin sınavları da geçersiz sayılır. Bu durumda olanlar hiçbir hak talebinde bulunamazlar. Ayrıca gerçeğe aykırı beyanda bulunduğu tespit edilenler hakkında idarî ve yasal işlemler yapılır (CMUY m. 61/2).

Sınava başvuranlardan;

- a) Yapılan sınavda yetmiş puandan daha düşük puan alanlar,
- b) Sınavı geçersiz sayılanlar,
- c) Sınava katılmayanlar başarısız kabul edilirler (CMUY m. 62).

61 inci maddenin birinci fıkrasının (a) bendi gereğince sınavı geçersiz sayılanlar ile 62 inci maddenin birinci fıkrasının (a) ve (c) bentleri gereğince sınavda başarısız kabul edilenler, sınava tekrar girebilme hakkına sahiptirler (CMUY m. 63).

Sınavda başarılı olanlara ait sınav başvuru evrakı, ilgili olduğu şahsî sicil dosyasına konulur. Sınavda başarısız olanlara ait sınav başvuru evrakı ise sınav sonuçlarının ilânından itibaren altı ay içinde talep etmeleri hâlinde iade edilir. Belirtilen sürede iade edilmeyen evrak, tutanak ile imha edilir. Ancak, idarî yargı yoluna başvuranlar hakkındaki evrakın muhafazasına dava sonuçlanıncaya kadar devam edilir (CMUY m. 64).

3.6.4. Uzlaştırmacının Görevlendirilmesi

CMUY m. 12/1 hükmü gereğince; soruşturma aşamasında uzlaştırma bürosuna gönderilen dosyanın uzlaştırmadan sorumlu Cumhuriyet savcısı tarafından incelenmesi sonucunda, gönderme kararına esas suçun uzlaştırma kapsamında kaldığının anlaşılması hâlinde uzlaştırmacı görevlendirmesi, Daire Başkanlığı tarafından belirlenen listeye göre ilgili Cumhuriyet savcısının onayıyla yapılacaktır.

Ağır ceza mahkemesi Cumhuriyet başsavcılığı yargı çevresinde yeteri kadar uzlaştırmacı bulunmaması hâlinde, en yakın ağır ceza mahkemesi Cumhuriyet başsavcılığı listesinden görevlendirme yapılabilecektir (CMUY m. 12/2). Dosya uzlaştırmacıya tevdi edildikten sonra taraflara bu husus telefon, SMS veya diğer elektronik araçlarla bildirilecektir (CMUY m. 12/3).

Uzlaştırma evrakı uzlaştırmacıya tutanakla teslim edilecek ve alındı belgesi dosyasına eklenecektir (CMUY m. 12/4). Uzlaştırmacılara verilecek dosya Cumhuriyet savcısı veya onun gözetiminde büro personeli tarafından UYAP tevzi esaslarına göre otomatik olarak belirlenecektir (CMUY m. 14). Tevzide; uzlaştırmaya konu suçun niteliği ve sayısı, taraf sayısı ve tarafların bulunduğu yer, uzlaştırma raporunun verilme süresi, uzlaşma teklifinin sonucu, uzlaştırma sonucu gibi hususlar esas alınacaktır (CMUY m. 13).

Uzlaştırmacıya verilecek aylık azami dosya sayısını Daire Başkanlığı; büroya gelen dosya ve ağır ceza mahkemesi Cumhuriyet başsavcılığı listesinde kayıtlı uzlaştırmacı sayısı gibi hususları dikkate almak suretiyle belirleyebilecektir (CMUY

m. 15). Soruşturma dosyasında yer alan uzlaştırma konusu suç ya da suçlara ilişkin belgelerden uzlaştırma için gerekli olup da Cumhuriyet savcısı tarafından uygun görülenlerin birer örneği büro personeli tarafından uzlaştırmacıya verilecektir. Hangi belgelerin verildiği, verilme tarihi ile soruşturmanın gizliliği konusundaki bildirim, büro personelinin ve uzlaştırmacının imzasını içeren bir tutanakla tespit edilecektir (CMUY m. 16).

CMUY m. 22/1 hükmündeki durumların varlığı hâlinde uzlaştırma işlemleri, kovuşturma aşamasında mahkemenin istemi üzerine CMK'nın 253. maddesinde belirtilen esas ve usule göre uzlaştırma bürosunca ifa edilecektir.

Uzlaştırma konusu suç ya da suçlara ilişkin belgelerden uzlaştırma için gerekli olup da hâkim tarafından uygun görülenler büroya gönderilecektir. Gönderme ara kararında uzlaştırma işlemlerinin yapılacağı kişiler ile uzlaştırmaya tabi suçlar açıkça belirtilecektir (CMUY m. 22/3). Büro personeli tarafından kayıt işlemleri tamamlandıktan sonra dosya bürodan sorumlu Cumhuriyet savcısına tevdi edilecektir (CMUY m. 22/4).

CMUY m. 22/8'e göre; dosya uzlaştırmacıya tevdi edildikten sonra taraflara bu husus telefon, SMS veya diğer elektronik araçlarla bildirilecektir. Uzlaştırmacı görevlendirilmesi bu durumda da Cumhuriyet savcısının onayıyla yapılacaktır (CMUY m. 22/7).

CMUY m. 23'te, mahkeme tarafından gönderilen dosyanın büro personeline uzlaştırmacıya tutanakla teslim edileceği ve alındı belgesinin dosyasına ekleneceği belirtilmiştir. Hangi belgelerin verildiğinin ve verilme tarihinin büro personelinin ve uzlaştırmacının imzasını içeren bir tutanakla tespit edileceği de ilgili maddede ifade edilmiştir.

3.6.5. Uzlaştırmacının Yükümlülükleri

Uzlaştırmacı, uzlaştırma faaliyetini yerine getirirken birtakım yükümlülükleri haizdir. Uzlaştırmacıya yükletilen; işi bizzat yapma, bilgilendirme, gizlilik, tarafsızlık, uzlaşmanın sağlanması için uygun tedbirleri alma, tarafların temel hak ve hürriyetlerine uygun olarak menfaatlerini gözetme ve yenileme eğitimlerine katılma gibi yükümlülükleri aşağıda detaylandıracağız.

3.6.5.1. İŖi Bizzat Yapma Ykmllg

UzlaŖtırmacı kendisine tevdi edilen görevi bizzat yerine getirmekle yükümlü olup, görevinin icrasını kısmen veya tamamen baŖka bir kimseye bırakmamaktadır (CMUY m. 7/11). Pratikte uzlaŖtırmacıların iŖlemlerinin bir bölümünü baŖka uzlaŖtırmacılar aracılığıyla yaptıklarına rastlanmakla beraber, bu uygulama uzlaŖtırmaya iliŖkin yasal düzenlemelerle bađdaŖmamaktadır. Nitekim mevzuatta uzlaŖtırmacılar arasında istinabe benzeri bir yönteme yer verilmemiŖtir.

3.6.5.2. Bilgilendirme Ykmllg

CMUY m. 5/5, uzlaŖtırma sürecine baŖlanmadan önce Ŗpheli veya sanık ile mağdur veya suçtan zarar görenin; hakları, uzlaŖmanın mahiyeti ve verecekleri kararların hukukî sonuçları hakkında uzlaŖtırmacı tarafından bilgilendirileceğini hükme bađlamıŖtır.

UzlaŖtırmacı müzakerelere baŖlamadan önce taraflara; uzlaŖtırmanın temel ilkelerini, kendisinin tarafsızlığını, uzlaŖtırma süreci ve sonuçlarını, uzlaŖtırmacı ile tarafların uzlaŖtırmadaki iŖlevlerini, gizlilik ykmllgn açıklayacak ve onların süreci anlamalarını sağlayacaktır (CMUY m. 5/8). UzlaŖtırmacı bilgilendirme ykmllgn CMUY Ek-4'te yer alan uzlaŖmanın mahiyeti ile uzlaŖmayı kabul veya reddetmenin hukukî sonuçlarının bulunduğu UzlaŖma Teklif Formu'nda yer alan bilgilerin açıklanması ve teklif formunun hazır bulunan ilgiliye imzalatılarak verilmesi suretiyle yerine getirecektir. UzlaŖtırmacı tarafından bilgilendirme ykmllgnn yerine getirildiğine ve uzlaŖma teklifinde bulunulduğuna iliŖkin formun imzalı rneği uzlaŖtırma evrakı içine konulacaktır (CMUY m. 29/5).

3.6.5.3. Gizlilik Ykmllg

UzlaŖtırma müzakereleri gizli olarak yrtlmektedir. UzlaŖtırmacı, uzlaŖtırma sürecinde yapılan açıklamaları, kendisine aktarılan veya diğer bir Ŗekilde öğrendiği olguları gizli tutmakla yükümlüdür (CMUY m. 32/1).

UzlaŖtırmacı görevi sebebiyle kendisine verilen bilgi ve belgelerin gizliliğini koruyacaktır. Taraflardan birinin verdiği gizli bilgi ve belgeleri verenin iznini almadan veya kanunen zorunlu olmadıkça diğer tarafa açıklayamayacaktır. Gizliliği

koruma yükümlülüğü uzlaştırmacının görevi sona erdikten sonra da devam etmektedir (CMUY m. 5/7).

Uzlaştırma müzakereleri sırasında uzlaştırmacı, taraflardan birinin başka bir suç işlediğini öğrenirse; bu bilgi gizlilik kapsamında değerlendirilemeyeceğinden, ihbar yükümlülüğünü yerine getirmesi de kendisinden beklenecektir.⁴⁷¹

3.6.5.4. Tarafsızlık Yükümlülüğü

Uzlaştırma sürecinde görev alan uzlaştırmacının görevini tarafsız olarak yerine getirmesi ve bütün süreç boyunca tarafların ortak yararlarını gözetmesi gerekecektir. Uzlaştırmacı, taraflara karşı her zaman tarafsız davranacak ve tarafsız görünmenin gayreti içinde olacaktır. Uzlaştırmanın yapılacağı yeri ve zamanı belirleyen uzlaştırmacının tarafsız bir yer tercih etmesi beklenecektir. Uzlaştırmacı, taraflardan herhangi birinin tesiri altında kalmaksızın kendilerini uzlaştırmaya çalışacaktır. Müzakere esnasında tarafların uzlaştırmacıyı kendi yanlarına çekme taktiklerine karşı uzlaştırmacının dikkatli davranması beklenecektir.⁴⁷²

CMUY m. 6/1-a'da uzlaştırmacının, görevini dürüstlük kuralları çerçevesinde bağımsız ve tarafsız olarak yerine getirmesi gerektiği vurgulanmıştır. Zira uzlaştırmacı, uzlaştırmanın tarafı değildir. Tarafların taleplerini ve hislerini anlamak üzere empati kurmalı; ancak kendisini bir taraf lehine konumlandırmamalıdır. Uzlaştırmacı, taraflara eşit mesafede durmalıdır. Uzlaştırmanın tarafı olmayan uzlaştırmacı, ürettiği bir çözüm üzerinde tarafların anlaşmaları için baskıda bulunmamalıdır. Nitekim uzlaştırmacının görevi, tarafları bilgilendirmek ve bu sayede taraflar arasında sağlıklı bir iletişim kurulmasını sağlamakla sınırlıdır.⁴⁷³

3.6.5.5. Uzlaşmanın Sağlanması İçin Uygun Tedbirleri Alma Yükümlülüğü

CMUY m. 5/8 hükmüne göre; uzlaştırmacı, tarafların hüküm ve sonuçlarını bilerek ve özgür iradeleriyle uzlaşmalarını sağlayacak uygun tedbirleri alacaktır. Nitekim CMUY m. 5/1'de uzlaştırma, şüpheli veya sanık ile mağdur veya suçtan zarar görenin özgür iradeleri ile kabul etmeleri ve karar vermeleri hâlinde

⁴⁷¹ Can Canpolat ve Zeyyat Sabuncuoğlu, *Uzlaştırma*, Legal Yayıncılık, İstanbul, 2017, s. 31.

⁴⁷² Özbek, *Onarıcı Adalet*, s. 74.

⁴⁷³ Özbek, *Onarıcı Adalet*, s. 75.

gerçekleştirilmektedir. Bu kişiler anlaşma yapılana kadar iradelerinden vazgeçebileceklerdir.

3.6.5.6. Tarafların Temel Hak ve Hürriyetlerine Uygun Olarak Menfaatlerini Gözetme Yükümlülüğü

Uzlaştırma, şüpheli veya sanık ile mağdur veya suçtan zarar görenin temel hak ve hürriyetlerine uygun olarak, menfaatlerinin korunması esasını gözetilerek yürütülecektir (CMUY m. 5/2).

3.6.5.7. Yenileme Eğitimlerine Katılma Yükümlülüğü

CMUY m. 50/6'da uzlaştırmacılara, uzlaştırmacı eğitim izni verilen kuruluşlarca teorik ve uygulamalı, toplam sekiz ders saatinden az olmamak üzere iki yılda en az bir defa yenileme eğitimi verileceği ifade edilmiştir. İki yılda bir verilen bu eğitime uzlaştırmacıların katılması zorunludur.

3.6.6. Uzlaştırmacının Uyması Gereken Etik İlkeler

CMUY m. 6/1'de uzlaştırmacının uyması gereken etik ilkelere değinilmiştir. İlgili madde gereğince uzlaştırmacı, görevini yerine getirirken aşağıdaki etik ilkelere uymalıdır:

- a) Görevini dürüstlük kuralları çerçevesinde bağımsız ve tarafsız olarak yerine getirir, tarafların ortak yararlarını gözetir, tarafların müzakerelerde yeterli ve eşit fırsatlara sahip olmasına özen gösterir.
- b) Adaletle hizmet etme bilinciyle, görevini etkin, zamanında ve verimli biçimde yerine getirmeyi, sunduğu hizmet kalitesini yükseltmeyi hedefler.
- c) Görevini yerine getirirken taraflara nazik ve saygılı davranır. Tarafların birbirlerine saygılı davranmaları ve müzakerelere iyi niyetle katılmaları konusunda tarafları bilgilendirir.
- ç) Masumiyet karinesi gereğince şüpheli ya da sanığın suçluluğu hakkında ön yargılı olamaz, şüpheli ya da sanığa karşı bir tavır takınamaz.

d) Görevini yerine getirirken taraflar arasında dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım yapamaz, itibar ve güveni sarsıcı davranışlarda bulunamaz.

e) Taraflardan biriyle herhangi bir kişisel veya iş ilişkisinin bulunması, uzlaştırmanın sonucuna yönelik doğrudan veya dolaylı, malî veya diğer menfaatinin bulunması ya da taraflardan biri için uzlaştırma dışında bir yetkiyle görev yapması gibi bağımsızlığı veya taraflarla arasındaki menfaat çatışmasını etkileyebilecek ya da bu izlenimi verebilecek durumları açıklamadan görev yapamaz veya göreve devam edemez.

f) Görev yaptığı olayla ilgili olarak daha sonra vekil veya müdafii olarak görev üstlenemez.

g) Tarafsızlığından kuşku duyulmasına yol açacak şekilde kendisine veya bir başkasına doğrudan ya da dolaylı olarak herhangi bir menfaat temin edemez.

ğ) Görevinin saygınlığını ve kişilerin adalete olan güvenini zedeleyen veya şüpheye düşüren her türlü davranıştan kaçınır.

Uzlaştırıcı olabilmek için aranan koşulları taşımadığı hâlde sicile kaydedilen veya daha sonra bu koşulları kaybeden ya da uzlaştırma göreviyle bağdaşmayan tutum ve davranışlarda bulunan, Kanun'un öngördüğü yükümlülükleri önemli ölçüde veya sürekli yerine getirmeyen, performans değerlendirmeleri sonucunda yeterli bulunmayan, etik ilkelere aykırı davranan, yenileme eğitimini tamamlamayan uzlaştırıcı Daire Başkanlığınca sicilden ve listeden çıkarılacaktır (CMUY m. 49/1). Etik ilkelere aykırı hareket edilmesi hâlinde ihlalin niteliğine göre sicilden ve listeden çıkarma yaptırımını yerine uyarma veya bir yıla kadar geçici süreyle listeden çıkarma yaptırımını uygulanabilecektir (CMUY m. 49/2). Sicil ve listeden çıkarılma işleminden önce, uzlaştırıcının yazılı savunması alınacaktır. Uzlaştırıcı, yazılı savunmada bulunması için kendisine yapılan yazılı bildirimden itibaren on günlük süre içinde savunmasını vermek zorundadır. Tebliğden imtina eden veya bu süre içinde savunmada bulunmayan uzlaştırıcı savunma hakkından vazgeçmiş sayılacaktır (CMUY m. 49/3).

Etik ilkelere aykırı hareket edilmesi nedeniyle hakkında uyarma yaptırımı uygulanan uzlaştırmacı, Daire Başkanlığınca yazılı olarak uyarılacaktır. Uyarıya uyulmaması halinde üçüncü fıkra gereğince savunması alındıktan sonra sicil ve listeden çıkartılmasına karar verilecek, bu karar ilgisine tebliğ edilecektir (CMUY m. 49/4).

3.6.7. Uzlaştırmacının Reddi

CMK'da belirlenen hâkimin reddi sebepleri, uzlaştırmacı görevlendirilmesi ile ilgili olarak CMK m. 253/10 hükmüne istinaden uzlaştırmacılar için de geçerli olacaktır. Nitekim CMUY m. 28'de de aynı yönde bir düzenlemeye yer verilmiştir.⁴⁷⁴

CMK m. 22 hükmünde düzenlenen hâkimin davaya bakamayacağı durumlarda⁴⁷⁵ ve CMK m. 24 hükmü uyarınca hâkimin tarafsızlığını şüpheye düşürebilecek başkaca sebeplerin varlığı hâllerinde⁴⁷⁶ uzlaştırmacının reddi istenebilecektir. Uzlaştırmacı atandıktan sonra, uzlaştırmacının tarafsızlığını şüpheye düşürecek durumların meydana gelmesi hâlinde, uzlaştırmacının reddi istemi hakkında görevlendirmeyi yapan uzlaştırma bürosundaki Cumhuriyet savcısı karar verecektir. Nitekim uzlaştırma bürosu, bürodaki Cumhuriyet savcısının onayıyla uzlaştırmacı görevlendirmesini yapmaktadır. Ret istemi kabul edilirse; uzlaştırma bürosu, Cumhuriyet savcısının onayıyla başka bir uzlaştırmacı görevlendirecektir.

⁴⁷⁴ CMUY m. 28: "Kanunda belirlenen hâkimin davaya bakamayacağı hâller ile reddi sebepleri, uzlaştırmacı görevlendirilmesi ile ilgili olarak dikkate alınır."

⁴⁷⁵ CMK m. 22: "(1) Hâkim;

a) Suçtan kendisi zarar görmüşse,

b) Sonradan kalksa bile şüpheli, sanık veya mağdur ile aralarında evlilik, vesayet veya kayımlık ilişkisi bulunmuşsa,

c) Şüpheli, sanık veya mağdurun kan veya kayın hısımlığından üstsoy veya altsoyundan biri ise,

d) Şüpheli, sanık veya mağdur ile aralarında evlât edinme bağlantısı varsa,

e) Şüpheli, sanık veya mağdur ile aralarında üçüncü derece dahil kan hısımlığı varsa,

f) Evlilik sona ermiş olsa bile, şüpheli, sanık veya mağdur ile aralarında ikinci derece dahil kayın hısımlığı varsa,

g) Aynı davada Cumhuriyet savcılığı, adli kolluk görevi, şüpheli veya sanık müdafiliği veya mağdur vekilliği yapmışsa,

h) Aynı davada tanık veya bilirkişi sıfatıyla dinlenmişse,

Hâkimlik görevini yapamaz."

⁴⁷⁶ CMK m. 24: "(1) Hâkimin davaya bakamayacağı hâllerde reddi istenebileceği gibi, tarafsızlığını şüpheye düşürecek diğer sebeplerden dolayı da reddi istenebilir.

(2) Cumhuriyet savcısı; şüpheli, sanık veya bunların müdafii; katılan veya vekili, hâkimin reddi isteminde bulunabilirler.

(3) Bunlardan herhangi biri istediği takdirde, karar veya hükme katılacak hâkimlerin isimleri kendisine bildirilir."

Ret isteminin kabulüne ya da reddine ilişkin kararlar kesindir ve bu kararlara karşı itiraz yoluna gidilememektedir.⁴⁷⁷

Taraflardan biriyle herhangi bir kişisel veya iş ilişkisinin bulunması, uzlaştırmanın sonucuna yönelik doğrudan veya dolaylı, malî veya diğer menfaatinin bulunması ya da taraflardan biri için uzlaştırma dışında bir yetkiyle görev yapması gibi bağımsızlığı veya taraflarla arasındaki menfaat çatışmasını etkileyebilecek ya da bu izlenimi verebilecek durumları açıklamadan uzlaştırmacı görev yapamayacak veya göreve devam edemeyecektir (CMUY m. 6/1-e).

3.6.8. Uzlaştırmacının Görevden Çekinmesi

CMK m. 253/10'da, CMK'da belirlenen hâkimin davaya bakamayacağı hâller ile reddi sebeplerinin, uzlaştırmacı görevlendirilmesi ile ilgili olarak da göz önünde bulundurulacağı ifade edilmiştir. Tarafsızlığını şüpheye düşürecek herhangi bir nedenin bulunması durumunda uzlaştırmacının kendisi de görevden çekinebilecektir.⁴⁷⁸

3.6.9. Uzlaştırmacının Ücreti

CMK m. 253/22'de; uzlaştırmacıya, Adalet Bakanlığı tarafından belirlenen tarifeye göre ücret ödeneceği hüküm altına alınmıştır. CMUY m. 36/1, tarifenin yıllık olarak hazırlanacağını belirtmektedir.

Alternatif Çözümler Daire Başkanlığı tarafından hazırlanan uzlaştırmacı asgari ücret tarifesinde,⁴⁷⁹ CMUY m. 37/2 gereği olarak; uzlaştırma raporunun tamamlandığı tarihte yürürlükte olan tarife esas alınmaktadır. Uzlaştırmacının ücreti, görevlendirildiği veya raporunun onaylandığı tarihe göre değil, raporun teslim edildiği tarihe göre belirlenmelidir.

Görevlendirilen uzlaştırmacı için belirlenen ücret, uzlaşmanın teklif aşamasında olumsuz sonuçlanması hâlinde teklif formu ve eklerinin tesliminden, teklifin kabulü hâlinde ise uzlaştırma süreci sonunda düzenlenecek raporun ibrazından sonra makûl süre içinde uzlaştırmadan sorumlu Cumhuriyet savcısı

⁴⁷⁷ Özbek, *Onarıcı Adalet*, s. 81.

⁴⁷⁸ Çetin, "Ceza Muhakemesi Kanununda Uzlaşma (CMK m. 253, 254, 255)", s. 23.

⁴⁷⁹ Çetintürk, *Onarıcı Adalet ve Ceza Adalet Sisteminde Uzlaştırma*, s. 584.

tarafından sarf kararı ile ödenecektir (CMUY m. 37/1). Uzlaştırmacı ücreti; uzlaştırmacının, şüpheli veya sanık ile mağdur veya suçtan zarar görenin yaşı, eğitimi, sosyal ve ekonomik durumu gibi belirgin farklılıklarını değerlendirmede ve tarafları uzlaştırmadaki becerisi, süreçte gösterdiği gayret, taraf sayısı, uyuşmazlığın kapsam ve niteliği dikkate alınarak tarifedeki alt ve üst sınırlar arasında belirlenecektir (CMUY m. 36/2). Birden fazla uzlaştırmacının görevlendirildiği hâllerde uzlaştırmacı ücreti, bu kişilere ayrı ayrı ve eşit olarak ödenecektir (CMUY m. 36/3).

Uzlaşmanın gerçekleşmesi hâlinde uzlaştırmacı ücreti devlet hazinesi tarafından karşılanacaktır (CMUY m. 38/4). Uzlaşmanın gerçekleşmemesi hâlinde ise uzlaştırmacı ücreti hakkında CMK'nın yargılama giderlerine ilişkin hükümleri uygulanacaktır (CMUY m. 38/3). Uzlaşmanın gerçekleşmemesi hâlinde uzlaştırmacı ücreti ve diğer uzlaştırma giderleri yargılama giderlerine ilişkin hükümlere göre hüküm altına alınmak üzere suç üstü ödeneğinden karşılanmak üzere uzlaştırmacıya ödenecektir.⁴⁸⁰ Uzlaştırmacının çalışmasının karşılığında ücret talep etmemesi de mümkündür. Bu durumda uzlaştırmacının ücretine ilişkin CMUY hükümleri uygulanmayacaktır (CMUY m. 38/5).

3.6.10. Uzlaştırmacının Yaptığı Giderler

Uzlaştırma giderleri, uzlaştırma evrakının teslim alınmasından itibaren uzlaştırma sürecinin neticelendirilmesine kadar yapılan her türlü gideri ifade etmektedir. CMUY m. 38/1 hükmü gereğince; uzlaştırmacı tarafından zorunlu yol giderleri dâhil olmak üzere yapılan masraflar, ilgili yıl Uzlaştırmacı Asgari Ücret Tarifesinin 8. maddesinin birinci fıkrasının (b) bendinin (1) numaralı alt bendinde belirlenen miktarın alt sınırını geçmeyecek şekilde ayrıca ödenecektir.

Uzlaşmanın gerçekleşmesi halinde uzlaştırmacının yaptığı giderler devlet hazinesi tarafından karşılanacaktır (CMUY m. 38/4). Uzlaşmanın gerçekleşmemesi hâlinde ise uzlaştırmacının yaptığı giderler hakkında CMK'nın yargılama giderlerine ilişkin hükümleri uygulama alanı bulacaktır (CMUY m. 38/3).

---

⁴⁸⁰ Mustafa Ruhan Erdem, Ferda Eser ve Pakize Pelin Özşahinli, *763 sayılı Kanuna ve Ceza Muhakemesinde Uzlaştırma Yönetmeliğine Göre Güncellenmiş 100 Soruda Uzlaştırma*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2017, s. 300.

3.7. TÜRK CEZA HUKUKUNDA UZLAŞTIRMANIN NETİCELERİ

Türk ceza hukukunda uzlaştırmının olumlu veya olumsuz sonuçlanmasına göre birtakım durumlar ortaya çıkmaktadır. Eğer uzlaştırma olumlu neticelenirse; soruşturma veya kovuşturma evresi sona erecek ve şahsi hak alacağı ortadan kalkabilecektir. Olumsuz sonuçlanan uzlaştırma faaliyetinde ise soruşturma ve kovuşturma devam edecektir. Bu iki durumdan herhangi birisinin gerçekleşmesi hâlinde ne şekilde sonuçların ortaya çıkacağına ayrıntısıyla bakalım.

3.7.1. Uzlaştırmının Olumlu Neticelenmesi

Uzlaştırmının olumlu neticelenmesi, uzlaştırma kurumundan beklenen yararın sağlandığının kanıtıdır. Olumlu sonuçlanan uzlaştırma müzakereleri, aşağıdaki durumları ortaya çıkaracaktır.

3.7.1.1. Soruşturmanın veya Kovuşturmanın Sona Ermesi

Uzlaştırmının olumlu neticelenmesi, soruşturmanın veya kovuşturmanın sona ermesini sağlamaktadır. Uzlaştırma prosedürünün işletilmesiyle taraflar karşılıklı olarak anlaşılırsa; mağdurun zararının nasıl karşılanacağı sorusu da yanıtız kalmaz. Zararın tek seferde ifa edilmesi kararlaştırabileceği gibi taksitler hâlinde ödenmesi konusunda da anlaşma sağlanabilir. Bu durumda edim, bir defada yerine getirildiğinde veya taksitler süresinde ödendiğinde, kovuşturmaya yer olmadığına dair karar verilecek, edimin ileri bir tarihe bağlandığı durumlarda kamu davasının ertelenmesine karar verilecektir.⁴⁸¹

CMUY'deki düzenlemeler uzlaştırmının neticelerinden de bahsetmektedir. CMUY m. 20/1'e göre; uzlaşma sonucunda şüphelinin edimini def'aten yerine getirmesi hâlinde, şüpheli hakkında uzlaştırmadan sorumlu Cumhuriyet savcısı tarafından kovuşturmaya yer olmadığı kararı verilecektir. Suça sürüklenen çocuk hakkında gerekli görüldüğünde 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanununda yer alan koruyucu ve destekleyici tedbirlerin uygulanması çocuk hâkiminden istenecektir.

Edimin yerine getirilmesinin ileri tarihe bırakılması, takside bağlanması veya süreklilik arz etmesi hâlinde, CMK'nın 171 inci maddesindeki şartlar

⁴⁸¹ Ali İhsan İpek ve Engin Parlak, *İçtihatlarla Türk Ceza Hukukunda Uzlaşma*, Adalet Yayınevi, Ankara, 2009, s. 133.

aranmaksızın⁴⁸², şüpheli hakkında kamu davasının açılmasının ertelenmesi kararı verilecektir. Bu hâlde, edimin yerine getirilip getirilmediğinin takibi büro tarafından yapılacak, erteleme süresince zamanaşımı işlemeyecektir (CMUY m. 20/2).

Kamu davasının açılmasının ertelenmesi kararı verildikten sonra, uzlaşmanın gereklerinin yerine getirilmesi hâlinde, kovuşturmaya yer olmadığı kararı verilecektir (CMUY m. 20/3). Kamu davasının açılmasının ertelenmesi kararından sonra, uzlaşmanın gereklerinin yerine getirilmemesi hâlinde, CMK'nın 171 inci maddesinin dördüncü fıkrasındaki şart aranmaksızın, kamu davası açılacaktır (CMUY m. 20/4). Şüphelinin, edimini yerine getirmemesi hâlinde uzlaştırma raporu veya uzlaşma belgesi, 9/6/1932 tarihli ve 2004 sayılı İcra ve İflâs Kanununun 38 inci maddesinde yazılı ilâm mahiyetine haiz belgelerden sayılacaktır (CMUY m. 20/5). İlamlı icra yoluna başvurulmasının, şüpheli bakımından ceza yargılaması sürecinin başlamasına ve devam etmesine mani olmayacağını da yeri gelmişken belirtelim.

Kovuşturma evresinde uzlaşmanın hukukî sonuçları CMUY m. 27'de hükme bağlanmıştır. Uzlaşma gerçekleştiği takdirde, mahkeme, uzlaşma sonucunda sanığın edimini def'aten yerine getirmesi hâlinde, davanın düşmesine karar verecektir (CMUY m. 27/1). Edimin yerine getirilmesinin ileri tarihe bırakılması, takside bağlanması veya süreklilik arz etmesi hâlinde; sanık hakkında, CMK'nın 231 inci

---

⁴⁸² CMK m. 171: "(1) Cezayı kaldıran şahsî sebep olarak etkin pişmanlık hükümlerinin uygulanmasını gerektiren koşulların ya da şahsî cezasızlık sebebinin varlığı halinde, Cumhuriyet savcısı kovuşturmaya yer olmadığı kararı verebilir.

(2) 253 üncü maddenin on dokuzuncu fıkrası hükümleri saklı kalmak üzere, Cumhuriyet savcısı, soruşturulması ve kovuşturulması şikâyete bağlı olup, üst sınırı bir yıl veya daha az süreli hapis cezasını gerektiren suçlardan dolayı, yeterli şüphenin varlığına rağmen, kamu davasının açılmasının beş yıl süreyle ertelenmesine karar verebilir. Suçtan zarar gören, bu karara 173 üncü madde hükümlerine göre itiraz edebilir.

(3) Kamu davasının açılmasının ertelenmesine karar verilebilmesi için, uzlaşmaya ilişkin hükümler saklı kalmak üzere;

a) Şüphelinin daha önce kasıtlı bir suçtan dolayı hapis cezası ile mahkûm olmamış bulunması,

b) Yapılan soruşturmanın, kamu davası açılmasının ertelenmesi halinde şüphelinin suç işlemekten çekineceği kanaatini vermesi,

c) Kamu davası açılmasının ertelenmesinin, şüpheli ve toplum açısından kamu davası açılmasından daha yararlı olması,

d) Suçun işlenmesiyle mağdurun veya kamunun uğradığı zararın, aynen iade, suçtan önceki hale getirme veya tazmin suretiyle tamamen giderilmesi, koşullarının birlikte gerçekleşmesi gerekir.

(4) Erteleme süresi içinde kasıtlı bir suç işlenmediği takdirde, kovuşturmaya yer olmadığına karar verilir. Erteleme süresi içinde kasıtlı bir suç işlenmesi halinde kamu davası açılır. Erteleme süresince zamanaşımı işlemeyiz.

(5) Kamu davasının açılmasının ertelenmesine ilişkin kararlar, bunlara mahsus bir sisteme kaydedilir. Bu kayıtlar, ancak bir soruşturma veya kovuşturmayla bağlantılı olarak Cumhuriyet savcısı, hâkim veya mahkeme tarafından istenmesi halinde, bu maddede belirtilen amaç için kullanılabilir."

maddesindeki şartlar aranmaksızın⁴⁸³, hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına karar verilecek, geri bırakma süresince zamanaşımı işlemeyecektir (CMUY m. 27/2).

Hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına karar verildikten sonra, uzlaşmanın gereklerinin yerine getirilmesi hâlinde, açıklanması geri bırakılan hüküm

⁴⁸³ CMK m. 231: "(1) Duruşma sonunda, 232 nci maddede belirtilen esaslara göre duruşma tutanağına geçirilen hüküm fıkrası okunarak gerekçesi ana çizgileriyle anlatılır.

(2) Hazır bulunan sanığa ayrıca başvurabileceği kanun yolları, mercii ve süresi bildirilir.

(3) Beraat eden sanığa, tazminat isteyebileceği bir hâl varsa bu da bildirilir.

(4) Hüküm fıkrası herkes tarafından ayakta dinlenir.

(5) (Ek: 6/12/2006-5560/23 md.) Sanığa yüklenen suçtan dolayı yapılan yargılama sonunda hükmolunan ceza, iki yıl(2) veya daha az süreli hapis veya adlî para cezası ise; mahkemece, hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına karar verilebilir. Uzlaşmaya ilişkin hükümler saklıdır. Hükmün açıklanmasının geri bırakılması, kurulan hükmün sanık hakkında bir hukukî sonuç doğurmamasını ifade eder.

(6) (Ek: 6/12/2006-5560/23 md.) Hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına karar verilebilmesi için;

a) Sanığın daha önce kasıtlı bir suçtan mahkûm olmamış bulunması,

b) Mahkemece, sanığın kişilik özellikleri ile duruşmadaki tutum ve davranışları göz önünde bulundurularak yeniden suç işlemeyeceği hususunda kanaate varılması,

c) Suçun işlenmesiyle mağdurun veya kamunun uğradığı zararın, aynen iade, suçtan önceki hale getirme veya tazmin suretiyle tamamen giderilmesi, gerekir. (Ek cümle: 22/7/2010 - 6008/7 md.) Sanığın kabul etmemesi hâlinde, hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına karar verilmez.

(7) (Ek: 6/12/2006-5560/23 md.) Açıklanmasının geri bırakılmasına karar verilen hükümde, mahkûm olunan hapis cezası ertelenemez ve kısa süreli olması halinde seçenek yaptırımlara çevrilemez.

(8) (Ek: 6/12/2006-5560/23 md.) Hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararının verilmesi halinde sanık, beş yıl süreyle denetim süresine tâbi tutulur. (Ek cümle: 18/6/2014- 6545/72 md.) Denetim süresi içinde, kişi hakkında kasıtlı bir suç nedeniyle bir daha hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına karar verilemez. Bu süre içinde bir yıldan fazla olmamak üzere mahkemenin belirleyeceği süreyle, sanığın denetimli serbestlik tedbiri olarak;

a) Bir meslek veya sanat sahibi olmaması halinde, meslek veya sanat sahibi olmasını sağlamak amacıyla bir eğitim programına devam etmesine,

b) Bir meslek veya sanat sahibi olması halinde, bir kamu kurumunda veya özel olarak aynı meslek veya sanatı icra eden bir başkasının gözetimi altında ücret karşılığında çalıştırılmasına,

c) Belli yerlere gitmekten yasaklanmasına, belli yerlere devam etmek hususunda yükümlü kılınmasına ya da takdir edilecek başka yükümlülüğü yerine getirmesine, karar verilebilir. Denetim süresi içinde dava zamanaşımı durur.

(9) (Ek: 6/12/2006-5560/23 md.) Altıncı fıkranın (c) bendinde belirtilen koşulu derhal yerine getiremediği takdirde; sanık hakkında mağdura veya kamuya verdiği zararı denetim süresince aylık taksitler halinde ödemek suretiyle tamamen gidermesi koşuluyla da hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararı verilebilir.

(10) (Ek: 6/12/2006-5560/23 md.) Denetim süresi içinde kasten yeni bir suç işlenmediği ve denetimli serbestlik tedbirine ilişkin yükümlülüklerle uygun davranıldığı takdirde, açıklanması geri bırakılan hüküm ortadan kaldırılarak, davanın düşmesi kararı verilir.

(11) (Ek: 6/12/2006-5560/23 md.) Denetim süresi içinde kasten yeni bir suç işlemesi veya denetimli serbestlik tedbirine ilişkin yükümlülüklerle aykırı davranması halinde, mahkeme hükmü açıklar. Ancak mahkeme, kendisine yüklenen yükümlülükleri yerine getiremeyen sanığın durumunu değerlendirerek; cezanın yarısına kadar belirleyeceği bir kısmının infaz edilmemesine ya da koşullarının varlığı halinde hükümdeki hapis cezasının ertelenmesine veya seçenek yaptırımlara çevrilmesine karar vererek yeni bir mahkûmiyet hükmü kurabilir.

(12) (Ek: 6/12/2006-5560/23 md.) Hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararına itiraz edilebilir.

(13) (Ek: 6/12/2006-5560/23 md.) Hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararı, bunlara mahsus bir sisteme kaydedilir. Bu kayıtlar, ancak bir soruşturma veya kovuşturmayla bağlantılı olarak Cumhuriyet savcısı, hâkim veya mahkeme tarafından istenmesi halinde, bu maddede belirtilen amaç için kullanılabilir.

(14) (Değişik: 23/1/2008 – 5728/562 md.) Bu maddenin hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına ilişkin hükümleri, Anayasanın 174 üncü maddesinde koruma altına alınan inkılâp kanunlarında yer alan suçlarla ilgili olarak uygulanmaz."

ortadan kaldırılarak davanın düşmesine karar verilecektir (CMUY m. 27/3). Hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına karar verildikten sonra, uzlaşmanın gereklerinin yerine getirilmemesi hâlinde, mahkeme tarafından, CMK'nın 231 inci maddesinin on birinci fıkrasındaki şartlar aranmaksızın hüküm açıklanacaktır (CMUY m. 27/4). Sanığın, edimini yerine getirmemesi hâlinde uzlaştırma raporu 2004 sayılı Kanunun 38 inci maddesinde yazılı ilâm mahiyetini haiz belgelerden sayılacaktır (CMUY m. 27/5). Yine burada da ilâmlı icra yoluna başvurulması, sanık bakımından ceza yargılaması sürecinin başlamasına ve devam etmesine mani olmayacaktır.

3.7.1.2. Şahsi Hak Alacağı'nın Sona Ermesi

TCK m. 74/2 hükmü gereğince; kamu davasının düşmesi, malların geri alınması ve uğranılan zararın tazmini için açılan şahsi hak davasını etkilemeyecektir. CMK m. 253/19'da; uzlaşmanın sağlanması hâlinde, soruşturma konusu suç nedeniyle tazminat davasının açılmayacağı, açılmış olan davadan feragat edilmiş sayılacağı ifade edilmiştir.

Uzlaştırma sebebiyle davanın düşürülmesi kararı verilmesi hâlinde, uzlaştırma kurumunun kanuni neticesi olarak mağdur, hukuk mahkemesinde dava açamayacak ve daha önceden açtığı dava mevcutsa, uzlaştırma nedeniyle verilen kovuşturamama yahut düşme kararı uyarınca bu davanın reddedilmesi gerekecektir.⁴⁸⁴

Uzlaştırma müessesesi, taraflar arasındaki uyuşmazlığın hukuki ve cezai tüm neticeleriyle ortadan kaldırılmasını amaçlamaktadır. Bu nedenle, tarafların üzerinde anlaştıkları bir hususu daha sonra hukuk mahkemeleri önüne getirmeleri, bilhassa uzlaştırma kurumunun maksadıyla bağdaşmamaktadır.⁴⁸⁵

3.7.1.3. Koruma Tedbirleri Sebebiyle Tazminat Hakkı

Genel af veya özel af, şikâyetten vazgeçme, uzlaşma gibi nedenlerle hakkında kovuşturmaya yer olmadığına veya davanın düşmesine karar verilen ya da kamu davası geçici olarak durdurulan veya kamu davası ertelenen veya düşürülenler, kanuna uygun olarak yakalanmış veya tutuklanmış iseler, bu sebeplerle tazminat talep edemeyeceklerdir (CMK 144/1-c).

⁴⁸⁴ Kaymaz ve Gökcan, "Uzlaşma ve Önödeme", s. 116.

⁴⁸⁵ Esra Aközek, *Türk Ceza Adalet Sisteminde Uzlaşma Kurumu*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa, 2016, s. 105.

İlgili düzenlemeye göre; uzlaştırmanın yapılması sebebiyle yargılaması gerçekleştirilememiş, suçsuzluğu yönünde kesin ve şüpheden uzak olarak bir karar verilememiş kişiler koruma tedbirleri sonucunda uğramış oldukları zararların tazminini isteyemeyeceklerdir.⁴⁸⁶

3.7.1.4. Zamanaşımı

Şüpheli, mağdur veya suçtan zarar görenden birine ilk uzlaşma teklifinde bulunduğu tarihten itibaren, uzlaştırma girişiminin sonuçsuz kaldığı ve en geç, uzlaştırmacının raporunu düzenleyerek uzlaştırma bürosuna verdiği tarihe kadar dava zamaşımı ile kovuşturma koşulu olan dava süresi işlemeyecektir (CMK m. 253/21).

3.7.1.5. Müsadere

Uzlaştırmanın gerçekleştirilmesi hâlinde şüpheli hakkında yargılama yapılmamaktadır. Yargılama yapılmadığı için de şüphelinin o suçu işleyip işlemediği araştırılmamakta, şüpheliye herhangi bir ceza da verilmemektedir. Bu sebeple, TCK m. 54/1'de düzenlenen eşyanın müsadere edilmesi; kovuşturmaya yer olmadığına ve kamu davasının düşmesine karar verilmesi hâlinde mümkün değildir.⁴⁸⁷

Uzlaştırma müessesinde; eşyanın suçta kullanıldığı, suça tahsis edildiği veya suç için hazırlandığı sabit olmadığından ilgili eşya, sahibine iade edilmelidir. Mahkemenin, uzlaştırmaya bağlı olarak hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararı vermesi durumunda, müsadereye karar vermesi de gerekecektir; ancak uzlaştırma gereğince, edim ifa edildiği takdirde düşme kararı verileceğinden, müsadereye ilişkin hükmün de düşme kararıyla beraber ortadan kalkması beklenecektir. Eşyanın, TCK m. 54/4'te yapılan tanımına uygun olarak⁴⁸⁸ müsadere edilebilmesi için bir suçla bağlantısının tespit edilmesi zorunluluğu bulunmamaktadır. Bundan dolayı, uzlaştırmanın sağlanması hâlinde TCK m. 54/4 hükmü gereği eşyaların müsaderesine karar verilebilecektir. Bu hâlde, kovuşturmaya

⁴⁸⁶ Aközek, "Türk Ceza Adalet Sisteminde Uzlaşma Kurumu", s. 106.

⁴⁸⁷ Candide Şentürk, *Ceza Muhakemesi Hukukunda Uzlaşma*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2009, s. 76.

⁴⁸⁸ TCK m. 54/4: "Üretimi, bulundurulması, kullanılması, taşınması, alım ve satımı suç oluşturan eşya, müsadere edilir."

yer olmadığına dair karar verilmesinin ardından CMK m. 256 ve devamı hükümlerine göre müsadere davası açılabilir.⁴⁸⁹

Müsadere kararı verilmesi gereken hâllerde, kamu davası açılmamış veya kamu davası açılmış olup da esasla beraber bir karar verilmemişse; karar verilmesi için, Cumhuriyet savcısı veya katılan, davayı görmeye yetkili mahkemeye başvurabilir. Kamu davası açılmış olup da iade edilmesi gereken eşya veya malvarlığı değerleri ile ilgili olarak esasla birlikte bir karar verilmemiş olması durumunda, mahkemece re'sen veya ilgililerin istemi üzerine bunların iadesine karar verilecektir (CMK m. 256).

3.7.1.6. Kanun Yolları

Uzlaştırma sonucunda verilecek kararlarla ilgili olarak CMK'da öngörülen kanun yollarına başvurulabilir (CMK m. 253/23). Uzlaştırma faaliyeti neticesinde Cumhuriyet savcısı kovuşturmayaya yer olmadığına dair karar verirse; suçtan zarar gören, kararın kendisine tebliğ edildiği tarihten itibaren on beş gün içinde, bu kararı veren Cumhuriyet savcısının yargı çevresinde görev yaptığı ağır ceza mahkemesinin bulunduğu yerdeki sulh ceza hâkimliğine itiraz edebilir (CMK m. 173/1).

Uzlaştırmanın kovuşturma aşamasında sağlanması üzerine verilen düşme kararlarına karşı istinaf yoluna gidilebilir. Düşme kararının mahkemece verilen bir hüküm olması sebebiyle, tebliğinden itibaren yedi günlük süre içerisinde istinafa gidilebilmesi için başvuru yapma olanağı bulunmaktadır.⁴⁹⁰ Karara karşı Cumhuriyet savcısı da istinaf yoluna başvurabilmektedir. Cumhuriyet savcısı veya mahkemece uzlaştırma raporunun onaylanmaması hâlinde dava sonucu verilen karara karşı istinaf yoluna gitmenin önünde de bir engel yoktur.

3.7.1.7. Tekerrür

Bir kimsenin, işlediği suçtan mahkûm olmasının ardından bir ya da daha fazla yeni suç işlemesinin yahut önceki suç sebebiyle cezalandırılmasının akabinde yeni

⁴⁸⁹ Aközek, "Türk Ceza Adalet Sisteminde Uzlaşma Kurumu", s. 107.

⁴⁹⁰ Bıkmaz, "Ceza Muhakemesinde Alternatif Uyuşmazlık Çözümü Olarak Uzlaştırma Kurumu", s. 157 158.

bir suç işleme durumunda tekerrür gündeme gelecektir.⁴⁹¹ Tekerrür, TCK'nın 58. maddesinde açıklanmıştır.

Uzlaşmaya konu olan suç, önceden verilen hükmün kesinleşmesinden belirli bir süre sonra yeni bir suçun işlenmesi durumunda uygulanacak olan tekerrür hükümlerine esas teşkil etmeyecektir. Tekerrür hükümlerinin uygulanması önceden verilmiş bir mahkûmiyet hükmünün bulunmasına bağlıdır ki uzlaşmada, taraflar arasındaki uyuşmazlık yargılama yapılmaksızın sonuçlandırıldığından tekerrür hükümleri uygulanamayacaktır.⁴⁹²

3.7.2. Uzlaştırmanın Olumsuz Neticelenmesi

Uzlaştırmanın olumsuz sonuçlanması durumunda; soruşturmaya ya da kovuşturmaya devam edilecek, ayrıca uzlaştırma sürecinde elde edilen bilgiler ve belgeler ilgililerce aleyhte kullanılamayacaktır.

3.7.2.1. Soruşturmaya veya Kovuşturmaya Devam Edilmesi

Uzlaştırma müzakerelerinin sonucunda uzlaştırmaya varılamaması hâlinde, uzlaştırmanın sağlanamadığı yönünde rapor düzenlenecektir. Uzlaştırmanın olumsuz neticelenmesi, müzakereler sonucunda tarafların edim üzerinde anlaşamamaları, tarafların müzakerelere katılmaktan kaçınmaları ya da müzakereler devam ederken uzlaşmaktan vazgeçmeleri gibi nedenlerin varlığı durumunda uzlaştırma süreci son bulacaktır. Uzlaştırmanın bu ve benzeri hâllerde gerçekleştirilememesi; soruşturma aşamasında kamu davasının açılmasını, kovuşturma aşamasında ise hükmün açıklanmasını gerektirecektir.⁴⁹³

CMK m. 253/18, uzlaştırmanın sonuçsuz kalması hâlinde tekrar uzlaştırma yoluna gidilemeyeceği hükmünü haizdir. Uzlaştırmanın sonuçsuz kalmasına karşın taraflar; soruşturma aşamasından en geç iddianamenin düzenlendiği tarihe kadar uzlaştırmadan sorumlu Cumhuriyet savcısına, kovuşturma aşamasında ise en geç

---

⁴⁹¹ İlhan Üzülmöz, "Türk Hukukunda Tekerrür", *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt X, Sayı 1-2, 2002, s. 166.

⁴⁹² Serkan Köse, *Ceza Muhakemesi Hukukunda Uzlaşma Kurumu*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çankaya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2012, s. 141-142.

⁴⁹³ Nurdan Şahin, *Türk Ceza Hukukunda Uzlaşma*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale, 2014, s. 114-115.

hüküm verilinceye kadar mahkemeye, uzlaştıklarını gösteren belge ile başvurarak bu durumu bildirebileceklerdir.

3.7.2.2. Bilgilerin ve Belgelerin Aleyhte Kullanılmaması

CMK m. 253/20'ye göre; tarafların uzlaştırma müzakerelerine katılmaları, bu müzakereler sırasında yaptıkları açıklamalar, ibraz ettikleri belgeler ya da bazı olayları veya suçu kabullenmiş olmaları gizlilik ilkesinin bir gereği olarak kendileri aleyhine herhangi bir soruşturma, kovuşturma ya da davada delil olarak kullanılmamaktadır.⁴⁹⁴

Uzlaştırmanın olumsuz neticelenmesi hâlinde, uzlaştırma süreci sırasında elde edilen bilgiler ve belgeler yargılamada taraflar aleyhine kullanılmayacaktır. Yargılamayı yapan hâkim; bu bilgilere ve belgelere dayanarak hüküm kuramayacak, uzlaştırma aşamasında elde edilen bilgilerin ve belgelerin daha sonra açılma imkânı bulunan davalarda da kullanılmaması gerekecektir.⁴⁹⁵

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 6. maddesinde düzenlenen adil yargılanma ilkesi perspektifinden bakılacak olursa da uzlaştırma müzakereleri sırasında elde edilen bilgilerin ve belgelerin fail aleyhine kullanılmamasının uygun olduğu kanaatine varılacaktır.⁴⁹⁶

Uzlaştırmayı uygulayacak hâkim ile uzlaştırmanın gerçekleşmemesi hâlinde yargılamaya devam ederek karar verecek olan hâkimin, farklı hâkimler olması gerekecektir. Uzlaştırmayı uygulayacak Cumhuriyet savcısı ya da hâkim, soruşturma veya kovuşturma yapan Cumhuriyet savcısı yahut hâkimden farklı Cumhuriyet savcısı veya hâkim olmalı, uzlaştırma müzakereleri esnasında öğrenilen bilgiler ve belgeler, uzlaştırmanın uygulanıp gerçekleşmemesi durumunda aleyhte kullanılmaya mahal vermemelidir.⁴⁹⁷

---

⁴⁹⁴ Mustafa Özbek, "Ceza Muhakemesi Kanununda Yapılan Değişiklikler Çerçevesinde Mağdur Fail Uzlaştırmasının Usûl ve Esasları", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. LVI, Sayı 4, 2007, s. 183.

⁴⁹⁵ Şahin, "Türk Ceza Hukukunda Uzlaşma", s. 115.

⁴⁹⁶ Vuslat Dirim, "Ceza Yargılamasında Adil Yargılama İlkesi (Dava Süresi – Aleniyet – Şüpheli ve Sanık Hakları)", *Journal of Penal Law & Criminology*, Vol. 3, 2015, s. 164.

⁴⁹⁷ Şahin, "Türk Ceza Hukukunda Uzlaşma", s. 115.

SONUÇ

Mevcut hukuk kurallarının toplumsal adaleti sağlama hususundaki yetersizlikleri, onarıcı adalet felsefesinin ortaya çıkmasında son derece etkili olmuştur. Devletin, adalet dağıtırken sebep olduğu olumsuzlukların giderilmesi gerektiği düşüncesi, geleneksel adalet sisteminin sorgulanmasını da beraberinde getirmiştir. Toplumsal vicdanı tam olarak tatmin etmesi gereken devlet, mağdurun ve failin, süreçten mutlu ayrılmalarını sağlayacak bir adalet sistemini ne yazık ki topluma sunamamıştır. Suçluyu cezalandırma üzerine kurulu ceza hukuku düzenleri, öncelikli olarak failin bir insan olduğu gerçeğini her zaman arka planda tutmuştur. Suçluya, kodifiye edilmiş kanuni düzenlemeler ışığında yaptırım uygulamakta olan devlet, mağdur ve faili bir araya getirmekten kaçınarak aslında bir arada yaşamının getirdiği sorumlulukları taraflara izahta yetersiz kalmıştır. Geleneksel ceza adalet sistemlerinin aksine onarıcı adalet düşüncesinin temelinde, uyumsuzluğun taraflarının insan olduğu gerçeği göz önünde tutulmuştur. Failin, suçtan zarar görenin bir insan olduğunu, zarar sebebiyle mağdurun kişisel hayatında maddi/manevi sorunlar yaşadığını düşünmesi ve mağdurun da failin belki bir anlık kendini kaybetmesi neticesiyle aslında istemediği bir suçu işlediği gerçeğini empati kurmak suretiyle idrak etmesi, onarıcı adaletin etkisini göstermek bakımından önemlidir.

Onarıcı adalet en yaygın biçimiyle mağdur-fail uzlaştırmasıyla kendisini göstermektedir ki onarıcı adalet sisteminin uygulamadaki en eski ifadesinin de bu olduğu bilinmektedir. Bugün, dünyanın birçok ülkesinde mağdur-fail uzlaştırma programları uygulanmaktadır. Mağdur-fail uzlaştırma programları, ilk pilot uygulamalarda çocuk suçlular ve küçük saldırıların mağdurları ile faileri bakımından uygulama alanı bulmuştur; ancak programların kapsamı yıllar içerisinde yetişkin suçluları ve ciddi şiddet içeren suçları kapsayacak şekilde genişletilmiştir. Kapsamın yetişkinleri de içerisine alacak şekilde genişletilmesi, kanaatimizce son derece yerinde olmuştur. Nitekim işlediği suçun dahi farkında olmayan küçüklerin uzlaştırılması toplum için önemli bir adım olmakla beraber sadece çocuk suçlular için öngörülen uzlaştırma, onarıcı adaletten beklenen faydanın kısıtlı kalması sonucunu doğuracaktır. Kimi ülkelerde ciddi suçlar için de uzlaştırma programları uygulanmaktadır; ancak burada uzlaştırmanın, işlenen suçun toplum ve mağdurun yakınları nazarında oluşturduğu infiale göre uygulanıp uygulanmaması hususunu tayin etmek daha yerinde olacaktır. Uzlaştırma uygulamasının, ceza muhakemesinin

mümkün olduğunca devreden çıkartılması konusunda da başarılı işletildiğini belirtmekte fayda görüyoruz. Mahkemeye getirilmeyen uyuşmazlığın, bir iddia ya da hüküm makamı olmayan uzlaştırmacı maharetiyle neticelendirilmesi, kimileri için korkutucu gelen adliye koridorlarına hiç uğramadan uzlaştırma sürecinin tamamlanması olumlu bir gelişme olarak değerlendirilmektedir. Ceza adaletine intikal etmemiş eylem; uzlaştırmayla beraber, mağdurun ve failin bir arada ve korkusuz yaşamasına, failin toplumdan soyutlanmamasına ve failin işlediği bir suçu bir daha işlememe adına kendinde bir kontrol mekanizmasını harekete geçirmesine olanak vermektedir.

Dünyada, başta Kuzey Amerika'da ve Avrupa'da olmak üzere bin üç yüzün üzerinde uzlaştırma programı bulunmaktadır. Bu programların çoğunda ülkeler benzer süreçleri işletmektedirler. İncelediğimiz ülkelerde, uzlaştırma kavramının içeriğini dolduran farklı isimlendirmelerin mevcut olduğu görülmüştür. Adlandırmaları farklı olsa da çeşitli ülkelerde uygulanan uzlaştırmadaki esas maksadın, onarıcı adaleti toplumda hâkim kılmak olduğu anlaşılmıştır. Geleneksel ceza adaleti sistemini devreden çıkartarak, uyuşmazlığın tarafları olan mağduru ve faili tarafsız ve bağımsız bir uzlaştırmacı huzurunda bir araya getirerek anlaşmalarını sağlamak uzlaştırmanın en yalın hâliyle ifadesidir.

Türk ceza hukuku sistemine ilk kez 1 Haziran 2005 tarihinde yürürlüğe giren 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu ve 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu ile giren uzlaştırma kurumu, yürürlüğe girdiği ilk yıllarda tam olarak kavranamamıştır. Adaleti, failin cezalandırılmasına bağlayan bir toplumda kurumun hemen tanınabilmesi kuşkusuz mümkün değildir. Zira uzlaştırma; geleneksel ceza adalet anlayışının hüküm sürdüğü ülkemizde, devletin klasik ceza verme sürecinden farklı bir uygulamayı devreye sokmuş ve ceza hukukumuzda bir reform niteliğini haiz olmuştur.

Türk ceza hukukunda uzlaştırma müessesesinin kabulüyle birlikte, mağdurların ilk defa ceza muhakemesinde süje olmaktan çıktıklarını rahatlıkla söyleyebiliriz. Kanaatimizce uzlaştırma, mağdurları kendi uyuşmazlıklarının sahibi yapmış ve mağdurların, uyuşmazlığın nasıl çözüleceği konusunda söz hakkı elde etmelerini sağlamıştır. Yaşadıklarını, maruz kaldığı maddi ve manevi zararlarını faile anlatabilme fırsatı kendisine verilen mağdur, bu zararların nasıl giderileceği ve

uyuşmazlığın nasıl çözüleceği hususunda düşüncesini açıklayabilme olanağına sahip olmuştur. Klasik ceza adaleti sisteminde ceza almamak için işlediği her türlü suç u inkâr eden fail açısından ise uzlaştırmmanın, yaptığı haksızlığın bir insan üzerindeki sonuçlarını gören, işlediği suçun sorumluluğunu üzerine alan ve vermiş olduğu zararı gidermeye çalışan bir kişi olarak suçluyu ele aldığı sonucuna ulaşabiliriz.

Türk ceza adalet sisteminde ilk başlarda uzlaştırma, mahkemelerdeki iş yükünü azaltacak ve davaları hızlandıracak bir usul olarak değerlendirilmiştir. Bu yönüyle uzlaştırmaya, onarıcı adalet haricinde tazmin edici adalet anlayışıyla bakılmıştır. Bu yaklaşım kuşkusuz ki uzlaştırmmanın onarıcı adalet dinamiğine gölge düşürmektedir. Nitekim uzlaştırmadan beklenenin, hem bozulan toplumsal ilişkinin onarılması hem de mağdurun ve failin kabul ettiği ve adil bulunduğu bir sonuca ulaşılması olduğu düşüncesindeyiz.

Uzlaştırmmanın önemi ülkemizde son yıllarda daha da anlaşılmaya başlamıştır. Özellikle uzlaştırmmanın toplumda yerleşmesi adına yapılan yasal düzenlemelerle, kurumun onarıcı adalet niteliği yavaş yavaş yerleşmiştir. Uyuşmazlığın taraflarını çözüme aktif bir şekilde kattığı için geleneksel ceza adalet sisteminden çok farklı bir adalet anlayışı sunan uzlaştırma, bu yönüyle adalet mekanizmaları tarafından da kabul görmüştür. Zaten ülkemizde uzlaştırmayı, geleneksel ceza adalet sisteminin bir parçası olarak görmenin ya da kurumun geleneksel ceza adalet sisteminden daha iyi yahut daha kötü nitelendirmenin doğru olmadığı fikrindeyiz. Eğer uzlaştırmmanın, ceza adaleti açısından bir yarar-zarar kıyaslaması yapılacak olursa; buradaki değerlendirmenin, mağdur, fail ve toplum bakımından yapılması gerekmektedir.

Uzlaştırma iyi bir şekilde organize edilirse, failin topluma yeniden kazandırılması sağlanacaktır. Failin yeniden suç işleme önlenebilecek ve bu sayede failin tekrar suç işleme potansiyeli en aza indirilebilecektir. Uyuşmazlıkların mahkeme dışında daha hızlı çözümlenmesini sağlayabilecek niteliğe sahip olan uzlaştırmmanın, hâliyle mahkemelerin iş yükünü ve masraflarını azaltacağı söylenebilecektir.

Hâkim, savcı ve uzlaştırmacı gibi uzlaştırma uygulamalarında sorumlulukları olan kişilerle; mağdur ve fail gibi uyuşmazlığın tarafları, uzlaştırmmanın amacının ne olduğunu ve onarıcı adaletin anlamını kavramış olmalı ki uygulayıcılar, uzlaştırmaya katılmayı taraflara önermeli ve taraflar da uzlaştırmaya katılmayı kabul

etmelidirler. Bu sebeple uzlaştırma prosedürünü yürütecek kişilerin ciddi bir eğitimden geçirilmesi, sürecin nasıl yürütülmesi gerektiğini detaylı şekilde bilmesi gerekmektedir. Faili ve mağduru bir araya getiren uzlaştırmacının tarafsız ve bağımsız bir faaliyet yürütmek için çaba göstermesi, tarafları kendi istediği yöne çekme gayreti göstermemesi, uzlaşmayı isteyip istememe hususunda tarafları özgür iradelerine bırakması ve de tarafların kendilerini güvende hissettikleri bir ortamı sağlamaya çalışması gerektiği görüşündeyiz.

Onarıcı adalet, uyuşmazlığın taraflarının fail ve devlet değil, fail ve mağdur olduğu gerçeğini yansıtmaktadır. Bu nedenle uzlaştırmada esas olan failin ve mağdurun bir anlaşmaya varmalarıdır. Devlet, geleneksel adalet sisteminde aktif süje olarak varlığını göstermekte, cezalandırıcı niteliğini ön plana çıkartmaktadır; ancak uzlaştırmada devlete bir misyon yüklenmemektedir. Uzlaştırmada esas olan ceza vermek değil, tarafların memnun oldukları bir uzlaşma sürecini yürütmektir. Uzlaştırmanın, mağdurun ve failin sistemin merkezinde olduğu, bozulan ilişkileri düzelterek mağdur ve fail arasındaki ihtilafı sona erdirmeye gayret eden, mağdurun ihtiyaç ve haklarını göz önüne alan, failin sorumluluk üstlenmesini teşvik eden ve bunların ait oldukları toplumun gördüğü zararın da giderilmesini amaçlayan bir sistem olduğu anlaşılmaktadır.

Uzlaştırmanın olumlu yönlerinin yanında birtakım soru işaretlerinin olduğunu da belirtmekte yarar görüyoruz. Nitekim suç alışkanlık hâline getiren suçlular bakımından uzlaştırma sürecinin işletilmesi, o failin uzlaştırma neticesinde suç daha işlemeyeceği hususunda bir garanti ya da olumlu bir imaj veremeyebilecektir. Geleneksel ceza adalet sisteminde de cezanın amacının zararlı kişilerden toplumu korumak olduğu gerçeği bu açıdan geleneksel adalet sisteminin faydalı bir yönü olarak değerlendirilebilecektir. Bu bakımdan, suç işlemeyi alışkanlık hâline getiren suçlu için geleneksel adalet sisteminin işletilmesini uzlaştırmaya nazaran daha olumlu görmekteyiz. Yine uzlaştırma kapsamının gelecek yıllarda yapılacak yasal düzenlemelerle cinsel saldırı gibi toplumda ciddi tepkilere neden olacak suçları içerisine alacak şekilde genişletilmesi, uzlaştırmanın taraflara sağlayacağı yarardan daha çok olumsuz neticeleri barındırması ihtimalini de beraberinde getirebilecektir.

Ceza adalet sistemini bütünüyle devreden çıkartarak uzlaştırmayı ceza adalet sisteminin ikamesi görmek mümkün olmamakla beraber uzlaştırmayı, ceza adalet

sistemine tüm süreçte katkı sağlayabilecek bir kurum olarak nitelendirebiliriz. Şüphesiz uzlaştırma kurumunun üzerine yüklenen misyonu yerine getirmek için iyi yetişmiş personele ve uygun alt yapıya ihtiyacı bulunmaktadır. Bunun için başta Adalet Bakanlığı olmak üzere ilgili kurum ve kuruluşların uzlaştırmanın önemini topluma iyi bir şekilde anlatmaları gerekmektedir. Ayrıca toplumda uzlaştırmanın yaygınlaştırılması amacıyla kişilere, ilkokuldan başlamak üzere uzlaştırma konusunda gerekli bilgilerin verilmesi sağlanmalıdır. Öğretmenlerin uzlaştırma hususunda yeterli donanıma sahip olması için Milli Eğitim Bakanlığı'nca çalışmalar başlatılmalı, öğrencilerin kendi aralarındaki uyuşmazlıkları çözmek için birbirilerinin uzlaştırmacı olduğu bir süreç inşa edilmelidir.

1970'li yıllarda mağdur merkezli Anglo-Sakson ceza hukukunun bir görünümü biçiminde Kanada'da ve Amerika Birleşik Devletleri'nde denenen uzlaştırma uygulamaları, kurumun gelişmesinde öncü rol oynamıştır. 1974 yılında Kanada'daki ilk uzlaştırma uygulamaları, onarıcı adalet felsefesini temel almış; klasik ceza verme anlayışına yeni bir soluk getirmiştir. Bu ilk uygulamaların kurumun tanınmasında ve tanıtılmasında önem arz ettiği anlaşılmaktadır. Uzlaştırmanın yanında yine bir onarıcı adalet uygulaması olan aile grup konferansı, özellikle mağduru belirli olmayan suçlar ya da ağır nitelikteki suçlar için Anglo-Sakson ülkelerinde başarıyla uygulanmaktadır. Bu uygulamanın Türk ceza hukuku sistemimize de dâhil edilmesinin toplum açısından yararlı olacağı düşüncesindeyiz.

Kıta Avrupası'nda da uzlaştırma kurumuna önem verilmektedir. 1981 yılında Norveç'te, 1983 yılında ise Finlandiya'da uzlaştırma uygulamalarının tohumları atılmıştır. Bugün bu iki ülkede uzlaştırma uygulamaları sıklıkla uygulanmaktadır. Denetimli serbestliğin ön planda tutulduğu Almanya ve Avusturya örneklerinde de uzlaştırmaya önem verildiği görülmektedir. Avusturya, özellikle çocuk uzlaştırmasının geliştiği bir ülke olarak karşımıza çıkmaktadır. Almanya ise bugün uzlaştırma hizmeti sunan kurumlar bakımından en yüksek sayıya ulaşmış ülkedir ki bu kurumların birçoğu çocuk faillerle ilgilidir. Fransa'da mağdurlara destek olmak amacıyla kurulan kurumlar uzlaştırmanın Fransa'da başlatılmasında öncü olmuşlardır. Bu açıklamalar göstermektedir ki Kıta Avrupası ceza hukuku sistemi de uzlaştırmanın gelişimine olumlu katkılar yapmaktadır. Birçok Avrupa ülkesinde kurumun gelişmesi için gösterilen çabaların kuruma yeteri kadar önem vermeyen ülkelere de örnek olacağı ve onarıcı adalet düşüncesinin tam olarak yerleşmediği

Avrupa ülkelerinde de uzlaştırmanın ilerleyen dönemde sisteme dâhil edileceği kanaatindeyiz.

İslam ceza hukukunda uzlaştırmanın ad değiştirmiş şekli olan sulh ile karşılaşmaktayız. Sulh, İslam'da uzlaştırmaya karşılık gelmekte, Kuran'daki birçok ayette tarafların uzlaşmasında kendileri için hayır olduğu ifade edilmektedir. Bu yönüyle uzlaştırmanın 1970'li yıllardan asırlar önce ortaya çıktığı kanaatindeyiz. Bugün ifade edilen uzlaştırma ise modern kullanımdaki anlamı karşılamaından kaynaklanıyor olmalı ki doktrinde temel olarak 20. yüzyılda ortaya atılan uzlaştırma fikrinin, uzlaştırmanın tarihinde nitelendirilmesi yapılmaktadır. Bugün birçok İslam ülkesinde yasal/yasal olmayan düzenlemelerle yer verilen ve geçmişte Osmanlı Devleti zamanında I. Selim Kanunnamesi ile Osmanlı ceza hukuku sistemine giren sulhun İslam'da önemli bir yer tuttuğu anlaşılmaktadır.

Yukarıdaki bütün değerlendirmeler birlikte ele alındığında, sonuç olarak; uzlaştırma kurumunun, Türk ceza hukuku sisteminde ve diğer ceza hukuku sistemlerinde onarıcı adaleti geleneksel ceza adalet sisteminin tamamlayıcısı yapmak adına bir alternatif çözüm yolu olarak sunulduğu düşüncesine ulaşmış bulunmaktayız. Kurum, dünyanın birçok ülkesinde gerek sivil toplumun öncülüğünde geliştirilen programlarla gerekse mevzuattaki düzenlemelerle her geçen gün varlığını daha çok hissettirmektedir. Kanımızca; uygulamadaki sorunlar, sistemin işleyişindeki aksaklıklar kurumun dinamik kalmasını ve de her daim güncellenme ihtiyacını hissetmesini beraberinde getirmektedir. Ülkemizde her ne kadar yeni yeni toplumun kanıksamaya çalıştığı bir müessese olsa da, uzlaştırmanın pratik hayatta faile, mağdura ve topluma sağladığı faydalar, kuruma ilginin günden güne artması neticesini doğurmaktadır.

KAYNAKÇA

- Abbasi, Mostafa, *Criminal Mediation*, Daneshvar Publication, Tehran, 2003.
- Abdul Hak, Nora, Khan, Hanna Ambaras, "The Application of Sulh in Resolving Community Disputes", (Erişim) <https://www.researchgate.net/publication/272526525>, 4 Kasım 2018.
- Abrandabadi, Ali Hossein Najafi, *Criminal Mediation A Manifestation of Restorative Justice*, Daneshvar Publication, Tehran, 2003.
- Aertsen, Ivo, "1999 Conference - Restorative Justice in A European Perspective", (Erişim) http://www.extern.org/restorative/99_Conf_Aertsen.htm, 10 Ağustos 2018.
- Ahmad, Sharifah Suhana, *Malaysian Legal System*, Lexis Law Pub, Kuala Lumpur, 1999.
- Akbulut, İlhan, "İslam Hukukunda Suçlar ve Cezalar", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. LII, Sayı 1, 2003, s. 167-181.
- Aközek, Esra, *Türk Ceza Adalet Sisteminde Uzlaşma Kurumu*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa, 2016.
- Akşit, M. Cevat, *İslâm Ceza Hukuku ve İnsanî Esasları*, Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul, 1976.
- Alan Akcan, Esra, "Ceza Hukukunda Mağdurun Korunmasına Yönelik Düzenlemeler", *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 16, Özel Sayı 2014, s.3949-3997.
- Al-Ramahi, Aseel, "Sulh: A Crucial Part of Islamic Arbitration", *LSE Law, Society and Economy Working Papers*, 12/2008, s. 1-23.
- Al-Ramahi, Aseel, "Wasta in Jordan: A Distinct Feature of (and Benefit for) Middle Eastern Society", *Arab Law Quarterly*, Vol. 22 No. 1, 2008, s. 35-62.
- Altuntaş, Halil, Şahin, Muzaffer, *Kur'an-ı Kerim Meâli*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2011.

Al-Zwaini, Laila, "State and Non-State Justice in Yemen", (Erişim) https://www.usip.org/sites/default/files/ROL/al_zwaini_paper.pdf, 4 Mayıs 2018.

Al-Zwaini, Laila, "The Rule of Law in Yemen: Prospects and Challenges", *Hill Rule of Law Quick Scan Series*, September 2012.

Âmir, Abdülaziz, *et-Ta'zir fi'ş-Şerîati'l-İslâmiyye*, Kahire, 1969.

Anderson, A. M., "Restorative Justice, the African Philosophy of Ubuntu and the Diversion of Criminal Prosecution", (Erişim) <http://www.isrcl.org/Papers/Anderson.pdf>, 14 Ağustos 2018.

Ansay, Şakir, "Sulh", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. I, Sayı 2, 1943, s. 200-209.

Apaydın, Cengiz, *Ceza Hukukunda Uzlaşma ve Uzlaştırmacılar İçin Ceza Hukuku*, İstanbul, 2017.

Arıkan, Adem, "İslam Dünyasının Mezhep Haritası ve Nüfus Dağılımı", *Journal of Islamic Research*, C. XXIX, Sayı 2, 2018 s. 348-379.

Artuk, Mehmet Emin, Gökçen, Ahmet, Yenidünya, A. Caner, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, C. I, Seçkin Yayıncılık, İstanbul, 2002.

Artuk, Mehmet Emin, Gökçen, Ahmet, Yenidünya, Ahmet Caner, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, Adalet Yayınevi, Ankara, 2015.

Atar, Fahrettin, *İslam Yargılama Hukukunun Esasları*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul, 2017.

Avcı, Mustafa, "Osmanlı Ceza Muhakemesinde Sulh (Uzlaştırma)", *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. XXV, Sayı 1, 2017, s. 11-71.

Avcı, Mustafa, *Türk Hukuk Tarihi Dersleri*, Mimoza Yayıncılık, Konya, 2015.

Aydın, Bilgin, Tak, Ekrem, *İstanbul Kadı Sicilleri Üsküdar Mahkemesi 1 Numaralı Sicil (H. 919-927/1513-1521)*, C. I, İSAM Yayınları, İstanbul, 2008.

Aydın, Mehmet Akif, *Türk Hukuk Tarihi*, İstanbul, 1999.

Aydın, Murat, "6763 Sayılı Kanun ile Getirilen Uzlaşma Kurumunun Uygulanması", *Terazi Hukuk Dergisi*, Cilt XII, Sayı 126, 2017, s. 69-77.

Aydın, Murat, "6763 Sayılı Kanun ile Ceza Yargılama Sisteminde Yapılan Değişiklikler", (Erişim) <http://hukukdefterleri.com/6763-sayili-kanun-ile-ceza-yargilama-sisteminde-yapilan-degisiklikler/>, 15 Ağustos 2018.

Bakıcı, Sedat, *5237 Sayılı Yasa Kapsamında Ceza Hukuku Genel Hükümleri*, Adalet Yayınevi, Ankara, 2007.

Bakkal, Ali, "Sünnet'in Kaynak Değeri", *HRO. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 5, Ocak-Haziran 2003, s. 1-27.

Batley, Mike, "Outline of Relevant Policies", *Beyond Retribution Prospects for Restorative Justice in South Africa*, Institute for Security Studies, Pretoria, 2005.

Bazemore, Gordon, Umbreit, Mark S., "A Comparison of Four Restorative Conferencing Models", *Juvenile Justice Bulletin*, Şubat 2001.

Bellard, Jan, "Victim Offender Mediation", (Erişim) <http://voma.org/docs/bellard.pdf>, 30 Nisan 2018.

Benjamin, Carmel, "Why is Victim/Offender Mediation Called Restorative Justice?", *Restoration for Victims of Crime Conference*, Australian Institute of Criminology and Victims Referral and Assistance Service, Melbourne, 1999.

Beroje, Sahip, "Günümüz Ceza Hukuku ile İslam Ceza Hukukunun Af Anlayışının Karşılaştırılması", *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 25, 2015, s. 141-181.

Bey, Fachri "Three Most Important Features of Indonesian Legal System That Others Should Understand", (Erişim) <http://www.ialsnet.org/meetings/enriching/bey.pdf>, 27 Ekim 2018.

Bıkmaz, Raif, *Ceza Muhakemesinde Alternatif Uyuşmazlık Çözümü Olarak Uzlaştırma Kurumu*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Kültür Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2018.

Bilmen, Ömer Nasuhi, *Hukuk-i İslamiye ve Istılahatı Fıkhiye Kamusu*, C. III, İstanbul, 1970.

Birleşmiş Milletler Uyuşturucu ve Suç Ofisi. (2006). **Onarıcı Adalet Programları El Kitabı**. New York, 2006.

Birzeit University Institute of Law National Report on Field Research Results. (2006). **Informal Justice: Rule of Law and Dispute Resolution in Palestine**. Birzeit, 2006.

Bowen, Helen, Boyack, James, Hooper, Stephen, "New Zealand Restorative Justice Practice Manual", *Restorative Justice Trust*, Auckland, 2000.

Braithwaite, John, *Restorative Justice and Responsive Regulation*, Oxford University Press, Oxford, 2002, s. 18.

Braithwaite, John, "Restorative Justice and A Better Future", *A Restorative Justice Reader: Texts, Sources and Context*, Der.: Gerry Johnstone, Willan Publishing, Portland, 2003.

Brandt, Marieke, "Some Remarks on Blood Revenge 'Tha'r' in Contemporary Yemen", (Erişim) <https://www.oeaw.ac.at/fileadmin/Institute/ISA/events/2018/Abstracts-A4-ISA-Workshop-Yemens-Living-Heritage.pdf>, 6 Mayıs 2018.

Budde, Robert, "Vereinbarungen im Italienischen Strafprozeß", *ZStW 102*, 1990, s. 196-221.

Cahyaningtyas, Irma, "Penal Mediation of Treatments for Children in the Juvenile Justice System", *Diponegoro Law Review*, Vol. 3, No. 2, 2018, s. 264-276.

Canadian Resource Centre for Victims of Crime. (2011). **Restorative Justice in Canada: What Victims Should Know**. 2011.

Canpolat, Can, Sabuncuoğlu, Zeyyat, *Uzlaştırma*, Legal Yayıncılık, İstanbul, 2017.

Centel, Nur, Zafer, Hamide, *Ceza Muhakemesi Hukuku El Kitabı*, Beta Yayıncılık, İstanbul, 2017.

Chereji, Christian-Radu, Pop, Adrian-Grigore, *Transylvanian Review of Administrative Sciences*, No. 41 E/2014, s. 56-74.

Cohen, Ronald L., "Provocation of Restorative Justice", *Social Justice Research*, Vol. 14, No. 2, June 2001, s. 209-232.

Commission on Crime Prevention and Criminal Justice. (2017). **A Summary of Comments Received on the Use and Application of the Basic Principles on the Use of Restorative Justice Programmes in Criminal Matters**. Vienna, 2017.

Coronas, Clara Casado, "Mağdur-Fail Arabuluculuğu Hizmetlerinde İyi Uygulamalar", *Onarıcı Adalet, Mağdur-Fail Arabuluculuğu ve Uzlaşma Uygulamaları: Türkiye ve Avrupa Bakışı*, Der.: Galma Jahic ve Burcu Yeşiladalı, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi İnsan Hakları Hukuku Uygulama ve Araştırma Merkezi Yay., 2008.

Cunningham, Robert B., Sarayrah, Yasin, *Wasta: The Hidden Force in Middle Eastern Society*, Praeger Publishers, Connecticut, 1993.

Çalışkan, İbrahim, "İslam Hukukunda Ceza Kavramı ve Hadd Cezaları", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. XXXI, 1990, s. 367-397.

Çam, Mehmet Ata, *Ceza Muhakemesi Kanunu'nda Uzlaştırma*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2018.

Çetin, Soner H., "Ceza Muhakemesi Kanununda Uzlaşma (CMK m. 253, 254, 255)", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Sayı 82, 2009, s. 1-33.

Çetintürk, Ekrem, *Ceza Adalet Sisteminde Uzlaştırma*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2008.

Çetintürk, Ekrem, *Onarıcı Adalet ve Ceza Adalet Sisteminde Uzlaştırma*, Adalet Yayınevi, Ankara, 2017.

Çolak, Abdullah, *İslâm Ceza Hukuku*, Kitap Dünyası Yayınları, Çorum, 2018.

Dağcı, Şamil, *İslam Ceza Hukukunda Şahıslara Karşı Müessir Fiiller*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1996.

Dağdaş, Yasemin, Berktaş, Zeynep, *İstanbul Kadı Sicilleri Üsküdar Mahkemesi 5 Numaralı Sicil (H. 930-936 / M. 1524-1530)*, C. III, İSAM Yayınları, İstanbul, 2010.

Dalgın, Nihat, "İrtidat ve Cezâsı", *Kur'an Mesajı İlmî Araştırmalar Dergisi*, Sayı 10, 11, 12, 1998, s. 172-189.

Dalrymple, Jane, "Family Group Conferences and Youth Advocacy: The Participation of Children and Young People in Family Decision Making", *European Journal of Social Work*, Vol.5, No.3, 2002, s. 287-299.

Daly, Kathleen, Hayes, Hennessey, "Restorative Justice and Conferencing in Australia", *Trends and Issues in Crime and Criminal Justice*, 2001.

Dirim, Vuslat, "Ceza Yargılamasında Adil Yargılama İlkesi (Dava Süresi – Aleniyet – Şüpheli ve Sanık Hakları)", *Journal of Penal Law & Criminology*, Vol. 3, 2015, s. 161-180.

Dissel, Amanda, "Restorative Justice Initiative Research Report on the Victim Offender Conferencing Project: November 2002 to October 2003", *Victim Offender Conferencing Project*, 2004.

Donay, Süheyl, *Açıklamalı Ceza Muhakemesi Kanunu*, Vedat Kitapçılık, İstanbul, 2005.

Dölling, Dieter, *İşlenen Suç Nedeniyle Suç Failleri ve Mağdurları Arasında Arabuluculuk*, Çev. Sulhi Dönmezer, Arıkan Yayınları, İstanbul, 2005.

Dörtok Abacı, Zeynep, "Bir Sorun Çözme Yöntemi Olarak Sulh: 18. Yüzyıl Bursa Kadı Sicillerinden Örnekler ve Düşündürdükleri", *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, Sayı 20, 2006, s. 105-115.

Ebu Zehra, Muhammed, *El-Cerime ve'l-Ukube fi'l-Fıkhi'l-İslami*, Mısır, t.y.

el-Aynî, Bedreddin, *Umdetü'l-Kârî*, C. XIII, Beyrut, t.y.

El-Hudari, Muhammed b. Afif El-Bâcûri, *Usulü'l-Fıkh*, Mısır, 1969.

el-Mevsili, Abdullah Bin Mahmud, *El-İhtiyar Ta'lili'l-Muhtar*, C. III, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1996.

Epözdemir, Rezan, “Yeni Düzenlemeler Işığında Uzlaştırma Müessesesine Bakış”, *Legal Hukuk Dergisi*, C. XV, Sayı 175, 2017, s. 3447-3448.

Erdem, Mustafa Ruhan, Eser, Ferda, Özşahinli, Pakize Pelin, *763 sayılı Kanuna ve Ceza Muhakemesinde Uzlaştırma Yönetmeliğine Göre Güncellenmiş 100 Soruda Uzlaştırma*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2017.

Erdoğan, Mehmet, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2010.

Eriksson, Frida, "Victim-Offender Mediation in Sweden and South Africa", (Erişim) https://gupea.ub.gu.se/bitstream/2077/19708/1/gupea_2077_19708_1.pdf, 20 Ağustos 2018.

Eş-Şirâzî, Ebû İshak, *El Mühezzeb*, Mısır, t.y.

Fathurokhman, Ferry, *A Study of Restorative Justice in Indonesia: An Eclecticism of Adat Law, Islamic Criminal Law, and Modern Law*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Kanazawa Üniversitesi, İnsan ve Sosyal Çevre Enstitüsü, Kanazawa, 2014.

Fendoğlu, Hasan Tahsin, *Türk Hukuk Tarihi*, Filiz Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2000.

Ferruh, Ömer, “İslâm Tarihinin Ana Kaynakları ve Müracaat Eserleri”, *İslâm, San'at, Tarih, Edebiyat ve Mûsikîsi Dergisi*, Yıl 1, Sayı 1, 2003, s. 169-179.

Gailly, Philippe, “Restorative Justice in England and Wales”, *Actions Réparatrices Prestations Et Guidances Educatives (ARPEGE)*, Liège, Belgium, 2003.

Gaston, Erica, Al-Dawsari, Nadwa, "Dispute Resolution and Justice Provision in Yemen's Transition", (Erişim) https://www.usip.org/sites/default/files/SR345_Dispute-Resolution-and-Justice-Provision-in-Yemen's-Transition.pdf, 7 Mayıs 2018.

Gavrielides, Theo, *Restorative Justice Theory and Practice: Addressing the Discrepancy*, Criminal Justice Press, Helsinki, 2007.

Gehm, John R., "Victim-Offender Mediation Programs: An Exploration of Practice and Theoretical Frameworks", *Western Criminology Review*, Sayı 1, Haziran 1998, s. 1-30.

Gholami, Hossein, *Restorative Justice*, SAMT Publication, Tehran, 2006.

Gordon Bazemore ve Mark Umbreit, "A Comparison of Four Restorative Conferencing Models", *Juvenile Justice Bulletin*, Şubat 2001 s. 1-20.

Górska, Ewa, Klakla, Jan Bazyli, "Arab Customary Law and the Modern Western Idea of Restorative Justice", *The Polish Journal of the Arts and Culture New Series* 5, Sayı 1, 2017, s. 31–50.

Gökalp, Ziya, *Kürt Aşiretleri Hakkında Sosyolojik Tetkikler*, Toker Yayınları, İstanbul, 2013.

Gözler, Kemal, *Mahallî İdareler Hukukuna Giriş*, Ekin Yayınları, Bursa, 2018.

Gültekin, Özkan, "Ceza Hukukunda Uzlaşma ile Önödeme Kurumlarının Karşılaştırılması", *Adalet Dergisi*, Sayı 39, 2011 s.146-149.

Gümüş, M. Sıddık, *Tam İlmihal Se'âdet-i Ebediyye*, Hakikat Yayınları, İstanbul, 1999.

Hamidullah, Muhammad, "Administration of Justice in Early Islam", *Islamic Culture*, Vol. XI Number/2, 1937, s. 163-171.

Hedeen, Timothy, "The Evolution and Evaluation of Community Mediation: Limited Research Suggests Unlimited Progress", *Conflict Resolution Quarterly*, Vol. 22, No. 1–2, Fall–Winter 2004, s. 101-133.

Hizmetli, Sabri, *İslam Tarihi (Başlangıçtan İlk Dört Halife Devri Sonuna Kadar)*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara, 1991.

Hofinger, Veronika, Pelikan, Christa, Zetinigg, Birgit, "Victim-Offender Mediation with Juvenile Offenders in Austria", *European Commission Grotius 2 Criminal Programme*, Bologna, Italy, 2002.

Hofstede, Geert, Hofstede, Gert Jan, Minkov, Michael, *Cultures and Organizations: Software of the Mind*, McGraw-Hill, New York, 2010.

Iivari, Juhani, "Victim-Offender Mediation", *European Forum for Victim-Offender Mediation and Restorative Justice*, Leuven, 2000.

İbn Emîru Hac, Ebu Abdullah Şemseddîn Muhammed b. Muhammed, *et-Takrîr ve't-Tahbîr*, C. II, Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1983.

İbn Kudame, Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullah b. Ahmed b. Muhammed, *el-Muğnî ve's-Şerhu'l-Kebîr alâ Metni'l-Mukni' fi'l-Fıkhi'l-İmam Ahmed b. Hanbel*, C. X, Dâru'l-Fıkr, Beyrut, 1984.

İbn Mâce, Ebu Abdillâh, *es-Sünen*, Mısır, 1954.

İbn Rüşd, El-Hafîd, *Bidâyetü'l-Müctehid*, C. II, Kahire, 1975.

İbn-i Abidin, Muhammed Emin, *Hâşiyetü Reddi'l Muhtâr ale'd-Dürri'l-Muhtâr Şerhu Tenvîri'l-Ebsâr*, C. IV, Kahraman Yayınları, İstanbul, 1984.

İpek, Ali İhsan, Parlak, Engin, *İçtihatlarla Türk Ceza Hukukunda Uzlaşma*, Adalet Yayınevi, Ankara, 2009.

Kadar, Evi, "Victim-Offender Mediation Program", *National Conference on Juvenile Justice*, 1992, s. 425-436.

Kakkar, Jhalak, Ojha, Shruti, "An Analysis of the Vanishing Point of Indian Victim Compensation Law", *Journal of Indian Law and Society*, Vol. 2, 2009.

Ka, Mahmut, "Onarıcı Adalet ve Türk Ceza Hukukuna Yansımaları", *Akdeniz Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 5, Sayı 1, 2015, s. 59-86.

Kaya, Mahmut, "Gelenekten Modernliğe Kan Davalarının Çözümünde Arabulucu Bir Kurum Olarak Arfelik", *Prof. Dr. Mahmut Tezcan'a Armağan - Bilime Adanmış Bir Yaşam (1967-2007)*, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları, Ankara, 2017.

Kaya, Yasettin, "Beşeri Hukuk ve İslâm Hukukunda Suçlar ve Cezalar", *Diyanet Dergisi*, C. XVI, Sayı 6, 1977, s. 355-371.

Kaymaz, Seydi, Gökcan, Hasan Tahsin, *Uzlaşma ve Önödeme*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2007.

Kemeny, Siri Ilona, Victim-Offender Mediation with Juvenile Offenders in Norway, *European Commission Grotius 2 Criminal Programme*, Bologna, Italy, 2002.

Kılıç, Hüseyin, v.d., *İstanbul Kadı Sicilleri Eyüb Mahkemesi (Havâss-ı Refia) 74 Numaralı Sicil (H. 1072-1073/M. 1661-1662)*, C. XXVIII, İSAM Yayınları, İstanbul, 2011.

Kılınç, Ahmet, "Osmanlı Devletinde Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yöntemi Olarak Muslihun: Osmanlı Arabuluculuğu", *II. Türk Hukuk Tarihi Kongresi Bildirileri*, C. II, Oniki Levha Yayınları, İstanbul, 2016, s. 46.

Kirchhoff, Gerd Ferdinand, Baltés, Saskia, "Victim Offender Mediation in Germany - Experiences in a German City and Basic Considerations", *XIth International Symposium on Victimology*, Stellenbosch, South Africa, 13-18 July 2003.

Knoke, Della, "Family Group Conferencing in Child Welfare", *CECW Information Sheet*, Sayı 77, 2009, s. 1-6.

Koçak, Muhsin, Dalgın, Nihat, Şahin, Osman, *İslam Hukukuna Giriş, Aile Hukuku, Miras ve Ceza Hukuku*, Ensar Yayınları, İstanbul, 2013.

Köroğlu, Mehmet, "İslam Ceza Hukukunda Kisasın İnfazı", *Ekev Akademi Dergisi*, Sayı 48, 2011, s. 227-238.

Köse, Serkan, *Ceza Muhakemesi Hukukunda Uzlaşma Kurumu*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çankaya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2012.

Kruk, Marzena, "Mediators Promote Victim-Offender Mediation in Poland", *Newsletter of the European Forum for Victim-Offender Mediation and Restorative Justice*, Volume 2, Issue 2, 2001.

Kulesza, Cezary, Kuźelewski, Dariusz, "Victim-Offender Mediation as An Alternative to the Criminal Justice System in Poland", *TEMIDA*, Vol. 21/1, 2018.

Laflin, Maureen E., "Remarks On Case-Management Criminal Mediation", *Idaho Law Review*, Vol. 40, No. 3, 2004, s. 571-622.

Lang, Sharon, "Sulha Peacemaking and the Politics of Persuasion", *Journal of Palestine Studies*, Vol. 31, No. 3, Spring 2002, s. 52-66.

Larsen, Jacqueline Joudo, *Restorative Justice in the Australian Criminal Justice System*, Australian Institute of Criminology, Canberra, 2014.

Levine, Murray, "The Family Group Conference in the New Zealand Children, Young Persons, and Their Families Act of 1989 (CYP&F): Review and Evaluation", *Behavioral Sciences and the Law*, Sayı 18, 2000, s. 517–556.

Liebmann, Marian, *Restorative Justice: How It Works*, Jessica Kingsley Publishers, London, 2007.

Llewellyn, Jennifer J., Howse, Robert, "Restorative Justice - A Conceptual Framework", 1998, (Erişim) <http://www.dalspace.library.dal.ca>, 15 Mart 2018.

Macuncu, Muhsin, "Amerikan Hukuk Sisteminde Anlaşmazlıkların Alternatif Çözümleri", *Ceza Muhakemesi Hukukunda Uzlaşma*, Der.: Feridun Yenisey, Arıkan Yayıncılık, Ankara, 2005.

Marshall, Tony F., "Restorative Justice an Overview", *Home Office Research Development and Statistics Directorate*, London, 1999.

Maxwell, Gabrielle, Morris, Allison, "Youth Justice in New Zealand: A Restorative Model", (Erişim) <http://www.restorativejustice.org/10fulltext/maxwellandmorris.html>, 22 Mart 2018.

Maxwell, Gabrielle, Morris, Allison, "Restorative Justice in New Zealand: Family Group Conferences as A Case Study", (Erişim) <http://www.westerncriminology.org/documents/WCR/v01n1/Morris/Morris.html>, 24 Mart 2018.

Mestitz, Anna, v.d., "Victim-Offender Mediation: Organization and Practice in the Juvenile Justice Systems", *Research Institute on Judicial Systems, National Research Council*, Bologna, Italy, 2002.

Meutia, Intan Fitri, *The Implementation of Community Policing in Indonesia*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Kanazawa Üniversitesi, İnsan ve Sosyal Çevre Enstitüsü, Kanazawa, 2016.

Miers, David, "An International Review of Restorative Justice, Crime Reduction Research Series Paper 10", *Research Development and Statistics Directorate, Communication Development Unite*, London, 2001.

Miers, David, Semenчук, Michael, "Victim-Offender Mediation in England and Wales", *Victim-Offender Mediation with Youth Offenders in Europe*, Springer International Publishing (e-book), 2005.

Miers, David, Willemsens, Jolien, "Mapping Restorative Justice, Developments in 25 European Countries", *European Forum for Victim-Offender Mediation and Restorative Justice*, Belgium, 2004.

Milburn, Philip, "Victim-Offender Mediation with Juveniles in Europe: The Situation in France", *European Commission Grotius 2 Criminal Programme*, Bologna, Italy, 2002.

Mousourakis, George, "Restorative Justice Conferencing in New Zealand: Theoretical Foundations and Practical Implications", (Erişim) <https://www.kansai-u.ac.jp/ILS/publication/asset/nomos/27/nomos27-04.pdf>, 18 Kasım 2018.

Mumcu, Ahmet, Üçok, Coşkun, Bozkurt, Gülnihal, *Türk Hukuk Tarihi*, Turhan Kitabevi, Ankara, 1999.

Nevevi, *Minhâc Açıklamalı Şafii İlmihali*, Çev. Mithat Acat, Kahraman Yayınları, İstanbul, 2013.

Nugent, William R., Williams, Mona, Umbreit, Mark S., "Participation in Victim-Offender Mediation and the Prevalence of Subsequent Delinquent Behavior: A Meta-Analysis", *Research on Social Work Practice*, Vol. 14, No. 6, November 2004, s. 408-416.

Orhan, Fatih, Korkmaz, Ömer, "14 Numaralı Adana Şer'iyeye Sicili Defterindeki Ceza Hukuku İle İlgili Hükümlerin İslam Hukuku Açısından Değerlendirilmesi", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. IX, Sayı 47, 2016, s. 1087-1097.

Oweidi, Ahmad Saleh Suleiman, *Bedouin Justice in Jordan: The Customary Legal System of the Tribes and Its Integration into the Framework of the State Policy*

from 1921 Onwards, Yayınlanmamış Doktora Tezi, University of Cambridge, Department of Social Anthropology, Cambridge, 1982.

Özbay, İbrahim, "Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yöntemleri", *Atatürk Üniversitesi Erzincan Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. X, Sayı 3-4, 2006, s. 459-475.

Özbek, Mustafa Serdar, "Onarıcı Adalet", *Ceza Muhakemesi Hukukunda Uzlaştırma Eğitim Kitabı*, Alternatif Çözümler Daire Başkanlığı Yayını, Ankara, 2018.

Özbek, Mustafa Serdar, "Çağdaş Ceza Adaleti Sistemlerinde Alternatif Çözüm Arayışları", *Kazancı Hukuk Dergisi*, Özel Sayı 1, 2010, s. 116-183.

Özbek, Mustafa, "Ceza Muhakemesi Kanununda Yapılan Değişiklikler Çerçevesinde Mağdur Fail Uzlaştırmasının Usûl ve Esasları", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. LVI, Sayı 4, 2007, s. 123-205.

Özcan, Tahsin, *İstanbul Kadı Sicilleri Hasköy Mahkemesi 10 Numaralı Sicil (H. 1085-1090 /M. 1674-1679)*, C. XXX, İSAM Yayınları, İstanbul, 2011.

Özgenç, Nuri Berkay, *Türk Hukukunda ve Mukayeseli Hukukta Uzlaşma*, Legal Yayınları, İstanbul, 2015.

Özpolat, Leyla, *1 Numaralı Konya Şer'îye Sicili (970–1019 / 1563–1610)(Değerlendirme ve Transkripsiyon)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2016.

Öztürk, Bahri, *Ceza Muhakemesi Hukukunda Kovuşturma Mecburiyeti*, DEÜ Hukuk Fakültesi Döner Sermaye İşletmesi Yayınları, Ankara, 1991.

Öztürk, Bahri, Erdem, Mustafa Ruhan, *Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku*, Seçkin Yayınevi, Ankara, 2006.

Öztürk, Bahri, v.d., *Nazari ve Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2013.

Patai, Raphael, *The Kingdom of Jordan*, Princeton University Press, New Jersey, 2015.

Pelikan, Christa, "Onarıcı Adalet Üzerine", *Onarıcı Adalet, Mağdur-Fail Arabuluculuğu ve Uzlaşma Uygulamaları: Türkiye ve Avrupa Bakışı*, Der.: Galma Jahic ve Burcu Yeşiladalı, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi İnsan Hakları Hukuku Uygulama ve Araştırma Merkezi Yay., 2008.

Pely, Doron, "Resolving Clan-Based Disputes Using the Sulha, the Traditional Dispute Resolution Process of the Middle East", *Dispute Resolution Journal*, 4/Nov 2008-Jan 2009, s. 81-88.

Petterson, Knut, "Restorative Justice and the Role of the Judge, Restorative Justice and its Relation to the Criminal Justice System", *Second Conference of the European Forum for Victim-Offender Mediation and Restorative Justice*, Oostende, Belgium, 2002.

Phillips, Sarah, *Yemen's Democracy Experiment in Regional Perspective*, Palgrave Macmillan, London, 2008.

Raina, Subash C., Handa, Rakesh Kumar, "A Justice that Heals: Restorative Justice from an Indian Perspective", *Restorative Justice in India: Traditional Practice and Contemporary Applications*, Springer Series on Asian Criminology and Criminal Justice Research, Springer International Publishing (e-book), 2017.

Recep, Fuat, Erol, Rasim, *İstanbul Kadı Sicilleri Rumeli Sadâreti Mahkemesi 80 Numaralı Sicil (H. 1057-1059 / M. 1647-1649)*, C. XV, İSAM Yayınları, İstanbul, 2011.

Reddy, Peter, *Peace Operations and Restorative Justice: Groundwork for Post-Conflict Regeneration*, Ashgate Publishing, Farnham, 2012.

Roach, Kent, "Changing Punishment at the Turn of the Century: Restorative Justice on the Rise", *Canadian Journal of Criminology*, Volume 42, Issue 3, Temmuz 2000.

Saghian, Mohammad Mehdi, *Prevention of Crime Repetition Through Alternatives to Criminal Prosecution*, Proceedings of the Studies of Crime Prevention Mizan Publication, Tehran, 2011.

Schmid, Donald J., "Restorative Justice: A New Paradigm for Criminal Justice Policy", *Victoria University of Wellington Law Review*, Vol. 33, April 2003.

Selvan, M.P. Paridhi, "A Study on Lok Adalats in Indian Legal System", *International Journal of Pure and Applied Mathematics*, Volume 119, No. 17, 2018.

Sendra, Vicente Gimeno, "Absprachen im Spanischen Strafverfahren", *Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft*, Sayı 104, 1992, s. 223-233.

Sezer, Ahmet, *Öğreti ve Uygulamada Ceza Usul Hukukunda Uzlaşma*, Adalet Yayınları, Ankara, 2010.

Simpson, David B., "Amerikan Hukuk Sisteminde Anlaşmazlıkların Alternatif Çözümleri ve Bunun Türk Hukuk Sistemi ile Uygunluğu", Çev. Ayşe Tezel, (Erişim) <http://www.eakademi.org/icerik.asp?kategori=%C3%83%E2%80%A1leviri&kid=2&git=2>, 15 Kasım 2018.

Siong, Han Bing, *An Outline of the Recent History of Indonesian Criminal Law*, Springer-Science+Business Media, 1961.

Skelton, Ann, Batley, Mike, *Charting Progress, Mapping the Future: Restorative Justice in South Africa*, Restorative Justice Centre and Institute for Security Studies, Pretoria, 2006.

Skelton, Ann, *The Influence of the Theory and Practice of Restorative Justice in South Africa with Special Reference to Child Justice*, University of Pretoria Press, Pretoria, 2005.

Sloth-Nielsen, Julia, Gallinetti, Jacqui, "Child Justice in Africa", *Community Law Centre*, 2004.

Soyaslan, Doğan, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, Yetkin Yayınları, Ankara, 2010.

Soygüt Arslan, Mualla Buket, *Türk Ceza Ve Ceza Usul Hukukunda Uzlaşma Kurumu*, İstanbul, 2008.

Soygüt, Mualla Buket, *Türk Ceza ve Ceza Usul Hukukunda Uzlaşma Kurumu*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Galatasaray Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2006.

Sönmez, Nesim, "Hılfu'l-Fudûl Teşkilatı", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 41, 2014, s. 399-418.

Syukur, Fatahillah Abdul, Bagshaw, Dale Margaret, "Victim-Offender Mediation with Youth Offenders in Indonesia", *Conflict Resolution Quarterly*, Vol. 32, No. 4, 2015, s. 389-411.

Şahin, Cumhur, "Ceza Muhakemesinde Uzlaşma", *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. VI, Sayı 1-2, 1998, s. 221-297.

Şahin, Cumhur, *Ceza Muhakemesi Hukuku I*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2007.

Şahin, Cumhur, Göktürk, Neslihan, *Ceza Muhakemesi Hukuku II*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2016.

Şahin, Nurdan, *Türk Ceza Hukukunda Uzlaşma*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale, 2014.

Şenli, Eren, *Ceza Muhakemesi Hukukunda Uzlaştırma*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dicle Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Diyarbakır, 2009.

Şentürk, Candide, *Ceza Muhakemesi Hukukunda Uzlaşma*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2009.

Şimşek, Eyyub, "Şer'îye Sicillerine Göre 18. Yüzyılın Başlarında Trabzon'da Yaralama ve Cinayet Vakaları", *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, Sayı 15, 2003, s. 9-26.

Şulul, Kasım, "Ficâr Savaşları'na Dair Bir Tetkik", *Hadis ve Siyer Araştırmaları Dergisi*, Cilt II, Sayı 1, 2016, s. 111-132.

Tarabeih, Hussein, Shmueli, Deborah, Khamaisi, Rassem, "Towards the Implementation of Sulha as a Cultural Peacemaking Method for Managing and

Resolving Environmental Conflicts among Arab Palestinians in Israel", *Journal of Peacebuilding & Development*, Vol. 5, No. 1, 2009 s. 50-64.

Tauri, Juan, "Family Group Conferencing: A Case-Study of the Indigenisation of New Zealand's Justice System", *Current Issues in Criminal Justice*, Volume 10, Number 2, 1998, s. 168-182.

Tekin, Nursen, *228 Numaralı Urfa Şer'iyeye Sicili'nin Transkripsiyon ve Değerlendirmesi (H.1288-1289 \M.1871-1872)(Cilt 1)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Şanlıurfa, 2016.

The Committee of Ministers of the Council of Europe. (1999). **Mediation In Penal Matters**. Strasbourg, 1999.

Thilagaraj, R., "Nyaya Panchayat", *Restorative Justice in India: Traditional Practice and Contemporary Applications*, Springer Series on Asian Criminology and Criminal Justice Research, Springer International Publishing (e-book), 2017.

Trenczek, Thomas "Victim-Offender Mediation in Germany - ADR Under the Shadow of Criminal Law", *4th Pasific World Mediation Forum*, Adelaide, 2001.

Udeh, Abdulkadir, *et-Teşrîul-Cinâi el-İslâmî Mukârenen bil-Kânûni-l Vâdî*, C. I, Beirut, t.y.

Uludağ, Şener "Onarıcı ve Cezalandırıcı Adalet: Paradigma Değişikliğini Tetikleyen Şartlar", *Polis Bilimleri Dergisi*, Cilt 13 (4), 2011, s. 127-151.

Umbreit, Mark S., "Restorative Justice Through Victim-Offender Mediation: A Multi-Site Assessment", *Western Criminology Review*, Sayı 1, 1998.

Umbreit, Mark S., "Victim-Offender Mediation in Canada: The Impact of An Emerging Social Work Intervention", *International Social Work*, 42/2, 1999.

Umbreit, Mark S., *Family Group Conferencing: Implication for Crime Victims*, Office for Victims of Crime, Minnesota, 2000.

Umbreit, Mark S., Lewis, Ted, "Dialogue-Driven Victim Offender Mediation Training Manual A Composite Collection of Training Resource Materials", *Center for Restorative Justice & Peacemaking*, University of Minnesota, 2015.

Umbreit, Mark S., Lightfoot, Elizabeth, Fier, Johnathan, "Legislative Statutes on Victim Offender Mediation: A National Review", *Center for Restorative Justice & Peacemaking*, School of Social Work, University of Minnesota, 2001.

Umbreit, Mark S., *The Handbook of Victim Offender Mediation: An Essential Guide to Practice and Research*, Jossey-Bass A Wiley Company, San Francisco, 2001.

Uslu, Rifat, "İslam Hukukunda Suç ve Ceza Kavramı", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. VIII, Sayı 37, 2015, s. 1049-1063.

Ünver, Yener, Hakeri, Hakan, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, Adalet Yayınevi, Ankara, 2010.

Üzülmez, İlhan, "Türk Hukukunda Tekerrür", *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt X, Sayı 1-2, 2002, s. 165-186.

Van Ness, Daniel W., "Victim Offender Mediation Programmes", *La Justice Réparatrice et les Victimes Ecole Nationale de la Magistrature*, 6-7 Mai 2004, s. 1-7.

Vanlıoğlu, Ahmet, "Zina ve Zararları", *Diyanet İlmî Dergi*, C. XXVIII, Sayı 4, 1992, s. 37-52.

Wahlin, Lottie, "Victim-Offender Mediation in Sweden in the 21st Century", (Erişim) <http://www.restorativejustice.org/editions/2006/august06/vomsweden>, 21 Ağustos 2018.

Weigend, Thomas, *Absprachen in ausländischen Strafverfahren: Eine rechtsvergleichende Untersuchung zu konsensualen Elementen im Strafprozess*, Max-ck-Institut f. ausländ. u. inter. Strafrecht, Freiburg, 1990.

Wright, Martin, "The Paradigm of Restorative Justice", *VOMA Connections*, Summer 2002.

Wu, Min Aun, *The Malaysian Legal System*, Longman Malaysia, Petaling Jaya, 1990.

Wynne, Jean, *Leeds Mediation and Reparation Service: Ten Years' Experience with Victim-Offender Mediation*, Criminal Justice Press, Amsterdam, 1996.

Yaşar, Ahmet, *İslam Ceza Hukukunda İdamı Gerektiren Suçlar*, Beyan Yayınları, İstanbul, 1995.

Yaşar, Osman, *Uygulamalı ve Yorumlu Ceza Muhakemesi Kanunu Üçüncü Cilt*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2009.

Yavuz, Hakan A., "Onarıcı Adalet ve Uzlaştırma Kurumu Bağlamında Ceza Adalet Sisteminde Mağdurun Konumu", *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, Sayı 23, Ekim 2015, s. 85-115.

Yaylalı, Davut, *İslam Hukukunda Sulh*, Taştan Matbaacılık, İstanbul, 1993.

Yenisey, Feridun v.d., *Ceza Muhakemesi Hukuku Başvuru Kitabı*, Bahçeşehir Üniversitesi Igul (Institute for Global Understanding Of Law) Direktörlüğü Yayınları, İstanbul, 2017.

Yenisey, Feridun, Nuhoğlu, Ayşe, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2017.

Yerdelen, Erdal, "Uzlaştırmanın Esasları ve Benzer Kurumlardan Farkları", *Ceza Muhakemesi Hukukunda Uzlaştırma Eğitim Kitabı*, Alternatif Çözümler Daire Başkanlığı Yayını, Ankara, 2018.

Yıldırım, Adem, "Mağdur Haklarına Yönelik Kurumsal Yapılar (Sulh ve Uzlaştırma)", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, Sayı 23, 2014, s. 251-270.

Yıldız, Bahriye, *232 Numaralı Maraş Şer'iyye Sicilinin (19 Safer 1296-3 Safer 1297 / 11 Şubat 1879-16 Ocak 1880) 1-75. Sahifelerinin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş, 2008.

Yiğit, Yaşar, "İnsanlık Onur ve Şerefının Korunması Perspektifinden Kazf Suçu ve Cezasına Bakış", *Kur'an Mesajı İlmî Araştırmalar Dergisi*, Sayı 22,23,24, 1999, s. 227-240.

Zeydan, Abdülkerim, *İslam Hukukuna Giriş*, Çev. Ali Şafak, Kayıhan Yayınları, İstanbul, 2011.

Zwinger, George, “Restorative Justice Practice and its Relation to the Criminal Justice System”, *Second Conference of the European Forum for Victim-Offender Mediation and Restorative Justice*, Oostende, Belgium, 2002.

<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5237.pdf>, 7 Ağustos 2018.

<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5237-20050701.pdf>, 5 Ağustos 2018.

<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5395.pdf>, 14 Ağustos 2018.

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&view=bts&kategori1=veritbn&kelimesec=18114, 14 Kasım 2018.

<https://esango.un.org/irene/?page=viewProfile&type=ngo&nr=613941&section=9>, 10 Mayıs 2018.

https://sherloc.unodc.org/res/cld/document/criminal_code_of_egypt_english_html/Egypt_Criminal_Code_English.pdf, 14 Kasım 2018.

<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/12/20061219-1.htm>, 2 Ağustos 2018.

<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/07/20090709-2.htm>, 6 Ağustos 2018.

<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/12/20161202-1.htm>, 7 Ağustos 2018.

<http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?home=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/12/20061219.htm&main=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/12/20061219.htm>, 15 Ağustos 2018.

<http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?home=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/12/0161202.htm&main=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/12/20161202.htm>, 15 Ağustos 2018.

<http://alternatifcozumler.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/1922019150524suç%20listesi-dönüştürüldü.pdf>, 20 Ağustos 2018.

<https://islamansiklopedisi.org.tr/sulh--yargi>, 20 Eylül 2018.

Yargıtay 17. Ceza Dairesinin 21.03.2017 tarih ve 2017/1125 Esas ve 2017/3267 Karar sayılı kararı.

Yargıtay 2. Ceza Dairesinin 29.09.2005 tarih ve 2005/8209 Esas, 2005/19963 Karar sayılı kararı.

Yargıtay Ceza Genel Kurulunun 22.01.2013 tarih ve 2012/6-1142 Esas ve 2013/17 Karar sayılı kararı.

Yargıtay Ceza Genel Kurulunun 25.09.2007 tarih ve 2007/6-189 Esas ve 2007/188 Karar sayılı kararı.

